

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Матеріали
науково-практичної інтернет-конференції
(23 квітня 2021 року)

ОДЕСА
2021

УДК 343.98:343.95
A43

*Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей, які суттєво
перевищували пропоновані обсяги*

A43 **Актуальні** аспекти криміналістичного та психологічного
забезпечення правоохоронної діяльності, м. Одеса, 23 квітня
2021 р. Одеса: ОДУВС, 2021. 269 с.
УДК 343.98:343.95

© ОДУВС, 2021

Шановні учасники конференції!

Вельмишановні учасники та гості науково-практичного наукового заходу, присвяченого криміналістичним та психологічним аспектам досудового розслідування! Від імені Одеського державного університету внутрішніх справ щиро вітаю Вас з проведенням науково-практичної інтернет-конференції **«Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності»**. Важливість даної конференції обумовлена необхідністю наукового забезпечення боротьби зі злочинністю та встановлення ефективного механізму щодо протидії правопорушенням, виробленню рекомендацій, спрямованих на вдосконалення діяльності правоохоронних органів. На сьогодні правозастосовна практика чекає від юридичної науки реальної допомоги в пошуках оптимальної системи законодавства, розробленні дієвих законопроектів, побудови наукових концепцій та програм, розумного поєднання фундаментальних досліджень та прикладних розробок. Проведення цього наукового форуму відрізняється своїм тематичним – криміналістичним, психологічним, а також експертним та гендерним спрямуванням. Ідея його проведення викликана необхідністю обговорення сучасного стану кримінального процесу, криміналістики, психології, судової експертизи, їх перспектив, тенденцій та напрямів розвитку, можливостей розроблення та впровадження в практичну діяльність правоохоронних органів криміналістичних засобів, новітніх технологій, прогресивних наукових рекомендацій. Поєднання теорії та практики у боротьбі зі злочинністю стає досить важливим в умовах трансформації кримінальних елементів, існування розгалуженої організованої злочинності, набуття нею транснаціонального характеру, наявності високого ступеня корупції, здійснення активної протидії з боку зацікавлених осіб. Злочинність все більше прилаштовується до нових умов, використовує сучасні способи вчинення кримінальних правопорушень, високотехнологічні підходи, останні досягнення технічної наукової думки. Під час проведення конференції передбачається обговорення найважливіших та різнопорядкових проблем криміналістики та психології: актуальні проблеми вдосконалення криміналістики на сучасному етапі, формування загальної та окремих теорій криміналістики та психології, можливостей застосування науково-технічних засобів та

інформаційних технологій в слідчій діяльності, експертного забезпечення та використання спеціальних знань в розслідуванні кримінальних правопорушень, удосконалення тактичних та методичних рекомендацій для правозастосовної діяльності, а також гендерних особливостей роботи правоохоронних органів. Сподіваюсь, що комплексний підхід до розгляду актуальних питань криміналістики та психології, якісно нові погляди на симбіоз науки і практики дадуть позитивні результати в оптимізації роботи правоохоронних органів, впровадженні наукових досягнень в їх діяльність. Впевнений, що конференція буде продовженням світоглядних і теоретичних дискусій щодо криміналістичного та психологічного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, що, у свою чергу сприятиме удосконаленню практики протидії кримінальним правопорушенням.

Дякую Всім за участь!

***В'ячеслав АБРОСЬКІН, ректор Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент***

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Авадані Н. І.,
студент факультету І ННІПК ОДУВС

Науковий керівник:
Каляйнова О. Д.,
*доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ПОДОЛАННЯ НЕПРАВДИВИХ СВДЧЕНЬ ОСОБИ, ЯКА ДОПИТУЄТЬСЯ

Вміння і навички з розпізнавання неправдивих свідчень, а також по отриманню достовірної інформації є необхідними якостями для здійснення професійної діяльності працівників правоохоронних органів.

Допит – найбільш психологізована слідча дія, пов'язана з особистісними особливостями допитуваного і працівника правоохоронного органу, який проводить допит, психологічною взаємодією між ними. Сучасна криміналістична тактика як система науково-обґрунтованих положень і рекомендацій базується на досягненнях у галузі психології, а отже, володіє достатнім арсеналом можливостей, здатних подолати неправдиві свідчення під час допиту [1, с. 52].

Відповідно до ч. 1 ст. 224 Кримінального процесуального кодексу України [2] допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків.

Під час допиту перед уповноваженим працівником правоохоронного органу стоїть завдання виявляти, викривати і запобігати обману. Активна брехня часто має ланцюговий характер: одна брехня породжує іншу і вимагає обов'язкового узгодження з нею цілої низки взаємопов'язаних фактів. В цьому випадку

помилкові твердження суперечать даним, які правдиво відображають дійсність.

Успіх допиту підозрюваного залежить від ретельності його підготовки, яка базується передусім на ретельному вивченні раніше зібраних матеріалів кримінального провадження, а також оперативної інформації. Виключно важливо вивчити особу підозрюваного, а також встановити її роль у вчиненні кримінального правопорушення (організатор, підбурювач, посередник, виконавець). Слідчий повинен володіти за можливістю максимальним обсягом відомостей про допитуваного [3, с. 336].

Проблема допиту з позицій криміналістичної тактики розглядається, перш за все, як система знань про специфічну форму спілкування, яка використовується в кримінальному судочинстві для отримання інформації від допитуваного. Джерелом отримання інформації в ході допиту є людина, і ця особливість дозволяє зробити висновок про те, що допит необхідно розглядати комплексно: як процесуальну дію, як засіб доказування, як процес специфічного спілкування для отримання інформації, що має значення для провадження, як соціальне явище з етичного і профілактичного боку.

Необхідною умовою досягнення мети допиту є психологічний контакт з допитуваним. Від того, наскільки повно будуть враховані і використані психологічні особистості допитуваного, погляди, культурний і загальноосвітній рівень, його психіка, професія, суспільна активність, залежить успіх допиту. Але не можна заперечувати того факту, що досить відчутної шкоди правосуддю, встановленню істини, прийняттю правомірних рішень завдає брехня.

Особи, які не надають на допиті правдивих показань, пов'язують це в значній мірі з негативною поведінкою працівника правоохоронного органу (грубість, необ'єктивність, прояв надмірної зацікавленості у визнанні вини, байдужість до долі обвинуваченого, підвищений інтерес до колишніх судимостей, негативні риси характеру).

Слід зазначити, що доцільно не переривати надання неправдивих свідчень допитуваного, а дозволити, щоб він вступив в протиріччя з іншими його твердженнями або твердо встановленими фактами.

Неправдиві свідчення, надані людиною в певний момент часу і за певних обставин, будуть підтримуватися нею протягом тривалого періоду часу. Однак пам'ять влаштована таким чином, що деталі розповіді забуваються, замінюються і доповнюються іншими,

вигаданими подробицями. Подібна розбіжність свідчень завжди має бути врахована працівником, який проводить допит.

Для відтворення забутого в пам'яті підозрюваного слідчий може використати як комплекс тактичних прийомів, так і кожний окремо. До таких тактичних прийомів належать: проведення допиту на місці вчинення кримінального правопорушення; постановлення запитання у формі нагадування; пред'явлення знаряддя злочину; пред'явлення доказів та інших джерел інформації [4, с. 174].

Слід зазначити, що неправдиві свідчення не завжди є беззаперечним фактом того, що допитуваний причетний до скоєння кримінального правопорушення. Вони можуть бути своєрідною оборонною реакцією невинного, коли шляхом помилкових тверджень він намагається знайти захист від помилкових підозр, побоюючись можливості несприятливого для нього тлумачення правдивих відомостей.

Звичайно ж, поведінка людини на допиті залежить від різних її особистісних якостей і характеристик: темпераменту, характеру, виховання, фізичного стану. Однакові емоційні переживання призводять до різних психофізіологічних реакцій, а однакові реакції викликаються різнорідними переживаннями. Однак, навіть враховуючи той факт, що поведінка допитуваного не має доказового значення, грамотний працівник правоохоронного органу здатний виявити і правильно зрозуміти ознаки, які є специфічними сигналами і вказують на певні спонуки та почуття людини. Важливо мати достатньо вагомі докази і володіти певним досвідом, використовувати тактичні прийоми, які сформує у підозрюваного розуміння того, що у правоохоронних органів є значні докази винності особи.

Так, працівник правоохоронного органу, який проводить допит особи, на самому початку проведення слідчої (розшукової) дії задає питання, на які допитуваний свідомо відповість правду. Наприклад, це можуть бути питання про місце народження, проживання, навчання тощо. Далі проводиться аналіз того, як людина буде відповіді і поводитись, коли говорить правду. Завданням подібних нейтральних питань також є оцінка того, наскільки адекватно реагує на них допитувана особа.

Потім використовуються контрольні та перевірочні запитання. На перевірочні запитання реагує особа, причетна до скоєння кримінального правопорушення, на контрольні – непричетна.

Контрольні запитання використовуються для відволікання уваги, при цьому вони індивідуальні і будуються на підставі структури особистості допитуваного. Вони повинні містити певний психологічний зміст, викликати незручність, збентеження або сором. Через сили емоції страху причетна особа відволіктися від перевірконої теми не здатна, або робить це з великими труднощами.

Основне завдання працівника правоохоронного органу, який проводить допит, – посилити контрольні запитання і пом'якшити перевірочні. І якщо на м'яке перевірочне запитання у допитуваного з'являється яскравий комплекс маркерів обману, то це є додатковою ознакою причетності. Перевірочні запитання зазвичай заздалегідь підготовлені, до них підходять шляхом грамотного чергування нейтральних і контрольних питань.

Зазвичай, особу, яка під час допиту дає неправдиві свідчення, видає власне хвилювання, страх викриття, докори, сумління або захоплення обдурюванням. Всі ці почуття можуть виражатися в зміні міміки обличчя, різних жестикуляції.

У момент обману в промові з'являються всілякі застереження, помилки, вигуки, повтори, зайві склади, фрази, знижується кількість ілюстрацій (жестикуляцій під час розмови). Але часом голос здатний дати більше інформації, ніж самі слова. Сигналами для працівника правоохоронного органу, який проводить допит є тривалі або занадто часті паузи, підвищення або зниження тону голосу при спробі приховати емоції.

Окремої уваги заслуговують сигнали очей допитуваної особи. Спостереження за ними – ефективний тактичний прийом отримання прихованої інформації. Якщо опонент перебуває у стресовому стані, то моргання очей частішає. Брехун відчуває необхідність дивитися особі, яка задає питання, в очі, щоб та не запідозрила його через спроби уникати прямого погляду. Саме уникнення погляду не завжди означає нещирість. Воно може повідомляти про те, що людині розмова неприємна, їй вкрай ніяково, порушена тема розмови її бентежить. Якщо людина налякана, збуджена, то її зіниці розширюються. Від огиди, презирства, неприйняття чого-небудь зіниці звужуються. Свідоме контролювання реакції зіниць неможливо, якщо вони змінюються після заданого питання, це повинно наводити на підозру, що опонент не зовсім щирий тощо.

Підвищений артеріальний тиск, прискорене серцебиття, пітливість – це фізіологічні реакції організму, які викликаються

хвилюванням і усвідомленням власної неправоти у допитуваного. Поліграф в даному випадку може бути додатковим джерелом інформації, що не скасовує того, що працівник правоохоронного органу, який проводить допит, повинен ставитися до допиту з особливою увагою, вміти правильно сприймати інформацію та виявляти неправдиві свідчення [5, с. 306].

Таким чином, можна запропонувати наступні прийоми викриття й подолання неправдивих свідчень особи, яка допитується: постановка питань, другорядних з погляду допитуваного, але таких, які фактично викривають причетність особи до розслідуваної події; повторний деталізований допит за однакових обставин; створення перебільшеного уявлення про поінформованість працівника правоохоронного органу, який проводить допит; раптова постановка ключових питань, пред'явлення вирішальних доказів; використання слабких місць допитуваного; розкриття особистісного сенсу дачі правдивих показань; створення психічно напружених станів на тлі нехтування іншими учасниками групового кримінального правопорушення на користь інтересів допитуваного.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Давиденко В. Тактика викриття неправдивих показань при розслідуванні економічних злочинів. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2019. № 1. С. 45-57.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата звернення 19.03.2021 р.)
3. Земляний Д. Л. Тактичні особливості допиту підозрюваного. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 4. С. 336-339.
4. Климчук М. П., Фурман Я. В. Тактичні особливості допиту підозрюваних – членів організованих злочинних угруповань. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 1. С. 174-178.
5. Хоменко М. Використання поліграфа в розкритті та розслідуванні злочинів // Підприємництво, господарство і право. 10/2020. С. 304-308.

*Адамович Д. О.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СЛІДЧОЇ ТА СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Досить актуальною залишається тема сучасного стану розвитку криміналістичної науки, яка дозволяє ставити питання про необхідність розробки та застосування типових тактичних операцій, як ефективних засобів вирішення тактичних завдань кримінального провадження та перспективного напрямку удосконалення слідчої та судової діяльності в складних умовах змагального процесу. Ці тактико-криміналістичні засоби комплексної спрямованості мають, як суто теоретичне, так і виключно практичне значення. Теоретичний аспект передбачає створення систем типових тактичних операцій у структурі окремих криміналістичних методик розслідування злочинів, а практичний – використання цих моделей в якості орієнтирів для побудови і реалізації конкретної тактичної операції певної цілеспрямованості в реальних умовах розслідування та судового провадження. При цьому, розглядувані моделі при їх побудові повинні мати належне інформаційне наповнення, що істотно збільшує їх продуктивність. Відомості про мету, завдання, учасників і засобів тактичної операції мають стати невід’ємним складником і знаходити своє відбиття у структурі моделі типової тактичної операції. Головне, що їх застосування у кримінальному провадженні спрямовані на оптимізацію слідчої та судової практики, підвищення ефективності такої діяльності.

Досліджуючи питання даної теми, необхідно виділити, що незважаючи на достатньо позитивний досвід інформатизації слідчого («Виявлення», «Атрибуція трупа», «Викриття», «Контрольна закупівля», «Розшук» та ін.). На нашу думку, модель «Тактичні операції» має складатися з двох рівнів, компонентів:

1) загальні тактичні операції, які можна застосовувати при розслідуванні будь-якого кримінального правопорушення: «Встановлення способу вчинення кримінального правопорушення», «Встановлення особи злочинця», «Встановлення мотивів учинення злочину», «Встановлення місця і часу вчинення кримінального правопорушення», «Встановлення співучасників злочинця», «Затримання злочинця на місці злочину»; «Розшук особи, яка зникла з місця події і переховується від слідства», «Перевірка алібі підозрюваного», «Встановлення свідків», «Перевірка обмови», «Нейтралізація протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб»;

2) предметні тактичні операції, що проводяться при розслідуванні окремих видів кримінального правопорушення. Так, приміром, при розслідуванні кримінальних правопорушень у митній сфері, залежно від проміжних (локальних) завдань на початковому етапі можна виокремити такі тактичні операції: «Затримання хабародавця (або хабароотримувача) на місці події з речовим доказом», «Викриття вимагання хабара за добровільною заявою особи, яка його дає», «Викриття неналежного проведення митного огляду службовою особою внутрішнього митного органу», «Викриття незаконного випуску у вільний обіг посадовою особою внутрішньої митниці товарів без митного оформлення», «Установлення й викриття незаконного випуску товарів зі складів тимчасового зберігання»; «Установлення й викриття фіктивного знищення товарів», «Встановлення та викриття незаконного митного оформлення, вчиненого шляхом використання фіктивних сертифікатів на товари», «Виявлення зв'язків організованої злочинної групи»; «Викриття злочинця», «Документ», «Контрольована поставка наркотиків» [3].

Тактичні операції ситуаційно зумовлені, тому слід враховувати слідчі ситуації, що виникають у процесі розслідування службових злочинів у митній сфері. Залежно від обсягу і змісту даних, що послужили підставою для початку кримінального провадження, а також інформації про злочинця пропонується три найбільш типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування:

а) існують достатні дані про вчинення службового злочину в митних органах, відома особа, яка його вчинила;

б) відомо, що вчинено службовий злочин у митних органах, але особа, яка його вчинила, невідома або інформація про неї обмежена;

в) відомо, що вчинено службовий злочин у митних органах, є відомості про злочинця, але той зник з місця події. Стосовно вказаних слідчих ситуацій пропонуються відповідні за змістом і специфікою тактичні операції [3, с. 54-64]. При розробленні тактичних операцій стосовно розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, їх апробації на практиці, відповідну інформацію необхідно надавати до бази даних реєстратору, який і буде вносити запропоновані тактичні операції до модуля «Тактичні операції» в окремі криміналістичні методики з урахуванням наступних елементів:

- а) етапи розслідування,
- б) слідчі ситуації,
- в) проміжні тактичні завдання,
- г) зміст тактичної операції,
- д) особи, які взаємодіють при проведенні тактичної операції,
- є) план тактичної операції» [3].

У запропонованій системі мають розміщуватися розроблені, апробовані на практиці тактичні операції. Як правильно зазначає Б. В. Щур, у даному разі йдеться не про науковий пошук або розроблені «навчальні продукти» криміналістики, а про апробовані та рекомендовані до практичного використання доробки, які адаптовані до практичних цілей слідчої та судової діяльності [6, с. 233]. Отже, слід зазначити, що створення модулю «Тактичні операції» сприятиме вдосконаленню інформаційно-технологічного програмного комплексу «АРМ слідчого «Інсайт», суттєво розширить межі та можливості реалізації у практичній діяльності слідчого сучасних інноваційних проектів, послужить належним підґрунтям у прийнятті рішень відповідно до ситуацій розслідування окремих видів злочинів, зменшить імовірність допущення ним помилок, збільшить ефективність його праці. Тому розглянута проблематика у сучасній криміналістиці є одним із перспективних напрямків проведення криміналістичних досліджень, пов'язаних із удосконаленням слідчої та судової діяльності в умовах змагального процесу, яка потребує подальших наукових розробок.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Авдєєва Г. К., Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового

слідства. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. Х. Право, 2011. Вип. 21. с. 39-46.

2. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. К. Нац. акад. внут. справ України, 1999. 702 с.

3. Шевчук В. М. Ситуаційна обумовленість тактичних операцій при розслідуванні службових злочинів у митних органах. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 1. С. 54-64.

4. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: Теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Х.: Апостіль, 2013. 440 с.

5. Шепітько В. Ю., Білоус В. В. Роль інформаційних технологій у підвищенні якості слідчої діяльності. Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: монографія. Харків. Право, 2011. с. 288-299.

6. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків. Харків юридичний, 2010. 320 с.

*Антонюк П. Є.,
професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС,
кандидат юридичних наук*

*Пясковський В. В.,
професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПИСЬМОВЕ ПОЯСНЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА: КРИМІНАЛІСТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Залучення спеціаліста – особи, яка володіє спеціальними знаннями і навичками, – до участі у проведенні слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій є одним із видів процесуальної форми використання спеціальних знань в кримінальному провадженні.

Крім випадків обов'язкового залучення спеціаліста для проведення процесуальних дій, як то: огляд трупа (ст. 228 КПК України), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 229 КПК

України), допит малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 226 КПК України), копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах (ч. 2 ст. 168, ч. 4 ст. 99 КПК України), – законодавець також передбачив можливість залучення спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги суб'єкту розслідування при здійсненні інших процесуальних дій на етапі досудового розслідування, в тому числі при проведенні слідчих (розшукових) дій. Прийняття рішення про необхідність залучення спеціаліста в таких випадках належить до компетенції суб'єкта розслідування та не є обов'язковим. При цьому право залучення спеціаліста під час досудового розслідування надається також і стороні захисту.

Незалежно від підстави залучення спеціаліста до проведення процесуальної дії (процесуальна процедура чи рішення сторони кримінального провадження), всі особи, залучені як спеціалісти, мають однакові права, в тому числі: користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких вони брали участь, і подавати до них зауваження.

Важливо розуміти, що особа, яка залучається як спеціаліст, є учасником лише тієї процесуальної дії, до якої вона залучається, а не провадження в цілому. Отримати фактичні дані завдяки спеціальним знанням, якими володіє особа, що залучається як спеціаліст, можливо лише в межах процесуальної дії, до участі в якій вона залучається. І, зважаючи на мету залучення спеціаліста до проведення процесуальної дії, законодавцем не передбачена можливість допиту спеціаліста та отримання від нього показань – відомостей про результати застосування його спеціальних знань, що мають значення для цього кримінального провадження.

Загальноприйнятою є практика відображення в протоколі відповідної процесуальної дії лише самого факту залучення спеціаліста та результатів застосування ним спеціальних знань та технічних засобів. До того ж сама форма протоколу процесуальної дії та стиль викладання інформації в ньому не передбачають тлумачення спеціальних методів пізнання та технології діяльності спеціаліста по застосуванню ним спеціальних знань під час цілеспрямованої діяльності по збиранню, перевірці чи оцінці доказів. Таким чином поза можливістю об'єктивного пізнання всіма

учасниками кримінального провадження залишається великий обсяг фактичних даних (доказів), що мають значення для кримінального провадження. До таких фактичних даних відносяться, в тому числі:

- закономірності існування певних об'єктів, явищ та процесів об'єктивної дійсності, пов'язаних з подією правопорушення, які обумовили вибір спеціаліста щодо застосування конкретних методів та технічних засобів;

- умовиводи спеціаліста про механізм події в цілому або окремі її елементи, засновані на його компетентних знаннях;

- результати застосування технічних засобів щодо виявлення матеріальних слідів, їх якість, в тому числі негативні з поясненням причини тощо.

Нерідко в процесі розслідування з появою нових фактичних даних саме ці «втрачені» відомості стають необхідною незамінною ланкою в причинно-наслідковому ланцюжку встановлення істини, отримати які в процесуальному порядку, а отже і використати їх в процесі доказування, не представляється можливим для суб'єкта розслідування.

При цьому законодавцем передбачена можливість не лише отримати такі відомості у визначеному порядку, а й вести їх в систему процесуальних джерел доказів, що дозволяє в повній мірі залучати спеціальні знання, якими володіє спеціаліст, для встановлення істини в кримінальному провадженні. Нажаль, як демонструє аналіз слідчої практики та результати спілкування зі слідчими та дізнавачами Національної поліції України під час проходження ними курсів з підвищення кваліфікації, суб'єкти розслідування ігнорують таку можливість, хоча дуже часто стикаються з проблемою неможливості отримання в процесуальному порядку інформації від особи, що залучалася як спеціаліст для проведення процесуальної дії.

Проте законодавцем передбачена можливість повноцінного залучення спеціальних знань, якими володіє спеціаліст, до кримінального провадження та використання їх як доказів.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 105 КПК України додатками до протоколу можуть бути, в тому числі, *письмові пояснення спеціалістів*, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії. Протоколи процесуальних дій та додатки до них, складені в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним

кодексом, належать до документів – процесуальних джерел доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України).

Той факт, що законодавцем не встановлена форма та вимоги до змісту письмового пояснення спеціаліста, лише розширює можливості суб'єкта розслідування щодо об'єктивного відображення фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, та можуть бути пояснені спеціалістом на основі застосування ним відповідних спеціальних знань та навичок. На підтвердження такої позиції вважаємо за необхідне зазначити, що законодавцем також не передбачені форма та зміст планів та схем, які долучаються до протоколів процесуальних дій як додатки, а в подальшому виступають документами – джерелами доказів, атів ревізій та перевірок тощо.

З урахуванням зазначеного вище, при залученні спеціалістів до проведення процесуальних дій на досудовому розслідуванні, суб'єктам розслідування рекомендується:

- завжди долучати до протоколу відповідної процесуальної дії письмове пояснення спеціаліста (особливо у випадках обов'язкової участі спеціаліста) щодо: методів та технічних засобів, які він застосовував; характеристик об'єктів, які виявлені чи вилучені завдяки його спеціальним знанням та навичкам; його думки щодо взаємозв'язку матеріальних об'єктів з подією правопорушення, що розслідується тощо;

- пропонувати спеціалісту писати письмове пояснення власноруч з метою уникнення інтерпретацій його слів та забезпечення логічного й повного викладення фактів, що мають значення для розслідування;

- не обмежувати спеціаліста у формі та обсязі письмового пояснення, що забезпечить повне та всебічне відображення результатів застосування ним спеціальних знань та навичок та дозволить отримати кваліфіковане судження (висновок) щодо певних закономірностей існування та плину явищ та їх наслідків у зв'язку з подією, що розслідується.

Письмове пояснення спеціаліста, що долучається до протоколу відповідної процесуальної дії як додаток, повинно відповідати загальним умовам оформлення додатків до протоколів, передбачених ч. 3 ст. 105 КПК України: бути належним чином виготовлено, упаковано з метою надійного збереження, а також засвідчено

підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні такого додатку.

Саме таке оформлення результатів залучення спеціалістів до проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні, на наш погляд, унеможливить втрату доказової інформації, забезпечить повне та об'єктивне використання спеціальних знань в процесі доказування, що, в свою чергу сприятиме підвищенню ефективності процесу розслідування в цілому. Водночас дозволить суб'єкту розслідування уникнути ситуацій щодо сумнівності належності та допустимості використання як доказу висновку спеціаліста при розслідуванні кримінальних проступків, порядок отримання якого не визначений кримінальним процесуальним законом.

Васюта Ю. В.,
слухач магістратури ННІ № 1 НАВС

Науковий керівник:
Антонюк П. Є.,
*професор кафедри криміналістики та судової медицини НАВС,
кандидат юридичних наук*

ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

Однією з найважливіших слідчих (розшукових) дій при розслідуванні жорстокого поводження з тваринами є огляд місця події. Зволікання з його проведенням може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення або їх індивідуальних ознак, що в подальшому негативно позначиться на процесі доказування.

Завданнями огляду місця події при розслідуванні жорстокого поводження з тваринами є:

- встановлення факту жорстокого поводження з тваринами, що спричинило їх загибель або каліцтво;
- встановлення способу вчинення кримінального правопорушення;
- виявлення, фіксація і вилучення слідів кримінального правопорушення;
- виявлення осіб, причетних до скоєного кримінального правопорушення, свідків;

- отримання відомостей для висунення і перевірки версій про подію кримінального правопорушення, його учасників та ін. [1].

Об'єктами огляду можуть бути: приміщення (квартира, приватний будинок, підвальні приміщення, гаражі, прибудови та ін.); відкрита місцевість (двори, лісосмуга, узбіччя і проїжджа частина дороги, паркові зони та ін.); тварина (частини тіла тварини).

З метою найбільш повного виявлення і точного опису слідів кримінального правопорушення огляд місця події при розслідуванні жорстокого поводження з тваринами слід проводити із залученням спеціаліста-криміналіста і фахівця-ветеринара.

Тактика огляду місця події залежить від об'єкта огляду: відкрита місцевість або приміщення. На ділянках місцевості огляд рекомендується проводити концентричним або лінійним методом, а в приміщенні – ексцентричним [3, с. 54].

У випадках наявності трупа тварини огляд слід починати з нього. Територію для огляду та інші речі для дослідження визначають залежно від ситуації. При цьому, об'єктом огляду на місцевості може бути не лише територія, але і розташовані на ній будівлі – житлові (будинок, окрема квартира) і підсобні приміщення (гараж). Це дозволить не тільки виявити сліди безпосереднього впливу на тварину, але й встановити механізм події правопорушення: руйнування місць проживання, порушення зоотехнічних, зоогігієнічних, ветеринарно-санітарних норм і правил.

При огляді трупа тварини в протоколі слід відобразити: місце виявлення трупа з прив'язкою до двох нерухомих орієнтирів; вид тварини; породу; стать, вік (за можливістю); позу трупа (лежить на спині, животі, боці, положення морди і лап); розмірні характеристики; індивідуальні ознаки тварини (клеймо, сліди перенесених травм та ін.); супутні предмети, що знаходяться на тілі тварини (нашийник, намордник та ін.); сторонні предмети, виявлені на трупі і біля нього; пошкодження, наявні на тілі, їх локалізацію, кількість, характер країв ран; напрямок розташування трупа тварини; способи фіксації (фото-, відеозапис, схематична замальовка, складання плану, схеми, креслення).

Крім безпосереднього місця виявлення трупа тварини слід оглядати і прилеглу територію, що створює більш повне уявлення про подію кримінального правопорушення. Крім того, на ній можуть бути визначені сліди транспортних засобів, сліди ніг правопорушника, загублені ним особисті речі, покинуті знаряддя кримінального

правопорушення, залишки пакувальних матеріалів, отруйних речовин.

Нерідко мають місце випадки, коли тварину вбивають в одному місці, а труп виявляють в іншому. У цій ситуації для виявлення трупа необхідно досліджувати найближчу місцевість на предмет виявлення слідів волочіння вбитої тварини з метою встановлення повної картини вчиненого кримінального правопорушення, а також відшукування слідів кримінально протиправного діяння.

В ході огляду будинку (квартири) місцями найбільшої концентрації слідів кримінального правопорушення є: коридор, ванна кімната, туалет, кухня, балкон. У містах факти жорстокого поводження з тваринами часто відбуваються в дворах і під'їздах багатоквартирних будинків, на дитячих майданчиках. При огляді двору багатоквартирного будинку необхідно зафіксувати відповідну адресу, номер під'їзду. Якщо труп тварини виявлено на сходовому майданчику, вказати поверх, а також номер найближчої квартири [2].

При виявленні частини тіла тварини необхідно на місці її виявлення організувати пошук інших частин тіла на прилеглий території. При цьому кожна частина тіла повинна бути ретельно оглянута на предмет її розташування, особливостей, ступеня травмування (здавлювання, порізів, розчленування), локалізації мікрочастинок. При виявленні на тілі тварини слідів механічного або термічного впливу в протоколі огляду фіксуються: місце, де виявлені сліди; їх кількість, характер, форма, індивідуальні ознаки; застосовані засоби для виявлення слідів; технічні засоби і прийоми фотозйомки, відеозапису; засоби і прийоми вилучення слідів.

В ході огляду місця події при розслідуванні жорстокого поводження з тваринами слід звертати увагу на виявлення та вилучення слідів як самої тварини - зубів, лап, ніг, копит, шерсті, пір'я, крові, блювотних мас, трупа і його частин, - так і слідів правопорушника.

Так, найбільш типовими місцями виявлення слідів зубів тварин є: продукти харчування, начинені отруйними речовинами; знаряддя вчинення кримінального правопорушення (палиці); ділянки тіла підозрюваного. Шерсть тварин найчастіше залишається: на одязі, взутті, руках правопорушника; на знаряддях, пристосуваннях, за допомогою яких тварину знерухомлюють (мотузки, дріт, липкі стрічки та ін.); на кухонному приладді; в контейнерах для сміття тощо. Поверхневі сліди лап, ніг, копит виявляються на підлозі в

приміщеннях, салонах автомобілів; об'ємні сліди – на місці вчинення жорстокого поводження: на ґрунті, снігу [4].

При встановленні факту нанесення тварині тілесних ушкоджень або позбавлення її життя на місці події можуть бути виявлені наступні знаряддя кримінального правопорушення: стріляні кулі або гільзи, самостріли, ножі, палиці, дубини, металеві прутки, відрізки труб, пляшки, сокири, молотки, дріт, ножиці, викрутки, пилки, цвяхи, мотузки, ремені. Речовини, предмети і знаряддя, за допомогою яких здійснювалося жорстоке поводження з твариною, можуть перебувати безпосередньо в трупі тварини, біля нього або ж бути викинутими правопорушником в розташовані поряд з місцем події сміттєві контейнери; заховані в гаражах, господарських будівлях [3, с. 70].

Всі виявлені об'єкти, що мають значення для провадження, підлягають обов'язковому відображенню в протоколі огляду місця події, вилученню і долученню до протоколу як додатки. У більшості випадків на них наявні сліди (наприклад, частинки крові, шкіри, кісток, волокон шерсті тварин), тому в подальшому вилучені об'єкти направляються на експертизу.

При проведенні огляду доцільно проводити фотографування або відеозапис. При цьому необхідно здійснити орієнтуючу, оглядову, вузлову і детальну фотозйомку.

Отже, варто зазначити, що огляд місця події, проведений своєчасно, тактично правильно дозволяє визначитися з напрямком розслідування і проведенням необхідних експертиз, виявити і зафіксувати сліди кримінального правопорушення, індивідуальні ознаки тварини, наявність тілесних ушкоджень та їх характерних особливостей. Це забезпечить використання отриманих фактичних даних для побудови версій і планування досудового розслідування в цілому, встановлення особи правопорушника і доказування його причетності до вчинення конкретного кримінального правопорушення.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Белкіна В. Тварини у законі: про відповідальність за жорстокість. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
2. Вербіцька М. Особливості огляду місця події при розслідуванні жорстокого поводження з тваринами. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8753/1/%D0%D1%82.pdf>.

3. Китаева В. Н. Животные и преступления: уголовно-правовое и криминалистическое исследование. Иркутск: ПРОФИ М, 2017. 206 с.

4. Марченкова В. Тактика огляду місця події у справах про жорстоке поводження з тваринами. URL: <https://research-journal.org/law/taktika-osmotra-mesta-proisshestviya-po-dela-m-o-zhestokom-obrashhenii-s-zhivotnymi/>.

Верещаєва К. Р.,
студент факультету І ННІПК ОДУВС

Науковий керівник:
Калянова О. Д.,
*доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ПОРТРЕТ ОСОБИ СЕРІЙНОГО ВБИВЦІ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Актуальність цієї теми полягає в тому, що з кожним роком зростає кількість серійних вбивств, та найстрашніше, те що кожне нове вбивство відрізняється особливою жорстокістю та безжалісністю. Серійні умисні вбивства є завжди резонансними злочинами, становлять неабияку суспільну небезпеку і потребують швидкого, повного та всебічного дослідження всіх обставин скоєного кримінального правопорушення з метою швидкого розслідування і запобігання скоєнню нових аналогічних кримінальних правопорушень. Але нажаль, на сьогоднішній день якість і результативність розслідування залишається на низькому рівні.

Всі ці діяння напряду залежать від психологічного стану злочинця. Причини формування у людини жорстокості бувають різні і починаються найчастіше вони саме з дитинства. Дуже важливу роль грає сім'я та близьке оточення майбутнього злочинця, матеріальне становище, умови в яких він виріс, взаємовідносини які відбувалися між членами його родини. Тому що більшість майбутніх серійних убивць зростають в неблагополучних сім'ях, щодо них було застосовано знущання, яке і привело до порушення його психіки.

Поняття «серійні вбивства» було введено до лексикону на Заході в кінці 70-х років XX сторіччя. З цього часу їм користуються засоби

масової інформації, співробітники правоохоронних органів та науковці. В поняття «серійного злочину», «серійного вбивства» чи «серійного вбивці» закладено розуміння про неодноразовість, сукупність, рецидив злочинів як форми множинності злочинів [1].

Також існує поняття того, що серійний вбивця –злочинець, який скоює більше 3-х вбивств за більш, ніж 30 днів, з періодами емоційного охолодження, причому мотивація вбивств найчастіше базується на досягненні психологічного задоволення вбивці також характерною рисою таких вбивств є схожість між собою за способом скоєння [2].

Зазвичай серійним вбивцям притаманні обережність та мінімізація ризику, хитрість, здатність до рольового перевтілення, ретельність планування злочинних дій, емоційна асинтонність (тупість) до жертв. Також у них розвинені антиципація, самоконтроль, уява та фантазія. До провідних психологічних особливостей особистості злочинця кримінальні психологи відносять імпульсивність, агресивність, асоціальність, гіперчутливість у взаєминах, соціальну відчуженість, тривожність у поєднанні з негативним змістом ціннісно-нормативної сфери особистості.

Враховуючи особистісні риси особи, яка вчиняє серію вбивств, можна виділити основні типи таких злочинців, а саме: організовані несоціальні і дезорганізовані асоціальні типи.

Організований несоціальний тип серійного вбивці характеризується високим інтелектом. Інтелектуальний рівень деяких представників цього типу може сягати 145 пунктів IQ, що визнається порогом геніальності. Стриманий; слідує за собою, своїм зовнішнім виглядом, за помешканням та автомобілем (якщо такий є); соціопат, тобто відкидає та зневажає суспільство. Заводить знайомства лише з вузьким колом осіб. Може бути привабливим, справляти приємне враження на оточуючих. Має нормальні стосунки з протилежною статтю, нерідко характеризується друзями та знайомими як хороший сім'янин та батько. Має певний образ жертви, особливість у зовнішності, в одязі. Відомі деякі випадки вбивства саме конкретної людини. Це дозволяє поліції ловити маніяка «на живця». Заздалегідь планує злочин, продумує всі деталі, такі, як місце вбивства, знаряддя вбивства, дії, за допомогою яких може приховати докази і так далі. Вбиває не відразу, спочатку втілює в життя всі свої садистські фантазії, причому жертва може померти під час тортур. Однак, метою нападу спочатку може бути вбивство. Може повертатися на місце

вбивства (наприклад, нерідко повертається на місце злочину для освіження спогадів, часом навіть для того, щоб зробити насильство над останками жертви). Може вступати в контакти з поліцією, співпрацювати. На допитах зосереджений, продумує лінію захисту. Може випробовувати щиру повагу до компетентного і розумному слідчому, нерідко «грати» з ним.

Дезорганізований асоціальний тип серійного вбивці характеризується низьким або нижче середнього інтелектом, часто розумово відсталий, психічно нездоровий, неадекватний, зневажається або не прийнятий суспільством внаслідок помітно дивної поведінки. Живе за рахунок рідних або держави, може перебувати на психіатричному обліку. Такий тип вбивць не може налагодити контакти з людьми, особливо з протилежною статтю. Не продумує деталі вбивства, не намагається знищити докази. Вбиває недалеко від місця проживання або роботи. Жертва деперсоналізована. Знаряддя вбивства часто не готується їм заздалегідь, тому при нападі використовуються підручні засоби. Намагається зберегти спогади про жертви. Може вести щоденник, в якому описує вчинені вбивства. Також може зберігати відеозаписи, фото або аудіозаписи вбивств. Може написати рідним жертв співчутливого або знущального листа. Цілком здатний написати й поліції про скоєне. Не може осмислювати себе і злочини, які скоїв [3].

Класифікувати серійних сексуальних вбивць за способом учинення вбивств можна на: «душителів» та «різників».

1) «Душителі». Виділяють три групи вбивць, яких називають «душителі» та які вчиняють наступні дії: удушення без нанесення тілесних ушкоджень; удушення із нанесенням тілесних ушкоджень в області статевих органів; удушення із нанесенням тілесних ушкоджень поза статевими органами. Для цієї категорії злочинців відсутнє прагнення до домінування над своєю жертвою.

2) «Різники». Виділяють дві групи вбивць: які вчиняють злочини із нанесенням жертві тілесних ушкоджень в області статевих органів; які вчиняють злочини із нанесенням жертві тілесних ушкоджень поза статевими органами. Саме «різники» прагнуть до домінування над своєю жертвою, тому обирають колючо-ріжучі предмети. Сексуальні вбивці зазвичай вистежують жертву і раптово нападають на неї, вводять в шоківий стан, гвалтують, застосовуючи особливу жорстокість, завдають численних тілесних ушкоджень, зокрема: розпорюють животи, груди, вивертають нутроці, здійснюють наругу

над статевими органами, відрізають окремі частини тіла тощо. Їх криваві зlodіяння, скоєні з особливою жорстокістю, вражають своєю незвичайністю, нещадністю до потерпілих, винятковим цинізмом, кількістю жертв, серед яких є чимало дітей [4].

Класифікація серійних вбивць за мотивами скоєння злочину виглядає наступним чином:

1) «Гедоністи» – скоюють злочини для отримання задоволення. Вбивство вважають способом задоволення своїх потреб, бачать жертву як об'єкт, необхідний для того, щоб принести задоволення. Психіатри розрізняють три типи гедоністів:

- сексуальні – вбивають для отримання сексуального задоволення. При цьому жертва може бути живою чи мертвою, все залежить від переваги вбивці і фантазій, які відіграють велику роль у здійсненні злочину. Вбивця може отримувати задоволення безпосередньо від згвалтування або ж від катувань, від удушення жертви, від побиття, від маніпуляцій зі зброєю, яке зазвичай має контакт з тілом (наприклад, ніж або руки) і так далі. Все це залежить від фантазії конкретного серійного вбивці.

- «дестроер». Можуть грабувати своїх жертв, проте основним мотивом скоєння вбивства є заподіяння страждань іншій людині, наруга над жертвою. Причому страждання доставляються такими вбивцями без сексуальних маніпуляцій, в цьому і полягає їх принципова відмінність від сексуальних насильників.

- меркантильні. Матеріальна і особиста вигода є основними мотивами вбивства для такого типу серійних вбивць. В основному ними є жінки, причому вбивають переважно за допомогою отрути або ж сильнодіючих препаратів, які у великих дозах викликають смерть.

2) «Владолюби». Головною метою для такого типу серійних вбивць є контроль над жертвою, підпорядкування її собі. Причому вони відчують від домінування і сексуальне задоволення, але їхня відмінність від гедоністів в тому, що ними рухає не хіть, але прагнення володіти жертвою. Часто такі серійні вбивці піддавалися в дитинстві насильству, що породило у них почуття безпорадності і безсилля в дорослому житті.

3) «Візіонери» – скоюють вбивства «за намовою» Бога або Диявола, чують голоси, страждають галюцинаціями.

4) «Місіонери» – вбивають заради якоїсь певної мети, найчастіше намагаються поліпшити світ, змінити на краще

суспільство. Жертвами такого типу вбивць в основному стають повії, гомосексуалісти, люди різної з ними релігії. Причому такі злочинці частіше за все не є психічно хворими. Вони вважають, що своїми діями зможуть змінити світ на краще [5, с. 202].

Підсумовуючи викладене, вважається за доцільне підкреслити важливість побудови портрету серійного вбивці, визначення класифікації серійних вбивць, яка виділяє домінуючі позиції особистості, її спонуки, мотиви, стійкі цілі та способи вчинення вбивств, міру десоціалізованості, характер антисуспільної спрямованості задля допомоги всебічному і повному розкриттю та розслідуванню.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Образцов В. А., Богомолова С. Н. Криминалистическая психология. Москва: Юнити-Дана, Закон и право, 2002. 448 с. [Електронний ресурс]. URL: https://royallib.com/read/obraztsov_viktor/kriminalisticheskaya_psihologiya.html#40392
2. Матеріал з Вікіпедії [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%83%D0%B1%D0%B8%D0%B2%D1%86%D1%8F
3. Особливості розслідування окремих видів злочинів: мультимедійний навчальний посібник. Київ: НАВС, [Електронний ресурс]. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/orovz/lections/lections.html>
4. Бояров В. І. Деякі питання криміналістичного забезпечення розслідування серійних убивств, вчинених на сексуальному ґрунті / Вісник прокуратури. 2001. № 4. 228 с.
5. Шехтер Х., Эверит Д. Энциклопедия серийных убийств: КРОН-ПРЕСС. Москва, 1988. 352 с.

Гвоздюк В. В.,
*ад'юнкт відділу докторантури
та ад'юнктури НАВС*

ВРАХУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО

Останнім часом особливої уваги у засобах масової інформації набула практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Проте дописи в світовій мережі Інтернет здебільшого містять відомості про виграшні справи громадян проти України та кроки органів державної влади, які мають бути здійснені на виконання встановленої ЄСПЛ справедливої сатисфакції для особи. Позитивним відзначимо спроби науковців сформувавши рекомендації прикладного характеру з урахуванням практики ЄСПЛ, які зможуть допомогти практичним працівникам уникати порушень, що підлягають оскарженню не тільки у національних судах України, а і у ЄСПЛ. Безсумнівним є той факт, що рішення ЄСПЛ у кримінальних провадженнях носять значний суспільний резонанс, адже порушуються переважно природні права й свободи людини. Одними із важливих питань на сьогодні ми можемо виокремити проведення правоохоронними органами допиту підозрюваного та спроможність практики ЄСПЛ запобігати порушенням здійснення цієї процесуальної дії.

Доречно згадати, 17 липня 1997 року Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) від 4 листопада 1950 року, після чого і протоколи до неї. Завдяки цьому наша держава визнала юрисдикцію ЄСПЛ.

Незважаючи на те, що відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права, нами у попередніх роботах було доведено («Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики Європейського суду з прав людини», «Interpretation of «legality» principles in judgments and decisions of European Court of Human Rights (based on materials of criminal proceedings)» і інші праці), що правоохоронні органи також уповноважені у своїй службовій діяльності застосовувати практику ЄСПЛ.

Допит підозрюваного – це слідча (розшукова) дія, що проводиться шляхом опитування особи, яка має статус підозрюваного, з метою одержання даних щодо обставин, які стали підставою для її затримання або застосування запобіжного заходу, а також для отримання іншої інформації, яка має доказове чи інше значення для провадження [1, с. 447].

Згідно зі ст. 42 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 року «підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, повідомлено про

підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень» [2].

Термін «практика Європейського суду з прав людини» являє собою набутий досвід ЄСПЛ та Європейської комісії з прав людини, що виявляється у прийнятих ними рішеннях та ухвалах по суті розглянутих справ [3].

Беручи до уваги вищевикладені позиції, перейдемо до огляду практики ЄСПЛ, яка, на наш погляд, може сприяти якісному проведенню допиту підозрюваного органами досудового розслідування і забезпечити недопущення його прав та свобод.

Розглянемо рішення ЄСПЛ «Олег Колесник проти України» (заява № 17551/02) від 19 листопада 2009 року. За матеріалами справи встановлено, що органами досудового розслідування було допитано заявника щодо вчинення двох убивств за обставин, що обтяжують покарання, та розбою. Під час проведення першого і додаткового допитів та відтворення обстановки і обставин подій на місці вчинення злочину, заявник надавав зізнавальні показання, відмовившись від захисника. Однак через декілька днів йому був призначений адвокат і після цього він заперечував свої попередньо надані показання. Також мав місце факт повернення національним судом України кримінального провадження на додаткове розслідування у зв'язку із встановленням порушення права заявника на захист на початковому етапі слідства. Незважаючи на це, обвинувачення заявника ґрунтувалося в основному на його зізнавальних показаннях, що надані без захисника та на показаннях ключових свідків, яких він був позбавлений можливості допитати [4].

З цього приводу ЄСПЛ відзначив, що: 1) право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист адвоката, який, у разі потреби, призначається офіційно, не є безумовним, але забезпечення такого права є одним з основних передумов справедливого судового розгляду; 2) право не свідчити проти себе передбачає зокрема те, що сторона обвинувачення в кримінальній справі, намагаючись довести свою версію проти обвинуваченого, не може використовувати докази, отримані за допомогою методів примусу чи тиску всупереч волі обвинуваченого; 3) права захисту

буде в принципі непоправно порушено, якщо при засудженні особи судом використовуватимуться викривальні показання, отримані під час допиту без присутності захисника [4]. Тому, з огляду на зазначене, мало місце порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції.

Означена позиція ЄСПЛ надає підстави вважати, що: по-перше, органи досудового розслідування мають забезпечити підозрюваного захисником з моменту початкового етапу проведення слідства, по-друге, якщо вже відбулося таке порушення права особи, то органам досудового розслідування потрібно беззаперечно його відновити, а обвинувачення будувати лише на показаннях, що отримані за участі захисника, а також здобувати інші докази, які будуть вказувати на винуватість особи. Зі свого боку національні суди України, в жодному разі не повинні обґрунтовувати обвинувачення особи її зізнавальними показаннями, отриманими без доступу захисника.

ЄСПЛ також дав пояснення щодо показань свідків, допитати яких у присутності підсудного або його захисника виявилось неможливим: «пункт 1 статті 6 Конвенції, узятий у поєднанні з пунктом 3 статті 6 Конвенції, вимагає від держави ужити конкретних заходів для того, щоб підсудний мав можливість допитати свідків, які свідчать проти нього, чи домогтися їх допиту. Проте, якщо немає підстав звинувачувати органи влади в недостатньо старанних зусиллях із забезпечення підсудному можливості допитати відповідних свідків, відсутність цієї можливості як така не означає необхідності припинення кримінального переслідування. Водночас слід з надзвичайною обережністю ставитися до доказів, отриманих від свідка за обставин, що не давали змоги забезпечити право сторони на захист тією мірою, якою Конвенція завжди вимагає забезпечувати його. Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися виключно або вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не мала можливості спростувати» [4].

З цього можна зробити висновок, що підозрюваний на етапі досудового розслідування має право спростувати показання, які надані проти нього свідками. Наприклад, слідчий чи прокурор, можуть оголосити показання свідків підозрюваному, а він у свою чергу може їх опротестувати, також можна провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. Зазвичай таке право підозрюваний використовує на етапі судового провадження, але якщо на цьому етапі не вдалось забезпечити присутність свідків і

органи державної влади зробили для цього все можливе, то можна використати в обґрунтуванні обвинувачення такі показання, що отримані на етапі досудового розслідування, але у тому випадку, якщо: 1) було дотримано таке право на цьому етапі, або 2) коли такі показання свідків, які сторона захисту не мала можливості спростувати, не відіграли виключної, або вирішальної ролі в обґрунтуванні обвинувального вироку.

Слід звернути увагу на справу ЄСПЛ «Афанасьєв проти України» (заява № 38722/02) від 05 квітня 2005 року, де затримавши особу з подальшим взяттям її під варту, правоохоронці, надягнувши наручники та декілька разів сильно побивши, вимагали зізнатись їй у злочині. В цьому випадку ЄСПЛ вказує на обов'язок органів влади звітувати щодо ушкоджень, завданих особам, які перебувають під їхнім контролем. Окрім цього, зауважив, що нездатність встановити державних службовців, винних у злочинному насильстві щодо затриманої особи, як у цьому випадку, не може звільнити державу від відповідальності за Конвенцією. Тому відбулося порушення ст. 3 Конвенції [5].

Із вищевикладеного можемо підсумувати, що трапляються випадки порушення органами досудового розслідування прав підозрюваного: 1) на захист, 2) на спростування показань проти них, 3) на людську гідність. Такі порушення негативно впливають на доказування у кримінальному провадженні, адже отримані докази можуть бути визнані недопустимими, а завдання кримінального судочинства не будуть досягнуті.

Дотримання ж практики ЄСПЛ органами досудового розслідування є необхідним для запобігання таким порушенням під час допиту підозрюваного.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Тертишник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Вид. 17-те, доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2020. 1088 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 17.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 16.04.2021).

3. Гвоздюк В. В. Тлумачення терміна «практика Європейського суду з прав людини» в українському законодавстві. Українська мова

в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: матеріали XV Всеукраїнської наук.-практ. конф. з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 28 лист. 2019). Київ. 2019. С. 57-60.

4. Олег Колесник проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 19.11.2019 р., (заява № 17551/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_505#Text (дата звернення 16.04.2021).

5. Афанасьєв проти України: рішення Європейського суду з прав людини від 05.04.2005 року, (заява № 38722/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_239#Text (дата звернення 16.04.2021).

Калянова О. Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ОСІБ З РОЗЛАДАМИ ПСИХІКИ

У зв'язку із зростанням таких негативних явищ у суспільстві як соціальна напруженість, алкоголізм, наркоманія, поширюється і кількість людей, які страждають на психічні розлади і хвороби, та в свою чергу, призводить до значного загострення криміногенної ситуації. Люди з розладами психіки часто скоюють кримінальні правопорушення різного ступеня тяжкості і тим самим стають учасниками кримінального процесу.

Оскільки допит є не тільки самою поширеною слідчою (оперативною) дією, а й найбільш інформативною – саме завдяки йому збирається значний обсяг доказової інформації у кримінальному провадженні, підготовка до його проведення потребує від слідчого всебічного збирання необхідної бази та інструментарію. Готуючись до допиту, слідчий повинен усвідомлювати певну складність його проведення за участю підозрюваного, що страждає розладом психіки: передача інформації може бути ускладнена як патологією особистості допитуваного, так і відсутністю у слідчого спеціальних знань з психології та психіатрії. [1].

До категорії осіб, які можуть брати участь у проведенні слідчих (розшукових) дій, включаючи допит, відносять таких, стан яких

підпадає під поняття «психічний розлад, що не виключає осудності», тобто «...психічні захворювання, а також функціональні і органічні зміни в діяльності мозку, які дозволяють людині усвідомити свою поведінку і направляти свої дії» [2, с. 31]. Саме тому він може бути учасником кримінального процесу, і, відповідно, суб'єктом допиту.

Той факт, що у правопорушника є психічний розлад, призводить до проблем розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема, він зобов'язує підтримувати певну поведінку по відношенню до такої людини, що в першу чергу пов'язано із застосуванням слідчим тактичних прийомів. Тому саме проблема організації і проведення допиту таких осіб є актуальною, оскільки для успішного проведення необхідною умовою є врахування всіх особливостей даної слідчої (розшукової) дії, що вимагає певних підготовчих дій у їх логічній послідовності.

Традиційна підготовка до допиту включає такі елементи, як збирання вихідних даних, тактичне забезпечення допиту, вибір часу і місця, визначення способу виклику на допит, технічного забезпечення та складання плану. В ході підготовчих дій особливу увагу слідчий повинен приділити саме тактичній стороні та збиранню необхідних даних, які мають свою специфіку.

Готуючись до допиту, слідчому потребується досконало вивчити матеріали кримінального провадження, а саме: з'ясувати предмет допиту, особу допитуваного, іншу доказову інформацію, яка міститься в матеріалах, також можливість і порядок її використання під час допиту.

Для отримання основної інформації з характеристики допитуваного, слідчий збирає необхідні дані про його психічне здоров'я. Ці відомості дозволять під час допиту прогнозувати можливу поведінку допитуваного і вибирати певні тактичні прийоми, необхідні для досягнення цілей допиту. Інформацію про психічний стан слідчий може отримати з історії хвороби в психіатричних закладах; зі свідчень родичів, друзів, характеристик з місця проживання, роботи або навчання, також необхідну інформацію можуть надати інші учасники кримінальної події. Особливий інтерес представляють предмети і документи, які свідчать про події особистого життя допитуваного: щоденники, листи, нотатки, листування в соціальних мережах, відеозаписи, які містять в собі події приватного життя. Вищезазнані джерела інформації можуть бути надані слідчому добровільно родичами або іншими

близькими особами чи вилучені в ході проведення обшуку у підозрюваного.

Необхідною умовою підготовки також є консультація із спеціалістом відповідного напрямку: проведення огляду психіатром для визначення психічного стану підозрюваного на даний момент розслідування. За результатами обстеження доцільно отримати відповіді на наступні запитання: чи є підстави для проведення судово-психіатричної експертизи і якщо так, які питання слід адресувати експертові; чи може підозрюваний самостійно брати участь у допиті; чи може він самостійно брати участь у розслідуванні тощо. Саме від висновків психіатра залежить вибір тактичних прийомів та лінії поведінки слідчого під час допиту [3, с.14]. Також слідчий при наявності відповідних ознак і, володіючи знаннями закономірностей поведінкових особливостей осіб з розладами психіки, може ще до надходження офіційної інформації про наявність психічних розладів у допитуваного, визначати зазначені аномалії і враховувати ці дані при прийнятті правових, кримінально-процесуальних рішень, організації і плануванні розслідування, підготовці та проведенні слідчих дій, виборі тактичних прийомів і рекомендацій.

До тактичного забезпечення допиту відноситься вибір тактичних прийомів, які слідчий планує використовувати в ході проведення слідчої (розшукової) дії. Чинниками, які можуть впливати на вибір слідчим тактичних прийомів, може бути процесуальний статус допитуваної особи та її соціально-психологічні особливості, кількість учасників, ситуація допиту, місце проведення, наявність доказів у матеріалах кримінального провадження тощо. Тактична підготовленість слідчого означає наявність у нього чіткого і обґрунтованого плану проведення допиту з урахуванням зазначених вище позицій, а також передбачення оперативної його корекції в необхідних випадках. Тактичні прийоми допиту повинні, перш за все, ґрунтуватися на способах і методах по встановленню психологічного контакту з допитуваним. Саме психологічна складова є важливою компонентою при підготовці слідчого до допиту.

Крім того, слідчий, обираючи ті чи інші тактичні прийоми при проведенні слідчих дій, повинен бути готовий до зміни слідчої ситуації, пов'язаної з наявністю психічних розладів у особи та внаслідок цього зміни у поведінці допитуваного [4, с.16]. Багато

вчених відзначають також той факт, що в ході проведення допиту особи з порушенням психіки необхідна присутність фахівця в даній сфері, оскільки стан особи може погіршитися моментально, а слідчий надати кваліфіковану допомогу не зможе.

Вибір тактичних прийомів, які застосовуються під час допиту осіб з розладами психіки визначаються типом психічного розладу, від якого страждає підозрюваний (обвинувачений). Так, О.М. Толстолужинська пропонує ряд тактичних рекомендацій для практичних працівників щодо вибору лінії поведінки під час допиту розглянутих таких допитуваних, розділяючи тактичні прийоми на загальні та окремі.

До загальних відносяться рекомендації щодо ведення розмови у доброзичливій та спокійній манері, не провокуючи агресію чи замкнутість; акцентувати увагу на особистості допитуваного під час з'ясування анкетних даних, враховувати його інтелектуальний рівень та здібності.

Окремі тактичні рекомендації стосуються вибору лінії поведінки при допиті осіб з певним видом психічної аномалії. [5].

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що допит підозрюваного або обвинуваченого, який страждає розладами психіки, відрізняється своєю складністю та специфічністю. Тому для допомоги у проведенні даної слідчої дії та зборі доказів необхідно залучати до участі фахівця-психіатра. Важливо пам'ятати також про те, що тактичні прийоми при проведенні допиту особи, яка страждає розладами психіки, повинні відповідати вимогам законності, допустимості та вибірковості.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бочкарев М.В. Тактика специалиста-психиатра в допросе подозреваемого, страдающего нарушениями психики// Федерация судебных экспертов [Электронный ресурс] – URL: <https://sud-expertiza.ru/library/taktika-specialista-psihiatra-v-doprose-podozreваемого-stradayushhego-narusheniyami-psihiки/>
2. Антипова С.А. Особенности тактики допроса лиц с дефектами психики: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09: Москва, 2002. 223 с.
3. Бирюков С.Ю. Организационно-правовые основы деятельности следователя по расследованию преступлений, совершенных лицами с

психическими расстройствами // Актуальные вопросы современной юридической науки: матер. Междунар. науч.-практ. конф (Алматы, 17.02.2017), - Алматы: изд. ТОО «Издательство LEM», 2017. С.14-19.

4. Лозовой Я.Я. Криминалистическое обеспечение расследования преступлений, совершенных с участием лиц с психическими расстройствами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Владимир, 2011. 23 с.

5. Толстолужинская Е.М., Смахтин Е.В. Особенности допроса подозреваемых (обвиняемых), имеющих психические аномалии [Электронный ресурс] URL: https://www.researchgate.net/publication/330599064_Osobennosti_doprosa_podozrevaemyh_obvinaemyh_imeusih_psihi_ceskie_anomalii

***Кострубенко О. І., Липко А. О.,
слухачі магістратури ОДУВС***

***Науковий керівник:
Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент***

КРИМІНАЛІСТИКА: НАУКА ЧИ МИСТЕЦТВО?

Протягом більше ста років з моменту свого започаткування, криміналістика отримала міжнародне закріплення в якості науки, однак, за весь цей час вона жодного разу не була розглянута в контексті мистецтва. В традиційному трактуванні поняття «криміналістика» всі звикли розуміти його як певний науковий напрямок, що включає в себе різні сфери такої діяльності.

Криміналістика – це форма виявлення та фіксування залишених злочинцем слідів на місці події. У різні епохи історичного розвитку людство так чи інакше прагнуло досягти справедливості та покарати того, хто порушує їхні права та створює неспокійні умови проживання. В такі моменти застосовувалися всі наявні знання з різноманітних галузей, практики та досвіду. Зараз, у наш час, час розвитку технологій та початку ери діджиталізації змінюється і сама криміналістика.

Сучасний стан та тенденції розвитку криміналістики можуть мати протилежний оберт, пов'язаний із дефініцією мистецтва. Зокрема, це спільні та відмінні риси. Для цього потрібно, насамперед, розібратися чи справді криміналістиці притаманні характеристики мистецтва. Найбільш поширеним визначенням останнього у широкому сенсі є - досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність. Це означає, що через систему художніх образів, використовуючи специфічні засоби і прийоми, мистецтво інтерпретує, осмислює, пізнає світ. Щодо криміналістики, то в своєму розумінні вона має безліч розгалужень, що дало б нам змогу пристосувати її до художньо-визначеного змісту. Формування криміналістичної характеристики є своєрідним симбіозом наукового знання та художньої моделі.

Під час розслідування кримінальних правопорушень важливе значення має ефективний пошук та знаходження всіх складових елементів вчиненого правопорушення: від маленької деталі до особи, причетної до цього правопорушення. Фіксація якнайбільшої кількості об'єктів, речей, які міститимуть доказову інформацію, буде мати цінне значення для успішного розслідування. Якраз із такими передбаченнями, прогнозуваннями та віднаходженнями всіх можливих обставин, які можуть свідчити про вчинене правопорушення, й має справу наука криміналістика.

На нашу думку, не слід виключно однозначно трактувати наукові можливості криміналістики. Застосування літальних безпілотних приладів під час проведення огляду місця події, використання роботизованої техніки задля знищення вибухових пристроїв та речовин, способи пошуку нематеріальних слідів в мережевих ресурсах та багато іншого. Хіба це не є тим витонченим поєднанням людського інтелекту та досвіду, набутого не одним десятиком років?

Криміналістичні знання складають головний зміст науки криміналістики. Але вони виникли набагато раніше, ніж з'явилася відповідна наука. Якщо звернутися до історії, то у давні часи для встановлення обставин подій кримінального характеру використовувалися знання з різноманітних галузей практики, ремесла та мистецтва. Вони і започаткували виникнення криміналістичних знань. З часом такі знання перетворилися у криміналістичні прийоми, способи і методи розкриття, розслідування та запобігання кримінальних правопорушень.

Але ми також маємо ще таку точку зору, що криміналістику інколи, але називають мистецтвом тому, що після використання певних засобів та заходів криміналіст може отримати певний результат, який буде схожий на витвір мистецтва. І тільки глянувши на це, криміналіст може сказати, що це витвір мистецтва. Люди, які називають криміналістику мистецтвом, є особами, які пропрацювали або вивчали криміналістику дуже поглиблено. Оскільки тільки справжній криміналіст може розгледіти витвір мистецтва в роботі криміналіста.

Криміналістика – це мистецтво науки, те, що пояснює в непростій для одних та елементарній для інших формулі; те, що може в разі спростити виконання необхідної роботи та при цьому збільшити її ефективність. Мистецтво віднайти у простоті ту істину, яка буде справедливою, а також її подальше безконфліктне застосування із правовими нормами та у відповідності до прав людини. Це і є криміналістика.

Отже, однозначного твердження про те, чи є криміналістика мистецтвом немає, однак те, що саме ця художня галузь вплинула на її формування та подальший розвиток, – можна з впевненістю стверджувати.

***Лисенко В. В.,**
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
УДФС України, доктор юридичних наук, професор*

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КОШТІВ ЗЛОЧИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Організація виявлення та розслідування легалізації (відмивання) коштів злочинного походження пов'язана не лише із вимогами міжнародного співтовариства щодо необхідності протидії таким злочинним проявам. Зміст злочинної діяльності в цьому напрямі вимагає посилення протидії, оскільки їх поширення підриває підвалини економічної політики держави, впливає на збільшення недобросовісної конкуренції.

Вчинення легалізації коштів злочинного походження характеризується постійною зміною злочинного механізму, використанням різноманітних інструментів для приховування

фактичного походження таких коштів. Проблемним є також організація діяльності щодо доказування вчинення таких кримінальних правопорушень із-за складаного механізму відмежування отриманих коштів від джерела походження шляхом проведення різноманітних фінансових та господарських операцій. Для підготовки, перепідготовки кадрів правоохоронних органів, а також для практичної роботи із протидії вчиненню кримінальним правопорушенням необхідно мати актуальні відомості про зміст злочинної діяльності, оскільки з'являються нові способи, змінюються раніше існуючі. Зазначене вище потребує здійснення постійного моніторингу щодо змісту злочинної діяльності, виокремлення нового інструментарію для приховування походження коштів. Важливим в цьому напрямі є використання досвіду фінансової розвідки (Державної служби фінансового моніторингу України), яка здійснює постійний моніторинг та доводить до відома правоохоронних органів типологію способів вчинення легалізації коштів злочинного походження.

Важливим напрямом належної організації правоохоронних органів щодо протидії легалізації коштів злочинного походження є аналіз судової та слідчої практики, який дозволяє виокремити сучасний стан поширення такого виду кримінальних правопорушень, надати характеристику змісту злочинної діяльності в цьому напрямі, а також виокремлення проблем, що виникають у роботі правоохоронних органів щодо організації розслідування кримінальних правопорушень, застосованого судом покарання, використання механізмів угод щодо визнання винуватості, змісту процесу доказування тощо.

Зростання кількості фактів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України) в структурі злочинності в Україні, певною мірою, викликано самим же змістом злочинної діяльності. Зважаючи на об'єктивну сторону ч. 1 ст. 209 КК України, таким є набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння

вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом.

Наведене вище свідчить про необхідність попередньої злочинної діяльності як джерела отриманих доходів (майна), яка в судовій практиці отримала назву «предикатні злочини (кримінальні правопорушення)». Певною мірою, протидія легалізації коштів злочинного походження в Україні (так само і в інших державах) була впроваджена на вимогу міжнародної спільноти як реакція на неможливість, в окремих випадках, належним чином протидіяти первинній злочинній діяльності щодо незаконного обігу наркотичних засобів, незаконного обігу зброї, ухиленням від сплати податків, «вливанню» коштів злочинного походження в легальну економіку, протидію нечесній конкуренції тощо.

Аналіз судової практики, здебільшого за 2019-2020 рр., засвідчив про різноманітність злочинної діяльності у сфері легалізації коштів злочинного походження – від звичайного використання отриманих злочинним шляхом коштів на власні потреби (придбання товарів харчування, меблів, оплата послуг тощо) до витончених способів приховування походження грошових коштів із використанням можливостей банківських установ, неодноразове перерахування грошових коштів на розрахункові рахунки, створених з такою метою підприємств, фізичних осіб-підприємців тощо.

Джерелом інформації про предикатні злочини та легалізацію коштів злочинного походження були заяви потерпілого (щодо викрадення майна; шахрайські дії); інформація отримана за результатами здійснення оперативно-розшукової діяльності (Національної поліції України, податкової міліції Державної фіскальної служби України, Національного антикорупційного бюро України, СБУ).

Важливим та інформаційним джерелом про можливі факти легалізації коштів злочинного походження є узагальнюючі матеріали Державної служби фінансового моніторингу України. Здебільшого правоохоронні органи отримують у таких матеріалах інформацію про використання фіктивних суб'єктів господарювання, фізичних осіб для легалізації значних сум грошових коштів. Так, наприклад, злочинним угрупованням було легалізовано через банківські установи більше 6 млн. грн. Для викриття змісту злочинної діяльності було отримано від підозрюваного згоду (заяву та

розписку) щодо конфіденційного співробітництва при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій [1].

У 2020 р. Держфінмоніторингом до правоохоронних органів скеровано 1 036 матеріалів (з них 607 узагальнених матеріалів та 429 додаткових узагальнених матеріалів), які направлені на розгляд до: 1) органів прокуратури – 62 матеріали; 2) органів фіскальної служби України – 292 матеріали; 3) Національної поліції України – 233 матеріали; 4) Служби безпеки України – 252 матеріали; 5) Національного антикорупційного бюро України – 168 матеріалів; 6) Державного бюро розслідувань – 28 матеріалів; 7) Служби зовнішньої розвідки України – 1 узагальнений матеріал. У вказаних матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів та з учиненням іншого злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України, становить 76,2 млрд гривень [2].

Аналіз засвідчив, що останніми роками судовий розгляд щодо легалізації коштів злочинного походження здійснюється разом щодо предикатних злочинів [3]. Можливо, це пов'язано із поширеним застосуванням угоди про визнання винуватості правопорушником. Аналіз судової практики засвідчив, що в окремих випадках є значний розрив у строках притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення предикатного злочину та легалізацію коштів злочинного походження. Так незаконне оформлення права власності на земельну ділянку у фермерському господарстві було здійснено у 2002 році, за вчинення предикатного злочину було притягнуто до кримінальної відповідальності у 2011 р., а щодо легалізації коштів злочинного походження – у 2020 р. [4; 5].

Судова практика свідчить про поширення випадків укладання угоди про визнання винуватості в порядку, передбаченому ст.ст. 468, 469, 472 КПК України щодо осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності за вчинення предикатного злочину та легалізації коштів злочинного походження за ст. 209 КК України. Згідно з такою угодою, прокурор, обвинувачений та захисник досягають згоди щодо формулювання підозри, усіх істотних для кримінального провадження обставин та правової кваліфікації дій обвинуваченого. При тому обвинувачений у повному обсязі беззастережно визнавав свою винуватість у вчиненні кримінальних правопорушень. Також сторони узгоджували покарання, яке необхідно призначити обвинуваченому за вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі й за ст. 209 КК України [3; 5]. Така ситуація впливала на рівень

дослідження доказів і в цілому на прийняття рішення щодо тяжкості застосованого покарання. В проаналізованих вироків за вчинення як первинного злочину, так і легалізації коштів злочинного походження фактично не було призначено реального покарання. Така ситуація є типовою фактично для всіх проаналізованих вироків щодо застосування покарання за вчинення легалізації коштів злочинного походження.

Аналіз судової та слідчої практики засвідчив про різноманітність способів легалізації коштів злочинного походження – від їх простих способів до складних фінансових схем приховування походження грошових коштів та майна. Здебільшого щодо правопорушників у суді була затверджена угода щодо визнання винуватості. За результатами судового розгляду фактично не було застосовано реального кримінального покарання, у тому числі при вчиненні таких кримінальних правопорушень у складі злочинних організацій.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Вирок колегії Вищого антикорупційного суду від 21 листопада 2019 р. Справа №761/3762/19. Провадження № 1-кп/991/124/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85801979>. (дата звернення: 30.03.2021).

2. Інформування про результати роботи Держфінмоніторингу за 2020 рік. URL : <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Informuvannya-pro-rezultati-roboti-derzhfinmonitoringu-za-2020-rik.html>. (дата звернення: 30.03.2021)

3. Вирок Збаразького районного суду Тернопільської області. Справа №598/1969/20 від 28 грудня 2020 р. (провадження № 1-кп/598/297/2020). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93912743>. (дата звернення: 30.03.2021).

4. Вирок Кремінського районного суду Луганської області від 12 березня 2020 р. Справа № 414/515/20; провадження № 1-кп/414/116/2020. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88164842>. (дата звернення: 23.03.2021).

5. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 7 серпня 2014 р. Справа №127/16084/14-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/40117590#>. (дата звернення: 23.03.2021).

*Мальгіна А. С.,
аспірант кафедри криміналістики та психології ОДУВС*

*Науковий керівник:
Горбаньов І. М.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ, ПІДОЗРЮВАНОЇ В УЧАСТІ У ТЕРОРИСТИЧНІЙ ГРУПІ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Терористична діяльність у наш час ведеться злочинними ієрархічними організаціями, які розповсюджують свій вплив на усі сфери суспільного та політичного життя завдяки стрімкому розвитку новітніх технологій. Таким чином, тероризм перетворився на одну з найнебезпечніших сучасних загроз, протистояти якій кожного разу все складніше. У деяких випадках терористичні спільноти можуть набувати форми навіть певних квазідержавних утворень, що ми можемо спостерігати на прикладі терористичної діяльності на Сході України так званих «ДНР» та «ЛНР».

Зверненням Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором, затверджене постановою Верховної Ради України від 27.01.2015 р. №129-VIII [1]; Заявою Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян», схвалену постановою Верховної Ради України від 04.02.2015 р. №145-VIII [2]; Заявою Верховної Ради України «Про відсіч збройної агресії Російської Федерації та подолання її наслідків», схвалену постановою Верховної Ради України від

21.04.2015 р. №337-VIII [3], «ДНР» та «ЛНР» визначено терористичними організаціями.

У зв'язку із зазначеним, важливо зрозуміти, яким чином злочинна діяльність вказаних терористичних організацій сягнула таких масштабів. На нашу думку, з цією метою необхідно звернути увагу на характеристику осіб, які беруть участь у складі терористичних угруповань так званих «ДНР» та «ЛНР».

Особа злочинця є одним із найбільших важливих елементів криміналістичної характеристики злочинів. Основи криміналістичної характеристики особи злочинця розробляли вчені В. Г. Лукашевич, О. М. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмичов, О. Р. Ратінов, М. В. Салтевський, В. Ю. Шепітько та інші.

На думку В.Ю. Шепітька особа злочинця – це поняття, що виражає сутність особи, яка вчинила злочин, та становить систему ознак, що включає дані демографічного характеру, деякі моральні властивості і психологічні особливості [5, с. 278-279]. В свою чергу, М.В. Салтевський вважає, що особою злочинця є соціально-біологічна система, властивості та ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі й використовуються для розкриття і розслідування злочинів. До таких властивостей автор відносить фізичні, біологічні та соціальні [6, с. 112]. Таким чином, поняття особи злочинця має соціально-психологічну природу, що охоплюється сукупністю певних типових психологічних і моральних якостей особи, що формуються в результаті вчинення злочинів.

На даний час більшість вчених, таких як В. П. Бахін, В. О. Коновалова, Д. Й. Мельник, М. А. Погорецький, В. В. Поліщук, М. О. Ленко, Д. Б. Сергєєва тощо, приділяють увагу вивченню особи злочинців, які безпосередньою вчиняють терористичні акти. Однак, дослідженню питання особи злочинця, причетних до вчинення інших злочинів терористичної спрямованості, зокрема, створення терористичної групи чи терористичної організації (стаття 258-3 КК України), не приділено достатньої уваги.

У свою чергу, склад злочину, який міститься у статті 258-3 КК України, передбачає декілька форм об'єктивної сторони, а саме: 1) створення терористичної групи чи терористичної організації; 2) керівництво такою групою чи організацією; 3) участь у ній; 4) організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації [4]. У зв'язку з цим, криміналістичні характеристики особи злочинця будуть мати

відмінності залежно від того, у якій формі вчинено вказане кримінальне правопорушення. Тож, зупинимося на визначенні основних характеристик особи злочинця, підозрюваної в участі у терористичній групі чи терористичній організації.

На сьогоднішній день дії членів силового блоку так званих «ДНР» та «ЛНР» кваліфікують як участь в терористичній групі чи терористичній організації. В ході вивчення кримінальних проваджень, зареєстрованих слідчими органів безпеки за статтею 258-3 КК України, можна виокремити певні характерні особливості особи злочинця даної категорії злочинів. Так, переважна більшість осіб, підозрюваних в участі у терористичній групі чи терористичній організації, є громадянами України, при чому як жителями Донецької та Луганської областей, так і інших регіонів України. Крім того, у лавах незаконних збройних формувань також знаходяться найманці з числа так званих добровольців з різних регіонів Російської Федерації та військовослужбовці Збройних сил Російської Федерації, співробітників так званих приватних воєнних компаній [7, с. 134]. Однак, зібрати докази участі іноземців у злочинній терористичній діяльності так званих «ДНР» та «ЛНР» досить складно через обмежені можливості органів досудового розслідування, встановлені КПК України, тому кримінальні провадження за вказаною категорією злочинів здійснюються саме відносно громадян України. Якщо говорити про гендерну приналежність учасників силового блоку так званих «ДНР» та «ЛНР», то переважну кількість членів вказаних терористичних організацій становлять чоловіки, для жінок участь у діяльності терористичних організацій є менш характерною.

Важливою складовою криміналістичної характеристики особи злочинця, підозрюваного в участі у терористичній групі чи організації, є його соціальне положення в суспільстві. Так, велика кількість злочинців вказаної категорії злочинів виховувалась у малозабезпечених сім'ях, мала низький рівень освіти, проживала у несприятливих побутових умовах, у багатьох випадках – має наркотичну чи алкогольну залежність, не працює, притягалась до адміністративної відповідальності за дрібні правопорушення або до кримінальної відповідальності за вчинення нетяжких злочинів. Тобто, такі особи мають зневажливе відношення та нехтування загальноприйнятими суспільними нормами поведінки, певне невдоволення своїм низьким положенням, образу на навколишнє

середовище, державу, оточення за свою неспроможність чи небажання до самореалізації.

Участь у терористичних організаціях, зокрема, у незаконній діяльності так званих «ДНР» та «ЛНР» приваблює таку категорію людей, оскільки слугує джерелом доходу, дає можливість відчувати свою перевагу над іншими за рахунок володіння озброєнням, яке надається членам вказаних терористичних організацій, та у повній мірі висловити свою неповагу до суспільства і держави в ході ведення незаконної діяльності, спрямованої на повалення конституційного ладу та державного устрою України.

Крім того, для учасників терористичних організацій так званих «ДНР» та «ЛНР» характерна емоційність, погана здатність контролювати свої емоції, а іноді взагалі психічна невідновуваність. Необхідно розуміти, що такими учасниками легше керувати, маніпулювати та прищеплювати їм ті пропагандистські ідеї, на яких побудована ідеологія так званих «ДНР» та «ЛНР».

Важливо зазначити, що наявність такого числа осіб, які бажають прийняти участь у терористичній діяльності «ДНР» та «ЛНР», зумовлена політичними, соціальними, економічними процесами, які відбуваються в українському суспільстві. Необхідно пам'ятати, що діяльність правоохоронних органів спрямована на подолання наслідків, а не причин виникнення тероризму. Тому проблему боротьби та запобігання терористичній діяльності необхідно вирішувати комплексно, із запровадженням реформ, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя кожного члена суспільства в Україні.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором: Постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 №129-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 10. ст. 68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19> (дата звернення: 22.03.2021).

2. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян»: Постанова Верховної Ради України від 04.02.2015 №145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 12. ст. 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19> (дата звернення: 22.03.2021).

3. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройної агресії Російської Федерації та подолання її наслідків»: Постанова Верховної Ради України від 21.04.2015 №337-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 22. ст.153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19> (дата звернення: 22.03.2021).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 03.02.2021).

5. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 464 с.

6. Салтєвський М. В., Лукашевич В. Г., Глібоко В. М. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. К.: ВПОЛ, 1994. 180 с.

7. Серватюк В. М., Поліщук М. М. Структура незаконних збройних формувань та особливості їх тактики дій на південному сході України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 1 (63). С. 131-146.

Олішевський О. В.,

*старший викладач кафедри кримінального права і кримінології
факультету №1 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Інтенсивний розвиток технологій відкрив широкі можливості для контролю поведінки людини. Одним із його елементів є система розпізнавання облич, яка представляє технологію ідентифікації, тобто ототожнення людини на цифровому зображенні шляхом

порівняння рис обличчя з тими, які зберігаються в базі даних. Таке досягнення має послужити на користь правоохоронним органам.

Метою даної роботи є спроба узагальнення такого досвіду та можливостей його застосування в Україні.

Розпізнавання обличчя дозволяє ідентифікувати користувачів смартфонів, перевіряти особистість власників банківських карт MasterCard, здійснювати паспортний контроль в аеропортах і на інших пунктах контролю доступу. Це – технологія розпізнавання обличчя типу «один-до-одного». Тобто обличчя людини, яка знаходиться перед камерою, порівнюється із зображенням обличчя в паспорті або в додатку. Новий етап еволюції технології дозволяє використовувати її в реальному часі для розпізнавання людей, які знаходяться в полі зору натільної відеокамери спостереження поліцейського. Ця можливість дозволяє поліцейському підтвердити особистість людини з максимальною впевненістю, уникнувши помилкової ідентифікації [1].

Починаючи з 1 березня 2018 року найбільша у світі соціальна мережа Facebook почала автоматично розпізнавати обличчя всіх мешканців планети Земля. Нова функціональна можливість була додана для запобігання несанкціонованому розміщенню в мережу чужих фотографій, тим самим порушуючи права на недоторканність особистого життя. Функція розпізнавання обличчя в Facebook прямо «з коробки» активована для всіх, однак, при бажанні, її можна відключити, щоб убезпечити себе. В недалекому майбутньому розробники планують розширити функціональні можливості нової опції, щоб автоматичне розпізнавання осіб за допомогою штучного інтелекту і нейронної мережі приносило більше користі [2].

У Китаї глобальна система відеоспостереження отримала нову технологію розпізнавання людей. Тепер програмі не потрібно мати в базі обличчя правопорушника, щоб розгледіти його в натовпі. Вона зможе пізнати людину, що розшукується, з відстані в 50 м. Причому система відеоспостереження ідентифікує її, навіть якщо вона ховає обличчя під кепкою або шарфом, а то й зовсім камера зафіксує її зі спини. В цьому випадку більше уваги звертається саме на ходу й обриси тіла. Для програми не потрібно отримувати якісне зображення з високою роздільною здатністю. Обдурити алгоритм помилковою кульгавістю або іншими спробами змінити ходу не вийде. Аналізується відразу кілька параметрів, включаючи манеру ходити й обриси тіла, але не тільки. На сьогоднішній день таку

розробку вже інтегрували в систему відеоспостереження двох великих китайських міст – Пекіна й Шанхая. Надалі служба безпеки КНР планує впровадити ці нові інструменти розпізнавання громадян в інтегровану національну систему даних камер відеоспостереження, над якою зараз працюють [3].

Викликає великий інтерес системи розпізнавання облич в Китаї. Процес зіставлення людини з базою даних з 1,4 млрд облич займає всього 3 секунди. На кордоні Китаю і Макао через пункт пропуску Гонгбей щодня проходить 400 000 осіб. Однак на території працює не більше 20 митників. Персоналу допомагають системи розпізнавання облич, які ідентифікують людину за три секунди і швидко виявляють контрабандистів і неплатників податків. Більшість державних відомств і банків у Китаї використовує технологію розпізнавання облич. Дана технологія в країні вже використовують замість залізничних квитків, а також як інструмент для відстеження відвідуваності і виявлення злочинців. Однак, розробники вважають, що їхня технологія, в першу чергу, забезпечує безпеку лікарень, шкіл та інших громадських установ [4].

Таким чином, технологія розпізнавання облич відкриває широкі можливості щодо автоматичної пошуку, фіксації та передачі даних про місце, час, емоції осіб, які представляють інтерес для правоохоронних органів. Вона дозволяє використовувати її в реальному часі для розпізнавання людей, які знаходяться в полі зору натільної відеокамери спостереження поліцейського з метою їх ідентифікації. Особливо цінна під час проведення масових заходів. Однак, поряд з цим варто мати на увазі і протилежну сторону – проблеми із безпекою даної системи, тобто використання в злочинній діяльності.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Еволюція технології розпізнавання облич: від натільних камер до відеоспостереження. URL: <https://worldvision.com.ua/ua/evolutsiya-tekhnologii-raspoznavaniya-litsa-ot-natelynykh-kamer-do-videonabludeniya/> (дата звернення: 09.04.2021).
2. Скарбик П. Facebook почала автоматично розпізнавати обличчя всіх жителів планети Земля. URL: <https://itechua.com/internet/18476> (дата звернення: 09.04.2021).
3. Скиданова М. У Китаї система відеоспостереження впізнає людину за ходом та зі спини. URL: <https://blog.allo.ua/ua/u-kitayi->

sistema-videosposterezhennya-vpiznaye-lyudinu-za-hodoyu-ta-zi-spini_2018-11-47/ (дата звернення: 09.04.2021).

4. Системи розпізнавання обличч в Китаї ідентифікують людину за 3 секунди. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/415382/systemy-rozpiznavannya-oblychh-v-kytayi-identyfikuyut-lyudynu-za-3-sekundy> (дата звернення: 09.04.2021).

Подобний О. О.,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики МГУ, доктор юридичних наук, професор

Бельський Р. О.,
аспірант кафедри кримінального права, процесу та криміналістики МГУ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Використання конфіденційного співробітництва, з одного боку, – це негласна слідча (розшукова) дія (далі – НСРД), передбачена ст. 275 Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі – КПК), а, з іншого, – правовий інститут, що спочатку міцно сформувався в рамках оперативно-розшукового законодавства [див.: 2], а у сфері практичного розшуку («сиску») історично застосовується з часів утворення інституцій держави та отримав сталу назву – «агентурна робота».

В останні роки в оперативно-розшуковій науці на рівні докторських дисертаційних досліджень, переважно з грифом обмеження доступу, питанням агентурної роботи приділяли увагу М. П. Водько, М. Л. Грібов О. Ф. Долженков, В. В. Захаров, І. П. Козаченко, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, О. О. Подобний, В. Є. Тарасенко, Р. В. Тарасенко, В. В. Шендрика та ін.

Більше того, окремі питання цієї проблематики намагалися висвітлити і на рівні відкритого докторського дослідження: О. В. Шахматов «Теоретико-правове дослідження агентурної роботи в оперативно-розшуковій діяльності», 2005 рік [3].

У кримінально-процесуальних та криміналістичних дослідженнях основні шляхи вирішення сучасних проблем інституту НСРД на рівні докторських робіт пропонувалися Д. Б. Сергєєвою («Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання результатів НСРД у кримінальному процесуальному доказуванні», 2015 рік) [4] і А. А. Коваль («Теоретико-правові та праксеологічні засади забезпечення прав людини при проведенні НСРД», 2020 рік) [5].

Водночас, безпосередньо актуальних питань використання конфіденційного співробітництва торкалися лише на рівні окремих публікацій К. В. Антонов, Ю. І. Гекова, М. Гольдберг, П. В. Горбенко, С. М. Мороз, С. Салтиков, В. В. Стріжук, С. Р. Тагієв, Д. Талай, В. Г. Уваров, І. Р. Шинкаренко [6-17].

Д. Б. Сергєєвою розкрито значення використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні в рамках однойменної теорії; виникнення, становлення та розвиток інституту використання результатів негласних розслідувань у доказуванні в кримінальному процесі України та західних країн; визначено НСРД як засоби доказування у кримінальному провадженні, поняття, сутність та види результатів негласних слідчих (розшукових) дій, а також використання результатів НСРД у доказуванні [4].

Безпосередньо з приводу застосування конфіденційного співробітництва авторка наголошує, що використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД, так само як і залучення осіб до конфіденційного співробітництва під час проведення НСРД, не відповідає сутнісним ознакам негласної слідчої (розшукової) дії. В іншому разі виникла б ситуація, коли одна слідча (розшукова) дія проводиться в ході провадження іншої, як її стадія чи структурний елемент, що є неприпустимим. Ці заходи за своєю природою є забезпечувальними, такими, що покликані сприяти успішному проведенню НСРД, під час яких вони використовуються [13, 52].

Дослідницею визначено коло НСРД, під час яких може бути використано конфіденційне співробітництво: спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК) та особи (ст. 260 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК). Останній дії також

відмовлено у статусі НСРД, а визначено як захід забезпечувального характеру. Крім того, наголошено, що під час провадження інших НСРД використання конфіденційного співробітництва у формі залучення осіб, з якими таке співробітництво встановлено, не є доцільним [13, 50].

Вищезазначені дослідники, які на рівні окремих публікацій займалися питаннями використання конфіденційного співробітництва на досудовому розслідуванні, у цілому, підтримують вихідні положення цієї тематики, сформульовані Д. Б. Сергєєвою, та, водночас, формулюють ряд інших суттєвих висновків.

Відштовхуючись від зазначених позицій, вченими сформульовано ряд напрямів за якими повинно вдосконалюватися законодавство, що регламентує використання у кримінальному провадженні конфіденційного співробітництва: уточнення змісту ст. 275 КПК у вузькому розумінні щодо використання інших осіб, з якими уповноважений оперативний підрозділ встановив конфіденційне співробітництво; легалізація внутрішньокамерної розробки у формі проведення спеціальної операції щодо затриманих та заарештованих з метою забезпечення процесу доказування під час здійснення кримінального провадження; конкретизація осіб, яких можна використовувати під час реалізації ст. 275 КПК у формі ст. 272 КПК; заборони провокаційних дій з боку інших осіб під час реалізації статей 272 та 275 КПК України; убезпечення осіб, які проводять або беруть участь у НСРД, шляхом заборони розголошення факту та методів проведення негласних дій, а також їх результатів та ін. [зокрема, див.: 17].

Хоча не всі із зазначених пропозицій є такими, що сприймаються безумовно, однак вони, безперечно, потребують уваги, докладного подальшого аналізу та обґрунтування.

Водночас, О. О. Подобним розглядувана проблема була запропонована під кутом зору забезпечення практичної реалізації використання конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні шляхом здійснення його оперативно-розшукового забезпечення [див.: 10]. Останнє поняття визначено як система заходів, переважно негласного характеру, кваліфіковано здійснюваних оперативними підрозділами під керівництвом слідчого та прокурора на стадіях досудового слідства й судового розгляду з метою створення оптимальних умов повного й об'єктивного процесу розслідування, припинення або нейтралізації протидії учасників

організованого злочинного угруповання виконанню правоохоронної функції держави та правосуддя, забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства. У свою чергу, створення оптимальних умов процесу розслідування представлено як один із напрямів оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження, що містить у собі такі елементи: оперативно-розшукове документування ще до початку кримінального провадження; проведення за дорученням слідчого чи прокурора комплексу НСРД, спрямованих на встановлення осіб, якими вчинено злочин, інших причетних до нього осіб, визначення місцезнаходження підозрюваного або осіб, які стали його жертвою, розшук викрадених предметів, цінностей, знарядь і засобів учинення злочину, встановлення слідів злочину; інформаційну підтримку прийняття таких відповідальних процесуальних рішень, як повідомлення про підозру й визначення підозрюваним запобіжних заходів, а також практична реалізація використання конфіденційного співробітництва. Створення оптимальних умов процесу розслідування багатоепізодних, складних чи пов'язаних з організованою злочинною діяльністю кримінальних проваджень можливе лише під час застосування групового методу організації розслідування у формі слідчо-оперативної групи. Таким чином, окремим напрямом створення оптимальних умов повного й об'єктивного процесу розслідування в межах оперативно-розшукового забезпечення проваджень про організовану злочинну діяльність є забезпечення практичної реалізації використання конфіденційного співробітництва, передбачене ст. 275 КПК України [10, с. 161].

Щодо використання в кримінальному провадженні інформації, отриманої в результаті конфіденційного співробітництва, то таке використання є можливим на різних етапах: на етапі реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності, протягом досудового слідства тощо. Однак, використання конфіденційного співробітництва є найбільш ефективним саме на початковому етапі розслідування у формі оперативного перекриття затриманих та осіб, до яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою [10, с. 162].

Усе вищезазначене дозволяє дістатися висновку про те, що проблема використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві об'єктивно потребує подальших наукових розвідок, що повинні здійснюватися у таких основних напрямках: ретроспективного аналізу інституту використання конфіденційного

співробітництва на досудовому слідстві, аналізу його закордонного досвіду та функціональної характеристики у вітчизняному кримінальному провадженні; визначення міжнародно-правових засад використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві та вітчизняної кримінально-процесуальної регламентації; використання конфіденційного співробітництва як елементу інформаційно-аналітичної роботи слідчого; теорії криміналістичної операції як підґрунтя використання конфіденційного співробітництва на досудовому слідстві; його організаційних засад використання у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, розшуковій роботі слідчого, забезпечення безпеки осіб, залучених до конфіденційного співробітництва.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 : за станом на 16.11.2017 р. № 2213-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII в редакції Закону України від 21.03.2017 № 1965-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

3. Шахматов А. В. Агентурная работа в оперативно-розыскной деятельности (теоретико-правовое исследование российского опыта): дис. доктора юрид. наук: 12.00.09. СПб, 2005. 348 с.

4. Сергеева Д. Б. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесуальному доказуванні: дис. доктора юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. 555 с.

5. Коваль А. А. Теоретико-правові та праксеологічні засади забезпечення прав людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: дис. доктора юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2020. 478 с.

6. Антонов К. В. Проблеми нормативно-правового регулювання використання конфіденційного співробітництва під час досудового розслідування. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 369-371.

7. Гольдберг Н. Проблеми регулювання конфіденційного співробітництва при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2016. С. 100-103.

8. Горбенко П. В. Напрями використання відомостей, отриманих під час конфіденційного співробітництва. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2016. № 4 (76). С. 170-177.

9. Мороз С. М. Напрямки удосконалення законодавчого регулювання організації використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 339-348.

10. Подобний О. О. Забезпечення практичної реалізації використання конфіденційного співробітництва як негласної слідчої (розшукової) дії. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія» 2015. Т. XVI. С. 220-226.

11. Салтиков С., Талай Д. Конфіденційне співробітництво та негласні слідчі (розшукові) дії. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 8. С. 285-290.

12. Салтиков С. М. До питання визначення понятійного апарату при використанні конфіденційного співробітництва у кримінальному провадженні. Право і суспільство. 2020. № 2 частина 3. С. 139-146.

13. Сергєєва Д. Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 4. С. 47-54.

14. Стріжук В.В. Визначення принципів конфіденційного співробітництва в кримінальному провадженні. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. № 4. С. 136-139.

15. Тагієв С. Р., Гекова Ю. І. Особливості використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків, 2016. С. 360-363.

16. Уваров В. Г. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми юридичної визначеності та ефективності. Правова позиція. 2016. № 2 (17). С. 163-170.

17. Шинкаренко І. Р., Мороз С. М. Проблеми правового регулювання використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами. Актуальні проблеми сучасної юриспруденції. 2017. № 1. С. 243-246.

*Поліщук Д. Г.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ВЕРИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ В ОДОРОЛОГІЇ

Криміналістична одорологія на сьогоднішній день представляє собою новий рівень використання запаху людини у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. Особливе криміналістичне значення слідів запаху пов'язують з тим, що кожна людина має свій індивідуальний запах, не схожий з іншими, що характеризується властивостями стійкості та незмінності. Так як, під час вчинення кримінального правопорушення, злочинець не сприймає свій запах, не може контролювати його, та відповідно до цього, не намагається його приховати та знищити.

Запах – це газоподібна частина цілого, яка відділилася від нього. Якщо ж газоподібне скупчення запаху знаходиться на деякій відстані від його джерела, то це є самостійне матеріальне утворення, яке називається слідом запаху. Таким запахом може бути: запах парфумів у кімнаті, де раніше знаходилася жінка або ж, запах вихлопних газів автомобіля, який щез з місця події. Такі сліди нестійкі, вони повільно розсіюються та швидко зникають. Тому, після виявлення їх на місці злочину, вони потребують негайного вилучення для подальшого дослідження [1].

Виходячи з цього, під криміналістичною одорологією слід розуміти галузь криміналістичної техніки, що вивчає закономірності утворення запахових слідів та розробляє на їх основі технічні засоби, прийоми та способи збирання, зберігання та дослідження та верифікації запахової інформації з метою розкриття та запобіга правопорушень.

Вперше повідомлення про використання запахових слідів з'явилися на початку 50-х років після розробок методів маспектроскопії, газової хроматографії та створення приладів, що дозволяють виробляти найтонші дослідження газоподібних тіл. Цією наукою почали займатися, та дізналися як про один із засобів

виявлення та закріплення доказів, в 1965 році цим займалися такі відомі вчені, як: А. І. Вінбергом, М. В. Салтевський, В. І. Шиканов. Вони довели, що об'єктами досліджень одорологічної експертизи будуть являтися вилучені зразки запаху людини, які зберігаються в крові, потожирових слідах, спермі, волоссі або предметах, з якими особа мала контакт. Принципи роботи їх були засновані на зміні хімічних, електричних, радіоактивних або інших параметрів приймача приладу при контакті його з частками пахучої речовини. У різних галузях науки і техніки з'явилися штучні детектори запаху, що змагаються з природними, біологічними.

На початку 70-х років в Україні тривала робота з удосконалення методу криміналістичної одорології. Ця робота, ґрунтуючись на положеннях теорії інформації, вчений Гвахарія О.Г. запропонував спосіб, який дозволяє заперечити можливість отримання помилкових результатів у кінологічній вибірці шляхом багаторазового відтворення процесу виявлення собаками-детекторами шуканого та потрібного запаху [2].

Особливу увагу під час досудового розслідування злочинів, потрібно приділити такому доволі важливому методу криміналістики, що належить до групи тактичних методів пізнання, як верифікація (з пізньолат. «*verificatio*» – підтвердження; лат. «*verus*» – істинний, «*facio*» – роблю). [8].

Розслідування кримінальних правопорушень, ускладнюється насамперед тим, що в наявності, як правило, дуже незначний обсяг інформації про осіб причетних до злочину, яка збирається уривчасто, неточно, що потребує значної перевірки в короткий термін, повна або часткова відсутність слідів злочину, свідків, відсутність потерпілих, даних на підозрюваних тощо.

Для ефективності вилучення запахового сліду на місці події запропоновано спеціальний одорологічний чемодан, де наявні усі технічні засоби, необхідні для виявлення і фіксації, а також верифікації усіх одорологічних слідів. Увесь найпростіший набір технічних засобів, що рекомендується для такої роботи, доступний кожному слідчому. До нього входять засоби забезпечення стерильності роботи з джерелами – стерильні рукавички, відібрання запахової інформації з джерела та її верифікації, консервації та пакування джерел запаху.

Вилучення та фіксація запахових слідів є найважливішим етапом проведення огляду місця події. Одорологічна експертиза запахових

слідів людини використовується в кримінальному провадженні, так як несе у собі більше істинну інформацію порівняно з іншими. Зокрема, ця експертиза проводиться для встановлення кількості і конкретних учасників злочину; для встановлення та верифікації індивідуального запаху людини в запахових слідах, вилучених з різних місць подій; для встановлення запахових слідів злочинця на предметах, виявлених на місці події та для встановлення запахових слідів потерпілого на предметах, вилучених у злочинця або інших осіб. Ці запахові сліди можна виявити на: ручках дверей приміщень, предметах меблів; предметах, яких торкався злочинець; перилах; ділянках підлоги, де виявлено сліди взуття чи ніг злочинця; сидіннях автомобіля; зім'ятих пачках з-під цигарок, недопалках, коробках з-під сірників, запальничках; викрадених і згодом викинутих під час зникнення з місця події речах; знаряддях вчиненого кримінального правопорушення; слідах виділень злочинця; волосся злочинця, яке випало; одязі та речах потерпілої особи, котра контактувала зі злочинцем [3].

Отже, можемо дійти висновку, що на сьогоднішній день вивчення можливостей верифікувати інформацію з використання результатів запахових слідів, зроблених у сфері одорології, для вирішення завдань визначених криміналістичною технікою дозволяє встановити кількість та індивідуальні ознаки осіб, що скоїли кримінальне правопорушення. Цьому відповідає представлена методика виявлення видового запаху людини в одорологічних об'єктах, яка розширює можливості використання методу криміналістичної одорології, слугує додатковим засобом верифікування запахової інформації про події злочину.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Безруков В. В., Винберг А. И., Майоров М. Г., Тодоров Р. М. Новое в криминалистике. Соц. законность. 1965. № 10.
2. Гуценко К. Ф., Головкин Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. Изд. 2-е доп. и испр. М.: Зерцало, 2002. С. 315.
3. Застосування спеціальних знань і техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого огляду: метод. рекомендації / укл. Р. І. Благута, О. В. Захарова, М. Ю. Ковальська та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 76.

*Проданець Н. М.,
фахівець факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування ОДУВС*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ НЕПРАВДИВИХ ПОКАЗАНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) у визначених в статті 232 випадках [1], передбачено, що під час досудового розслідування допит осіб та впізнання осіб чи речей можуть проводитись у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення. При цьому мають бути дотримані загальні вимоги до проведення даних слідчих (розшукових) дій, серед яких – достовірність отриманих даних. Своєчасне виявлення неправдивих даних забезпечує ефективність слідчих (розшукових) дій і досягнення поставлених завдань щодо встановлення істини у справі. Питання виявлення та подолання неправдивих показань набувають особливою актуальності у разі здійснення досудового розслідування за участі неповнолітніх осіб, з врахуванням їх вразливості щодо навіювання та впливу дорослих осіб. В свою чергу, режим відео конференції під час досудового розслідування є достатньо новою та недостатньо дослідженою процедурою проведення слідчих (розшукових) дій, має свої особливості, які мають бути враховані під час обрання тактики виявлення та подолання неправдивих показань дітей.

Концептуальні засади тактики слідчих (розшукових) дій досліджувались В. Д. Берназом, В. К. Весельським, В. І. Галаганом, С. С. Чернявським, В. Ю. Шепітьком та ін. Особливості участі неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні досліджували такі вчені, як Г. В. Дідківська, М. О. Карпенко, А. Б. Романюк, Т. В. Фоміна, Р. С. Холод та інші. Питання верифікації показань у рамках кримінального провадження, визначення прийомів виявлення та подолання неправдивих показань вивчались О. Я. Переверзою, а акцент на дітях у своїх дослідженнях здійснювали Н. Е. Мілорадова, Н. О. Пашко, О. О. Проценко тощо.

Відповідно до ч. 12 ст. 3 КПК України термін «неповнолітня особа» охоплює собою як малолітніх осіб, так і дітей у віці від 14 до 18 років. В кримінальному процесуальному законодавстві приділено

суттєву увагу особливостям здійснення провадження за участю неповнолітніх осіб. Так, особливості кримінального провадження за їх участю врегульовані главою 38 КПК України [1]. Серед слідчих (розшукових) дій, під час яких можуть постати питання правдивості показань неповнолітніх осіб у режимі відеоконференції, особливе місце займає допит. Особливості допиту неповнолітньої особи врегульовані статтею 226 КПК України. Стандарти щодо проведення опитування дітей також закріплені у ст. 35 ратифікованої Україною Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, а саме: 1) проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та прилаштованому для цих цілей приміщенні; 2) проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей; 3) якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження; 4) можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше; 5) можливість запису на відеоплівку опитування дитини та прийняття таких свідчень як доказу в суді [3]. Отже, одним із важливих елементів тактики запобігання надання неправдивих показань неповнолітньою особою є врахування місця проведення відповідної слідчої (розшукової) дії у режимі відеоконференції, зокрема місця знаходження при цьому дитини. Відповідно до КПК України якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста, в якому він розташований, службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (розшукової) дії [1]. При цьому слід уникати опитувати дитину у місці, в якому вона зазнала травматичного досвіду, а також вдома. Асоціація місця проживання з пережитою травмою може призвести до втрати почуття безпеки дитини в оточенні, яке раніше сприймалось як дружнє і було пов'язане з позитивними подіями [2]. Отже, місце має бути безпечним для дитини та передбачати спеціальне технічне обладнання, яке може забезпечити режим відеоконференції. На сьогодні в Україні

відбувається процес створення спеціально обладнаних приміщень для проведення опитувань (допитів) дітей – «зелених кімнат» або «кімнат, дружніх до опитування дітей». Однак наразі відсутнє відповідне нормативно-правове забезпечення, спрямоване на стандартизацію їх обладнання та використання під час досудового розслідування. Основна мета проведення опитування (допиту) в такій кімнаті – запобігання повторній травматизації психіки дитини в процесі опитування як завдяки спеціальним методикам та психологічно комфортній атмосфері, так і завдяки технічному оснащенню, яке дозволяє коректно вести відеозапис опитування та в подальшому використовувати цей відеозапис для ведення слідства без проведення повторних допитів [4, с. 4]. Отже в ідеалі «зелені кімнати» обладнані відеокамерами та склом позавізуального спостереження. Основною вимогою до такого приміщення є наявність зручної кімнати, яка забезпечує дитині почуття безпеки та конфіденційності й відповідає потребам дітей почуватися у фізичній та психологічній безпеці під час опитування. Зокрема, приміщення повинно забезпечувати можливість опитування дитини одним фахівцем, тоді як всі інші зацікавлені особи можуть спостерігати за проведенням опитування (допиту) з іншого приміщення та спілкуватися з особою, яка проводить опитування (допит) через систему зв'язку. Приміщення повинно мати належну звукоізоляцію, відповідати потребам дітей різного віку, бути пофарбованим у м'які, пастельні кольори та обладнаним методичними та іншими матеріалами, які допоможуть отримати від дитини необхідну інформацію. Меблі в кімнаті мають бути різної величини, щоб забезпечити комфорт як для дошкільнят, так і підлітків. Облаштування передбачає також наявність паперу, кольорових і простих олівців на столі. Вони можуть стати в нагоді при зображенні неповнолітньою особою інформації, яку важко описати словами. Крім того, вони можуть використовуватися для зменшення емоційного напруження дитини. Серед реквізитів, що допомагають дитині описати речі, які їм важко назвати словами, передбачаються схематичні малюнки фігур людей та анатомічні ляльки, які можуть знадобитися, зокрема, у випадку розслідування справ щодо сексуальних домагань. Слід підкреслити, що анатомічні ляльки повинні використовуватися дуже обережно, з усвідомленням, що вони можуть навіювати певну інформацію і повторно травмувати

дитину [2]. Як показала практика, діти в таких спеціально обладнаних кімнатах краще ідуть на контакт [4, с. 9].

Особливості допиту неповнолітніх і тактика виявлення та подолання їх неправдивих показань обумовлюються такими чинниками: тактичними прийомами, міркуваннями та індивідуальними особливостями неповнолітніх; недостатнім обсягом знань та життєвого досвіду; слабкою здатністю до зосереджування уваги; підвищеною навіюваністю; меншим розвитком аналітичних навичок при сприйнятті й оцінці сприйнятого; тенденцією до змішування реально сприйнятого з уявленим; емоційністю суджень та дій тощо. Неповнолітні також поступаються дорослим у здатності усвідомити подію в цілому, не завжди можуть виокремити головне. Вони частіше за дорослих помиляються, визначаючи відстані, інтервали часу, послідовності дій та подій. Неповнолітні швидше забувають сприйняті події, однак досить точно передають ті факти, які зацікавили їх. Вони мають підвищену збудливість, відрізняються неврівноваженістю характеру.

Обрання тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх у режимі відеоконференції під час досудового розслідування залежить від багатьох факторів, однак при цьому мають дотримуватись загальні засади правосуддя, дружнього до дітей, які ґрунтуються на міжнародних та європейських стандартах. Серед таких стандартів – належний рівень підготовки осіб, які здійснюють кримінальне провадження за участі неповнолітніх осіб, зокрема слідчих; створення спеціально обладнаних приміщень для проведення допиту неповнолітніх та їх стандартизація. Також потребує подальшого розвитку удосконалення технічної спроможності органів Національної поліції щодо здійснення досудового розслідування за участі дітей у режимі відеоконференції.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Будзинська А. Як опитувати дитину. Порадник для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків і потерпілих. URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/book_opytuvaty_dytny.pdf.
3. Конвенція Ради Європи № 201 про захист дітей від сексуальної експлуатації та зловживань сексуального характеру. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_927.

4. «Зелені кімнати»: рекомендації до обладнання / Н. П. Бочкор, О. В. Даценко, К. Б. Левченко та ін. К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 28 с.

*Сердюк Д. О.,
студент факультету І ННПК ОДУВС*

*Науковий керівник:
Калянова О. Д.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА

Історичні надбання, практика та робота правотворців дали змогу сформувати новітній інститут, який закріпили у Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року – тимчасовий доступ до речей та документів [1, с. 54].

Відповідно до ч. 2 ст. 16 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) на підставах та в порядку, передбачених цим Кодексом, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення [2].

Згідно з п. б) ч. 2 ст. 131 КПК заходами забезпечення кримінального провадження є: тимчасове вилучення майна [2].

Зазначимо, що більшість науковців та практиків, говорячи про тактичну операцію, покладають у її зміст певні структурні елементи, що здебільшого є схожими.

До таких слід віднести: провадження комплексу однойменних або різнойменних процесуальних або не процесуальних дій; об'єднаність єдиним планом і єдиним задумом; єдине керівництво слідчого над проведенням; виконання окремих проміжних завдань, підлеглих загальним цілям розслідування; вирішення задач у певній слідчій ситуації [3, с. 328].

Аналогічні стадії тактичних дій слід застосовувати і до тимчасового вилучення майна.

Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися

певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення. Тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо.

Під річчю слід розуміти предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки.

Документом визнається спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, що містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставини.

Гроші – це законний платіжний засіб, обов'язковий до прийому за номінальною вартістю на всій території України. Таким платіжним засобом є грошова одиниця України – гривня. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.

Отже, визначене вище майно може бути вилучене, якщо будуть достатні підстави вважати, що воно:

- підшукане, виготовлене, пристосоване або використане як засіб чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення і (або) зберегло на собі його сліди;

- надане особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення фінансування і (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення або в якості винагороди за його вчинення;

- є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом;

- придбане в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходів від нього, або на яке було направлено злочинні дії.

Важливу роль у вирішенні вищезазначених питань та визначенні правильної тактики дій у процесі тимчасового вилучення майна, грають підготовчі дії, у процесі здійснення яких визначають наступне:

- а) де, коли і у кого повинна проводитися така слідча (розшукова) дія;
- б) хто буде брати участь і бути присутнім при її проведенні;
- в) що конкретно слід вилучити;
- г) які технічні засоби необхідні тощо.

При цьому уповноважений представник правоохоронного органу може вивчати діловодство, бухгалтерську та іншу комерційну документацію підприємства, установи або організації; знайомитися з продукцією підприємства та отримувати консультацію компетентних

осіб; визначати ступінь секретності передбачуваних до вилучення предметів і документів.

Вирішення цих питань залежить від тих матеріалів, якими володіє працівник правоохоронного органу, а також від конкретної ситуації, що склалася до моменту прийняття рішення, особливостей майна, яке підлягає вилученню.

Особливої уваги потребує підготовка, і розробка плану проведення тимчасового вилучення майна на випадок ускладнень і переходу даної слідчої дії у невідкладний обшук. Також ретельно повинно бути продумане і питання про учасників тимчасового вилучення майна: комплектування та інструктаж осіб, залучення незацікавлених фахівців, а так само вирішення питання про можливу участь перекладача.

Тимчасове вилучення майна застосовується при затриманні особи в порядку, передбаченому статтями 207, 208 КПК України [2]. Якщо затримання було проведено не уповноваженою посадовою особою, вона зобов'язана одночасно з доставкою затриманого до слідчого, прокурора, іншої уповноваженої посадової особи передати їй тимчасово вилучене майно.

Тимчасове вилучення майна здійснюється також під час обшуку, огляду, про що складається відповідний протокол. Порядок проведення цих слідчих дій визначено в статтях 236, 237 КПК України [2].

Під час здійснення тимчасового вилучення майна в ході проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також і при відмові добровільно видати об'єкти, що підлягають тимчасовому вилученню, виникають певні труднощі. В цьому випадку, успіх у результатах тимчасового вилучення майна багато в чому залежить від налагодження психологічного контакту уповноваженого представника правоохоронного органу з особою, майно якої вилучається та застосування методів впливу.

Для правильного застосування методів психологічного впливу – навіювання і переконання – представнику правоохоронного органу необхідно з'ясувати витоки негативного ставлення даної особи до вимоги про добровільну видачу конкретного об'єкта. Іноді відмова пояснюється не почуттям вини, а почуттям страху за розголошення обставин інтимного життя, небажанням завдати неприємність родичу, знайомому, товаришеві по службі.

Для подолання такого негативного ставлення в подібних випадках можна звернути увагу даної особи на те, що уповноважені

особи, присутні при тимчасовому вилученні, попереджаються про відповідальність за розголошення виявлених обставин інтимного життя особи.

Також, в разі необхідності, тимчасове вилучення майна може бути проведене у нічний час (в тих випадках, коли є припущення, що особа намагається затримати проведення вилучення майна до пізнього часу і сподівається на припинення або призупинення даної дії у зв'язку з цим).

Часто виникають труднощі при транспортуванні вилученого з місця тимчасового вилучення майна до приміщення, де таке майно повинно зберігатися до моменту його повернення власнику.

Особливу увагу слід звернути на тимчасове вилучення предметів, які є носіями електронної інформації.

Отже, зазначені дії, що входять у зміст процедури з тимчасового вилучення майна, можна об'єднати в такі тактичні блоки: встановлення підстав для вилучення майна; підготовка до вилучення майна; власне вилучення майна, що включає дії від визначення конкретних осіб, у яких буде проводитися вилучення до упакування та опечатування вилученого; документальне оформлення вилучення, включаючи направлення у необхідних випадках відповідного повідомлення, і завершальні дії, що виражаються у виїзді з місця проведення дії і зняття блокади з цього місця[4, с. 211].

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Маринич Ю. Становлення інституту тимчасового доступу до речей та документів: історичний аспект. Національний юридичний журнал: теорія й практика. 2020. № 29. С. 49-54.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата звернення 10.04.2021 р.)

3. Чередник К. О. Тактичні операції, спрямовані на вилучення та дослідження документальних джерел інформації про ознаки шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Випуск 1 (22). Том 2. С. 327-330.

4. Горошко В. В. Порядок здійснення тимчасового вилучення майна під час провадження окремих слідчих (розшукових) дій. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 5. С. 208-211.

Сіра І. С.,
слухач магістратури ОДУВС

Науковий керівник:
Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИКА У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЗЛОЧИННОГО СВІТУ

Традиційно криміналістику розглядають у трьох аспектах: як науку, навчальну дисципліну та практичну діяльність у боротьбі зі злочинністю. Одним з найбільш поширених є визначення відповідно до якого криміналістика є наукою, що вивчає зміст і структуру механізму злочинних діянь, закономірності їх відображення в матеріальному середовищі, а також особливості пошуково-пізнавальної слідчої діяльності, й на цій основі розроблює технології, методи, прийоми та засоби розкриття й розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 15]. Не заперечуючи вдалість такого визначення, враховуючи процеси, пов'язані з удосконаленням та зміною характеру злочинності, можна впевнено стверджувати, що в сучасних умовах криміналістика є не просто наукою, а мистецтвом.

Щодо сучасних тенденцій, які відбуваються в злочинному світі, то у якості найяскравіших можна відзначити: зміни в способах вчинення злочинів та охоплення нових галузей суспільного життя (обумовлюється розвитком мережі Інтернет, розширенням сфери застосування новітньої комп'ютерної техніки, спрощенням процедури перетину кордонів між державами тощо). Проте, розвитку набувають не лише способи вчинення кримінальних правопорушень, їх приховання, але й прийоми, методи та засоби боротьби із злочинністю, що дозволяють повно й швидко розкрити кримінальне правопорушення, викрити винуватих осіб, припинити кримінально протиправні посягання і попередити виникнення нових для забезпечення соціальної злагоди і благополуччя населення та держави.

Сьогодні вченими-криміналістами розроблено методики розслідування найбільш поширених видів кримінальних правопорушень. Серед них: вбивства, зґвалтування, крадіжки, грабежі, розбійні напади, вимагання, одержання неправомірної

вигоди, контрабанда, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності та комп'ютерних технологій, проти докілья тощо (крім того, наявні рекомендації з розслідування їх різновидів (наприклад, убивства на замовлення, крадіжки вантажів на залізничному транспорті).

Для оптимізації діяльності особи, що проводить розслідування, вченими та практиками-криміналістами напрацьовано: перелік обставин, що підлягають доказуванню; типові слідчі ситуації, які виникають на різних етапах розслідування; версії, які потребують перевірки; особливості виявлення того чи іншого виду кримінального правопорушення; тактика проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування тощо.

Звісно, слідчі з досвідом практичної діяльності звертаються до таких напрацювань нечасто, оскільки вже мають сформовану впевненість у своїх діях (такі напрацювання мають більше значення саме для молодих спеціалістів, які приступили до виконання своїх службових обов'язків відразу після здобуття відповідної юридичної освіти).

Однак, незважаючи на певну схожість кримінальних правопорушень, кожне з них має свої особливості та потребує індивідуального підходу (може виникнути необхідність уточнити обставини, що підлягають встановленню, види судових експертиз, які необхідно призначати у конкретній слідчій ситуації, питання, що необхідно поставити перед експертом та ін.). Слідчий повинен адаптуватись до умов конкретного правопорушення, виділити ті особливості в його розслідуванні, які визначаються індивідуальними ознаками та обставинами кримінальної події. Вказане обумовлює необхідність творчого пошуку засобів та методів виконання виникаючих завдань.

У зв'язку з цим, стрижневе місце діяльності кожного слідчого посідає психологія творчого мислення. Творчість підходу неможлива без використання евристичних методів дослідження. З урахуванням зазначеного, вважаємо за доцільне приділити більше уваги поняттю «евристика» в криміналістиці.

Загалом цей термін походить від грецького слова «heureka», що означає «знаходжу». Погоджуюсь зі Збанацькою О. М., дослідження якої показали, що приблизно до середини XIX ст. уявлення про евристику як метод творчості і пізнання в цілому зводилося до методу спроб і помилок [2, с. 6].

Отже, під евристичною діяльністю розуміють сукупність притаманних людині механізмів, за допомогою яких розроблюються процедури, які направлені на виконання творчих завдань, прийняття рішень в умовах нестандартних ситуацій [3, с. 109].

Як справедливо зазначається у відповідній криміналістичній літературі, евристичні моменти виявляються тоді, коли наявні умови не підказують людині способу розв'язання певного завдання і минулий досвід не містить у собі готової схеми, що могла б бути застосованою за даних умов. Для виходу з проблемної ситуації створюють нову стратегію діяльності [4, с. 183].

Заслугує на увагу і точка зору А. С. Колодіної. Так, у своїх дослідженнях авторка вказує, що здібності до евристичної (перетворювальної, пошукової) обробки інформації мають місце саме тоді, коли логічне мислення перетинається з творчим, тому що для творчого мислення наявних знань недостатньо, а логічне мислення неможливе через відсутність необхідних для цього даних. На її думку, і ми з цим погоджуємося, відсутні знання слідчий отримує завдяки творчій фантазії, уяві, найрізноманітнішим комбінаціям, що дозволяє виявити зв'язки і залежності між відомим і ще невідомим, заповнити прогалини у вихідних даних [5, с. 152].

На думку Є. П. Іщенко та Н. Б. Водянової, щоб вирішити подібну ситуацію, необхідно створити нову, раніше не використану стратегію діяльності, тобто здійснити акт творчості. Таку ситуацію, яка нерідко виникає у зв'язку з тим, що розслідуване кримінальне правопорушення учинено зовсім атиповим способом, зазвичай називають проблемною, а психічний процес, за допомогою якого вона здійснюється та у зв'язку з чим розробляється оригінальна стратегія і виявляється дещо нове, називають продуктивним мисленням або евристичною діяльністю [4, с. 108].

Отже, в процесі своєї роботи слідчий переходить від стану незнання до отримання нових знань. Вказаний процес є тривалим, потребує високих професійних знань, навичок та компетентностей. У той самий час він є неможливим і без певних особистих психологічних рис, які дозволяють змодельовати ситуацію та застосувати інші методи пізнання у сукупності.

На мою думку, успішним є саме той слідчий, який, окрім професійних навичок, володіє здатністю до творчості, а у зв'язку з тим, що вона відіграє велике значення у всьому процесі розслідування кримінальних правопорушень, створення криміналістичних методик та

рекомендацій, то можна впевнено стверджувати, що сьогодні криміналістика є більше мистецтвом, аніж наукою.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенко. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.
2. Збанацька О. М. Документна евристика в системі соціальних комунікацій : бібліотекознавчий аспект : автореф. дис. ... докт. наук із соц. ком. : 27.00.03. Київ, 2019. 27 с.
3. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
4. Ищенко Е. П., Водянова Н. Б. Алгоритмизация следственной деятельности : монография / под. ред. Е. П. Ищенко. Москва : Юрлитинформ, 2010. 304 с.
5. Колодіна А. С. Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 214 с.

*Уткіна К. С.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Горбаньов І. М.,
декан факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування ОДУВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК У ПРИРОДООХОРОННИХ ЦІЛЯХ

Собаки широко використовуються для виявлення запахів, допомагаючи, зокрема, у пошуку речей, зниклих осіб, вибухівки тощо. Але лише нещодавно наукова література почала документувати їх ефективність та важливість, а також те, наскільки «підходящих» собак слід спочатку вибрати організаціям, які бажають розвинути програму виявлення та пошуку. Взагалі, вибір відповідних собак є непростим завданням. Незважаючи на те, що нюхова здатність є вкрай необхідною, так само є ряд інших характеристик. Наприклад, біологічні, психологічні та соціальні риси. На даний час

немає підтверджених чітких методів або інструментів відбору, які були б опублікованими.

Використання пошукових собак у природоохоронних цілях вперше з'явилося у 1890-х роках, коли вони мали успіх виявити Новозеландського ківі (*Apteryx*) та Какапо (*Strigops habroptilus*) [1, с. 56-63; 2, с. 1-15]. До початку 1990-х років, природоохоронні пошукові собаки (англ. – CDDs) фокусувалися переважно на виявленні живих птахів [3, с. 317-376; 4, с. 140-153]. В останні роки вони розширили сферу своїх можливостей. Природоохоронний пошук зараз концентрується ще на ряді деяких активностей, таких як виявлення представників дикої природи [5-8], виявлення туш птахів та кажанів коло вітрових турбін [9-12], а також мікроорганізмів та інших біологічних матеріалів. Деякі звіти вказують на те, що в багатьох випадках CCDs є більш ефективними, ніж раніше винайдені методи, при виявленні та пошуку наявності або відсутності, відносної чисельності рослин та дикої природи [3, 10, 14]. Саме тому ці тварини представляють прекрасну можливість, що може суттєво принести користь природоохоронним групам у всьому світі. Однак, коштовний характер відбору, навчання та розміщення CDDs [2, с.1-15], а також невизначеність того, чому окремі собаки успішні в певних завданнях, а деякі погано себе «презентують» при однакових умовах [16, с. 204-211], можуть виступати бар'єрами, що перешкоджають більш широкому використанню.

З метою підвищення ефективності відбору, відповідні організації розробили комплексні інструменти оцінки. Небагато з них публічно доступні, але деякі з них описані [7, с. 103-115; 13, с. 475]. Наприклад, шкала Браунелла-Марсоле [17, с. 57-67], що використовується щодо пошуково-рятувальних (англ. – SAR) собак. Як повідомляється, вона дозволяє вимірювати кількість їжі, «ігрових пауз», а також силу мотивації та нервової системи у «кандидатів» на пошукову собаку.

Декілька біологічних характеристик, вільно згрупованих у морфологічні характеристики та сенсорні можливості, є важливими для собак, щоб стати успішним CDDs. Сприйняття значення морфологічних можливостей не дивно з тих пір як ці собаки постійно працюють у складних умовах навколишнього середовища [13, с. 475-492; 15, с. 745-754]. Собаки, що працюють у пошуково-рятувальних операціях або в умовах стихійного лиха можуть зіткнутися з подібними проблемами, які, в свою чергу, пояснюють, чому інструменти відбору використовуються в цьому контексті і

адаптовані для застосування щодо CDDs. Наприклад, шкала Браунелла-Марсоле оцінює морфологічні особливості (породу, розмір, стан здоров'я) та рухові можливості (спритність, атлетизм, витривалість) собак-кандидатів.

Перейдемо до головного, а саме – до нюхової особливості собак.

Нюх, безумовно, є ключовою сенсорною системою собаки для виявлення всіх запахів, незалежно від контексту. Газіт і Теркель [18, с. 65-73] продемонстрували важливість нюху в контрольованому середовищі, коли вони показали, що собаки, які класифікуються на пошуку вибухових речовин, не змінили своїх пошукових методів, а також успіх цього пошуку не залежав від того, чи були наявні умови забезпечення світлом. Селективне розведення собак для запахової роботи має результатом те, що деякі породи мають декілька морфологічних ознак, які сприяють їх і без того винятковим нюховим можливостям. Сюди входять великі вуха та підвісні дуги задля того, щоб вловлювати запахові частинки, і широкий, продовгуватий ніс з великою носовою порожниною для розміщення нюхового епітелію та підвищення кількості клітин запахового рецептору (англ. – ORCs). Породи собак відрізняються кількістю цих клітин (ORC), якими вони володіють. Бладхаунди мають найбільшу кількість ORC, ніж будь-яка інша порода собак (близько 300 мільйонів). Однак, бладхаунди зазвичай не використовуються в природоохоронній пошуковій роботі [4, 140-153]. Робочі та спортивні собаки, такі як ретрівери, коллі та сетери є більш поширеними, незважаючи на меншу кількість ORC (близько 225 мільйонів).

Очевидно, що індивідуальна нюхова чутливість не єдина характеристика для цього типу роботи. У роботі з виявлення запахів є три типи пошуку, які собака може виконати: air-scenting (коли ніс собаки тримається «на повітрі», нюхаючи («sniffing»), щоб вловити запах у повітрі); tracking (коли ніс тримається близько до землі, відстежую запах та прямуючи до цілі); trailing (поєднання перших двох технік). Air-scenting («ароматизація повітря») є найпоширенішою технікою пошуку, яка використовується для природоохоронного пошуку, і може бути тим, що дозволяє CDDs справлятися зі складним характером природи та довгим процесом роботи при пошуку на певній місцевості. У роботі Стіна Дж. Б. [19, с. 115] було припущено, що мисливські собаки здатні підтримувати сильний нюх під час роботи в складних умовах, а також фізичних навантажень.

Крейвен Б. [20, с. 933-943] пізніше визначив, що гострота нюху повинна бути більш ефективною під час такого процесу, як «sniffing». У цей момент ніздря просторово відокремлює зразки запахів. Динаміка рідини всередині носа підвищує аеродинамічний потік запахового зразка, створюючи активну аеродинамічну зразкову систему, яка спеціалізується на виявленні запахів та їх розрізненні. Через цю функцію собаки здатні розпізнавати аромати на великій території, де немає «запахової доріжки».

Отже, багато з характеристик, необхідних для потенційних кандидатів CDD, подібні до тих, що зазначаються для відбору собак в інших сферах (пошук наркотиків, вибухових речовин, трупів тощо). Цього можна було очікувати, тому що природоохоронний пошук поділяє багато спільного з іншими сферами виявлення запахових слідів. Однак, багато цих рис є психологічними та соціальними, а не фізичними, і це створює певні труднощі. Хоча та інформація, яка зазначалася раніше, говорить про те, що існує певна адаптація методів відбору з інших областей по виявленню запахів, але більшість надає замало інформації або зовсім її не надає про те, які інструменти використовувались, як вони були адаптовані або конкретні критерії відбору, що використовуються для оцінки кандидатів CDD.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Роберт М, Лапорт П. Польові методи вивчення розведення собак. Yellow Rails. J Field Ornithol, 1994. С. 56-63.
2. Хелтон В.С. Вступ до науки про робочих собак. Собака ергономіка: наука про робочих собак. Бока-Ратон, Флорида: CRC преса, 2009. С. 1-15.
3. Дженкінс Д., Ватсон А., Міллер Г. Дослідження популяції на тетерева, *Lagopus lagopus scoticus* (лат.) на північному сході Шотландії. J Anim Ecol, 1963. С. 317-376.
4. Далгрен Д. К., Елмор Р. Д., Сміт Д. А., Херт А, Арнетт Е. Б., Коннеллі Дж. Використання собак в дикій природі при дослідженні та управлінні. Посібник з техніки дикої природи Том 1. Балтімор, штат Мілленд: Джон Хопкінс Університетська преса, 2012. С. 140-153.
5. Гуцвіллер К. Мінімізація спричинених собаками упереджень при дослідженні диких птахів. Wildl Soc Bull. 1990. С. 351-356.
6. Лонг Р. А., Донован Т. М., Макей П., Зелінський В. Й., Бузас Й. С. Порівнювання собак, для виявлення посліду, камери та пастки для виявлення хижаків. Дж. Вільдл Управління, 2007. С. 2018-25.

7. Нуссеар К. І., Еск'ю Т. С., Хітон Ж. С., Дрейк К. К. та ін. Чи собаки-детектори або люди краще знаходять пустельних черепах (*Gopherus Agassizii*)? *J. Herpetol Conserv Biol*, 2008. С. 103-115.

8. Дугган Ж. М., Хеске І. Ж., Скулей Р. Л., Хьорт А., Уайтлоу А. Порівняння пошукової собаки та живих ловушок для гризуна. *J. Wildl Manag*, 2011. С. 1209-1217.

9. Хоман Х. Ж., Линз Г., П'єр Б. Д. Dogs increases recovery of passerine carcasses in dense vegetation. *Wildl Soc Bull*, 2001. С. 292-296.

10. Арнет Е. Б. Попередня оцінка використання собак для знаходження померлих кажанів на вітроенергетичних об'єктах. *Wildl Soc Bull*, 2006. С. 1440-1445.

11. Паула. Ж., Лиал М. С., Сільва М. Ж., Коста Х. Собаки як інструмент для оцінки смертності від страйку птахів на вітряних електростанціях. *J. Nat Conserv*, 2011. С. 202-208.

12. Метьюз Ф, Свінделлс М., Гудхед Р., Серпень Т. А. Ефективність пошукових собак порівняно з людськими спостерігачами при пошуку туш кажанів на місцях вітрогенераторів. *Wildl Soc Bull*, 2013. С. 34-40.

13. Вассер С. К., Дейвенпорт Б., Рамадж І. Р. Собаки для виявлення посліду в дикій природі при дослідженні та управлінні: застосування до грізлі та чорних ведмедів в екосистемі. Yellowhead, Альберта, Канада, 2004. С. 475-492.

14. Гудвін К. М., Енгель Р. Є., Вівер Д. К. Дресировані собаки перевершують геодезистів у виявленні рідкісних плямистих пір'яків. *Invasive Plant Sci Manag*. 2010. С. 113-121.

15. Лі К. А., Домінік М. Оцінка впливу структури середовища існування на результати пошуку собак, що виявляють диких тварин. *Methods Ecol Evol*, 2015. С. 745- 54.

16. О'Коннор С., Парк К. Ж., Гоулсон Д. Люди проти собак; порівняння методів виявлення бджолиних гнізд. *J. Apic Res*, 2012. С. 204-211.

17. Браунелл Д. А., Марсоле М. Шкала Браунелла-Марсоле: пропозиція для якісної оцінки. *Adv Rescue Technol*, 2002. С. 57-67.

18. Газіт І., Теркель Дж. Домінування нюху над зором у собак, які виявляють вибухові речовини. *Appl Anim Behav Sci*, 2003. С. 65-73.

19. Стін Дж.Б., Мохус І., Квесетберг Т. Нюх у собак на птахів під час полювання. *Acta Physiol Scand*, 1996. С. 115-9.

20. Крейвен Б. А., Патерсон Е. Г., Сеттлз Г. С. Динаміка рідини нюху собак: унікальні схеми носового потоку повітря як пояснення макросмії. *J R Soc Interface*, 2009. С. 933-943.

Фанік А. Р.,
студент факультету І ННІПК ОДУВС

Науковий керівник:
Калаянова О. Д.,
*доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ЩОДО ВИБОРУ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СЛІДЧОЇ СИТУАЦІЇ

Ефективність будь-якої сфери людської діяльності досягається перш за все завдяки використанню найбільш раціональних прийомів, вимагає певних умінь та якостей. Однак існують певні сфери діяльності, у яких, окрім вищеназваного, людина зобов'язана мати відповідні тактичні вміння. Термін «тактика» в загальному розумінні означає визначити напрям і характер дій у певній ситуації і раціонально їх здійснити з урахуванням її особливостей та поставлених завдань. Тактика необхідна там, де є протидія завданням діяльності чи досягненню конкретного результату, і спрямована на її подолання чи нейтралізацію.

Якщо розглядати тактичний прийом як найбільш доцільний спосіб дії, то цілком природно, що в якості джерел його формування, як правило, відзначають перш за все криміналістику, психологію, логіку. Дослідники в числі галузей наукового знання, які лежать в основі формування тактичних прийомів, відзначають також етику, судову медицину (зокрема, судову психіатрію), математику (зокрема, теорію ігор), педагогіку, статистику, віктимологію, наукову організацію праці, лінгвістику, соціологію тощо [1, с. 46-67].

Кожен тактичний прийом – це рекомендація, адресована слідчому, про можливість альтернативних варіантів проведення процесуальних дій чи прийняття тактичних рішень. Успішність безпосереднього проведення обшуку залежить від правильного та ефективного застосування тактичних прийомів. Вчені-криміналісти виділяють значну їх кількість. Наприклад, І. І. Когутич, серед них виділяє наступні: словесна розвідка, орієнтація на професійні навички обшукуваного, залучення обшукуваного до діяльності, постановка обшукуваному тих або інших запитань, роз'яснення мети

і необхідності обшуку, зіставлення однакових предметів між собою та ін. [2, с. 385-386].

Зазначені тактичні прийоми застосовуються залежно від конкретної стадії робочого етапу проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності. Зокрема, на підготовчій стадії повинно обов'язково застосовуватись раптове проникнення слідчо-оперативної групи на об'єкт обшуку й у проведенні ряду невідкладних дій.

Із цією метою, як відмічає М. Б. Головка, працівники поліції повинні вживати заходи, що забезпечують непомітність прибуття групи: залишають транспорт невидимим із вікон приміщення, що обшукується; підходять до будинку і входять у нього поодиночці чи невеликими групами (від двох до трьох чоловік). Слідчий відразу ж організовує спостереження за вікнами і за іншим виходом (якщо такий мається). Для того, щоб потрапити у квартиру, вдаються до допомоги особи, відомої проживаючим: електриків, представників ЖКГ чи ОСББ тощо. Проникнення в квартиру може бути здійснено при виході з неї кого-небудь. У тих випадках, коли двері довго не відкривають, слідчий оповіщає про примусове відчинення квартири і дає вказівку відчинити її. Коли є відомості, що злочинець озброєний і може вчинити опір, проводяться спеціальні комбінації по забезпеченню безпеки і роззброєнню особи (осіб), що знаходиться на місці обшуку [3, с. 33]. Після потрапляння до місця проведення обшуку слідчий повинен запропонувати особі видати речі, як передбачені ухвалою слідчого судді, так й інші (вилучені з цивільного обігу, незаконно здобуті).

На початковому етапі обшуку важливого значення набуває встановлення психологічного контакту, що досягається через взаємне сприймання сторін та обмін як вербальною, так і невербальною (міміка, жести) інформацією. Такий контакт може бути започатковано, наприклад, коли слідчий перед обшуком пропонує віддати розшукувані об'єкти, мотивуючи це тим, що небажано, щоб діти, повернувшись зі школи, спостерігали картину обшуку. Навіть за умови негативної відповіді, такий крок може стати підґрунтям до встановлення подальшого контакту. Якщо обшукуваний тримається скуто, самовпевнено чи агресивно, такий стан можна спробувати зняти бесідою про родинні стосунки, роботу, стан здоров'я тощо [4, с. 225-228].

До тактичних прийомів відноситься і спосіб обміну інформацією між тими, хто проводить обшук, і манера їхнього поводження. Прийоми обміну інформацією – жести, репліки, умовні фрази, які оговорюються заздалегідь, щоб сторонні особи їх не зрозуміли. Поводження повинно бути рівним, беземоційним, без видимої реакції на провокаційні репліки і дії обшукуваного. Це впливає пригноблююче і на обшукуваного, і на близьких йому осіб. У поєднанні з методичністю пошуку така поведінка здатна створити атмосферу невідворотності тих результатів обшуку, яких вони бояться. Зовнішня беземоційність і діловитість повинні демонструватися і при виявленні схованки, вилученні з неї наявного і пред'явлення понятим [5, с. 140-151]. При проведенні обшуків при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень також буде доречним тактичний прийом словесної розвідки. Він полягає в утворенні відсторонення від обшукуваного шляхом звернення слідчого не до нього, а до інших учасників слідчої (розшукової) дії з різноманітними пропозиціями (застосувати технічні засоби, пошук в іншому місці тощо). Використання зазначеного тактичного прийому, про що наголошує Ю. І. Руснак, дозволяє слідчому не тільки діагностувати ставлення обшукуваного до того, що відбувається, а й спонукати його до спілкування, змінити поведінку і обрану позицію, зробити спробу вербальної взаємодії зі слідчим [6, с. 201].

Також серед тактичних прийомів, що можуть використовуватись при проведенні досліджуваної слідчої (розшукової) дії є спостереження за реакціями обшукуваних осіб. Вже на самому початку контакту з обшукуваним, як зазначає З. Г. Самошина, слідчий повинен уважно стежити за його емоційними реакціями. Особливу увагу слід приділити спостереженням за поведінкою і реакціями обшукуваного особи на те, що відбувається подія. Адже ледве вловимі зміни в поведінці обшукуваного можуть дати слідчому можливість судити про наближення або віддалення від того місця, де сховані шукані об'єкти. У той же час не можна випускати з уваги, що хвилювання обшукуваного може бути пов'язано як з самим фактом обшуку, так і з страхом, що стороннім особам стане відомо про обставини його особистого життя [2, с. 232].

Узагальнюючи вищевикладене, зазначаємо, що алгоритм тактичних прийомів слідчого змінюється в залежності від ситуації, яка склалася в ході проведення обшуку. Під час проведення обшуку з'ясовується велика кількість обставин, що дають змогу будувати

слідчі версії, орієнтувати слідчого під час проведення інших процесуальних дій. Найбільш ефективними тактичними прийомами під час обшуку є: залучення обшукуваного до обшуку; постановка обшукуваному тих або інших запитань; встановлення психологічного контакту; застосування науково-технічних засобів; пред'явлення виявлених доказів; приховування меж поінформованості слідчого тощо. Завдяки їх правильному та своєчасному застосуванню, слідчий може досягнути найбільш ефективного результату в ході проведення слідчої (розшукової) дії.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Москвин Е. О. Тактический прием. Москва: Юрлитинформ, 2006. 83 с.
2. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій / Київ: Атіка, 2008. 888 с.
3. Головка М. Б. Обшук (юридіко-психологічні аспекти організації та проведення): навчально-методичний посібник / М. Б. Головка, І. П. Осипенко. Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет, 2015. 126 с.
4. Юридична психологія: підручник / за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. Київ: КНТ, 2007. 360 с.
5. Пантелеев И. Ф. Криминалистика / И. Ф. Пантелеев, Н. А. Селиванов. Москва: Юрист, 1988. 288 с.
6. Настільна книга слідчого: практичний посібник / Київ: Центр учбової літератури, 2014. 446 с.

Шаран А. А.,
слухач магістратури ОДУВС

Науковий керівник:
Проценко О. О.,
*доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ЗАГАЛЬНОАСФІКСИЧНІ ОЗНАКИ СМЕРТІ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ

Життя людини – найвища цінність. Глибинне осмислення цієї істини та зведення її до рангу антропологічних констант на

системному рівні соціального управління, групової й індивідуальної свідомості й життєдіяльності, на жаль, на сьогоднішній день в значній мірі залишається справою недосяжною.

Аналіз офіційної статистичної звітності Всесвітньої організації охорони здоров'я засвідчує, що Україна протягом останніх п'ятнадцяти років є незмінним членом першої десятки країн з найвищим рівнем самогубств у світі. Щорічно в нашій країні близько 9 000 осіб йде з життя за власною волею. При цьому фіксується подальше ускладнення структури суїцидальності за рахунок зростання частки неповнолітніх [1].

В Україні загальний рівень суїцидів за 2018 рік склав 21,2 випадків на 100 тис. населення. За даними Ю. А. Молина, серед померлих від повішення 86% становлять чоловіки, 14% – жінки, поодинокі випадки – діти, які щойно навчилися стояти і ходити та підлітки віком 10-12 років. Найбільша кількість суїцидів трапляється у вікових групах 36-45 років – 34%, 46-55 років – 18%, 26-35 років – 15%, 56–65 років – 15%. Серед загиблих до 55% перед смертю перебували у стані алкогольного сп'яніння легкого або середнього ступеню [2].

Отже, повішення, що становить майже 70% усіх випадків механічної асфіксії, є серйозною соціальною проблемою, особливо в теперішній час, коли відбувається соціальна трансформація суспільства. Актуальність соціальної проблеми смертельних випадків механічної асфіксії (МА) визначається стабільно високим показником в структурі насильницької смерті в Україні.

Таким чином, важливим є вивчення показників смертності від механічної асфіксії для розробки профілактичних заходів медичного і соціального характеру, спрямованих на зниження кількості смертельних випадків механічної асфіксії.

Слово асфіксія (від грец. [A] – негативна частка і [sphygmōs] – пульс) означає «відсутність пульсу». Однак уже давно в медичній літературі термін «асфіксія» застосовується у значенні «задуха», «відсутність дихання» [3].

Сьогодні під асфіксією розуміють загрозуючий життю патологічний процес, обумовлений гостро виникаючою відсутністю кисню в крові і тканинах з накопиченням в організмі вуглекислого газу, що характеризується важким симптомокомплексом розладів життєво важливих функцій організму, головним чином, центральної нервової системи, дихання і кровообігу.

Причини асфіксії різноманітні. Вона може розвиватися в результаті впливу різних зовнішніх факторів (здавлення ший, закриття отворів рота і носа) або внаслідок багатьох захворювань і патологічних станів (дифтерія, набряк слизової оболонки гортані, здавлення гортані або трахеї пухлиною, закупорка бронхів слизом). Асфіксія, викликана впливом на організм зовнішнього механічного чинника, в судовій медицині отримала назву механічної асфіксії.

Як правило, механічна асфіксія протікає гостро. Тривалість її (від початку до смерті) дорівнює 6-8 хвилин (час, за яке гине кора головного мозку). У прижиттєвому перебігу асфіксії розрізняють два періоди з характерними для кожного з них патофізіологічними порушеннями і їх основними клінічними проявами.

1. Предасфіксичний: внаслідок гострого дефіциту кисню і накопичення вуглекислоти рефлекторно виникають активні дихальні рухи і, якщо виникаюча в цей період перешкода не зникає, розвивається стан асфіксії і навпаки, якщо перешкода усувається, асфіксія не розвивається. Тривалість близько 1-2 хвилин.

2. Асфіксичний:

а) Фаза інспіраторної задишки. В цій стадії організм прагне компенсувати недолік кисню дихальними рухами, які обумовлені накопиченням вуглекислоти і рефлекторною дією її на центральну нервову систему. Грудна клітка при цьому розширюється і підвищується негативний тиск в плевральних порожнинах, що веде до застою крові в легенях, правій половині серця і відповідно в венозній системі. Це в свою чергу викликає різке підвищення тиску всередині капілярів в малому колі кровообігу. Клінічні прояви в цій стадії: ціаноз особи, розширення зіниць, безладні м'язові рухи, м'язова слабкість і втрата свідомості наприкінці фази. У випадку повільної асфіксії втраті свідомості передують розлади слуху, зору, втрата больової чутливості.

б) Фаза експіраторної задишки характеризується посиленими видихальними рухами. Грудна клітка при цьому зменшується в об'ємі, тиск в плевральних порожнинах підвищується, що сприяє переходу крові з малого у велике коло кровообігу. Гальмування головного мозку поширюється на його відділи, що призводить до повної прострації. Клінічно: спостерігаються судоми аж до опистотонуса, розслаблення гладкої мускулатури сфінктерів з мимовільним відходженням калу, сечі, сперми, слизової пробки цервікального каналу.

в) Фаза короткочасної зупинки дихання. Під впливом високої концентрації вуглекислоти падає збудливість дихального центру. Об'єктивно: дихання відсутнє, м'язи розслаблені.

г) Фаза термінальних дихальних рухів. У зв'язку з різким збудженням спинного мозку з'являються безладні дихальні рухи, які поступово згасають і припиняються. Артеріальний тиск в цю фазу набуває хаотичного характеру і до її кінця знижується до мінімуму.

д) Фаза власне асфіксії. Ця фаза характеризується повним виснаженням ЦНС, слабкими частими скороченнями серця, повним припиненням дихальних рухів і настанням смерті. Виразність і тривалість асфіксичного періоду залежать від безлічі факторів (вид асфіксії, стан здоров'я, вік, захворювання і т. п.), що може зумовити його збільшення або зменшення, а також, в ряді випадків, зникнення окремих фаз [4].

При дослідженні осіб, які загинули від різних видів механічної асфіксії, практично завжди вдається виявити ряд морфологічних змін, пов'язаних з плином асфіксичного процесу, які отримали назву «загальноасфіксичні ознаки». Вони поділяються на зовнішні і внутрішні.

До зовнішніх ознак асфіксії відносять:

1. Ціаноз (синюшність) обличчя, зазвичай супроводжується його одутловатістю, і шиї, як результат вираженого застою крові в системі верхньої порожнистої вени.

2. Швидке утворення розлитих рясних темно-фіолетового кольору трупних плям з множинними внутрішньошкірними крововиливами (трупними екхімозами). Велика кількість і колір трупних плям пояснюють рідким станом крові та її «гіпервенозним» характером (перенасиченням крові двоокисом вуглецю).

3. Крововилив в кон'юнктиву верхніх і нижніх повік (субкон'юнктивальні екхімози), видимі на їх задніх поверхнях при вивертанні повік назовні (наперед). Рідше такі крововиливи бувають на обличчі, шиї, грудях, слизовій оболонці рота (крововиливи на слизовій оболонці рота і глотки - ознака Бруарделя). Ця ознака свідчить про різке підвищення внутрікапілярного тиску і збільшенні проникності судинної стінки.

4. Мимовільне сечовипускання, дефекація і виверження сім'я.

Ознака, обумовлена скороченням гладкої мускулатури в судомний період і її подальшим розслабленням. При розтині трупів жінок можна виявити слизовий тяж, що з'являється в результаті

виштовхування слизової пробки цервікального каналу при скороченні гладкої мускулатури.

5. Більш повільне охолодження трупа і більш швидкий розвиток м'язового задубіння (за інших рівних умов).

6. Раннє настання гниття [5].

До загальноасфіксічних ознак, що виявляються при внутрішньому дослідженні трупа, відносять:

1. Темно-червона рідка кров. Темно-червоний колір крові пояснюється її «гіпервенозним» характером, в результаті посмертного поглинання кисню крові тканинами, які переживають момент смерті цілісного організму.

Переважно рідкий стан крові обумовлений втратою фібриногену - основного субстрату згортання, що в цілому характерно для швидкого настання смерті при асфіксії. На те, що трупна кров при раптовій смерті не згортається, ще в 1761 році звернув увагу Джованні Баттіста Моганьї. Більш детальна гіпотеза феномена фібринолізу, характерного для смерті від странгуляційної і обтураційної асфіксії, розроблена ученим А. В. Русаковим в 1935 році. Він зазначив, що феномен фібринолізу, по суті, явище прижиттєвого характеру і спостерігається лише в присутності еритроцитів, збіднених киснем.

2. Розширення і переповнення кров'ю правої половини серця. Переповнення кров'ю правої половини серця і порожнистих вен пов'язане з ускладненням кровообігу у малому колі.

3. Венозне повнокров'я внутрішніх органів пояснюється застоєм крові в правій половині серця і легенях, а також спазмом дрібних артерій (97% випадків смерті від асфіксії).

4. Малокров'є селезінки при повнокров'ї інших паренхіматозних органів (ознака З. Ю. Сабинського) – ознака характерна, але рідкісна (15% випадків смертей від асфіксії).

Молін Ю. А. (2014 року) подає такий опис ознаки Сабинського:

«Селезінка на розтині при смерті від підвищення ... невелика, зі зморщеною блідою капсулою, на розрізі сіро-рожева або світло-червона, з зернистою пульпою і підкресленими трабекулами, без значного зіскрібка».

5. Гостра альвеолярна (або проміжна) емфізема (здуття) легенів.

6. Крововиливи темно-червоного кольору з синюшним відтінком під легеневої (вісцеральної) плеврою, під епікардом, рідше – під іншими серозними оболонками.

Величина цих плям різна – від маленької крапки до 2 мм в діаметрі. Локалізуються вони переважно на діафрагмальній і междолевих поверхнях легенів, а на серці підепікардіально на задній його поверхні. За кількістю вони можуть бути від одиничних до множинних. Поява крововиливів відбувається в результаті різкого підвищення негативного тиску в плевральних порожнинах і наростаючій гіпоксії, що призводить до підвищення внутрішньо капілярного тиску і проникності судинної стінки, на стадії інспіраторної задишки і термінальних дихальних рухів [6].

При гістологічному дослідженні майже у всіх випадках виявляються екстравазати в головному мозку і в області дна IV шлуночка, в м'яких оболонках мозку.

Перераховані ознаки не є специфічними і постійними. Більш того, вони зустрічаються і в інших випадках, коли швидко настала смерть, особливо при явищах первинної зупинки дихання. Загальноасфіксичні ознаки мають діагностичне значення лише в поєднанні з видовими, що характеризують конкретний вид асфіксії, з пріоритетом останніх.

Таким чином, асфіксія – це стан гіпоксії, який поєднується з підвищенням вмісту вуглекислого газу в крові і в тканинах.

Загальноприйнята класифікація механічної асфіксії заснована на залежності від характеру зовнішнього механічного фактору і місця його впливу.

1. Механічна асфіксія від здавлення

1.1. Странгуляційна (здавлення шиї)

- повішення;
- задушення петлею;
- задушення кінцівками.

1.2. Стиснення грудей і живота (компресійна асфіксія).

1.3. Закриття дихальних отворів і шляхів (обтураційна асфіксія):

- закриття отворів носа і рота;
- закриття дихальних шляхів чужорідними тілами.

1.4. Утоплення.

1.5. Смерть в замкнутому просторі.

Слід звернути увагу, що утоплення в більшості випадків не є строго механічною асфіксією, а асфіксію в замкнутому просторі слід віднести скоріше до гострих (і / або підгострих, хронічних) гіпоксичних станів, виникнення яких не пов'язане з впливом на

функцію зовнішнього дихання механічного фактору – основну ознаку механічної асфіксії.

При формулюванні діагнозу в даному випадку доводиться враховувати наступні обставини:

1. З одного боку – на організм впливало поєднання механічних чинників, що зумовило розвиток механічної асфіксії: закриття дихальних шляхів водою і здавлення шиї тупими твердими предметами.

2. З іншого боку – процеси танатогенеза при утопленні мають цілий ряд особливостей.

Підсумовуючи викладене, сожна зауважити, що механічна асфіксія в структурі насильницької смерті займає місце після механічної травми і отруень. У структурі механічної асфіксії основними причинами смерті є повішення, утоплення у воді, закриття дихальних шляхів стороннім предметом.

Серед загиблих внаслідок механічної асфіксії переважають особи чоловічої статі, які в більшості випадків знаходилися в стані алкогольного сп'яніння.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Suicide: one person dies every 40 seconds: World Health Organization. URL: https://www.who.int/news-room/detail/09-09-2019-suicide-one-person-dies-every-40-seconds?fbclid=IwAR2dgR4SvBKTS_NvXdijYyxb4u7glzExj0_lg4n83xznfKz2YBgEa_rPI

2. Молин Ю. А. Судебно-медицинская экспертиза повешения. СПб.: НПО «Мир и семья-95», 1996. 336 с.

3. Виттер В. И., Вавилов А. Ю., Бабушкина К. А. Механическая асфиксия: судебно-медицинская диагностика и оценка: Учебно-методическое пособие. Ижевск. 2016. 86 с.

4. Ергард Н. М. Сучасні методи дослідження зажиттєвості механічної асфіксії за визначенням розмірів площі ділянок деліпідизації кори надниркових залоз. Проблеми військової охорони здоров'я. 2015. Вип. 44(2). С. 119-127.

5. Білецький Є. М. Судова медицина та судова психіатрія: навчальний посібник. Х.: Одиссей, 2008. 200 с.

6. Шевчук М. М. Механічна асфіксія внаслідок повішення як причина смерті по Львівській області за 2013-2015 роки за результатами роботи Львівського обласного бюро судово-медичної експертизи. Судово-медична експертиза. 2016. № 2. с. 66-69.

Шевчук О. Ю.,
*доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності НАВС, кандидат юридичних наук, доцент*

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ

Будь-яка діяльність, а тим паче правоохоронна, яка безпосередньо стикається з правами та свободами людей, повинна ґрунтуватися на певних основах, засадах, правилах – принципах, для недопущення несправедливості, свавілля, беззаконня і т.д. Тому знання і правильне реалізування певних канонів дає можливість продуктивно попереджувати, виявляти, припиняти та розслідувати злочини будь-якої тяжкості.

Від правильного, істинного та теоретичного розуміння принципів безпосередньо залежить і їх втілення в життя. Принципи – це вихідні, керівні ідеї про найбільш істотні закономірності, що мають основне значення, це основні правила з яких не має виключень [1, с. 941]. З цього приводу В. Даль зазначає, що принцип – це науковий чи моральний початок (основа), правило, від якого не відступають [2, с. 431].

На сучасному етапі розвитку науки досить актуальним є питання визначення принципів криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. Сам термін «криміналістичне забезпечення» не новий, його досліджувало багато вчених серед яких: В. І. Галаган, В. Г. Лісогор, Ж. В. Удовенко, О. І. Чучукало та ін. Загалом, криміналістичне забезпечення розглядається як комплексна проблема, спрямована на підвищення результативності протидії злочинів, якісну підготовку кадрового потенціалу, оптимізацію належного забезпечення розслідування та озброєння практики дієвими криміналістичними рекомендаціями.

З метою підвищення ефективності розслідування злочинів, варто визначити принципи криміналістичної, оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності, яка спрямована на розкриття злочинів. К. В. Антонов, зазначає, що під час формулювання принципів криміналістичного забезпечення, вони мають бути побудовані як керівні засади (ідеї) щодо завдань, засобів та способів криміналістичного забезпечення, як основа структурної побудови самої діяльності, кореляційних зв'язків складових системи та

компетенції уповноважених органів та криміналістичного забезпечення й функціонування відповідного апарату. Вони тісно пов'язані й утворюють стійку цілісну систему, що характеризується взаємодією та взаємозв'язком, єдністю мети й завдань криміналістичного забезпечення [3, с. 77].

Існують різні позиції щодо формулювання принципів криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, проте вони мають досить загальний характер.

Так, К. В. Антонов, у свою чергу, виділив: принцип законності (як принцип, умова здійснення криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень); принцип достатньої різноманітності чи криміналістичної достатності (як структурний принцип, виходячи з підходу щодо побудови системи криміналістичного забезпечення, до неї мають належати такі види діяльності, які зможуть найкраще задовольнити потреби суспільства щодо ефективності її діяльності без зайвого їх дублювання й за відсутності тих, що не мають достатнього впливу на результат); принцип необхідної єдності або цілісності системи криміналістичного забезпечення (як принцип діяльності, який передбачає, що лише за одночасної роботи складових системи криміналістичного забезпечення може бути досягнуто бажаного результату в найліпший спосіб); принцип конкретності (як змістовний принцип, згідно з яким усі складові системи криміналістичного забезпечення – самостійні види людської діяльності, що не суперечать один одному) [3, с. 79].

Загалом, дослідження запропонованих принципів надає підстави стверджувати, що більшою мірою вони стосуються формулювання засад організації розслідування злочинів, загальних вимог до дій слідчого при розслідуванні будь-якого виду злочину [4, с. 175]. Окремі з них взагалі навряд чи можна віднести до принципів, оскільки вони відображають елементи структури криміналістичної методики, наприклад, деякі вчені визначають такі принципи як: залучення спеціальних знань, використання допомоги громадськості, технічних засобів, прийомів і методів при розслідуванні, безперервність версіювання, планування тощо.

Проаналізувавши ряд наукових позицій можна виділити такі принципи криміналістичного розслідування злочинів як: законності; недоторканості особи, її житла, охорони особистого життя; взаємодії

учасників розслідування; професійності; індивідуального підходу; удосконалення розробок наукових рекомендацій.

Щодо принципу законності, це є необхідна умова дії будь-якого інституту права, сутність якого полягає у точному і неухильному виконанні законів усіма, кому ці закони адресовані [5, с. 180].

Також досить важливим принципом є принцип недоторканості особи та її житла, хоча це і є загальним принципом кримінального процесу, ми вважаємо необхідним продублювати його все ж таки в принципі криміналістичного забезпечення розслідування злочинів.

Окрім цього, так як криміналістичне забезпечення має широкий спектр застосування, обов'язково притримуватися принципу взаємодії учасників розслідування злочинів. Адже саме за допомогою цього принципу можна досягнути криміналістичної достатності розгляду кримінального провадження.

Принцип професійності, в свою чергу, полягає в тому, що провадження процесуальних дій передбачає наявність у осіб, що здійснюють кримінальне судочинство, належного рівня професійних знань, достатнього для вирішення поставлених перед ними завдань.

Принцип індивідуального підходу в розслідуванні кримінальних проваджень визначає, що індивідуальність планування розслідування є вираженням неповторної специфічності кожного кримінального провадження. Кримінальне забезпечення також має будуватися з урахуванням особливостей кожного окремого випадку.

Важливим є принцип удосконалення розробок наукових рекомендацій, оскільки вагомим напрямом криміналістичного забезпечення є саме розробка криміналістичних рекомендацій – науково обґрунтованих порад, основаних на аналізі норм чинного кримінального процесуального законодавства України та узагальненні передового досвіду практичної діяльності з розслідування кримінальних проваджень [4, с. 180].

Резюмуючи викладене вище зазначимо, що існує досить багато праць, стосовно того, якими принципами слід керуватися при криміналістичному забезпеченні розслідування злочинів, і насправді в цьому питанні немає єдиного розуміння. Відтак, на нашу думку, до критеріїв визначення принципів слід віднести вимоги щодо повноти, несуперечності та взаємної незалежності. Загалом, принципами є основоположні керівні ідеї, що мають фундаментальне значення для криміналістичного забезпечення та загально визначені правила діяльності спрямованої на ефективне розслідування злочинів.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Т.В. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
2. Даль В. Толковый словарь в четырёх томах. М.: Русский язык, 1990. 580 с.
3. Анотонов К. В. Принципи криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Вісник Академії митної служби України. Сер. Право. 2013. № 1. С. 75-80.
4. Журавель В. А. Принципи формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. Вісник Академії правових наук України. 2011. № 1(64). С. 173-183.
5. Шевчук О.Ю. Правова характеристика принципів оперативно-розшукової діяльності. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1 (86). С. 255-262.

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Барська А. В.,
студент факультету №1 ННІПК ОДУВС

Науковий керівник:
Пасько О. М.,
*доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СЛІДЧОГО

В останні роки у поліцейських структурах усе більше уваги приділяється професійній підготовці працівників поліції, оскільки сучасні інформаційні технології та інформаційне суспільство знаходиться під пильним потоком змін і все це вимагає від працівників органів досудового розслідування бути готовими на високому професійному рівні виконувати якісно та ефективно функціональні обов'язки.

У зв'язку із цим актуальним є дослідження саме психологічної підготовки працівника поліції під час виконання службових завдань. Оскільки саме психологічна складова є важливим елементом професійної компетентності слідчого, який відноситься до типу професій «людина - людина».

Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, слідчий – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 1 ст. 3 КПК України) [1].

Слідчий відноситься до такої професії, який повинен мати необхідні знання, вміння, навички, здібності (мати кваліфікацію юриста) і професійний досвід. Це зумовлено складністю і багатогранністю виконуваної діяльності та специфікою аналітичної

та розумової роботи під час розслідування кримінального провадження.

Так, на думку науковців Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. процесуальне положення слідчого, його соціально-рольова функція передбачають необхідність відповідності його особистості певним психологічним якостям (організаторські здібності, самоорганізація, гнучкість мислення, самостійність, спостережливість, відповідальність, акуратність, пунктуальність, тактовність, емоційна стійкість та ін.). У психології робилися спроби створити професіограму слідчого. Слід зазначити, що екстремальність умов роботи слідчого визначила високий ступінь значущості його інтелектуальних, волевих і комунікативних якостей [2].

Згідно з наказом МВС України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» важлива роль приділяється психологічній складовій працівників поліції. Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України визначає порядок планування, проведення та обліку занять, здійснення контролю знань, умінь та навичок осіб молодшого, середнього та вищого складу Національної поліції України 1. До складу загальнопрофільної підготовки входять: безпека життєдіяльності; домедична підготовка; психологічна підготовка [3].

Психологічна підготовка – це навчання, спрямоване на здобуття поліцейськими теоретичних знань та оволодіння практичними уміннями і навичками, необхідними для формування професійно-психологічної надійності, стійкості, готовності до різноманітних умов службової діяльності, а також конструктивної комунікації з населенням (п. 1 ст. 7 наказу МВС України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України») [3].

Науковець Н.М. Кравченко визначає, що метою психологічної підготовки є: формування у працівників стійкої позитивної мотивації до правоохоронної діяльності; розвиток професійно важливих психологічних якостей; підтримання на високому рівні психологічної готовності до впевненого та ефективного виконання працівниками своїх службових обов'язків відповідно до посади та виду діяльності в типових та екстремальних ситуаціях; зміцнення згуртованості працівників довкола мети професійної діяльності, формування відповідної

корпоративної культури в службових колективах; озброєння працівників психологічними вміннями та навичками, необхідними для успішної, безпечної й ефективної професійної діяльності [4].

Психологічна готовність до професійної діяльності має ще один аспект, оскільки велика емоційна значущість завдань, можливість настання негативного результату, надмірна відповідальність і тривалий стрес можуть призвести до стану відмови, переключенні активності на інших, інколи складна мета без необхідної впевненості на її реалізацію. Виходячи із вище зазначеного більшість науковців приходять до таких тверджень, що тривала фрустрація і важкі психологічні навантаження вбивають творчу діяльність. Таку ситуацію можна уникнути або, принаймні, звести її вплив до мінімуму, якщо людина буде оснащена прийомами саморегуляції, так, наприклад, пошукова активність підвищує стійкість організму до дії шкідливих чинників та факторів.

Науковець О. М. Пасько надає власне тлумачення психологічної готовності – це інтегральний стан слідчого, який визначає його здатність до врахування структури психіки у слідчій діяльності [5].

Так, на думку науковця О. М. Скрябіна психологічна підготовка співробітника поліції є процесом активізації його здібностей до певного виду діяльності. Вона передбачає зміцнення взаємозв'язків між певними якостями особистості як елементами складних здібностей, необхідних для даної діяльності, і формування вміння користуватися ними за певних умов. Психологічну підготовку як процес формування і розвитку професійних здібностей і накопичення психологічного досвіду слід відрізнати від психологічної підготовленості [6].

Психологічна підготовка повинна займати самостійне місце в системі професійної підготовки. У той же час це не виключає можливості використання окремих психологічних елементів і прийомів при проведенні занять зі спеціальної, бойової і фізичної підготовки в окремих підрозділах поліції, що може здійснюватися у вигляді [6]:

- збільшення темпу діяльності, скорочення термінів виконання задачі;
- розв'язання задачі при нестачі інформації, активній протидії з наявністю елементів ризику і небезпеки;
- введення в заняття несподіваних перешкод і ускладнень;
- постановки задач, які вимагають самостійного вибору з кількох можливих варіантів їх розв'язання;

- створення ситуацій, які ведуть до невдачі і вимагають надалі підвищеної активності;

- внесення змагального елементу; – постановки задач, які вимагають взаємодії і взаєморозуміння.

Отже, нами було досліджено професійно-психологічну підготовку слідчого до професійної діяльності. Встановлено важливість врахування особливостей психологічної складової, оскільки психічні пізнавальні стани, процеси та властивості безпосередньо обумовлюються слідчою діяльністю. Під час виконання функціональних обов'язків працівник органів досудового розслідування повинен володіти психологічними знаннями, які допоможуть йому визначити істину по справі.

Врахування психологічних знань, вмінь та навичок слідчого є необхідною передумовою формування та розвитку висококультурного та компетентного працівника.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17/sp:head>. (дата звернення: 03.05.2020).

2. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 240 с

3. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України наказом МВС України: наказ МВС України від 26.01.2016 № 50 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text> (дата звернення: 03.04.2021).

4. Кравченко Н. М. Загальна характеристика психологічного забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 3. С. 142-145.

5. Пасько О. М. Психологічна готовність слідчого до професійної діяльності. Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 3. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2014/39.pdf. (дата звернення: 03.04.2021).

6. Скрябін О. М. Конспект лекцій «Професійно-психологічна підготовка працівників Національної поліції» URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0919/3.1.pdf> (дата звернення: 03.04.2021).

*Бершавська К. Р.,
студент факультету №1 ННІПК ОДУВС*

*Науковий керівник:
Матієнко Т. В.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС
кандидат юридичних наук, доцент*

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

В дослідженнях фахівців відмічається, що самосвідомість підлітків відбиває особливості «перехідного» віку тому що це вже не діти, але ще не дорослі. Це детермінується цілим рядом обставин.

Так, рольова невизначеність і прикордонність їхнього соціального статусу доповнюється суперечливістю механізмів їхнього соціального контролю: колишні форми зовнішнього контролю з боку батьків, вчителів і інших дорослих, засновані на слухняності, уже перестають діяти, а внутрішні форми контролю - самоконтроль і саморегуляція - ще не склалися чи не зміцніли [6, с. 231].

Як відмічає Е. І. Рогов [7, с. 112] головний новотвір підліткового віку – почуття дорослості – виявляється в зростанні тенденції до волі і незалежності. Отже, «горизонтальний вектор спілкування» з однолітками, як з рівними між собою, здобуває велику значимість у порівнянні з «вертикальним» (нагору) з дорослими.

На цьому етапі онтогенезу розвивається абстрактно-логічне мислення, відбувається відкриття для себе власного внутрішнього світу і з'являється інтерес до внутрішнього світу інших; Я-концепція підлітка вже сформована і починає виконувати свої функції, хоча не є ще досить послідовною, диференційованою й узагальненою [2, с. 321].

Іспитом різних стратегій поведінки, стилів міжособистісних відносин, рольових переваг стає для підлітків спілкування. Вибір найбільш прийнятних орієнтирів відбувається на тлі статусних коливань, тому що невдалі спроби приводять до різних соціальних санкцій.

Зростання потреби в спілкуванні настільки велике, що стає ведучим для даного віку, хоча далеко не усі підлітки вміють спілкуватися. Завдяки недостатньої сформованості вольових і комунікативних якостей, виникають різні бар'єри спілкування. Одні підлітки не

зважаються першими підійти і познайомитися, особливо з особами протилежної статі; вони не вміють підтримати бесіду, тому що не вміють слухати інших – у цьому віці їм важливіше висловитися самим. Інші погано відчують настрій і стан партнера по спілкуванню, а значить часто попадають у не зручне становище, говорячи щось невлад чи недоречно – і тому частіше всього у компаніях відсиджуються в куті і т.д. Невдалі спроби в такій значимій для підлітків діяльності, як спілкування, порушують їхню самоповагу, в зв'язку з цим у них формується неприйняття себе, як нездатного до спілкування, що веде до згортання числа спроб вступу в контакт, тобто до змушеної самотності, яку вони переживають дуже болісно [5, с. 13].

Інколи невдачу в одній області іноді вдається компенсувати успіхами в іншій, тоді самоповага страждає менше. Це може бути коли соціально благополучні підлітки компенсують невдачі в спілкуванні за рахунок гарного навчання, ерудиції, занять спортом, різних хобі і незвичайних захоплень. Але якщо в підлітка не виявляється ніяких яскравих здібностей, і при цьому він не може і не вміє бути лідером, вчиться погано, з дорослими вступає в конфлікти, в цьому разі самооцінка, і без того хитлива, в силу вікових особливостей, різко падає або компенсаторно завищується.

В підлітковому віці дуже важливою потребою є самоствердження серед однолітків, прагнення зайняти своє місце в групі, і він готовий на все, аби тільки бути заміченим однолітками. Саме це є однією з причин, що штовхають підлітка на паління, уживання спиртного чи наркотиків. Він буде демонструвати показну браваду чи поведінку, що відхиляється від загальноприйнятих норм, може навіть зробити суїцидальну спробу (реальну чи демонстративну), поки не знайде спосіб підтримати свою самоповагу на прийнятному рівні [3, с. 134].

Крім того, з віком ростуть потреби самих підлітків – їм ще багато чого треба знати і спробувати, перш ніж вони стануть дорослими. В цьому випадку багатьма рухає мотив усе в житті спробувати, скоріше випробувати усе, що можуть дозволити собі дорослі [4, с. 13].

Однак слід враховувати, що фізіологічне навантаження на організм у період статевого дозрівання, бурхливого росту і перебудови всіх його систем часто провокують сховані психічні розлади.

Нарешті, зростає обсяг вимог до підлітків, крім інформаційних перевантажень у школі й у засобах масової інформації, і чекань з боку дорослих.

Наведені дані дають змогу зробити висновок про те, що перебудова самосвідомості на основі абстрактного мислення, відкриття для себе свого внутрішнього світу, статусно-рольова невизначеність, спілкування і вироблення власного комунікативного стилю, самоствердження серед однолітків, процеси статевого дозрівання, потік вимог, що збільшується, з боку соціального оточення, інформаційні перевантаження – усе це ставить підлітка в складні, жорсткі умови, які вимагають від нього рішення безлічі задач «на особистісний зміст», на співвіднесення цінностей.

При вирішенні психологічної проблеми про детермінанти поведінки і прийняття відповідальності за свій вибір важливо зрозуміти, що усвідомлення можливості вибору в поведінці дає можливість людині прийняти відповідальність на себе за наслідки своїх вчинків. За вираженням Р. Френкіна, «індивід не може діяти поза умовами, однак багато чого можна враховувати заздалегідь і при цьому намічати різні дії. Завдяки психічному відображенню ситуації, в індивіда відкривається можливість вибору» [8, с. 311].

Тільки в процесі соціалізації індивід засвоює норми, традиції, правила і цінності соціуму. Як справедливо зауважує Г. В. Олпорт, важливі не знані цінності, а значимі. «Тільки визнана цінність здатна виконати функцію орієнтира поведінки, і тим самим, детермінує соціальні реакції людини».

Б. С. Братусь вважає, що найважливішою детермінантою поведінки є моральна позиція особистості і визначає її як: «сукупність основних відносин до світу, до людей, до себе, що задаються динамічними значеннєвими системами» [1, с. 204]. Моральна позиція зміцнюється, будучи свідомою, тобто коли з'являються особистісні цінності, як усвідомлені значущі для людини утворення. В цьому разі ясно, що суб'єкт, який скоїв злочин, теж особистість, але особистість, яка має іншу, аморальну позицію, засновану на іншій ієрархії цінностей, негативних з погляду суспільства. Це слід враховувати при оцінці особистості. Вона може бути відповідна нормі чи аномальній при її вихованні, психокорекції чи психотерапії. При цьому варто мати на увазі не тільки особливості її поведінкових проявів, але і загальні значеннєві установки, основні мотиви і способи їхньої реалізації, а також те, як вони співвідносяться із соціальними і моральними цінностями.

Отже, можна констатувати, що «моральна позиція особистості» прямо зв'язана з її уявленнями про себе, тому що «детермінантами

поведінки особистості є когнітивні структури її Я-концепції (динамічні значеннєві структури, особистісні цінності; знані способи досягнення цілей, що входять у його межі допустимості) і афективні структури Я-концепції, що саме і складають систему відносин до себе і до світу».

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Віцько О. В. Теорія соціальних мереж як методологічна основа вивчення епідеміології молодіжного наркотизму [Текст] / О. В. Віцько // Право і Безпека. 2012. № 2. С. 203-208.
2. Крайч Г. Психология развития. СПб.: Питер, 2000. 922 с.
3. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения. М.: МЕДпресс, 2001. 386 с.
4. Мушинська О. В. Гендерні особливості смислової сфери особистості неповнолітніх правопорушників: Автореф. дис... канд. психол. н.: 19.00.06 / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2005. 20 с.
5. Овчарова Р. В. Ранняя профилактика и коррекция социально-педагогической запущенности детей: Автореф. дис. ... д-ра психол. н.: 19.00.07 / Ин-т развития личности. М., 1995. 42 с.
6. Реан А. А. Психология человека: от рождения до смерти. СПб.: «Прайм-ЕВРОЗНАК», 2005. 416 с.
7. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога: Учеб.пособие: В 2 кн. Кн.1 / Е. И. Рогов М.: ВЛАДОС, 2001. 384 с.
8. Фрэнкин Р. Мотивация поведения. СПб.: Питер, 2003. 651 с.

Борисюк О. М.,
доцент кафедри теоретичної психології ЛьвДУВС,
кандидат психологічних наук

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Серед проблем, які гостро постають перед закладами вищої освіти (далі – ЗВО) МВС України, особливо вирізняється проблема підготовки фахівців, які у ХХІ ст. візьмуть на себе всю відповідальність за розбудову держави, її соціально-політичний, економічний розвиток та забезпечення стабільного правопорядку та

громадської безпеки, захист конституційних прав та свобод громадян України.

Продовження російської військової агресії на сході України все більше актуалізує проблему підвищення рівня професійної підготовки майбутніх офіцерів НПУ. Стрижнем такої підготовки є професійно і патріотично налаштовані майбутні правоохоронці. У цьому аспекті важливе місце посідає формування національної самосвідомості як важливого чинника національно-патріотичного виховання молодого покоління українців. Пошук ефективних методів патріотичного виховання майбутніх офіцерів та формування національної свідомості, готовності до жертвовності заради незалежності та територіальної цілісності батьківщини є першочерговим завданням навчально-виховного процесу курсантів у ЗВО.

А. Фрідріх дає наступне визначення «національна свідомість – це складне соціально-психічне утворення особистості, що є самоусвідомленням причетності до нації, готовності сумлінно й творчо працювати на благо Вітчизни, зміцнювати єдність свого народу Українську державу» [4, с. 6].

Проблема формування національної самосвідомості у майбутніх правоохоронців пов'язана з двостороннім процесом, що відбувається у сучасному світі, а саме: поширення глобалізаційних тенденцій, з одного боку, і прагнення до збереження національної ідентичності – з іншого. При цьому національна самосвідомість формується трохи пізніше, ніж інші форми самосвідомості.

Вирішальним періодом розвитку національної самосвідомості, її зміцнення і закріплення є юнацький (студентський) вік (18–22 років). Так, В. Борисов наголошує на тому, що освіта та національне виховання повинні «допомогти майбутнім громадянам України як частини Європейської спільноти, прийняти множинність культур у нашому суспільстві й у світі в цілому» [1, с. 22]. Ця думка вченого є актуальною і для підготовки майбутніх правоохоронців.

Критеріями сформованості національної самосвідомості є когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-практичний. На когнітивному рівні майбутні правоохоронці повинні отримати міцні знання про свої національні ознаки (історія, культура, мова, особливості ментальності) та ознаки інших спільнот, що є основою національної ідентифікації.

Емоційно-ціннісний критерій характеризує, наскільки курсанти відчують потребу брати участь у позааудиторній виховній роботі

українознавчого спрямування, як вони ставляться до національних цінностей і духовних надбань українського народу. Важливою умовою розвитку самосвідомості майбутніх правоохоронців є вдосконалення їхньої навчально-пізнавальної діяльності, задоволення в ній основних особистих потреб у самовизначеності, самоствердженні та самореалізації.

В основу діяльнісно-практичного критерію покладено прагнення курсантів у навчально-виховному процесі реалізувати себе як патріота.

Серед рівнів національної самосвідомості курсантів умовно можна виділити високий, середній, низький.

Високий рівень характеризується стійкою мотивацією у поведінці та діяльності, ідентифікації з нацією її історією, культурою, духовністю, стійкою системою національних цінностей. Такі курсанти беруть активну участь у позааудиторній виховній роботі українознавчого спрямування, а також проявляють стійкий інтерес до участі в наукових дослідженнях. Їм властивий високий рівень самоорганізації та самоконтролю.

Середній рівень (ситуативно-позитивна діяльність) – характеризується вибірковою мотивацією, яка дозволяє їм достатньо усвідомлювати приналежність до української нації. У таких курсантів недостатньо стійка система національних цінностей. Вони епізодично беруть участь у позааудиторній українознавчій роботі. Їм притаманний недостатній рівень самоорганізації, самоконтролю та самовиховання.

Низький рівень (слабка спонукально-позитивна діяльність) сформованості національної самосвідомості. Національні цінності курсантів є нестійкими. Вони не проявляють ініціативи у виховній роботі українознавчого спрямування [2].

Важливе завдання, яке постає перед всім професорсько-викладацьким складом щодо сформованості національної самосвідомості майбутніх правоохоронців, – досягти високого рівня їх самосвідомості та максимально підвищувати низький рівень.

Сучасна структура підготовки правоохоронців вже містить певні можливості формування національної свідомості курсантів.

Так, зокрема, робочими навчальними планами у вишах МВС передбачено вивчення низки культурологічних навчальних дисциплін і дисциплін, що висвітлюють питання української державності. До них можна віднести історію України,

культурологію, історію держави і права України тощо. Відома зацікавленість Міністерства внутрішніх справ у впровадженні навчального курсу з історії українського козацтва.

Певна робота здійснюється також відділами по роботі з персоналом та офіцерами факультетів вишів МВС. Завдяки їх зусиллям курсанти залучаються до заходів, що є традиційними для українських захисників. Це, наприклад, вшанування пам'яті загиблих працівників поліції, відзначення державних і традиційних християнських свят, відвідування театру, виставок тощо. Однак, досі ще не здійснюється діагностика рівня сформованості національної свідомості курсантів. Крім того, виникає розрізненість зусиль різних підрозділів системи МВС і відсутність координації в їх роботі. З уваги на вищезазначене, на нашу думку, можна виокремити такі напрями щодо удосконалення процесу формування національної свідомості курсантів:

1. Запровадження систематичного проведення моніторингу сформованості рівня національної свідомості курсантів.

2. На підставі діагностичних досліджень визначення ролі кожного підрозділу та заходів, що вони здійснюють, у формуванні національної свідомості майбутніх правоохоронців.

3. Створення централізованої системи формування національної свідомості курсантів, до якої слід залучити кафедри, факультети та інші структурні підрозділи, передбачити максимальну самостійність та створення умов для активної позиції курсантів у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

4. Визначити рівень впливу правових та інших загальноосвітніх навчальних дисциплін на процес формування національної свідомості курсантів. Особливо зважати на роль спеціальних правових дисциплін не тільки у справі покарання злочинців, а й у підготовці курсантів вишів МВС до захисту державності, прав та свобод в Україні, базових цінностей громадянського суспільства [3].

Отже, в Україні є теоретична база та певний практичний досвід формування національної свідомості осіб, що навчаються у ЗВО системи МВС. У вишах закладено основи для формування національної свідомості курсантів. Водночас є й перспективи для вдосконалення процесу формування національної свідомості майбутніх правоохоронців. Вся система виховання повинна бути спрямована на усвідомлення кожним курсантом відповідальності за долю своєї Вітчизни, боротьбу за її авторитет на міжнародній арені,

захист суверенітету і територіальної цілісності у зв'язку агресивною антиукраїнською політикою і бойовими діями на Сході України.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Борисов В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді: автореф. дис. ... д-ра педагог. наук. спец: 13.00.07. Тернопіль, 2006. 40 с.

2. Гетьманчук М. П. Методологічні аспекти вивчення особливостей формування національної ідентичності у вищих навчальних закладах МВС України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2012. Вип. 2(2). С. 405-414. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2%282%29_48.

3. Ряшко О. В., Ряшко В. І. Формування національної самосвідомості як важливого чинника патріотизму у майбутніх працівників правоохоронних органів України. Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». 2015. № 824. С. 398-404.

4. Фрідріх А. В. Педагогічні умови формування національної самосвідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів: автореф. дис. ... канд.. педагог. наук: 13.00.07. Київ, 2006. 21 с.

*Гаркуша Г. О.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук*

ГОТОВНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ДО НАДАННЯ ПЕРВИННОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ

Одним з основних призначень поліцейських, згідно Закону України «Про Національну поліцію України», є надання допомоги особам, які її потребують з тих чи інших причин. Ці завдання здійснюються ефективно, не тільки за допомогою фізичних чи розумових здібностей, але й за наявності психологічної готовності поліцейського до відповідних дій в різних складних ситуаціях.

Відповідно, до професійної підготовки майбутніх працівників поліції необхідно включити не лише фізичну підготовку та підготовку з надання домедичної допомоги постраждалим від злочину, а й професійно-психологічну підготовку, яка надасть можливість майбутнім поліцейським здобути необхідні навички щодо надання необхідної психологічної допомоги особам, які знаходяться в різних психічних станах (істерика, паніка, ступор, афективний стан та ін.).

Таким чином, важливою складовою професійної підготовки працівників Національної поліції має стати психологічна підготовка. Оскільки не тільки знання норм права, наказів та інструкцій, але й знання людей, їхньої психології дозволить їм правильно розумітися на складних переплетіннях людських відносин, характерів, вчинків і доль, приймати вірні рішення й адекватно діяти в кожній окремій ситуації. Про професійну майстерність працівника можна говорити лише тоді, коли він професійно навчений і психологічно підготовлений. Тому велике значення має цілеспрямована підготовка кандидатів до практичної діяльності.

У статті 2 Закону України «Про Національну поліцію України» зазначається, що поліцейський, під час виконання своїх службових обов'язків повинен неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України, професійно виконувати свої службові обов'язки, поважати і не порушувати прав і свобод людини, тощо. Також йдеться мова про надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок правопорушень, а також особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1]

Однак, у цьому випадку, нагальною залишається проблема готовності поліцейського до надання психологічної допомоги постраждалим від злочину, адже нормальний психічний стан – основа здоров'я людини.

У світі відбуваються різні трагічні події: війни, стихійні лиха, аварії, пожежі та міжособистісне насилля. Хоча такі події певним чином впливають на кожного, можливі реакції та емоції людей на них можуть бути дуже різними. Багато хто відчувається приголомшеним, розгубленим або не дуже добре розуміє, що відбувається. Люди можуть відчувати страх, тривогу, заціпеніння або відчуженість, також їм характерна емоційно-вольова нестійкість і низький самоконтроль. Деякі особи мають помірну реакцію, інші –

значно сильнішу. Тому працівник поліції повинен знати та вміти використовувати різні підходи під час конкретної ситуації [2, с. 186].

Як правило, постраждалі швидше реагують на фізичні травми, ніж на своє психічне самопочуття. Разом з тим, працівники поліції не мають права ігнорувати стан постраждалих, обмежуватись лише тим, щоб рекомендувати заспокоїтись, не боятись, не переживати, казати, що все минеться. Будь яке ігнорування психологічних проблем може перерости в психосоматику.

Психічні прояви постзлочинної травми можуть бути самі різноманітні, і часом досить неоднозначні, такі наприклад, як шок, фрустрація, агресія та гнів [3, с. 24].

До групи ризику крім тих, хто може психологічно постраждати від злочину та окрім самого потерпілого можуть входити його рідні та близькі, свідки і навіть самі правоохоронці. Тому для надання кваліфікованої допомоги, поліцейські повинні тверезо мислити і залишатися зібраними та спокійними у різних надзвичайних ситуаціях, адже від них залежить життя інших людей. Психологічна підготовленість істотно підвищує професійну майстерність працівника поліції, що забезпечує ефективність його діяльності та реалізації професійних функцій.

Підвищення рівня професійно-психологічної підготовки поліцейських реалізується шляхом проведення навчальних, практичних занять з використанням інтегрованих технологій та методів навчання. Важливим елементом такої роботи є вивчення передового міжнародного досвіду щодо ефективності форм та методів професійно-психологічної підготовки, впровадження сучасних новітніх психологічних методів навчання у практичну діяльність [4, с. 277].

Програма підготовки поліцейських до надання первинної психологічної підготовки постраждалим від злочину та будь-якої іншої екстремальної ситуації повинна здійснюватися поступово з урахуванням найважливіших аспектів. По-перше слід з'ясувати ознаки, які свідчать про критичні психічні стани особи, та вміти їх виявляти, по-друге поліцейський повинен створити безпечне середовище для особи, яка перебуває у кризовому стані та відволікти її від негативних думок і намірів.

Працівники поліції повинні засвоїти гнучкі алгоритми, за якими має надаватись первинна психологічна допомога. Слід враховувати, що жертва злочину може перебувати у стані сильного стресу,

зумовленого соромом, страхом, переживання невизначеністю наявними та подальшими наслідками злочину. Поліцейським необхідно виявляти ознаки, які сигналізують про стан потерпілого та оптимально обирати способи допомоги йому.

Отже, належна підготовка правоохоронців до надання первинної психологічної допомоги можлива за умов не лише простого засвоєння інформації про її сутність, але й обов'язкового здобуття необхідних навичок для її здійснення.

Тому окремим моментом розробки тематичних планів такої підготовки має бути обґрунтування системи практичних ситуацій, що моделюють діяльність правоохоронця для постійного вдосконалення професійної майстерності. Це дасть можливість правильно, швидко, легко та автоматизовано надавати психологічну допомогу особам, які її потребують.

Досягнення належного рівня сформованості практичних навичок може сприяти тренінг з моделюванням відповідних ситуацій, з подальшим їх аналізом результатів.

Проведення тренінгів повинно надавати можливість його учасникам вміти аналізувати власний досвід та отримувати практичні навички. Поліцейські зможуть випробувати себе у нових видах діяльності, розвиваючи при цьому емоційну стійкість до стресових ситуацій та впевненість у собі, а також виявляти власні труднощі та відшукувати шляхи їх усунення.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про Національну поліцію: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv/page1-4>

2. Гошовський Я. О. Соціально-психологічні аспекти фахової компетентності працівників поліції до спілкування з людьми, які пережили екстремальну депривацію. Психологічні конструкти позиціонування поліції серед населення: матеріали «круглого столу» від 24 листопада 2016 р. / за заг. ред. Гуменюк Л. Й., Козирєва М. П. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 295 с.

3. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання / Укладачі: Запорожцев А. В., Лабунь А. В., Заброра Д. Г., Басиста І. В., Дроздова І. В., Брижик В. О., Мусієнко О. М. Київ, 2012. 246 с.

4. Литвин В. В. Формування та розвиток професійної компетентності патрульного поліцейського. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. № 1 (106), 2018. 287с.

*Грабарчук А. Г.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

УГОДА ЯК КОМПРОМІС У ВИРІШЕННІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність теми полягає в тому, що введення інституту «угод у кримінальному провадженні» стало однією з найперспективніших і дискусійних новел кримінального процесуального законодавства та слідчої практики сьогодення Національної поліції України. Необхідно зазначити, що приймаючи рішення про намір укладання угоди, учасники кримінального провадження завдяки компромісу, уникають конфліктів під час досудового розслідування та судового розгляду. Тому як і з психологічної точки зору, так і з кримінально-процесуальної виникає необхідність дослідити інститут «угод у кримінальному провадженні».

Цим правовим інститутом передбачено два види угод, які укладаються в кримінальному провадженні: про визнання винуватості та про примирення. Угода про визнання винуватості укладається між прокурором, який представляє сторону обвинувачення, та підозрюваним чи обвинуваченим, які представляють сторону захисту [1, с. 124]. Угода про примирення укладається між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим.

Дослідження правових та психологічних особливостей цієї проблеми торкалося у своїх працях багато вчених, зокрема, Александров Д. О., Андросюк В. Г., Бойко В. Ф., В. В. Землянська, Охріменко І. М., Райт М., Черновський О. К., Ю. В. Шепітько, Цільмак О. М. та ін., проте, інститут угод в кримінальному провадженні є малодослідженим з позицій юридичної психології.

В основі будь-якої угоди в кримінальному провадженні лежать поняття «конфлікту» та «компромісу», які вимагають знань різних наук: психології, соціології, кримінології, конфліктології, кримінального права.

Термін «конфлікт» (лат. *conflictus* – зіткнення, сутичка) – вживається у значенні зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, супроводжуваних складними колізіями [2]. Порушення особою кримінально-правової заборони породжує суперечності між інтересами особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та інтересами держави, суспільства, фізичної або юридичної особи, пов'язаними з нормальним функціонуванням охоронюваних публічним правом суспільних відносин: прав і свобод особистості, власності, економічної системи, громадського порядку, конституційного ладу.

Для вирішення кримінально-правового конфлікту потрібно відновити, компенсувати або в іншій формі захистити порушені злочином блага, притягнувши особу, яка порушила ці блага, до співрозмірної його провини відповідальності. Слід зазначити, що саме держава вирішує кримінально-правові конфлікти. Тому держава, незалежно від того, чи сама вона, суспільство, окремий громадянин або організація постраждали в результаті вчинення злочину, є учасником кримінально-правового конфлікту.

Вчинення кримінального правопорушення породжує, з одного боку, право держави вимагати від особи, яка вчинила злочин, понести відповідальність за вчинене, з іншого – обов'язок забезпечити захист прав та інтересів потерпілого. Разом з тим і в особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, виникає право на захист від необґрунтованого обмеження її прав і свобод у процесі покладання на нього заходів кримінальної відповідальності.

Конфлікти виникли ще давніх часів. Це одна зі сторін людської сутності, яка найбільш яскраво виявляє індивідуальність особистості, різноманіття її потреб, інтересів, цілей, установок, цінностей, ідеалів.

Юридичні конфлікти – це не мирне врегулювання соціальних відносин за своєю природою, оскільки при їх вирішенні державою санкціоновано застосування примусових заходів. Слід зазначити, що в міру розвитку конфлікту одна зі сторін може своїми діями поставити іншу в стан психологічної залежності. Це може бути досягнуто різними способами: психологічним тиском, інтригою, додатковими аргументами, погрозою насильства або насильством, шантажем. Динаміка психологічного елемента в розвитку юридичного конфлікту відповідає рівню психологічних відносин його учасників.

Для управління конфліктом на цьому етапі важливо зрозуміти, що така позиція сторін неперспективна, оскільки зачіпає на свідомому і підсвідомому рівнях особистості найбільш небезпечні якості людини.

До них відносяться: егоцентризм, самоповага, самоствердження в соціальному статусі, суперництво. Така позиція в конфлікті формує установку у свідомості людей не на компроміс, а на знищення суперника. Вирішення протиріччя в цьому випадку припускає варіант «виграв-програв». Здобута однією зі сторін перемога по суті не є перемогою. Повалений противник виявиться назавжди по відношенню до переможця на найнижчому рівні психологічних відносин. Він принижений не тільки професійно, а й морально, набуває комплекс ненависті по відношенню до супротивника і ніколи не зможе співпрацювати з ним. Переможець таким чином отримує «вічного» особистого ворога, втрачає безпеку діяльності і перспективу співпраці [3, с. 155-156].

Якісно інша ситуація формується у розвитку правового конфлікту, якщо сторони вийшли з нього на психологічному рівні відносин. Правові конфлікти можуть залагоджуватися не тільки суто юридичними засобами, а й іншими.

Слід відмітити, що примирення, як один з альтернативних способів вирішення юридичних конфліктів, може успішно поєднуватися з іншими формами. Процедура примирення ефективно використовується в різних типах конфліктів: міжособистісних, сімейних, виробничих та інших. Угоди в кримінальному провадженні мають договірну природу, є результатом проведення примирних процедур, укладаються на основі поступок сторін. Угоди в кримінальному провадженні – є документом, актом саморегуляції й юридичним фактом. У найзагальнішому вигляді угода в кримінальному провадженні – це угода, в якій сформульовані умови примирення, договір, що укладається на основі взаємних поступок між сторонами.

Отже, звідси можна зробити висновок, що угода в кримінальному провадженні укладається шляхом попередніх домовленостей, переговорів між сторонами кримінального процесу чи між потерпілим і підозрюваним або обвинуваченим.

З позиції юридичної психології, «угоду в кримінальному провадженні» пропонуємо вважати «усвідомленим, цілеспрямованим, вольовим актом визначених у кримінальному процесуальному законі

учасників кримінального провадження, здійснюючи який, вони прагнуть до досягнення певних правових наслідків».

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні [станом на 21 лют. 2020 р.] / за заг. ред. Чернявського С. С. Київ : Вид. дім «Професіонал», 2020. 1288 с. ISBN 978-966-370-351-0.

2. Короткий словник синонімів української мови / За заг. ред. П.М. Деркача. Львів : Вид. «Радянська школа», 1960. 211 с.

3. Кувалдина Ю. В. Предпосылки и перспективы развития компромиссных способов разрешения уголовно-правовых конфликтов в России. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. Самара, 2011.

4. Новак Р. В. Інститут угод як прояв диференціації кримінально-процесуальної форми. Вісник Вищої Ради Юстиції. № 3 (15). 2013.с. 74-86.

5. Новак Р. В. Поняття та значення особливих порядків кримінального провадження. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2014. № 4.с. 75-84.

Єфремова С. О.,
курсант ОДУВС

Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук

НЕВЕРБАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Безумовним є те, що будь яка слідча (розшукова) дія неможлива без використання спілкування. Воно може відбуватися між будь якими учасниками процесу, варто відмітити, що важливу функцію тут відіграє слідчий. Важливість спілкування беззаперечна, так як значною мірою саме від нього залежить успіх всієї слідчої (розшукової) дії та якість отриманої інформації.

Окрім інформації, яку можна отримати під час безпосередньої бесіди, можна отримати й іншу інформацію, невербальну. Даний вид криміналістичної інформації є надзвичайно ефективним, так як з його допомогою можна отримати відомості, які були приховані чи не озвучені з певних причин. Тому, на сьогоднішній день, дана тема є актуальною та широко досліджуваною.

Не дарма дослідженню даного виду питання присвятили свої праці велика кількість науковців, це: О. П. Ващук, І. І. Шепітько, В. В. Тіщенко, А. Г. Караяни, В. Л. Цветков.

Не можна не погодитись з переконаннями таких вчених як Б. де Пауло, П. Екман, Д. Фаст, що велику кількість інформації можна виявити шляхом візуального спостереження за особою. Це може бути міміка, жести, певна поза яку зайняла особа під час спілкування. Дана інформація засвоюється поза вербальним спілкуванням, вона є так би мовити значним додатком до нього. Даний комплекс знань, що проявляється під час невербального спілкування особи, дістав назву мови тіла або мови рухів.

Прояви невербальної комунікації вивчаються в такі специфічних областях знань, як:

1) кінесика: вивчає прояви почуттів, намірів з допомогою міміки, пантоміміки, жестів, погляду;

2) такесика: вивчає дотики та торкання, що можуть відбутись в ході спілкування – потиск рук, обійми, поглажування;

3) проксемика: дає поняття розташування людей у просторі спілкування: дистанція, кути взаємного розташування;

4) просодика (паралінгвістика) – вивчає особливості людини, що виникають внаслідок задіяння голосових зв'язок – тональність, діапазон, гучність;

5) екстралінгвістика, котра аналізує додаткові характеристики голосу – покашливання, плач, сміх, паузи [1; с. 66-68].

Використання даних знань надасть слідчому змогу змоделювати подальшу поведінку цієї особи і правильно обрати до неї тактичні і психологічні засоби впливу. У психології підкреслюється, що успішне спілкування забезпечується не тільки знаннями щодо співрозмовника, але й його розумінням та співпереживанням.

З метою детальнішого дослідження використання інформації даного виду, її слід виокремити в чотири окремі стадії:

1. Використання невербальної інформації на підготовчій стадії проведення слідчої (розшукової) дії;

2. Використання даного виду інформації на робочій стадії слідчої (розшукової) дії;

3. Використання невербальної інформації на заключній стадії слідчої (розшукової) дії;

4. Використання даної інформації на стадії оцінки отриманих результатів [2; с. 294].

Так, на підготовчій стадії, слідчий вже має змогу дослідити кримінальне провадження, а саме певні обставини події, осіб які можуть бути певним чином причетні до цього. З допомогою детальнішого дослідження слідчий здатен скласти певний уявний образ щодо того чи іншого учасника кримінального провадження. Це є надзвичайно складним завданням, і під силу далеко не кожному верифікатору.

Отримання неправдивої та недостовірної інформації під час проведення слідчих (розшукових) дій не є новиною. Дана інформація суттєво відрізняється від повсякденної, так як впливає з певної кримінальної події. Не існує загальноприйнятого методу який би вказував на недостовірність даних показань, тому на допомогу і приходять невербальна інформація, яку транслює особа.

Проте яким же чином можна розпізнати і оцінити дійсний зміст невербальної інформації стає питання перед слідчим. Так як не існує конкретно визначеної інтерпретації невербальної мови. З даною метою безліччю дослідників було класифіковано та систематизовано ряд відповідних досліджень, де описано численні вирази невербальної мови та невербальної поведінки. Однак все ж виникає питання щодо можливості слідчого правильно інтерпретувати та надавати оцінку певним проявам невербальної інформації. Звичайно, ознайомлення зі спеціальною літературою може надати таку можливість, але не в повному обсязі. Має місце залучення до проведення процесуальних дій відповідного спеціаліста, який розуміється у сфері невербального спілкування. Окрім того, доцільним при проведенні слідчої (розшукової) дії є проведення відеозйомки, з допомогою якої пізніше можна провести детальний аналіз поведінки особи, яка досліджується [3; с. 173].

Інформація у вигляді невербальної сторони спілкування, яка отримана в ході проведення слідчих (розшукових) дій, є однією з різновидів криміналістичної інформації. Тому, варто виділити

характерні риси, які виявляють її специфіку та основну відмінність від інших видів інформації:

1. Це відомості, які мають особистісний характер. Загалом під невербальною інформацією розуміються будь-які відомості, що отримуються з допомогою органів чуття, без застосування вербального каналу зв'язку;

2. невербальна інформація являється вираженням внутрішнього світу особи, її психологічних, соціальних, духовних, фізіологічних та інших якостей;

3. засобами передачі даної інформації є внутрішні та зовнішні органи людини, її елементи зовнішності, тощо [4; с. 122].

Таким чином, можна виділити, що невербальна інформація є надзвичайно важливим компонентом у спілкуванні між особами, в тому числі слідчого з іншими учасниками кримінального провадження, під час проведення слідчих (розшукових) дій. Тісно взаємодіючи з вербальною, вона утворює комплексний засіб комунікації, котрий суттєво надає можливість впливати на результати слідчої (розшукової) дії.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Караяни А. Г., Цветков В. Л. Психологія спілкування і перемов в екстримальних умовах. ЮНІТІ-ДАНА. Москва, 2014. С. 248.

2. Ващук О. П. Тактика використання невербальної інформації при проведенні слідчих (розшукових) дій. Вченні записки Тавричного національного університету ім. В.І. Вернадского. Серія «Юридичні науки». 2013. Том 26 (65). № 2-2. С. 293-299.

3. Тіщенко В. В., Ващук О. П. Сприйняття та використання вербальної і невербальної інформації під час проведення слідчих (розшукових) дій. Криміналістика і судова експертиза. 2019. Вип. 64. С. 169-179.

4. Ващук О. П. Невербальна інформація як один із видів криміналістичної інформації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 6-2 том2. С. 110-113.

*Заволокіна В. А.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук*

РЕФЛЕКСІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ОСОБИСТОЇ ЗРІЛОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Поняття "рефлексія" зародилося у філософії і означало "процес індивідуального роздуму над тим, що відбувається у його власній свідомості". Багато років уявлення людей про себе (Я-концепція) формувалися на абстрактному або теоретичному рівні; Висновки дослідників обґрунтовувались щоденними спостереженнями за власним свідомим досвідом, наприклад, за допомогою методу самоаналізу (В. Джеймс). «Я» як предмет дослідження було визначено в гештальтпсихології (К. Коффка).

С. Л. Рубінштейн, підкреслюючи роль рефлексії в усьому житті людини, вказав на два основних способи людського існування – перший – той, що не виходить за межі прямих зв'язків, другий – пов'язаний з рефлексією. Він зазначив суть роздумів: «Здається, він зупиняє, перериває цей безперервний життєвий процес і виводить людину психічно за його межі. Людина, здається, займає позицію поза нею» [1].

У працях О. М. Леонтьєва, В. В. Давидова зазначається, що рефлексія бере участь у регулюванні різних видів діяльності, особливо інтелектуальних. В. В. Давидов вважає, що формування «в процесі навчальної діяльності теоретичного (предметного) роздуму визначає значну перебудову всієї пізнавальної та особистісної сфери» [2; 3]. М. В. Кларін, досліджуючи творче мислення, наголошує, що саме рефлексія дозволяє вам осмислити свій досвід. Роздуми в цьому контексті передбачають побудову умовиводів, узагальнень, аналогій, порівнянь та оцінок, а також досвіду, спогадів та вирішення проблем. Він також включає звернення до переконань для інтерпретації, аналізу, дії, обговорення або оцінки. Слід підкреслити, що М. В. Кларін значно збагачує концепцію рефлексії,

відокремлюючи її від мислення і перекладаючи в план психічних станів [4].

В. О. Лефевр, розглядаючи рефлексію, підкреслював, що людина в процесі спілкування здатна стати «контролером», «спостерігачем», «дослідником» у двох варіантах. У першому випадку людина займає позицію стосовно себе, своїх дій, вчинків, думок; у другому – стосовно іншого. Вчений ввів поняття "рівень відображення" та "рефлексивна система". У людини може бути стільки рівнів рефлексії, скільки вона може робити кроків, охоплюючи та відтворюючи по-новому на кожному наступному кроці зміст попереднього. У своїй графічній моделі відображення В. О. Лефевр розрізняє ранги: суб'єкт, образ суб'єкта (суб'єкт бачить себе) і модель ("образ себе в образі себе", тобто суб'єкт бачить себе "бачачи себе"). Під "рефлексивною системою" він розуміє організацію та функціонування рівнів відображення, що схоже на "систему дзеркал, які неодноразово відображають одне одного для 29 діад, що взаємодіють між собою та для однієї людини". Тобто рефлексія, на його думку, є процесом подвійного, дзеркального взаємного відображення предметів, змістом якого є відображення особливостей один одного [5].

На думку А. В. Петровського, М. Г. Ярошевського, рефлексія допомагає людині на основі життєвого досвіду зрозуміти соціальні реалії в процесі соціалізації [6]. В основі лежить прагнення особистості порівняти себе з іншими. Рефлексивні знання про себе залежать від норм суспільства, соціокультурного середовища, системи відносин та навчання, в яких здійснюється основна діяльність людини.

Важливою сферою рефлексивного аналізу працівника правоохоронних органів є його професійна самосвідомість, оскільки здатність аналізувати та оцінювати свої почуття та стосунки, сильні та слабкі сторони своєї особистості, ступінь їх відповідності професійним вимогам свідчить про психологічну зрілість поліцейського. Рефлексія також закріплює Я-концепцію, сприяючи, з одного боку, динамічності її змісту, а з іншого – підтримуючи її стабільність. У разі низької самооцінки, негативної Я-концепції, яка руйнівні впливає на його професійне самопочуття та характер взаємин з іншими, саме рефлексивний самоаналіз може бути ефективним коригуючим інструментом (Р. Бернс) [7].

Роздуми є каталізатором професійного та особистісного зростання, але також можуть запобігти негативному впливу професії поліцейського. Відомо, що офіцер - це, перш за все, високоморальна людина, яка чітко розуміє добро і правопорядок у суспільстві, але водночас професія поліцейського – це не просто робота, а то й не лише кар'єра, але покликання та спосіб життя. Звичайно, стрес, напруга, негативні емоції, навколишнє середовище та інші фактори відображаються на фізичному, психологічному та моральному стані працівника поліції, і в результаті призводить до деформації особистості суб'єкта. Слід зазначити, що професійна деформація заважає не тільки продуктивній роботі правоохоронців, а й негативно впливає на їхнє особисте життя.

Таким чином, сьогодні, незважаючи на необхідність розробки такого важливого психологічного процесу, як рефлексія, без якого неможливо створити жодної психологічної програми, існує достатнє розмежування підходів до розуміння сутності цього явища, його функцій та умов розвитку, що не дозволяє здійснити цілісну оцінку структурної організації рефлексії.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Рубинштейн С. Л. Человек и мир. Проблемы общей психологии. Москва: Педагогика, 1976. С. 253-381.
2. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении (логико-психологические проблемы построения учебных предметов). М. : Педагогика, 1972. 424 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1997. 304 с.
4. Кларин М. В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. М., 1994. 321 с.
5. Лефевр В. А. Конфликтующие структуры. Москва : Институт психологии РАН, 2000. 320 с.
6. Психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд. испр. и доп. М.: Политиздат, 1990. 494 с.
7. Галузяк В. М. Рефлексія у структурі особистісно-професійної зрілості вчителя. Теорія і практика управління соціальними системами. 2008. № 4. С. 17-25.

*Заволокіна В. А.,
курсант ОДУВС*

*Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ (КОНТАКТ) ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

На думку Я. Чапак, саме спонукання людини, що може виражатися, у вигляді видозмін, наприклад, формування, зміни, трансформації або корекції потребо-мотиваційної сфери, спрямовується до конкретної діяльності об'єкта впливу [1]. Автор підкреслює принципову важливість події впливу для його об'єкта впливу, який саме у цьому впливі може одержати можливість визначити свою автентичність.

Варто зазначити, що історично психологічний вплив особливо негативно сприймався у судовій практиці при розгляді кримінальних правопорушень. Такі заходи лежать поза законом, вважається такими, що суперечать моралі та праву. На теперішній час, з огляду на сучасні норми моралі суспільства, правовою доктриною вже такі дії сприймаються більш адекватно, однак на думку деяких науковців його практичне застосування залишається проблемним. На вирішення цієї проблеми, було розроблено критерії допустимості засобів та прийомів психологічного впливу на учасників кримінального провадження, відповідно, Р. С. Белкіним, було запропоновано наступне:

- законність (уповноважена посадова особа повинна діяти лише у межах норм чинного законодавства);
- вибірковість впливу (застосовувати лише у разі необхідності);
- моральність (повинна ґрутуватися на моральних засадах суспільства, не принижувати честь і гідність особи). Відповідно, самих методів, то до них можна віднести переконання, наслідування, маніпуляція, навіювання, зараження тощо. Такий перелік не є вичерпним [2].

Розрізняють спрямований і неспрямований (опосередкований) впливи. При спрямованому впливі суб'єктом ставиться завдання досягнути певного результату від об'єкта впливу, який може бути

вираженим у переконанні й навіюванні, а в другому випадку – аналогічне завдання не ставиться, та ефект впливу виникає, проявляючись передусім у дії зараження та наслідування. Через це, науковцями міжособистісний психологічний вплив та психологічний вплив визначається як ідентичний, а пояснюють це тим, що ці два явища є взаємодоповнюючими та взаємозалежними. Навіть за присутності інших людей все одно створюється величезний психологічний вплив на суб'єкта, та призводить до інтенсифікації його індивідуальної активності, та відповідно падінню її якості. При такому впливі особистість суб'єкта у міжособистісному психологічному впливі виступає як інструментарій для створення такого впливу на об'єкт [1].

Якщо взяти до уваги, що застосування міжособистісного психологічного впливу може бути застосовано у професійній діяльності, наприклад, працівника поліції, то психологічний вплив можна охарактеризувати як спрямований вплив суб'єкта взаємодії на психіку об'єкта для зміни його поведінки, для досягнення певної мети слідчої(розшукової) дії.

Психологічний вплив буває відкритим або прихованим. До психологічних засобів психологічного впливу можна віднести вербальні та паралінгвістичні. До вербальних відносять слова (їх сутність), правильність або неправильність мовлення та підбір висловів. Паралінгвістичні – супроводження впливу особливостями жестів, вимови, міміки обличчя, пози, або зовнішності [3]. Так, В. Ю. Шепітько зазначає, що психологічний вплив відрізняє від насильства за напрямком позитивного спрямування, свободи вибору певного виду позиції та поведінки.

Таким чином, при застосуванні психологічного впливу не використовується фізичне насильство.

Можна говорити про те, що застосування психологічного впливу здійснюється у вигляді тактичних прийомів. Вплив при використанні вербальних засобів спілкування під час спілкування зароджується на мовній основі в психіці одного учасника відображається та передається у вигляді мовних засобів із застосуванням в мові експресивно – значеннєвих акцентів у вигляді експресивно-емоційних проявів (міміка, пантоміміка) у психіку опонента. Отже, в процесі міжособистого спілкування, якщо одна людина пропонує що-небудь зробити або звертається із проханням чи запитанням, то при такій взаємодії мовний вплив, залежно від специфіки психологічного механізму, може бути трьох видів:

1) інформування; 2) переконання; 3) навіювання [4].

Отже, вибір будь-якого тактичного прийому базується на застосуванні методу психологічного впливу. При розгляді співвідношення між психологічним впливом і тактичним прийомом, виявлено наступні закономірності:

- тактичний прийом є носієм психологічного впливу, практичною реалізацією методів впливу;
- психологічні методи впливу не можуть бути застосовані поза тактичними прийомами, бо психологічний вплив трансформується в тактичні прийоми.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Чаплук Я. Психологічний вплив у науковій психології. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. 2011. Вип. 16 (2). С. 139.
2. Бондарчук В. В. Проблеми застосування психологічного впливу в кримінальному провадженні URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/14dec2015/30.pdf> (дата звернення: 04.04.2021).
3. Кузнецова О. Д. Засоби масової комунікації. Посібник. Львів: ПАІС, 2005. С. 65.
4. Шепітько В. Проблеми застосування психологічного впливу на досудовому слідстві (в контексті дотримання прав людини) URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5666/1/Shepitko_195.pdf (дата звернення: 04.04.2021).

*Заморій А. С.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Загальновідомим є той факт, що будь-яка взаємодія між людьми часто протікає на тлі взаємного психологічного впливу один на

одного. Процес «спілкування» слідчого з допитуваним в цьому відношенні не становить винятку.

Слідчий, як правило, завжди впливає на осіб-учасників кримінального провадження: йому доводиться переконувати допитуваного у необхідності дати правдиві істинні покази, відмовитися від обраної ним неправильної лінії поведінки тощо. В цьому і полягає дозволений кримінально-процесуальним законом психологічний вплив на допитуваного, що спрямований на вирішення завдань кримінального провадження, передбачених ч. 1 ст. 2 КПК України [1].

В. С. Абраменкова, висловила з цього приводу: «Весь процес допиту, якщо слідчий проводить його майстерно, професійно, являє собою психологічний вплив на допитуваного. Сам напрямок допиту, система постановки запитань, пред'явлення при допиті тих чи інших доказів - все це здійснює вплив на психіку обвинуваченого» [2].

Важливо правильно визначити кордон між діями і прийомами слідчого, які допускаються законом, і діями, що представляють собою психологічне насильство, несумісне з принципами кримінального процесу. На відміну від насильства, правомірний психологічний вплив сам по собі не диктує вчинення конкретних дій чи прийняття конкретних, обумовлених слідчим рішень, а, втручаючись у внутрішні психічні процеси, формує правильну позицію людини, свідоме ставлення до своїх громадянських обов'язків і лише опосередковано приводить його до вибору певної лінії поведінки [2, с. 125].

Прийоми правомірного психічного впливу – це прийоми, направлені на подолання протидії слідству, розкриття змісту і значення наявної інформації, абсурдності неправдивих свідчень, безперспективності позиції заперечування – основа стратегії слідчого в ситуації, коли допитуваний протидіє процесу встановленню істини у кримінальному провадженні. Для реалізації даної стратегії необхідна висока рефлексивність, інформаційна проникливість, гнучкість, здатність використовувати отриману інформацію для розвитку процесу розслідування. Прийоми психічного впливу мають основну задачу – психологічно роззброїти особу допитуваного, сприяти розумінню їм непридатності обраних засобів протидії слідству, допомогти змінити йому мотивацію поведінки [3, с. 244].

Визначення допустимості психологічного впливу викликає необхідність розгляду питання про межі, форми і методи такого

впливу. Вирішення цього питання важливе для встановлення ступеня правомірності психологічного впливу, оскільки воно не може бути неконтрольованим, так як неминуче «переросте» в примус і матиме за собою наслідок у вигляді порушення закону та подальшої недопустимості отриманих доказів [3]. Основним керівним положенням, що визначає межі допустимості психологічного впливу, є кримінально-процесуальний закон, як в одному із своїх джерел – в КПК України закріплює принцип законності протягом усього часу здійснення кримінального провадження [1].

Однак, даючи характеристику тактичним прийомам з точки зору їх законності, необхідно підкреслити, що вона (законність) буде носити загальний характер, оскільки в Кримінально-процесуальному Законі такі тактико-криміналістичні рекомендації відсутні. Слід зауважити, що оцінка способу дії саме як тактичного прийому повинна відбуватися шляхом аналізу відповідності названого способу не тільки, зазначеним вище, принципом законності, але і іншим принципам кримінального судочинства.

В.П. Гмиров оптимальним визнає варіант доповнення кримінально-процесуального законодавства нормою, що обумовлює моральні критерії допустимості провадження будь-яких процесуальних дій [4].

Звісно ж, що даний підхід є неоднозначним. Навряд чи можливо процесуально закріпити оціночні моральні критерії в матеріали кримінального провадження.

Можна зробити висновок про те, що правомірний будь який тактичний прийом психічного впливу, якщо він не спрямований на вимагання визнання вини, якщо він не пов'язаний з порушенням норм моралі та придушує волю допитуваної особи.

Існує, однак, проблема можливості застосування тактичних прийомів допиту, заснованих на використанні так званих слабких місць в психіці допитуваного: підвищеної неврівноваженості, марнославства, жадібності, безпринципності, почуття помсти, ревнощів і подібних небажаних в психологічній структурі особистості станів.

Розглянемо це питання більш детально на прикладі тактичного прийому, що іменується в криміналістичній літературі як «розпалювання конфлікту», допустимість якого викликає найбільш різкі заперечення у багатьох фахівців в галузі судової етики. Сутність цього прийому полягає в тому, що допитуваного переконують дати

правдиві показання, роз'яснюючи йому зміст показань, наприклад, його співучасників, які покладали на нього основну відповідальність за злочин, що відводять йому (що може і не відповідати істині). Цей прийом може бути реалізований також шляхом повідомлення допитуваному думки про нього і його поведінку (позицію) близьких йому осіб або, навпаки, думок про близьких йому осіб, що не відповідають наявним у нього до того уявленням про це [3].

Чи припустимо застосування зазначеного і аналогічних даному прийомів «розпалювання конфлікту» при допиті з позицій наведених вище критеріїв допустимості тактичних засобів? Мета їх застосування зрозуміла – отримання від допитуваного правдивих показань, що відповідають істині.

Чи має допитуваний у створюваній, в результаті дій слідчого, ситуації свободу вибору своєї лінії поведінки (що, як відомо, принципово важливо при оцінці допустимості будь-якого тактичного прийому)? На мою думку, має, оскільки він може під впливом цього прийому вільно і свідомо не змінити свого ставлення до предмета допиту або так само вільно і усвідомлено його змінити в бажаному для слідчого напрямку.

Чи містить цей прийом елементи обману, насильства та інших однозначно заборонених законом і етикою методів впливу? Ні. Якщо інформація, яку повідомляє слідчий допитуваному заснована на наявних у розпорядженні слідчого даних (показаннях, фотознімках, листах, тощо) і може бути пред'явлена допитуваному. Однак на практиці мали місце випадки, коли слідчим спеціально спотворювалася інформація, що повідомляється допитуваному заради отримання потрібних йому показань, що, безумовно, є неприпустимим прийомом, заснованому на обмані допитуваних.

Якщо ж ставити питання прямо: чи має право слідчий обманювати обвинуваченого, підозрюваного і інших осіб, повідомляючи їм завідомо неправдиві відомості, роблячи помилкові заяви або даючи обіцянки, які не може або не збирається виконувати, то відповідь, зрозуміло, може бути лише негативна. Слідчий – представник державної влади, і вся його діяльність, з ким би він не спілкувався, повинна відповідати високим моральним вимогам суспільства. Обвинувачений, підозрюваний не несе будь-якої відповідальності за брехню, за приховування правди, але такого роду його поведінка не може не заслуговувати морального осуду. Слідчий «правом на брехню» не володіє.

Близькими за механізмом впливу до описаних вище, але дещо інші за своєю психологічною структурою, є велика частина так званих слідчих хитрощів (іменованих також «психологічними пастками» або «тактичними комбінаціями»).

Сутність цих прийомів зводиться до впливу на допитуваного шляхом маневрування слідчим наявної в його розпорядженні інформацією з метою вільної і усвідомленої зміни допитуваним свого ставлення до предмета слідчої ситуації і самого своєї поведінки в ній.

Ряд учених піддали критиці тактичні рекомендації, що випливають з концепції слідства як боротьби слідчого з обвинуваченим, як такі, що суперечать моральним і правовим нормам. В їх роботах відкидаються поради вдаватися в процесі слідства до «слідчих пасток», «слідчих хитрощів тощо.

Ця думка підкреслена С. Г. Любічевим, який пише: «Визначення процесу розслідування як боротьби, протиборства двох сил суперечить суті попереднього розслідування як процесу встановлення істини в кримінальному судочинстві, може привести до перетворення розслідування в боротьбу з особистістю як такої, до підміни морального принципу нетерпимості до антигромадських проявів нетерпимості до даної особистості. Це в свою чергу відкриває шлях до заперечення виховних цілей правосуддя і проникненню в кримінальний процес неприпустимих методів розслідування» [5, с. 13].

Кримінально-процесуальний закон регламентує порядок проведення слідчих дій, за допомогою яких розслідується злочин, і містить загальні правила, що визначають процедуру розслідування. У той же час навіть при найдосконалішому законодавстві не можливо заздалегідь передбачити, яка форма організації допиту в конкретному випадку найбільш прийнятна.

Отже, законодавче закріплення правил досудового розслідування практично не обмежує можливості слідчого у виборі тактичних прийомів і забезпечує оптимальний режим для здійснення ним слідства у провадженні. На наш погляд, на практиці при провадженні допиту не враховуються широкі можливості використання психологічно обґрунтованих нестандартних прийомів і методів впливу. Рішення даної проблеми дозволить розвинути у слідчих професійні якості і вміння, щоб забезпечити високу психологічну культуру слідства усієї нашої держави.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (Дата звернення 08.04.2021).

2. В. С. Абраменкова. Критерии психологического воздействия на допрашиваемого в ходе производства допроса подозреваемого. URL: https://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2012_5-2_15.pdf (Дата звернення 08.04.2021).

3. Юридична психологія: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2008. 240 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Konovalova_Violetta/Yurydychna_psykholohiia.pdf?PHPSESSID=7fa0e40a683ba25b0e5a70762772cf90_ (Дата звернення 08.11.2020).

4. Гмирко В. П. Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація: Монограф. Дніпропетровськ, 2010.

5. Любичев, С. Г. Этические основы следственной тактики: научное издание. Москва : Юрид. лит., 1980. 96 с.

*Здерчук А. О.,
слухач магістратури ННІПК ОДУВС*

*Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА ПОБУДОВИ ЗАПИТАНЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

За своєю психологічною і гносеологічною сутністю допит є одним з процесуальних видів взаємодії, міжособистісного спілкування та обміну інформацією двох головних дійових осіб – людина що допитує і допитуваного. У випадках, регламентованих законодавцем (наприклад, при допиті малолітнього, глухонімого, особи, що не володіє мовою, на якому ведеться судочинство), в процес зазначеного взаємодії, отримання і передачі інформації включаються і деякі інші особи (перекладач, захисник, педагог і ін.).

З криміналістичної точки зору допит являє собою процесуальний спосіб збирання і перевірки доказової і орієнтує інформації, яку слідчий отримує від допитуваного особи в діалоговому режимі за допомогою мовних і немовних (жестів, міміки і т. п.) комунікацій. Тактично правильно провести допит можна тільки за допомогою логічно побудованих питань.

Підготовка слідчого до допиту передбачає: визначення кола осіб, які підлягають допиту, і прийняття рішення про виклик конкретної особи, який повинен бути допитаний першим; визначення способу виклику особи на допит (письмовий повісткою, по телефону і т.п) і реалізацію обраного способу; вивчення особистості того, кого передбачається допитати, матеріалів справи, визначення предмета допиту, кола питань, що підлягають з'ясуванню, черговості постановки питань; розробку уявної моделі процедури (технології) допиту, визначення лінії своєї поведінки, прийомів допиту з урахуванням прогнозу розвитку ситуації під час допиту; складання плану допиту, що відображає його завдання, питання, що підлягають вирішенню, час початку допиту і інші його моменти (план може бути зафіксований на папері); забезпечення майбутнього допиту необхідними технічними засобами та матеріалами фіксації його ходу і результатів, відтворення певної інформації, зібраної по справі; відбір нормативних документів, речових доказів, інших матеріалів і об'єктів, необхідних для допиту; визначення та належну організацію робочого місця (усунення по можливості відволікаючих джерел шуму, видалення з приміщення сторонніх осіб і т. п.); забезпечення явки осіб, чия участь у допиті необхідно [1, с. 511-518].

Повністю програма підготовки реалізується лише тоді, коли в цьому є необхідність і існують реальні можливості її втілення в життя.

При вивченні особистості допитуваного слідчий виявляє соціальний статус даної особи, виконувані ним соціальні ролі, референтні для нього соціальні групи, соціально-позитивні і соціально-негативні особистісні якості, його психологічні можливості в практичних ситуаціях, що мають значення для розслідування. Для цих цілей слідчий може отримати ряд незалежних характеристик, допитати родичів і знайомих допитуваного особи, з'ясувати обставини біографічного характеру, скористатися консультацією педагога або психолога. Для встановлення способу життя допитуваних, їх злочинних зв'язків слідчий дає доручення органам дізнання, отримує необхідну інформацію від дільничного інспектора.

Вивчення особистості допитуваного направлено на визначення найбільш ефективних прийомів психологічного взаємодії з даною особою і на побудову моделей найбільш ймовірного його поведінки на допиті. Плануючи подолання можливої протидії, необхідно враховувати такі особистісні особливості допитуваного, як рефлексивність, гнучкість або ригідність (стагнація) його мислення, а також характерологічні якості: агресивність, конфліктність поведінки, стійкість або нестійкість до стресорам, до несподівано виникли складних обставин. Оскільки вихідні дані про особу допитуваного часто бувають дуже мізерними, можлива побудова декількох найбільш ймовірних моделей поведінки підлягає допиту особи і варіантів тактики його допиту [2, с. 126].

Підготовка допиту завершується складанням його плану. План може бути розгорнутим або коротким, письмовим або зафіксованим тільки подумки, але він повинен містити систему питань, обумовлених загальними завданнями розслідування. Успіх в роботі з носієм особистісної інформації багато в чому залежить від уміння слідчого формулювати питання і тактично грамотно користуватися цим засобом отримання інформації.

Не можна ставити навідних запитань. Зміст питання не повинно давати привід для можливого відповіді. Плановані до постановки на допиті питання повинні відповідати ряду вимог: бути зрозумілими для допитуваного, конкретними і в той же час стимулюючими розгорнуту відповідь, не містити тактично програвшу інформацію.

За своїм цільовим призначенням питання поділяються на основні, що доповнюють, уточнюючі, що нагадують, контрольні і т. п. Наводить питання заборонені кримінально-про-процесуальним законодавством як такі, що суперечать вимозі об'єктивності кримінального процесу. Логічна і психологічна неспроможність навідних запитань полягає в тому, що вони містять в собі готову відповідь на поставлене запитання або підказують його допитуваного.

Основні питання спрямовані на з'ясування предмета допиту. Вибір моменту їх постановки визначається конкретними обставинами справи, а також всім ходом допиту.

Доповнюють є питання, спрямовані на з'ясування фактів, втрачених допитуваним в вільній розповіді. Мета таких питань – з'ясувати обставини, які, на думку слідчого, можуть або повинні бути відомі допитуваному. Не слід думати, що доповнюють питання є наслідком невміло проведеного допиту або їх можна уникнути, якщо

направляти вільну розповідь допитуваного в необхідне русло. Заздалегідь передбачити постановку доповнюють питань неможливо, необхідність поставити їх допитуваному виникає в ході допиту. Такі питання можуть бути поставлені допитуваному в тому випадку, якщо він розповів нема про всі обставини, які, за припущенням слідчого, можуть бути йому відомі. Наприклад, свідок, розповідаючи про розбійний напад, вказує прикмети зовнішності розбійника, але нічого не говорить про зростання. Слідчий ставить доповнює питання про зростання злочинця.

До питань, метою яких є уточнення показань про ті чи інші факти, відносяться уточнюючі питання, які нерідко називають конкретизують. Вони завжди стосуються суті повідомляються відомостей і спрямовані на більш повне і точне з'ясування обставин, що мають значення для справи. Уточнюючі питання можуть стосуватися розмірів і відстаней, часу, місця, ознак осіб і предметів, суми, ваги, кольору, форми, змісту будь-яких повідомлень і т. п. Так, якщо свідок повідомляє, що він бачив, як товари, викрадені з магазину, перевозилися на машині, слідчий може поставити питання про марку машини, кольорі, ступеня її зношеності, номері, прикмети осіб, яких бачив свідок, і т. п. Уточнюючі питання мають значення для викриття брехні в свідченнях, можуть служити матеріалом для перевірки показань і їх оцінки.

Нагадують питання спрямовані на з'ясування фактів або подій, про які допитуваний забув розповісти. Постановка таких питань не пов'язана з сутністю з'ясовується, а має на меті встановити обставини, супутні цікавлять слідчого фактами або подій. Психологічною основою нагадують питань є активізація асоціативних зв'язків, що сприяють кращому пригадування забутого. Як правило, нагадують питання пов'язані з обставинами, які передували події злочину, супроводжували йому або слідували за ним і т. п. Такі питання не пов'язані з сутністю цікавлять слідство фактів і на перший погляд можуть здатися не відносяться до справи. Наприклад, свідку поставлено питання про те, коли в останній раз він бачив обвинуваченого. Свідок цього не пам'ятає. В такому випадку можна нагадати про недавно подію, що відбулася – новорічному вечорі, запитавши, чи був обвинувачений на цьому вечорі. Свідок згадує: обвинувачений на вечорі був і сказав, що через три дні їде. З тих пір свідок його не бачив. Значить, можна припустити, що обвинувачений поїхав третього січня. Такого роду питання, що не

відносяться до суті справи, допомагають свідкові згадати, а слідчому з'ясувати питання, що цікавлять його факти.

Особливе місце займають контрольні питання, спрямовані на перевірку (контроль) повідомлених даних, з'ясування джерел отримання свідком відомостей про факти, зіставлення з фактами, точно встановленими у справі.

Контрольні питання діляться на деталізують; питання про джерела відомостей, які повідомляє допитуваний; питання, що стосуються фактів, точно встановлених у справі. Відомості, на з'ясування яких спрямовані контрольні питання, можуть стосуватися часу і місця події; умов, в яких протікало подія; форми, якості і інших властивостей об'єктів.

Деталізують питання мають на меті з'ясування деяких відомостей для перевірки показань. Вони відрізняються від уточнюючих, пов'язаних з сутністю з'ясовується. Наприклад, при допиті свідка, який заявляє, що бачив, як обвинуваченому передали хабар, контрольні-які деталізують будуть питання про місце передачі хабара, місці, з якого потерпілий, свідок це спостерігав, і інших даних другорядного характеру. Якщо обвинувачений стверджує, що в ніч скоєння злочину грав в карти у товариша, слідчий ставить питання щодо часу збору, числа граючих, суми виграшу, частування, тобто питання, які не відносяться до суті справи, але які допомагають перевірити заяву обвинуваченого [3, с. 184-187].

Одним із завдань слідчого є розпізнавання і подолання психологічних бар'єрів, що перешкоджають оптимізації допиту. Таким бар'єром можуть бути бравада, нахабство допитуваного, прагнення заплутати справу, піти від відповідальності, установка на протидію; правова неграмотність, побоювання негативних наслідків, боязнь помсти з боку зацікавлених осіб, бажання приховати інтимні сторони особистого життя і т. п. Передбачення цих перешкод, переконання допитуваного в необґрунтованості його побоювань, в доцільності правдивого поведінки, сприяння правосуддю – одне з найбільш складних умов комунікативної діяльності.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Ряшко О.В. Психологічні особливості допиту підозрюваного під час досудового слідства / О. В. Ряшко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 1. С. 511-518.

2. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): монографія / В. К. Весельський. К.: НВТ «Правник», НАВСУ, 1999. 126 с.

3. Прудка Л. М. Окремі аспекти застосування психологічних знань при проведенні допиту підозрюваного чи обвинуваченого: Матеріали науково-практичної інтернет-конференції «Криміналістичні та психологічні аспекти досудового розслідування», м. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 184-187.

*Зеленська В. В.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Насьогодні насильство над дітьми є актуальною проблемою. Лише за 10 місяців 2020 року до Національної поліції надійшло 174 386 заяв про вчинення правопорушень та інші дії, пов'язані з домашнім насильством. Велику кількість із яких подали самі діти. Минулого року поліцією зареєстровано майже 3400 злочинів, скоєних стосовно дітей, з яких 2200 розкриті та направлені до суду. Майже 6 тисяч дітей стали жертвами злочинів [1]. А також, у більшості випадків насильство щодо дітей здійснюється з боку найближчого оточення з обмеженим колом свідків.

Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [2].

Передусім доцільно зауважити, що відповідно до кримінального процесуального законодавства України до участі у кримінальних провадженнях щодо сексуального насильства над дітьми має залучатися психолог (педагог не володіє достатніми для такої участі знаннями). З огляду на це необхідно зазначити про окремі аспекти взаємодії особи, яка проводить допит потерпілої дитини, і психолога [3, с. 94].

Під час розслідування кримінальних проваджень за участю неповнолітніх можуть виникати непорозуміння, пов'язані як із процесуальними особливостями проведення слідчих дій щодо дітей, так і з отриманням та оцінюванням їхніх свідчень. Саме врахування психологічної складової проведення слідчих (розшукових) дій, що ґрунтується на принципах правосуддя, дружнього до дитини, сприятиме захисту прав та інтересів неповнолітніх, отриманню достовірної інформації від них і підвищенню ефективності проведення розслідування [4, с. 19].

Щоб участь психолога не була формальною, слід передбачити можливість завчасно обговорити із фахівцем стратегію допиту та обсяг інформації, який потрібно отримати під час його проведення. Це надасть можливість визначити тривалість допиту і скласти перелік запитань з урахуванням віку, рівня розвитку та індивідуальних особливостей дитини [3, с. 94].

На мою думку, якщо виникла необхідність повторного допиту дитини, для кращої ефективності необхідно забезпечити проведення даного допиту одним і тим же психологом. Це забезпечить ефективність допиту тому що:

- психолог вже приділив увагу вивченню вікових та індивідуальних особливостей конкретної дитини, психологічних особливостей, її колу спілкування, способу життя, звичкам, вихованню в сім'ї;

- психолог вже спілкувався і розуміє поведінку дитини, завдяки чому при змінах поведінки може зрозуміти, які почуття викликають у дитини ті чи інші питання і буде легше розпізнати брехню;

- він налагодив психологічний контакт з дитиною.

Важливо, щоб допит потерпілих дітей відбувався у спеціально призначених приміщеннях для роботи з неповнолітніми учасниками кримінального провадження (так званих зелених кімнатах). Проте, незалежно від наявності чи відсутності такого приміщення, є низка

загальних (мінімальних) вимог до кімнати, де проводиться допит: вона має відповідати потребі дитини почуватися у фізичній та психологічній безпеці під час процесуальної дії [3, с. 95].

Я вважаю, що в першу чергу місце проведення допиту дитини має відповідати наступним критеріям:

1. Забезпечувати конфіденційність. Тобто, кімната під час допиту має бути зачинена, щоб сторонні особи не мали змоги увійти до неї під час допиту. Дитина має довіряти психологу і розуміти що знаходиться у безпеці, тому це є дуже важливим.

2. Зручні меблі. У даному критерії є важливим те, що у дитини має бути вибір. У кімнаті мають бути крісла та дивани, щоб дитина мала змогу самій обрати де їй буде комфортніше, завдяки чому вона буде відчувати себе сміливіше. Треба враховувати і те, що деяким дітям комфортніше сидіти на підлозі, тому треба забезпечити наявність килимового покриття на ній. Якщо дитина обрала собі для розташування підлогу, то психолог у даній ситуації має також сісти на підлозі для знаходження, для того щоб їх очі знаходилися на одному рівні але при цьому зберігаючи дистанцію.

3. Іграшки. Іграшки є обов'язковим елементом при допиті дитини. В першу чергу мають бути анатомічні ляльки різної статі (дівчинка та хлопчик), якщо дитина не зможе словами описати епізод насильства, вона зможе проілюструвати його. А також, біля дитини в незалежності від того яке вона обрала місце для розташування має бути іграшка, вона слугує для створення безпечної обстановки, а також для психологічного захисту під час проведення допиту.

Ні в якому разі не можна проводити допит дитини у місці де вона зазнала насильство.

В першу чергу перед початком допиту дитини їй необхідно пояснити що розмова записується, де знаходиться камера, дитина має розуміти що з нею спілкуються чесно і відчувати себе у безпеці. Також необхідно роз'яснити дитині її права, а також обов'язок говорити правду, а дітям які досягли 16-річного віку також за відповідальність за надання неправдивих свідчень передбачену Кримінальним кодексом України [5]

Ознайомлюючи дитину з обов'язком говорити правду, потрібно встановити, чи може дитина відрізнити правду від обману.

Наприклад, можна сказати кілька правдивих і неправдивих речень, запитуючи при цьому: речення є правдою чи обманом [3, с. 97].

Також, перш ніж перейти до допиту – доцільно з'ясувати, чи знає дитина назви частин тіла, статевих органів, про анатомічні відмінності у осіб різної статі, відмінності у будові тіла, які залежать від віку, тощо [6, 27-31].

Загалом фахівці виділяють такі рекомендації, що сприяють налагодженню психологічного контакту з дитиною та проведенню її допиту в цілому [6, 31]:

- не говоріть, що ви знаєте, що з дитиною чинили сексуальні дії, не називайте ім'я підозрюваного, а також не говоріть, що думаєте про те, що з нею сталося;

- якнайчастіше звертайтеся до дитини на ім'я. Використання форми, передбаченої для дорослої людини, є неприродним, особливо для малолітніх, і може викликати збентеження;

- говоріть повільно, чітко, спокійно;

- використовуйте просту, зрозумілу дитині мову;

- часто демонструйте зацікавленість дитиною жестами (хитанням головою) або інтонацією;

- важливо також використовувати запрошувальні відповіді (такі як «так...», «ммм...», «угу...» тощо), щоб підбадьорити дитину;

- переконайте дитину, що вона є партнером у розмові, скажіть, що її розповідь важлива;

- підтримуйте відповідний зоровий контакт без надмірного, безперервно-го спостереження за дитиною;

- переривайте розповідь дитини лише тоді, коли це вкрай необхідно;

- перепитуйте дитину, якщо не розумієте її висловлювань;

- якщо дитина тривалий час не відповідає на запитання, спробуйте сформулювати його інакше;

- гідно оцініть зусилля дитини, яка дає показання, але не хвалить за конкретні відповіді, не обіцяйте винагороди («Після того, як розкажеш, отри-маш подарунок» тощо);

- якщо ви чекаєте, щоб дитина розповіла про себе, покажіть готовність від-крити частину свого приватного життя, щоб стати для неї більш реальною, ближчою людиною (наприклад, запитуючи про тварин, скажіть, яку ви мали тваринку у своєму дитинстві або яка є у вас тепер);

– спостерігайте за невербальними реакціями дитини: про що вона розповідає вільно, а на що реагує уповільненням, напруженням, тривогою. Також звертайте увагу на специфічні слова, вирази, які використовує дитина, це дасть можливість вживати їх та/або уточнити їх значення у подальшому спілкуванні з дитиною;

– слід нагадувати дитині, що якщо вона не може відповісти на запитання, вона повинна сказати «не знаю» або «не пам'ятаю»;

– перед тим, як поставити дитині запитання, що вимагає особливих знань, переконайтеся, чи її знання є достатніми для відповіді (наприклад, перед запитанням про колір переконайтеся, що дитина розуміє кольори і знає їх назви).

Також під час допиту дитини слід дотримуватися таких заборон [6, с. 32- 33]:

– не порушуйте фізичного простору дитини, залишайтеся на безпечній для неї відстані;

– не підганяйте дитину, дайте їй час на те, щоб обдумати свої відповіді;– не оцінюйте дитину та її висловлювання;

– не реагуйте здивуванням на висловлювання дитини, навіть якщо вони вас шокують;

– не коментуйте описуваних дитиною ситуацій згідно з уявленням дорослих (наприклад, «Це було небезпечно для тебе...», «Це, мабуть, було для тебе жахливим»);

– не змушуйте дитину до відповіді, говорячи, що вона повинна щось знати або пам'ятати;

– не давайте дитині обіцянок, яких ви не зможете виконати;

– не запитуйте у скривдженої дитини, чи злочинець повинен бути покараним, і яким чином;

– не оцінюйте близьких дитині осіб;

– не панікуйте, якщо дитина виражає свої негативні емоції, наприклад, плаче; скажіть, що розумієте її реакцію, не кажіть дитині «не плач», «не нервуй»;

– коли дитина розповідає про подію або низку обставин у формі вільного викладу подій, не слід її перебивати, навіть якщо вона відхилилася від суті справи чи вводить розгалужені побічні лінії. Не варто також виправляти дитину, уточнювати її висловлення або їх корегувати згідно з інформацією, яка відома з інших джерел. Це може обмежити свободу подальшого викладу подій, заважати ходу думок або змінити порядок окремих згадуваних елементів.

Отже, можна зробити висновок, що для ефективності допиту у першу чергу є саме місце проведення допиту, дитина має почувати себе комфортно та у безпеці і ні в якому разі не можна порушувати фізичного простору дитини, треба залишатися на безпечній для неї відстані.

В слід за цим дуже важливо: встановлення психологічного контакту з дитиною; поважливе ставлення до неї; вміння її слухати і чути; використовувати чітку, спокійну і зрозумілу для дитини мову. Треба розуміти що дитина може нервувати, розгубитися, заплакати і що це є нормою. Не треба примушувати її до відповіді, підганяти а також реагувати здивуванням на висловлювання дитини, навіть якщо вони вас шокують.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf> (дата звернення 11.04.2021).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 11.04.2021).

3. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 4'2015. С. 94-104.

4. Мілорадова Н. Е., Пашко Н. О. Особливості проведення допиту неповнолітніх, які постраждали від насильства. Право і безпека 2020. № 2 (77). С. 19-36.

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 16.04.2021).

6. Як опитувати дитину: poradnik dla fachivciv, yakі berut' uchast' v opитуванні малолітніх свідків та потерпілих. Опрацюв. poradnika: Аліція Будзинська. Варшава: Фундація Нічийні діти, 2007. 64 с.

*Каліух О. С.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ СЛІДЧОГО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Рішення стати поліцейським – це кар'єра, до якої не можна ставитися легковажно. Це може бути дуже напружена і небезпечна робота, і для досягнення успіху в ній потрібен певний набір унікальних вмінь та навичок. В результаті ця професія підходить не для кожного громадянина України. Щоб розібратися якими якостями повинен бути наділений справжній поліцейський, особливо слідчий, ми опрацюємо короткий список того, що потрібно для роботи при виконанні службових обов'язків поліцейського. Це 12 ключових якостей, необхідних для роботи в поліції [1].

Хотілось би почати з комунікаційних навичок. Всі науковці у сфері психології стверджують, що здатність ефективно спілкуватися є абсолютною необхідністю для офіцера поліції, особливо при спілкуванні з представниками громадськості. У потенційно небезпечних ситуаціях, наприклад, при затриманні озброєного підозрюваного, поліцейський повинен бути твердим і чітким у своїх інструкціях. В якості альтернативи, маючи справу зі свідком або особою, зацікавленою в розслідуванні кримінального правопорушення, слідчий повинен вміти отримувати, верифікувати важливу інформацію. Також необхідно слідчому вміти добре спілкуватися зі своїми колегами, особливо в тих випадках, коли існує потенційна небезпека, а також з іншими учасниками і іншим персоналом екстрених служб, наприклад, пожежними або експертами.

Дипломатія – це розуміння правильного тону і підходу до роботи з різними людьми. Наприклад, приймаючи заяву від жертви насильницького або сексуального злочину, слідчому потрібно продемонструвати такт і чуйність. Також здатність бути дипломатичним послужить слідчому добру службу при спілкуванні з представниками громадськості.

Навички прийняття рішень є частиною внутрішнього переконання. Слідчий ніколи не знає, в якій ситуації можете опинитися в будь-який час та день, тому потрібно вміти швидко і чітко мислити і приймати правильні рішення під сильним тиском. На ранніх етапах кар'єри слідчого це може включати в себе управління результатами виклику, але в міру того, як його кар'єра розвивається і чи береже на себе слідчий більше відповідальності. Рішення слідчого можуть потенційно вплинути на добробут його колег.

Увага до деталей – постійна інформованість про те, що відбувається навколо слідчого, і здатність вловлювати невеликі ознаки або сигнали – це те, що слідчий розвине в собі з досвідом роботи, але йому все одно потрібно бути принципово старанною людиною. Дійсно, якщо слідчий хоче просунутися в ролі слідчого, особливо в розслідуванні вбивств, наркотиків або шахрайства, увага до деталей є одним з обов'язкових вимог.

Вміння процесуально правильно та розумно заповнювати документацію – це є фундаментальним обов'язком поліцейського. Саме від того як слідчий будете працювати з процесуальними документами, буде залежати допустимість наявних доказів [1, 2].

Для курсантів ВНЗ МВС України та офіцерів поліції, як під час навчання, так і під час здійснення своїх службових обов'язків, важливо підтримувати базовий рівень фізичної підготовки. Працівникам оперативних підрозділів потрібно затримувати підозрюваних, в деяких випадках, переслідувати їх, тому підтримання фізичної підготовки на вищому рівні. Робота в поліції може бути дуже напруженою і мати ненормований робочий день, тому чим краще у поліцейського фізична форма, тим легше буде справлятися з вимогами роботи [3].

Культурна обізнаність – це властивість, якою повинен володіти будь-який сучасний поліцейський, особливо в той час, коли поведінка фахівців правоохоронних органів перебуває під пильною увагою громадськості і політиків. По суті, робота поліції спрямована на розуміння спільноти, в якій поліцейський працює, тому необхідно знати звичаї багатьох груп людей в цих спільнотах, особливо якщо поліцейський працює в великому місті з більш різноманітним населенням. Це також значно спростить роботу поліцейського, оскільки люди будуть більш охоче працювати з ним, якщо поліцейський проявить повагу і ввічливість до їхньої культури.

Уміння підходити до проблем і знаходити рішення швидко і логічно – дуже цінний навик для поліцейського. Наприклад, це може

допомогти поліцейському вирішити суперечки і досягти компромісу між двома конфліктуючими сторонами до того, як ситуація посилиться, або це може дозволити йому знайти прорив під час особливо жорсткого і складного розслідування кримінального провадження.

Професіоналізм офіцерів поліції полягає в дотриманні закону і найвищої моральної етики стандартів. Це означає, що поліцейський завжди повинні бути зразком для наслідування, в тому числі і не при виконанні службових обов'язків, і ніколи не повинні піддаватися провокаціям або втрачати холонокровність. Якщо поліцейський опинився в ситуації, коли можливе здійснення словесного або фізичного насильства, то життєво важливо, щоб поліцейський зумів залишатися професіоналом і продовжувати виконувати свою роботу в рамках закону [3].

Навички вирішення конфліктів – досить імовірно, що велика частина інцидентів, до яких поліцейського слідчого будете запрошено пов'язані з певним рівнем суперечок, незалежно від того, розігруються вони публічно або у когось вдома. Таким чином, здатність пом'якшити потенційно вибухонебезпечну ситуацію дуже корисна, особливо якщо мова йде про наркотики або алкоголь. Це може включати фізичне розділення двох конфліктуючих сторін, щоб заспокоїти ситуацію, або використання такту і дипломатії, щоб поговорити з людьми. У будь-якому випадку, створення середовища, в якій ймовірність небезпеки знижена і яка дозволяє поліцейському отримати повну інформацію, краще і безпечніше для всіх.

Емоційний інтелект – у більшій частині повсякденної роботи в поліції будете мати поліцейський відносини з людьми самого різного походження та обставин. Емоційний інтелект, здатний розуміти їхні мотиви і поведінку, зробить поліцейського більш різнобічним і ефективним. Це також допоможе слідчому краще спілкуватися, особливо при спілкуванні з підозрюваними і свідками [4].

Можливість переконати людей робити те, що поліцейський вимагає – ще одна велика перевага для офіцера поліції, особливо в ситуаціях, коли маєте справу з особою, що чинить опір або не хоче співпрацювати. Це може включати в себе переконання свідка дати показання або заяву, коли вони не хочуть втручатися, або пояснення підозрюваному, що непокоря не в їхніх інтересах [5].

Отже, поліцейському, а саме слідчому Національної поліції України потрібно дуже специфічний набір навичок, багато з яких можуть будуть перевірені вже у момент зростання кар'єри. Також

варто відзначити, що багато з цих навичок і атрибутів вимагають деякого розвитку. Однак, маючи невеликий життєвий досвід і багато самосвідомості, цілком можливо уявити слідчого гідною кандидатурою в поліції, особливо якщо у нього є повне уявлення про те, що тягне за собою поліцейська діяльність.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. JOURNAL OF INTERPERSONAL VIOLENCE / September 1986 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https:// vault.fbi.gov/Criminal%20Profiling/Criminal%20Profiling%20Part%203%20of%207](https://vault.fbi.gov/Criminal%20Profiling/Criminal%20Profiling%20Part%203%20of%207)

2. Пошуковий портрет злочинця: зарубіжний та вітчизняний досвід [Електронний ресурс]. Режим доступу: file:///C:/Users/rusav/Downloads/Nvnudpsu_2014_2_28.pdf

3. Психологічний портрет злочинця. Вадим Сулицький, кандидат психологічних наук, голова Наглядової ради Міжнародного фонду протидії незаконній міграції і торгівлі людьми, сприяння боротьбі з наркобізнесом і наркоманією [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5390776/>

4. CRIMINAL PSYCHOLOGY and FORENSIC TECHNOLOGY A Collaborative Approach to Effective Profiling [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.al-edu.com/wp-content/uploads/2014/05/Godwin-ed-Criminal-Psychology-and-Forensic-Technology-A-Collaborative - Approach-to-Effective-Profiling.pdf](http://www.al-edu.com/wp-content/uploads/2014/05/Godwin-ed-Criminal-Psychology-and-Forensic-Technology-A-Collaborative-Approach-to-Effective-Profiling.pdf)

5. А. О. Бухановский. Общая психопатия. Учебник [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.drlev.ru/work/bukhanovskiy.pdf>

***Кісілюк М. В.,**
курсант ОДУВС*

***Науковий керівник:**
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Не можливо розпочинати аналізувати актуальність професійної деформації в правоохоронній діяльності, якщо не розглянути саме

поняття професійної деформації. Професійна деформація – це явище об’єктивно існуюче, супутнє розвитку людини в її професійній діяльності [3]. Беззаперечно, цей факт визнається науковцями і дійсно знаходить підтвердження на практиці в правоохоронній діяльності. В цілому, професійну деформацію слід визначати як негативні зміни у морально-психологічних рисах характеру працівників поліції, їхніх службових, а також позаслужбових відносинах у колективі, які відбуваються під впливом і внаслідок її професійної діяльності.

Професійна деформація в підрозділах Національної поліції України сьогодення дуже є актуальною, адже на відміну від професій, де деформація одного працівника не породжує проблему та не кидає тінь на його колег, у діяльності працівників слідчих підрозділів таке явище псує соціальну цінність праці всіх працівників слідчих підрозділів. Прикро те, що помилки однієї особи в суспільній свідомості перетворюються на недоліки усіх працівників поліції, таким чином, породжуючи негативний стереотип, прикріплюється негативних «ярликів».

Деформація моральної свідомості працівників поліції виявляється в наступних формах:

- 1) байдуже, формальне ставлення до людей, відсутність співпереживання і жалю;
- 2) безпринципність;
- 3) низький рівень професійних знань;
- 4) безчесність, корисливість, безсовісність, байдужість до особистості, а також об’єкту професійної діяльності;
- 5) свідоме порушення основних принципів професійної моралі, а саме: колективізму, гуманізму, патріотизму та її норм;
- 6) мстиве, злісне, підозріле ставлення до людей;
- 7) неправильне розуміння владних повноважень, зловживання ними [1].

Проте на даний час працівників слідчих підрозділів Національної поліції України, турбує факт того, що через помилку в службовій діяльності одного поліцейського, персоніфікуються в суспільній свідомості, як недоліки всіх працівників поліції, цим самим породжують стереотип – «там усі такі». Ціль працівників слідчих підрозділів відновити довіру населення до поліції, що є результатом суб’єктивно-об’єктивного сприйняття населенням, результатом оцінки їхньої діяльності. Змістом довіри є віра людей у

здатність правоохоронних органів ефективно здійснювати покладені на них функції. Основним мотивом довіри населення є позитивне емоційне враження, що характеризується переконаністю у високій мірі передбачуваності діяльності цього інституту державної влади. Довіру можна розглядати як свого роду емоційний фон ефективної взаємодії правоохоронних органів і населення. Довіра до правоохоронних органів є особливим позитивним ставленням індивідів і різних соціальних груп, що характеризується в емоційному й інтелектуальному аспекті переконаністю у високій мірі передбачуваності сприятливої поведінки і дій. Об'єктивною передумовою надання довіри населення правоохоронним органам є задоволеність їхньою діяльністю [5, с. 227]. Тому, вивчення деформації в професійній діяльності правоохоронних органів – актуальна задача. Очевидно, не можливо посилатися на те, що більша частина від загальної кількості працівників поліції – чесні принципові люди, що професійно виконують свій службовий і професійний обов'язок.

Дана проблема професійної деформації існувала завжди і існує на теперішній час. Ще з часів виникнення «міліції» вона є негативною альтернативою, що закладена в механізмі професійної діяльності працівників правоохоронних органів, що переповнена конфліктними ситуаціями. Саме так, ЗМІ постійно опубліковують ті чи інші порушення зі сторони працівників поліції.

Зазвичай, у практичній роботі найчастіше змішуються два доволі різних явища. Це професійно деформовані працівники, по суті безпомічні і не підготовлені до конфліктних ситуацій, з одного боку, і співробітники, так названі професіоналами, що свідомо використовують професійно-тактичні і психологічні прийоми впливу на злочинця в рамках, дозволених законом [2].

Працівники поліції, в більшості працівники слідчих підрозділів, адже вони за своїми функціональними обов'язками, як правило, більше часу спілкуються з злочинцями, виконуючи процесуальні дії, знаходяться з ними у постійному контакті та впливають на їхню свідомість. Але з іншого боку слідчі, оперуповноважені самі піддаються зворотному впливу.

Хочу сказати, що важливу роль у виробленні морально-психологічного імунітету працівників правоохоронних органів відіграє їхнє відношення до змісту професійної діяльності [4].

Зрозуміло, що дане відношення залежить від емоційного та інтелектуального характеру працівника. Саме вирішення завдань ранньої профілактики злочинів, а тим більше їхнього якнайшвидшого розкриття, пов'язано з безпосереднім спостереженням фактів насильницької смерті, фізичних страждань та моральних переживань потерпілих. Тривалий вплив вищевказаних факторів формує в працівника поліції холоднокриве, а з часом байдуже ставлення до подій. Звісно ж, якби працівники поліції, емоційно співпереживали так само, як близькі потерпілого, то не змогли б успішно і результативно працювати. Це більше стосується працівників слідчих підрозділів. Адже саме від його чітких, послідовних, логічних дій залежить ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Тому, з огляду на причини виникнення професійної деформації, хочу виділити, що варто здійснювати цілеспрямований і постійний профілактичний вплив на працівників поліції. Ознайомлення зі змістом основ категорій етики, а також специфікою їх прояву в діяльності працівників правоохоронних органів сприяє формуванню морально-професійної культури працівників Національної поліції України та попередження деформації.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Александров Ю. В. Професійна деформація працівників органів внутрішніх справ і шляхи її корекції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.06 Харків., 2004.
2. Безносков С. П. Профессиональная деформация личности. СПб.: Речь, 2004.
3. Васильев В. Л. Юридическая психология. СПб: Питер, 2009.
4. Плаксин Е. Д. Профессиональная деформация юристов как угроза безопасности личности в профессии. Е. Д. Плаксин, Н. С. Ефимова, Н. В. Плаксина. Успехи в химии и химической технологии. 2014. Том XXVIII. № 7.
5. Проневич О. С. Довіра населення як критерій оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів. Форум права. 2015. № 4.с. 225-231.

Кісіль З. Р.,
*заступник директора Інституту управління, психології та
безпеки ЛьвДУВС, доктор психологічних наук, професор*

ТРЕНІНГОВИЙ ПІДХІД В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Одним із найважливіших чинників соціального розвитку людини та необхідною умовою її життєдіяльності є спілкування. Актуальним для сьогодення є взаємодія працівників поліції з населенням, яке має свої особливості. Під час такого спілкування виникають бар'єри між працівником Національної поліції України та громадянами, неодноразово виникають непорозуміння на ґрунті недовіри та негативних установок щодо самої особистості працівника. Бувають випадки, що дехто з працівників Національної поліції України цілковито покладається на вплив рольової позиції і не докладає достатньо зусиль для становлення, підкріплення та підтримання свого авторитету. Саме тому є доцільним у процесі підготовки працівників поліції впроваджувати генетично-психологічний комунікативно-рефлексійний тренінговий підхід.

Культивовані нами тренінгові підходи дозволили розширити площини і вектори самоосмислення особистості в ході моделювання педагогічної взаємодії, що сприяло розвитку рефлексивних складових самосвідомості й оптимізувало навички успішного просоціального спілкування, зокрема поліпшилася здатність до поглибленого самопізнання й самоаналізу; намітилася тенденція до продуктивнішого планування та осмислення індивідуального життєвого шляху, інтенсифікувалися перцептивно-інтерактивні вміння і навички тощо.

Одна з головних цілей пропонованого тренінгового підходу – розробка програми з розвитку самопізнання та саморозуміння, вдосконалення рефлексивних і комунікативних характеристик особистості, яка перебуває в режимі педагогічного спілкування та потребує розвитку своєї когнітивної, сенсорної, емоційно-вольової та інших сфер.

До основних принципів побудови ГП КРТ віднесено:

1) екзистенційно-гуманітарну орієнтацію керівників тренінгу в роботі з поліцейськими, тобто створення таких умов взаємодії між учасниками, які сприяють максимальному розкриттю їх внутрішнього

світу; важливою є увага до будь-яких поведінкових (свідомих і несвідомих) проявів особистості і ціннісне ставлення до неї;

2) облік культурно-практичного контексту в організації практики, що культивує виважену рефлексію та активну комунікацію, тобто використання безмежного матеріалу, нагромадженого культурою і практикою людства, зокрема генетично-психологічної традиції – пізнання, осмислення, задоволення (реалізація) нужди двох (і більше) людей дає щось якісно нове, успішніше, досконаліше.

3) організацію переживання учасниками рефлексивно-комунікативних практик як особистісної роботи; максимальне сприйняття і переосмислення отриманих знань, повна емоційна включеність, відкриті й оптимістичні тактики і стратегії спілкування;

4) використання широкого спектру комунікативних методів і технологій, базованих на врахуванні особистісної рефлексії, самоаналізу, самоприйняття, саморегуляції тощо;

5) активні розвивальні орієнтації керівника тренінгу, зокрема активізація ним таких особистісно-перцептивних рис, як щирість, повага, прихильне ставлення, безпосередність, лабільність, конгруентність, емпатійність, позиціонування недооцінювання, толерантність тощо.

ГП КРТ як своєрідний спосіб «перепрограмування» наявної в особистості моделі керування власною поведінкою й діяльністю є синтезом цілого методичного комплексу, змістовими складовими якого є: тематична бесіда (діалог, полілог), лекція-семінар, групова дискусія, психокорекційні ігри, психодраматичні ігри та вправи, інтроспекція, релаксація, психогімнастика, аутотренінг, допоміжні методи арт-терапії тощо.

В умовах тренінгового відтворення типових і кризових ситуацій умовної (реальної) взаємодії з населенням ГП КРТ, який повинен перебігати в атмосфері відповідальної та відвертої взаємодії, партнерських інтеракцій, використання комунікативно-перцептивних засобів, розвивальних вправ, ігор та інших дієвих форм самовираження, відбувається становлення та розвиток таких важливих рис особистості, як комунікативність, рефлексивність, креативність, емпатійність, самокритичність тощо.

Важливо зазначити, що при проведенні ГП КРТ слід враховувати діапазон використання й обмеження, ефективність, а також те, що досягається тільки в рамках системної соціально-психологічної підготовки, що тренінг не є груповою психотерапією. ГП КРТ

включає чотири блоки: 1) партнерської взаємодії; 2) сензитивності; 3) креативності; 4) рефлексійності.

У тренінгу партнерської взаємодії основний наголос зроблено на психогімнастичних вправах, які повинні створити такий рівень відкритості, відвертості, довіри, емоційної свободи, згуртованості, тобто сприяти генезі таких психостанів кожного учасника, які дозволили б успішно комунікувати, працювати, просуватися вперед. Вони – своєрідний місток для переходу до інших етапів тренінгу.

Тренінг сензитивності спрямований на створення відповідного емоційного фону за допомогою прийомів групової психотерапії, а також на розвиток психологічної чутливості учасників. Тренінг сензитивності – це синтез рольової гри і групової дискусії, він передбачає оптимізацію міжособистісного спілкування.

Тренінг креативності сприяє розвитку елементів, прийомів і навичок творчої комунікації з власним Я та з іншими учасниками Т-групи.

Тренінг рефлексійності спрямований на активізацію особистісних детермінант, формування позитивного самоставлення, самопізнання, впевненості в собі, адекватного рівня особистісної рефлексії, розвиток індивідуальних характеристик та рис, що сприятимуть професійному та особистісному розвитку, зокрема оптимізують спілкування та взаємодію з населенням.

Результативність ГП КРТ більшою мірою залежить від дотримання в групі загальноприйнятих принципів, наполегливим модератором яких є керівник, тренер. Вмілий керівник – той, хто вірить у здатність учасників групи самостійно вибиратися із складних тренінгових ситуацій, які вони самі собі створюють.

Для досягнення позитивних особистісних змін, перебудови відносин інколи потрібні потрясіння. Тому в навчально-тренувальній групі слід використовувати такі прийоми, як відкриття, обговорення поведінки учасників, елементи психодрами.

У системі генетично-психологічного медіально-рефлексійного тренінгу слід надавати більшого значення *релаксопедичному навчанню* всіх учасників. Якщо передбачається використання прийомів саморегуляції, що лежать в її основі, то релаксопедія сприяє міцному засвоєнню фактологічних знань, стимулює інтерес до виконавської дисципліни, регулює психічний стан учасників тренінгу і сприятливий психоемоційний тон та добрий настрій у процесі навчання. Важливо, що активізація неусвідомлюваної сфери

психіки учасників Т-групи у взаємозв'язку з усвідомлюваними сферами, під час релаксопедичних занять позначається на створенні сприятливого психологічного клімату та максимальній мобілізації психічної діяльності.

Застосування прийомів педагогічного навчання в релаксопедії ефективно впливає на емоції та психічний стан, зумовлює ефективне засвоєння дидактичного матеріалу. Пропонована на початковому етапі інформація сприймається усвідомлено, з елементами аналізу, а потім засвоєння матеріалу відбувається в стані релаксації за пониженої критичності свідомості і надалі ці знання відтворюються в ході інтенсивного спілкування, стимулюючи творче мислення учасників.

У професійному житті поліцейського спілкування не є якимось уособленим процесом або самостійною формою активності, а включене в індивідуальну чи групову практичну діяльність, котра не може ні виникати, ні відбуватися без інтенсивного та різностороннього спілкування. Тому існує велика потреба у проведенні комунікативно-рефлексійного тренінгу для вирішення проблемних комунікативних ситуацій. Це – адекватний засіб формування рефлексивного середовища, що забезпечує цілісне самовизначення суб'єкта в ситуаціях невизначеності і непередбачуваності.

Після завершення всіх циклів тренінгової програми в учасників ГП КРТ виробляється низка умінь, а саме вступати у контакт; ставити питання, вести розмову, стимулювати партнера до зміни його позиції, пропозицій, дослухатися і зрозуміти те, що мав на увазі партнер, сприймати те, що партнер не зміг висловити, натякнути партнерові, що його почули і зрозуміли, а значить – він потрібен і рецептований; здатність гальмувати емоційну напругу у бесіді чи суперечці і таким чином попереджувати психоемоційні та когнітивні конфлікти. До них можна додати ще багато інших просоціально-позитивних навичок, спроможних активізувати взаємодію.

Отже, в результаті ГП КРТ корегується ставлення учасників до власного життєвого шляху, адже вони набувають навичок вольового рішучого вибору і прийняття рішень, мобілізації та самоорганізації, стають стійкішими до неприємностей, загроз, конфліктів; оптимістично ставляться до реальностей у подоланні труднощів і перешкод. Тренінг культивує толерантність, гідність, взаємоповагу, оптимізм, допомагає здобути реальні навички активної перцептивно-комунікативної взаємодії, розкрити потенціали і перспективи

власного розвитку як саморозвитку. Перспективою наших досліджень є безпосередній порівняльний аналіз результатів впровадження тренінгу у систему підготовки Нової поліції.

*Кішик Д.,
студент факультету І ННІПК ОДУВС*

*Науковий керівник:
Пасько О. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ОСНОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Процес становлення сьогодення в Україні відбувається під впливом реформ майже в усіх сферах суспільства, в тому числі – і в поліцейській. Ефективна діяльність Національної поліції України здійснюється на принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, відкритості та прозорості, політичній нейтральності, взаємодії з населенням на засадах партнерства, безперервності. Тому на цьому етапі державотворення неабиякої актуальності набуває питання становлення професійної компетентності поліцейського. Оскільки професіоналізм як запорука найвищого рівня компетентності сприятиме якісній та ефективній роботі поліцейського.

Сучасний стан державотворення вимагає від суспільства якісної підготовки професійних кадрів для ефективного виконання функціональних обов'язків. Що обумовлюються змінами у сучасному інформаційному суспільстві. Тому центральним елементом дослідження є професіоналізм особистості.

Перш за все, слід визначити сучасний стан тлумачення терміну «професіоналізм».

Так, звернімося до вільної енциклопедії Вікіпедія [1], яка визначає, що професіоналізм – сукупність досягнутих індивідом теоретичних знань, практичного досвіду і професійних навиків у визначеній поділом праці сфері людської діяльності.

Професія – це готовність до виконання суспільно доцільної діяльності, що перетворює світ і максимально розкриває творчий,

інтелектуальний і духовний потенціал особистості. Як соціальний процес вона пов'язана з певними предметами, знаряддями і результатами праці, які стають засобом людської діяльності, тобто засобом перетворення природи, створення суспільних відносин, і тим самим, засобом індивідуального розвитку людини [2].

На думку О. Пометун, діяльність людини, зокрема засвоєння будь-яких знань, умінь і навичок, складається з конкретних дій, операцій, які виконує людина. Виконуючи ці дії, розмірковуючи над їх виконанням, усвідомлюючи потребу в них та оцінюючи їх важливість для себе та для суспільства, людина відтак розвиває компетентність у тій чи іншій життєвій сфері. Якщо сфера життя, в якій людина почувається здатною ефективно функціонувати (тобто компетентною), є достатньо широкою, йдеться про так звані ключові або життєві компетентності [3].

Тобто, у сучасному науковому світі існує велика кількість тлумачень терміну «професіоналізм» і усі ці визначення є аргументованими та змістовними. Але, вони повинні детермінуватися, на нашу думку, саме компетентністю особи. Тому що тільки компетентна особа буде професіоналом.

Так, колектив авторів О. В. Акулова, С. А. Писарева, Е. В. Пискунова та А. П. Тряпицина [4] визначають компетентність як здатність вирішувати проблеми й типові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, з використанням знань, навчального й життєвого досвіду, цінностей і схильностей.

Професіоналізм особистості є основою компетентності і завжди є допоміжною складовою висококваліфікованого професіонала. Важливим є розуміння чіткого змісту та сутності поняття «професіоналізм» для того, щоб можна було визначати його складові.

Цікаве тлумачення, на наш погляд, професіоналізму – інтегрована характеристика якостей працівника, який високою мірою відповідає вимогам робочого місця, професійної діяльності. У широкому значенні – динамічна якість, що формується у процесі професійного становлення працівника, інтегрування його особистості у професійну діяльність [4].

На думку Г. Атаманчука, професіоналізм – це знання, досвід та майстерність у вибраному виді діяльності [5].

Так, науковець Г. В. Атаманчук [5] наголошує на тому, що професіоналізм – це знання, досвід та майстерність у вибраному виді

діяльності. Професіоналізм – це багатогранне явище, зокрема це сукупність освіти, саморозвитку фахівця, особистісних якостей, власного досвіду, сили волі тощо. Крім того, професіоналізм можна визначити як внутрішнє ставлення спеціаліста до праці. Основні вимоги, що характеризують професіоналізацію посадової особи (особистий професіоналізм), полягають у виконанні обов'язків, покладених державою, через наявність умінь, навичок, певного досвіду, знання, а також особистісних здібностей.

Ми не у повному обсязі згодні із думкою Г. В. Атаманчук, оскільки вважаємо, що науковець здійснює плутанину термінів професіоналізм та компетентність та зазначаємо, таке тлумачення більше підходить компетентності, яка включає в себе знання, вміння, досвід.

Так, науковець О. М. Пасько [7] надає наступне тлумачення ключовим компетентностям – сукупність загальних взаємопов'язаних типів компетентностей, що характеризують тип професії «людина-людина», «людина –знакова система», «людина-техніка», «людина – художній образ», «людина-символ» (за Є. О. Клімовим). Та визначає особистісно-соціально-діяльнісну компетентнісну модель (надалі – ОСДК-модель) та виділяємо три типи ключових компетентностей – особистісну, соціальну та діяльнісну, які складаються з певних видів та підвидів.

Відповідно науковець О. М. Пасько [7] надає наступну характеристику даним видам ключових компетентностей. Діяльнісна компетентність передбачає коло знань та вмінь, які повинні бути йому притаманні, у зв'язку із зайняттям певної посади та повноваженнями. Соціальна компетентність обумовлює взаємодію слідчого із зовнішньою середою, а особистісна – його відношення до себе. У разі якщо слідчий недбалим чином буде відноситись до себе, власного здоров'я, не поважати національні традиції та культуру (особистісна компетентність), то звичайно у нього можуть виникнути проблеми у спілкуванні з колегами, учасниками кримінального процесу та ін. (соціальна компетентність), що у свою чергу може призвести до негараздів при виконанні функціональних обов'язків (діяльнісна компетентність).

Отже, поняття «професіоналізм» у повній мірі увійшло у науковий кругозір та все більше зазначається в наукових роботах українських і зарубіжних учених – представників усіх напрямків науки, які стосуються соціономічної сфери діяльності «людина-людина».

Проаналізував наукові дослідження у сфері професіоналізму, визначаємо, що відбувається плутанина понять «професіоналізм» та «компетентність». Ми вважаємо, що це два різних поняття.

Отже, компетентність – це спроможність особи здійснювати професійні обов’язки, на основі сукупності знань, умінь і навичок, що детермінуються мотивацією та забезпечується здатністю, індивідуально-психологічними особливостями (атрибутами, рисами, якостями), професійно-важливими якостями (О. М. Пасько).

Професіоналізм – це багатогранне явище, яке включає в себе сукупність освіти, самоосвіти, саморозвитку фахівця у певній професійній сфері, а також психічні стани та процеси особистості щодо спрямованості на підвищення рівня компетентності. Саме безперервний розвиток, підкріплений досвідом, розвиває в людині професіонала.

Таким чином, професіоналізм являється основою компетентності професійного шляху особистості.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Професіоналізм [визначення термінів] URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 17.12.2020).
2. Навчальні матеріали онлайн URL: <https://pidru4niki.com> (дата звернення: 17.12.2020).
3. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. Вісник програм шкільних обмінів. 2005. № 23. С. 18.
4. Современная школа: опыт модернизации : книга для учителя. СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2005. 290 с.
5. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
6. Атаманчук Г. В. Державне управління: організаційно-функціональні питання. М: Юрид.літ, 2000. 303 с.
7. Пасько О. М. Професійна компетентність фахівців органів досудового слідства. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2009. № 2. С. 168-174.

*Колосович О. С.,
доцент кафедри теоретичної психології
Інституту управління, психології та безпеки
ЛьвДУВС, кандидат психологічних наук*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Професійну діяльність поліцейських можна виокремити як різновид інтелектуально-практичної діяльності, яка передбачає потребу в більшій активності та відповідальності безпосередніх виконавців. Тому, виходячи з особливих умов роботи поліцейських можна з великою впевненістю передбачити особливо інтенсивну та масштабну професійну деформацію, що відбувається у цьому виді діяльності. Результатом цього можна спрогнозувати прояви поведінки поліцейських, які не тільки протирічать професійній етиці та глибоко несприйнятливі у суспільстві, але й спрямовані на порушення закону, призводять до правопорушень і навіть злочинів. Одночасно професійна деформація поліцейських негативного змісту майже повністю руйнує результат багаторічної підготовки структурних підрозділів поліції до професійної діяльності. Це передова захисту законності та правопорядку, що є однією з базових колон держави. Саме тому проблема професійної деформації поліцейських є вельми актуальною, оскільки з нею пов'язана ефективність додержання законності в суспільстві, забезпечення національної безпеки.

Серед багатьох галузей людинознавчих наук найчастіше поняття «професійна деформація» як явище вважається результатом появи та розвитку жорстких професійних стереотипів, перенесення професійної ролі у сферу позаслужбових стосунків або впливу специфіки службової діяльності (В. Медведєв [5], С. Пиняєва [2]). Інші (Е. Зеєр [3], А. Маркова [4]) вважають, що професійна деформація є результатом невідповідності людини суспільній професійній нормі й вказують, що кожна професія має свої специфічні прояви професійної деформації. Багато з дослідників (Ю. Александров [1], С. Безсонов [2], Е. Зеєр [3], В. Медведєв [5]) визначають особливість професій яким найбільш притаманна схильність до профдеформації «людина - людина», там де необхідно працювати з людьми (правоохоронні органи, керівники, депутати, соціальні працівники, педагоги, медики, продавці, психологи), що

може виражатися у формальному, функціональному відношенні до людей. Також, узагальнення причин професійної деформації у вказаних дослідників вказує на те, що одними з найчастіших причин професійної деформації є характеристика найближчого професійного оточення, з яким поліцейські перебувають в різному ступені підпорядкування та службових відносин.

Для дослідження соціально-психологічних аспектів професійної деформації поліцейських доцільно коротко узагальнити розуміння цього явища у даній професійній діяльності. Але, почати бажано з того, що зазначив Г. Суходольський: «дії формуються шляхом навчання і виховання, причому формування дій – це і формування психічних процесів, станів і властивостей психіки. Психічний розвиток людини є процес перетворення зовнішньої діяльності у внутрішню (інтеріоризація) і процес перетворення внутрішньої діяльності в зовнішню (екстеріоризація), що перетворить середовище, створює культурні цінності» [5, с. 48]. Далі про те, що А. Кітов, через наголошення на нерозривності взаємозв'язку діяльності та особистості, виділив наступні напрями впливу діяльності на особистість: удосконалюються механізми психічного відображення; діяльність «осідає» в психіці як система знань; діяльність переносить у внутрішній світ особистості свої аспекти, і в тому числі ідеологічні [5, с. 158-161].

Проведений аналіз досліджень щодо змісту, природи та ознак професійної деформації у поліцейських дозволяє визначати це явище як таке, що є наслідком досить специфічної професійної діяльності.

Далі, коротко викладемо результати експериментального дослідження соціально-психологічних аспектів професійної деформації у поліцейських. Але, з початку та з огляду на попередні дослідження необхідно зауважити, що цілеспрямованої психодіагностичної методики, яка б визначала рівень професійної деформації ще не розроблено. Дослідники цієї проблеми використовували значну кількість особистісних психодіагностичних методів, які спрямовані на визначення зрушень у структурі особистості від середньо статистичних показників. Тому, у дослідженні було використано результати психодіагностики за методами, що використовуються у процесі планової диспансеризації поліцейських Львівської області та використовувались іншими дослідниками, а саме: 16 – факторний опитувальник Кеттелла, методика «Рівень суб'єктивного контролю», характерологічний опитувальник Леонгарда та опитування за розробленою анкетною.

Дослідження професійної деформації проводилося серед поліцейських, що належать до територіальних органів поліції у Львівській області. Загальна вибірка склала 56 працівників різних служб. Встановлено те, що значний вплив на професійну деформованість поліцейського здійснює не стаж роботи, а її специфіка. Так, зафіксовано значне збільшення ознак професійної деформації у видах діяльності, що мають більший ризик щодо формування цього явища. За опитуванням встановлено те, що отримали більше 3,9 бала й є важливими при інтерпретації результатів опитування є дефіцит позаслужбового спілкування, психічні перевантаження, перенапруження, розумова перевтома, дефіцит професіоналізму у поліцейського, підвищена конфліктогенність служби, бездушне ставлення до підлеглих, перевантаження підлеглих службовими справами.

Для визначення домінуючих чинників у подальшому дослідженні здійснено поглиблений аналіз методами математичної статистики. Отримані результати експертного опитування оброблені у програмі SPSS 20. Кластерний аналіз дав змогу виділити соціально-психологічні аспекти й прийти до висновку про те, що:

- найбільш значимими чинниками професійної деформації поліцейських є порушення у сфері професійної моралі, що укорінилися у колективі на рівні норм поведінки та недоліки в управлінні структурними органами поліції. Це перекидає весь зміст професійної підготовки поліцейського аж до незадовільного її рівня через знищення базових якостей, які визначають готовність особистості служити закону;

- посередньо значимими, однак достатньо впливовими є наявність певних особистісних стереотипів діяльності, яка сформувалася через соціальний вплив та соціальне сприйняття професії суспільством, вплив найближчого соціального оточення поза службою. Це менше впливає через те, що ступінь контактності з такими суб'єктами поширення інформації є не таким потужним як попередній. За такого впливу середовища поліцейський може компенсуватися іншими ресурсами;

- найменш значимими є домінуючі емоції у професії, які накопичуються й з часом починають деформувати особистість. Але, важливу роль відіграють індивідуально-типологічні якості, що можуть значно знизити цей чинник.

За отриманими результатами проведеного дослідження можна зазначити, що домінуючими соціально-психологічними чинниками

професійної деформації поліцейських, які входили до групи досліджуваних є порушення у сфері професійної моралі, які відтворюються у колективі на рівні норм поведінки та недоліки в управлінні поліцейськими підрозділами. Менш значимими визначено наявність певних особистісних стереотипів діяльності поліцейського, які сформувалися внаслідок соціального впливу та соціальне сприйняття професії суспільством, вплив найближчого соціального оточення поза службою.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Александров Ю.В. Професійна деформація співробітників органів внутрішніх справ і шляхи її корекції: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.06. Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2003. 18 с.
2. Безносов С. П. Профессиональная деформация личности. СПб. : Речь, 2004. 272 с.
3. Зеер Э. Ф. Психологические факторы профессиональной деформации. Научный журнал: Элитариум. Социальная психология, Управление персоналом (HR). URL: http://www.elitarium.ru/2008/07/28/factory_professionalnojj_deformacii.html. (дата звернення: 02.04.2021).
4. Маркова А. К. Психология профессионализма. «Знание», 1996. 294 с.
5. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти). Монографія. К. : Національна академія внутрішніх справ України, 1996. 192 с.

Матієнко Т. В.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ СУДДІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ

Професійна позиція суддів формується відповідно до правових ідей і моральних імперативів, де гуманітарна спрямованість судової практики розглядається як іманентно притаманна діяльності судді. Об'єктивізація цих гуманітарних початків в моделях реальної діяльності і поведінки суддів забезпечують досягнення оптимального можливого

результату – справедливого, неупередженого, незалежного і самостійного суду, а значить реалізації вихідної місії правосуддя. Психологічним виразом результативності цього процесу є особистісно-професійний розвиток суддів, символізуючи їх становлення як соціально відповідальних суб'єктів, усвідомлено реалізуючих свою суддівську функцію. Одним із найважливіших аспектів цього процесу є «входження» судді в смислову символіку професійної культури, де знаходить своє відображення культурна самобутність системи правосуддя. Засвоєння і привласнення культури в рамках професіоналізації передбачає перехід її зовнішньої – ідеальної, потенційної форми у внутрішню культуру особистості судді як суб'єкта права, професійну діяльність і життєдіяльність.

Ідеологія сучасного правосуддя як система ідеї, цінності, норми, установки задається сутнісними особливостями права і правовою реальністю, виступаючи в правовій дійсності професійної діяльності суддів у вигляді єдності трьох наступних форм:

- по-перше, це ідея права, що представляє собою абстрактне, ідеальне вираження його сутності у вигляді системи цінностей. Г. В. Гегель вважав, що ґрунтом права є взагалі духовне [1, с. 9]. Це означає, що право розвивається на духовній основі, а основні правові цінності – рівність, свобода, справедливість – є видом духовних цінностей, в сукупності характеризують людину як найвищу цінність.

- по-друге, це правові норми, які виражені у формі закону. Закон як загальна норма для безлічі випадків є владно загальнообов'язковим і являє собою високу соціальну цінність. Судовий процес жорстко регламентований законодавчими актами, приписами, нормами з метою зниження можливостей зловживання судді влади. Самостійність і незалежність судової влади, об'єктивність і неупередженість суддів як найважливіших складових, які гарантують захист прав і свобод людини, також констатується в законі про «Про судоустрій та статус суддів». Разом з тим, як в судовому встановленні фактів, так і в застосуванні і тлумаченні норм права, в суддівському розсуді як виборі з ряду законних можливостей, а також там, де знаходиться місце, не врегульоване спеціальними правилами, виникає простір для прийняття рішень, який судді доводиться заповнювати, спираючись на свої власні особистісні ресурси. Остаточне рішення, таким чином, залежить від суддівської філософії судді, від його підходу і ставлення до судової функції, від його морального потенціалу і світогляду, професійно-

етичних установок і уявлень, від його особистої відповідальності як суб'єкта професійної діяльності.

- по-третє, це правові дії, або правореалізація. Центральною фігурою цього процесу є суддя як виконавець норми в його ставленні до інших людей. У поведінці судді правові цінності, норми, приписи повинні знайти конкретні способи реалізації і перейти зі сфери об'єктивно-правової в певну діяльність. Крім того, поведінка судді регулюються правилами і ненормативного характеру. Як зазначає цілий ряд авторів, особливості професійної діяльності судді створюють особливі типи ситуацій взаємодії між людьми і необхідно вимагають відповідних моральних та етичних імперативів. А. Ф. Коні, засновник вітчизняної судової етики, підкреслював, що поряд зі службовим обов'язком судового діяча виростає його моральний обов'язок, судовий діяч всім своїм способом дій повинен прагнути до здійснення морального закону [4, с. 112]. Норми професійної моралі і етичні правила поведінки суддів представлені в Кодексі суддівської етики у формі цінностей і ідеальних зразків, моральних принципів і відносин, основними з яких є гуманізм, милосердя, совість, чесність, честь, особисту гідність, добро, борг і т. п. Таке розуміння культурної норми пов'язане з проблемою свободи, сутність якої криється в акті екзистенційного вибору судді професійних дій, пов'язаних з особистою його відповідальністю як суб'єкта діяльності. Вибір, пов'язаний зі свободою і відповідальністю, передбачає серйозну внутрішню роботу, що приводить до розвитку судді.

Гуманітаризація діяльності судді як проблема і напрям психологічних перетворень існує, таким чином, в смисловому полі, позначеним культурою, духовністю, мораллю, совісністю, боргом, справедливістю, відповідальністю, гуманістичними цілями і мотивами людина. Ці цінності мають соціально-загальне значення. А. Ф. Коні, відводячи центральне місце в судовій діяльності особистості судді, підкреслював: «Судебный деятель всем своим образом действий относительно людей, к деяниям которых он призван приложить ум, труд и власть, должен стремиться к осуществлению нравственного закона. Забвение про живого человека, про брата во Христе, про товарища в общем мировом существовании, способного на чувство сострадания, вмняет в ничто и ум, и талант судебного деятеля, и внешнюю предполагаемую полезность его работы» [4, с. 51].

Таким чином, практично кожен значимий фрагмент суддівської діяльності становить цілісну сукупність правових, етичних, професійних складових, зміст яких і створює якийсь єдиний ціннісно-смысловий стрижень, відповідно до якого вибудовується ідеальний орієнтир професіоналізму суддів і зовнішнє позиціонування системи правосуддя в суспільстві [3, с. 40].

В якості результуючого ефекту особистісно-професійного розвитку соціального критерію в оцінюванні професіоналізму судді виступає його професійна позиція. С. Л. Рубінштейн підкреслював, що суб'єкт (особистість) – це людина, всі можливості якої, включаючи і зміст індивідуальної свідомості, визначені і поставлені її позицією в суспільних відносинах. Позиція особистості в суспільних відносинах, з одного боку, визначає її можливості, з іншого – її здатність в якості соціального суб'єкта виробляти зміни в суспільній дійсності як спосіб реалізації цих можливостей» [5, с. 49]. Тому соціальний критерій, застосований до людини в оцінюванні її можливості і дійсності, є позиція індивіда в суспільних відносинах. За С. Л. Рубінштейном, «... без такого методологічного підходу визначення активності (починаючи від свідомості і закінчуючи діями), в т. ч. і дієвості самої особистості залишається необґрунтованим і абстрактним». [5, с. 60].

Життєву позицію як особливе життєве і особистісне утворення, як спосіб самовизначення особистості в житті, узагальнені на основі її життєві цінності і основні потреби особистості, розглядала К. А. Абульханова-Славська. Вона відзначала, що життєва позиція – це не тільки життєві відносини, але і спосіб їх реалізації, вироблений особистістю при даних умовах способів свого суспільного життя, місце в професії, спосіб самовираження. На відміну від суб'єктивних відносин життєва позиція – це сукупність реалізованих життєвих відносин, цінностей, ідеалів і знайдений характер їх реалізації, який і визначає хід життя» [1, с. 7].

Аналіз наведених досліджень дозволяє нам розглядати професійну позицію (установку) як результуючий ефект професіоналізації, особистісно-професійного розвитку фахівця.

Реалізація такої позиції в поведінці як зовнішній формі активності особистості пов'язана не стільки з діями людини, скільки з доцільною послідовністю вчинків. Вчинок, за визначенням М. М. Бахтіна, «стягує, співвідносить і дозволяє в єдиному і вже останньому контексті і сенс, і факт, і загальне, і індивідуальне, і реальне, і ідеальне, бо все входить в його відповідальну мотивацію» [2, с. 23]. На відповідальний вчинок

здатна людина, лише усвідомив свою єдиність і неповторність в цьому єдиному для неї світі. Унікальна для кожного індивіда особистісна позиція, сформувавшись під вплив «зовнішнього», звільняється від безпосередньої залежності від неї і сама стає джерелом активності людини, що направляє його вчинки.

За своєю структурно-змістовною організацією ця суддівська позиція (установка) являє єдність об'єктивної і суб'єктивної можливості особистості, де суб'єктивне відображає міру глибини інтеріоризації правових цінностей, норм, смислів, а об'єктивне проявляє здатність судді їх реалізовувати, відтворювати і передавати. Суб'єктивні показники характеризують особистість судді в її індивідуальному плані як результат ціннісного самовизначення, виражений в набутті своєї ціннісно-сислової єдності. Об'єктивні показники дають данні про його професійну ідентичність, що характеризується самостійним і усвідомленим володінням смислів і цінностями виконуваної діяльності, мірою його успішності в суспільстві, в професії. З мірою вираженості показників суддівської позиції пов'язано визначення рівня професіоналізму судді.

Процес формування особистісної позиції суддів забезпечується механізмами актуалізованого самовизначення як знаходження і набуття своєї ціннісно-змістовної єдності, «набуття смислів», так і механізмами професійної ідентифікації як «володіння смислами». Сформованість такої позиції виступає критерієм зрілості особистості судді і виражається в його відносній автономності, самодостатності, незалежності, свободі і соціальній відповідальності за свої вчинки, особливій духовній налаштованості по відношенню до себе і до інших людей, здатності до самостійного прийняття рішень, реалізації індивідуальних і суспільних цілей.

Отже, розвиток професійної позиції (установки) зазнає складної динаміки і може характеризуватися різним ступенем інтегрованості складових на конкретних етапах професійної соціалізації, відображаючи, таким чином, різні рівні професіоналізму судді. Так, на етапі адаптації це виражається в здатності дотримуватися професійно-правових норм. На етапі професіоналізації це пов'язано з досягненням адекватної професійної ідентичності. На етапі майстерності це проявляється в здатності бути справжнім суб'єктом своєї професійної діяльності і життєдіяльності. У міру набуття професійного досвіду психологічний зміст позиції (установки) суддів інтенсивно розвивається і переходить на більш високі рівні функціонування, зростає цілісність та

інтегрованість їх суб'єктивних і об'єктивних показників, поглиблюється осмислення суб'єктивно-особистісного змісту, розширюється ціннісно-смысловий аспект діяльності, що в цілому свідчить про новий рівень професіоналізму, в основі якого домінують орієнтації на широкий спектр загальнолюдських і духовних цінностей.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Асеева Ю. О. Професіогенез професійних установок особистості [Електронний ресурс] / Ю. О. Асеева // Наука і освіта. 2015. № 3. С. 5-12.
2. Бахтин М. М. К философии поступка // Философия и социология науки и техники. Ежегодник. 1984-1985. М., 1986.
3. Бершедова Л. И. Корпоративная культура судей: системно-психологический анализ // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Психологические науки. 2013. № 3. С. 39-45.
4. Кони А. Ф. Избранные произведения: Статьи и Заметки; Судебные речи; Воспоминания / А. Ф. Кони ; сост. А. Б. Амелин. М. : Госюриздат, 1956. Т. 4. 541 с.
5. Рубинштейн С. Л. Человек и мир // Проблемы общей психологии. М., 1973.

Мельниченко М.,
студент факультету І ННПК ОДУВС

Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Становлення та розбудова держави відбувається в умовах суттєвих змін майже у всіх сферах діяльності людства. У цих умовах суспільство знаходиться у стані постійної недовіри, у зв'язку із сукупністю політичних ситуацій, що відбуваються в Україні. Це обумовлюється необхідністю працівникам соціономічних сфер

діяльності бути психологічно готовими до функціональних обов'язків.

Поняття психологічна готовність до діяльності було введено у психологічний обіг із 1976 року білоруськими дослідникам М. І. Д'яченко і Л. А. Кандибовичем [1]. Автори зазначають, що готовність як передумова для виконання будь-якої діяльності є водночас і її результатом. У відповідності із змістом і конкретними завданнями, які розв'язуються суб'єктом трудової діяльності, готовність поділяється на ситуативну, що детермінується відповідними психічними станами, і сталу, що відзначається стабільними властивостями (особливостями) особистості. Фактори, які зумовлюють залежність ефективності діяльності від довготривалої, фіксованої готовності, стали предметом дослідження більшості фахівців.

У більш вузькому значенні психологічну готовність визначає О. П. Федик [2], він характеризує її як «прояв сутнісних властивостей і стану особистості». Розкриваючи специфіку поняття «готовність», науковець розглядає її як «властивість» або «ознаку» окремої особистості, і як концентрований показник діяльної сутності особистості, міру її «професійної зрілості, рівень професійної культури». На нашу думку, не у повному обсязі визначається сутність даного виду готовності, оскільки науковець наголошує на індивідуально психологічних властивостях та якостях й виключає специфіку структури психіки.

Цікавий підхід дослідження психологічної готовності визначається у науковій праці М. В. Левченко [3]. Автор виокремлює два аспекти: готовність до навчання та трудової діяльності, які містять у собі дві сторони: психологічну готовність та підготовленість. Психологічна готовність включає в себе: а) ідейно-політичну спрямованість; б) потребу у певній спеціальній діяльності і спеціальних знаннях, інтерес, любов до них; в) внутрішнє прийняття вимог діяльності; г) усвідомлення відповідності своїх особистих якостей вимогам діяльності; д) усвідомлена мотивація особистих прагнень до даної спеціальності. Ми підтримуємо ідею М. В. Левченко, але вважаємо, що слід до складових додати світогляд, життєдіяльнісні установки, переконання та ідеали, які визначають спрямованість особистості на певну діяльність.

Окреме тлумачення даного виду готовності визначає В. О. Моляко [4], в якому психологічна готовність до праці складається із багатьох компонентів, базується на певних

індивідуальних задатках і вміннях, що їх особа набуває в результаті тривалого і спеціального навчання та виховання. Система психологічної готовності до трудової діяльності включає такі основні підсистеми: знання, навички, вміння, переконання, мотиви і цілі діяльності людини, винахідливість, емоційну стійкість у подоланні труднощів. Науковець зазначає, що формування психологічної готовності до праці повинне бути спрямоване на професійний рівень діяльності як на певний орієнтир, еталон майбутньої роботи, тобто і сам процес допрофесійної підготовки, тим більше професійної, слід пов'язувати із виконанням не тільки навчальних завдань, а й обов'язково тих, що максимально наближені до реальних виробничих умов. Отже, В. О. Моляко визначила досить широкий зміст готовності, охопивши майже усі елементи компетентності професіонала, проте, на нашу думку, до них слід додати і спрямованість особистості – систему стійких інтересів, схильностей, переконань, ідеалів, світогляду тощо, які визначають основних напрямків поведінки.

Наявність великої кількості типологій поняття «психологічна готовність» пояснюється науковцем Н. О. Прядко [5], в першу чергу, відмінністю параметрів, які покладені в їх основу. Найбільш поширеним є визначення психологічної готовності як складного особистісного утворення, що включає в себе позитивне ставлення до професії, інтерес до неї, стійкі мотиви діяльності, знання і уявлення про особливості та умови професійної діяльності, адекватні вимогам професійної діяльності риси характеру, здібності, необхідні знання, уміння, навички, емоційно-вольові якості, самоконтроль, самооцінка своєї професійної підготовленості тощо. Таким чином, науковець у зміст поняття психологічної готовності відносить готовність та деякі елементи спрямованості, але не визначає психічні стани та процеси, що спонукають та є пусковим механізмом до готовності.

При дослідженні психологічної готовності науковці визначали її структурні елементи чи складові. Розглянемо деякі із них.

Так, А. М. Столяренко [6], В. Ф. Пирожков [7] розглядають структуру психологічної готовності до діяльності юриста та стверджують, що вона включає у себе наступні елементи: а) позитивне відношення до діяльності професії; б) адекватні до вимог професії риси, здатність, темперамент, мотивацію; в) необхідні знання, уміння, навички; г) стійкі, професійно важливі особливості уваги, сприйняття, емоційних і вольових процесів. Такий підхід

психологічної готовності є доцільним, але на нашу думку, не у повному обсязі визначає саме психологічний аспект даного виду готовності та не передбачає складові структури психіки: психічні стани, процеси та властивості.

Динамічну структуру стану психологічної готовності до складних видів діяльності В. А. Бодров [8] представляє як цілісне утворення, що включає ряд особових характеристик, основними з яких є :

1) мотиваційні – потреба успішно виконувати поставлену задачу, інтерес до діяльності, прагнення добитися успіху і показати себе із кращої сторони;

2) пізнавальні – розуміння обов'язків, трудового завдання, оцінка її значущості для досягнення кінцевих результатів діяльності і для себе особисто (із точки зору престижу, статусу), представлення вірогідних змін обстановки і т.д.;

3) емоційні – почуття професійної і соціальної відповідальності, упевненість в успіху, натхнення;

4) вольові – управління собою і мобілізація сил, зосередженість на завданнях, відвернення від заважаючих дій, подолання сумнівів, боязні.

На нашу думку В. А. Бодров визначив найбільш характерні елементи готовності для соціономічної сфери діяльності. Проте, слід доповнити цей перелік комунікативною характеристикою – обмін інформацією із колегами, клієнтами, керівництвом, родиною, друзями, - потребує певних методик та характеристик й вміння їх використовувати, визначає психологічну готовність.

Отже, дослідивши психологічну готовність слід підкреслити наступні положення: вона визначається як сукупність структурних елементів психіки людини та включає в себе психічні стани, властивості й процеси; має у своєму складі певні елементи, складові, компоненти. Виходячи із цього визначаємо, що психологічна готовність – це інтегральний стан особистості, який визначає здатність до використання особливостей психічних станів, процесів та властивостей у діяльності.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях: психологический аспект / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, В. А. Пономаренко. Минск : Университетское, 1985., 208 с.

2. Федик О. П. Психологічні особливості професійної підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19. 00. 07. «Педагогічна психологія» / О. П. Федик. К., 1999., 15 с.

3. Левченко М. В. Психологические особенности готовности абитуриентов к учению в педагогическом вузе: дис. ... канд. психол. наук : 19. 00. 07 / М. В. Левченко. К., 1976., 150 с.

4. Моляко В. А. Психологическая готовность к труду на современном производстве / В. А. Моляко, М. Л. Смольсон. К. : Знание, 1985., 14 с.

5. Прядко Н. О. Проблема психологічної готовності вчителя до професійної діяльності / Н. О. Прядко // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2004. Т. VI. Вип. 6., С. 266-271.

6. Столяренко А. М. Психологические приемы в работе юриста: практ. пособ. / А. М. Столяренко. М. : Юрайт, 2001., 288 с.

7. Пирожков В. Ф. Криминальная психология: в 2 кн. / В. Ф. Пирожков. Кн. 1. М. : Ось, 1998., 304 с.

8. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности : учеб. пособ. для вузов / В. А. Бодров. М. : ПЕР СЭ, 2001., 511 с.

*Надельнюк З. Р.,
студент факультету №1 ННПК ОДУВС*

*Науковий керівник:
Матієнко Т. В.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ ПОЛІЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПРАВОВИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Патрульна служба перебуває в центрі уваги діяльності поліції зарубіжних країн, адже патрулювання розглядається як форма роботи поліції, спрямована на попередження злочинів або припинення порушень громадського порядку. За таких умов укомплектованість патрульної служби повинна бути повною при

тому, що до патрулів ставляться серйозні вимоги щодо їх високих моральних й професійних якостей, здатності приймати важливі рішення в критичних ситуаціях, виявляти ініціативу, мати вміння вирішувати конфлікти та ризикувати. Патрульна служба в поліції зарубіжних країн виконує також функції, які в Україні покладені на інші служби. Типовим для поліцейських зарубіжних країн є висока технічна оснащеність патрульної служби, без чого її ефективність відповідно була б дуже низькою. Це, передусім, стосується оснащення патрульних машин, в тому числі бортовими комп'ютерами. Загалом, в Європі, Японії та США максимальною комп'ютеризовані всі процеси на рівні органів, підрозділів і навіть патрульних пар щодо збору, обробки та аналізу інформації, яка необхідна для розподілу патрулів і прийняття відповідних управлінських рішень. Характерною рисою системи організації патрулювання поліції зарубіжних країн є поділ території обслуговування на невеликі дільниці, кожна з яких розглядається як територіальна одиниця операцій і не перевищує можливостей одного або двох патрульних. Кордони патрульних дільниць визначаються таким чином, щоб кожна з них мала приблизно рівні умови та прямокутну конфігурацію або форму квадрату. Це забезпечує найкоротшу відстань між окремими пунктами і надає більше можливостей для зміни маршруту, якщо в цьому виникає необхідність. У діяльності поліції зарубіжних країн практикується різні види патрулів: піші, кінні, з використанням транспортних засобів, гелікоптери, велосипедів, катерів тощо. Піше патрулювання, хоч і обмежує масштаби діяльності нарядів, але залишається ефективним, оскільки дозволяє встановлювати тісні контакти з населенням і більш уважно стежити за об'єктами, які становлять оперативний інтерес. Зазначений вид патрулювання застосовується в районах з високим рівнем злочинності, в ділових та торговельних центрах міст, на вулицях, які забудовані багатоповерховими 60 будинками. За окремими даними, зараз у поліції зарубіжних країн приблизно 30-35 % піших патрулів. Кінні патрулі використовуються в паркових зонах та сільській місцевості або коли поліції доводиться мати справу з великими скупченнями людей, які пересуваються, тобто в періоди проведення маніфестацій, святкувань, масових спортивних заходів [2].

Автомобільні патрулі, які оснащені найновішою апаратурою та всіма можливими засобами для надання допомоги населенню і

затримання злочинців, застосовуються практично по всій території міст і в сільській місцевості. Гелікоптери та літаки використовуються, в основному для контролю за дорожнім рухом, спостереження та пошуку у важкодоступних гірських районах, лісових масивах, а також проведення рятувальних операцій. Для контролю та патрулювання морських узбережь внутрішніх водоймищ та водних артерій застосовуються різні типи катерів, за допомогою яких затримуються контрабандисти та вантажі, які вони перевозять. Неодмінною умовою ефективності роботи патрульних нарядів вважається здатність правильно оцінити ситуацію, попередньо передбачити дії потенційних та реальних правопорушників та протиставити їм гнучкі контрзаходи [2].

Для тактики несення служби патрульних нарядів в багатьох країнах, особливо в США, характерний так званий «агресивний стиль». Йому притаманні такі дії, як перевірка документів, опитування підозрюваних осіб, інспекція об'єктів, які можуть зацікавити злочинців, місць, де найбільш вірогідне скоєння правопорушень. Постійне інтенсивне спостереження за людьми, подіями та об'єктами, створення ефекту постійної присутності поліції можна розглядати, як важливу передумову для скорочення кількості правопорушень у громадських місцях. В окремих державах широко практикується активний метод патрулювання, коли використовуються спеціальні патрулі. Він являє собою групи поліцейських у цивільному, які орієнтуються на виявлення підозрілих осіб, затримання їх, встановлення їх особи та намірів. Використання патрулів у цивільному досить часто сприяє оперативному затриманню правопорушників, які, як свідчить практика, виявляють меншу обережність, якщо не знають про присутність працівників поліції. Згідно з даними США, Франції, Італії, Німеччини та деяких інших держав, спеціальними патрулями щорічно затримується до 25% осіб, які скоїли правопорушення в громадських місцях [1].

Серед функцій управління патрульною службою особлива роль належить контролю. Сутність контролю – це перевірка досягнення мети, як підрозділом у цілому, так і окремим патрульним нарядом з подальшим усуненням причин, які заважають її досягненню. Контроль в поліції зарубіжних країн здійснюється постійно та раптово, гласно і негласно, керівництвом підрозділів та спеціальними інспекторами, представниками муніципальної адміністрації та

громадськістю. Широко практикується взаємна перевірка нарядів, які патрулюють суміжні дільниці [3].

Основні функції управління патрульною службою поліції зарубіжних країн сконцентровані на місцевому рівні. До цієї місії залучені і групи дорожньої інспекції, які, щоденно отримуючи інструкції від чергової служби районного комісаріату, все ж таки не підпорядковуються керівнику місцевого «блоку громадської безпеки». Патрульні наряди поліції, як правило, не патрулюють дільниці двічі за одним і тим же маршрутом і графіком, щоб не дати злочинцям можливості скорегувати свої дії. Негнучка організація патрулювання, за свідченням французьких експертів, є перешкодою ефективності цієї служби. Якщо розподілення по секторах між кожною групою не викликає жодної критики, цього не скажеш про суворе визначення маршрутів патрульних груп, кожен з яких записаний в спеціальній формі [3]. Більшість поліцейських підрозділів у США та країнах Західної Європи працюють в три зміни, кожна триває 8 годин. Точний час патрулювання іноді змінюється, але загальна схема залишається незмінною. Обсяг і характер навантаження на патрульних різний в кожній зміні, але найбільше навантаження, як правило, припадає на період з 21 до 24 години [3].

Про значення патрульної служби свідчить те, що в діяльності поліції зарубіжних країн чисельність патрульної служби становить від 60 до 75 відсотків від загальної кількості особового складу. В Україні цей показник значно менший.

Отже, вдосконаленню діяльності патрульної служби в зарубіжних країнах приділяється значна увага. Вона частіше за інші служби стає об'єктом досліджень. В окремих районах і містах здійснюються численні експериментальні програми, випробовуються різноманітні моделі патрулювання, проводяться опитування та анкетування населення, з метою виявлення ставлення населення до патрульних. Тому і система правоохоронних органів України, яка зазнала останнім часом серйозних перетворень, надала психологам практично унікальну можливість спостерігати наживо процеси становлення таких феноменів, як професійна свідомість, професійна ідентичність, професійна компетентність.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Офіційний вісник України. 2015. № 63. Ст. 2075. <https://>

news.liga.net/politics/articles/kak_izbezhat_vradievki_pyat_primerov_ushpeshnoy_reformy_politsii

2. Копотун І. М. Досвід діяльності патрульної служби поліції в зарубіжних країнах та перспективи його впровадження в Україні: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. [«Проблеми психологічної безпеки особового складу сил охорони правопорядку під час підготовки та проведення Чемпіонату Європи з футболу у 2012 році»], (Україна, м. Харків, 17 листопада 2010 року). Харків: Академія внутрішніх військ МВС України, 2010, С. 47-50. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

3. Кондратова В. Как избежать Враниевки. Пять примеров успешной реформы полиции. Ліга. Новости: портал/Информ. агентство ЛІГАБізнесІнформ. http://books.ndcnangu.co.ua/Konfertmcii/Konf_AVV_17.11.2010.pdf

Остропілова Г. С.,
студент факультету І ННІПК ОДУВС

Науковий керівник:
Пасько О. М.,
*доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Професіогенез особистості поліцейського вимагає ряд підходів дослідження із різних наукових напрямків таких провідних наук як юриспруденція, психологія, педагогіка, соціологія, філософія та ін. Саме різносторонній підхід у формуванні особистості надає сучасному етапу державотворення новітніх систем щодо якісного виконання професійної діяльності та наявності найвищого рівня компетентності працівника поліції.

У зв'язку із цим, актуальним постає питання щодо виявлення перешкод у формуванні висококваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців. У психологічній літературі наголошується, що явищу професійної деформації більше всього схильні представники професій типу «людина – людина», а саме, медики, педагоги,

працівники сфери обслуговування і ін. Особливий інтерес для нас представляє розгляд професійної деформації у професії поліцейського.

Тому важливим є необхідність звертання уваги на таке соціальне явище як професійна деформація для того, щоб мати можливість її діагностувати та попередити у разі наявності її ознак.

Адже, психіка – найбільше вразливий апарат пристосування людини до екологічного і соціального середовища. При дії на організм надзвичайних обставин, в умовах гострої й особливо хронічної напруги, при підвищеній тривожності як супутній детермінанті напруги психіка може порушуватися в першу чергу [1].

Професійна деформація полягає в тому, що це явище представляє собою результат специфічних особових змін, що відбуваються у фахівця в ході виконання професійної діяльності під впливом різних чинників. До останніх в науковій літературі відносять чинники, обумовлені специфікою професійної діяльності, особовими особливостями працівника поліції [2].

Так, на думку провідного науковця Н. І. Клименко, у вузькому сенсі професійна деформація – це прояви в особистості під впливом деяких особливостей професійної діяльності, таких психологічних змін, які починають негативно впливати на здійснення цієї діяльності і на психологічну структуру самої особистості. Так само під професійною деформацією розуміють придбання таких якостей, навичок і схильностей, які негативно впливають на рішення поставлених перед ним завдань. Вона зазвичай виражається у байдужості, владолубство, підозрілості, скептицизмі, правовий нігілізм, помилкової корпоративності (захист «честі мундира»), схематизм мислення, кар’єризм, індивідуалізм і т.д. [3].

Під терміном «професійна деформація», науковець І. А. Кібаки розуміє як нерозривний процес розвитку двох взаємопов’язаних психологічних феноменів, обумовлених оволодіння і заняттям певним родом діяльності:

- безконтрольно розвиваються негативні зміни в структурі особистості, що знаходять своє вираження, насамперед, у характерологічних особливостях, протіканні психічних процесів, емоційному відображенні дійсності;

- закріпилися свідомі відхилення в структурі особистості, які проявляються в основному в діях при виконанні функціональних

обов'язків і які призводять до порушень встановлених у суспільстві як морально-етичних, так і правових норм.

Професійну деформацію, ступінь ураженості нею, перш за все, можна визначити в процесі спостереження за поведінкою тієї чи іншої людини, на основі аналізу скоєних людьми вчинків і дій [4].

У психологічному відношенні професійна деформація створює відчуття впевненості і непогрішності у своїх знаннях та оцінках, обмежуючи функцію аналізу і пошуку в розумових операціях [5].

Аналіз наукової літератури і власні дослідження науковця В. Є. Бондара дозволили йому виділити такі мікросистемні детермінанти, зумовлені специфікою правоохоронної діяльності в підрозділах органів поліції, як детальна правова регламентація та нормативний характер діяльності в підрозділах поліції; наявність владних повноважень, постійна реалізація яких може призвести до надмірного і необґрунтованого їх використання; підвищена відповідальність за характер і результати своєї діяльності, які викликають у працівників поліції стан напруження і тривоги; психічні та фізичні перевантаження; фактор екстремальності (ризик, постійне очікування небезпеки, непередбачуваність подій, висока емоційна насиченість службової діяльності за умов дефіциту позитивних вражень), що призводить до величезної втрати психологічної енергії і фізичних сил та емоційного виснаження; фактор, який визначається суб'єктом професійної діяльності; корпоративність, зумовлена жорсткою ієрархічністю і авторитарністю всередині органів внутрішніх справ та їх ізоляцією від суспільства; організаційний фактор; адміністративно-управлінський фактор. Окрему увагу привертають злочини, вчинені щодо членів родин поліцейських, що викликано надмірним психофізіологічним навантаженням, перебуванням у стресових ситуаціях, необхідністю виконувати свої службові обов'язки в неробочий час та низкою інших негативних аспектів, пов'язаних із виконанням службових обов'язків, що безпосередньо впливає на психоемоційний стан працівників, у якому вони продовжують перебувати й поза службою [6].

Провідний науковець В. Є. Бондар визначає мікросистемні та макросистемні детермінанти, які впливають на професійну деформацію поліцейського. Так, науковець наголошує, що крім мікросистемних детермінант, на розвиток професійної деформації особистості працівника поліції суттєво впливають детермінанти, зумовлені специфікою правоохоронної діяльності, які ми зараховуємо до групи

макросистемних. Проблеми професіоналізації, зокрема розвитку професійної деформації цих працівників, тісно пов'язані з інформаційною роботою, спрямованою на формування правової культури як населення, так і самих працівників. Результати соціологічних опитувань засвідчують, що в суспільній думці є усталене уявлення про низький рівень моральності та загальну корумпованість правоохоронних органів, домінування у працівників меркантильних інтересів, зрощування з кримінальним світом. На жаль, негативні факти такої діяльності працівників поліції не врівноважуються позитивними оцінками досягнень у протидії злочинності, а це істотно впливає на морально-психологічний стан усієї правоохоронної системи [6].

Однією із причин професійної деформації І. Р. Ващенко та З. Р. Кісіль [7] визначають, що поліцейські, маніпулюючи правовими категоріями (винний, невинний тощо) залежно від певних обставин (наприклад, від показників звітності), працівник поліції довільно тлумачить закон. При цьому у нього виникає притуплення почуття професійного обов'язку, актуалізується прагнення ігнорувати певні етичні цінності. Зокрема, знаючи, і, в цілому, вважаючи справедливими вимоги.

Отже, професійна деформація обумовлена змінами у сфері психічних та соціально-психологічних явищ. Ці зміни обумовлені типами темпераменту та акцентуаціями характеру особистості професіонала. Проте, вагомий вплив здійснює професійне середовище, яке і змінює професійну компетентність.

Тому ми звернули увагу на ознаки та різновиди професійної деформації, оскільки вони є первинною ланкою формування особистості професіонала. Саме знання різновидів професійної деформації являються основою для профілактики та попередження професійної деформації особистості під час професіогенезу.

Також були розглянуті детермінанти, які обумовлюють професійну деформацію особистості. Розглянуті об'єктивні та суб'єктивні фактори, які впливають на розвиток та становлення особистості професіонала. Велика увага була присвячена систематизації та аналізу сучасних наукових досліджень у даному аспекті, у результаті чого визначені макросистемі та мікросистемі детермінанти, які впливають на поліцейського.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Наукова публікація НАН України. URL: <https://smekni.com/a/201627/profesyna-deformatsya/>

2. Наукові робота, доклади, учбові матеріали та інші документи.
URL:<https://works.doklad.ru/view/Bp6Wf58HDck.html>

3. Клименко, Н. І. Криміналістичні знання в структурі професійної підготовки слідчого: Учеб. Посібник. Київ: Вища шк., 1990. С. 74

4. Кібаки І. А. Деякі проблеми виявлення психологічного механізму, сутності та попередження деформації особистості співробітників карного розшуку. Питання кримінології, криміналістики і судової експертизи. 1999. № 14. С.144-150.

5. Шинкаренко І. О. Професійна деформація жінок-поліцейських: проблеми та шляхи подолання. Матеріали і всеукраїнського круглого столу (ДДУВС, 18.05.2018).

6. Бондар В. Є. Детермінанти професійної деформації працівників національної поліції. Юридичний бюлетень. 2018. № 8. С. 283-91.

7. Ващенко І. Р., Кісіль З. Р. Причини та ознаки прояву професійної деформації працівників органів внутрішніх справ. Вісник Національного університету оборони України Питання психології. 2012. № 2. С. 134-140.

Пасько О. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ ГНОСЕОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СЛІДЧОГО ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Становлення суспільства та держави у цілому забезпечується сучасними вимогами, які обумовлюються сукупністю змін у різних сферах діяльності: економічних, політичних, соціальних, культурних, інформаційних та ін. Все це висуває високі вимоги до висококультурних, компетентних та конкурентоспроможних працівників. У зв'язку із цим, якісна та ефективна робота слідчого повинна забезпечуватись вимогам відповідності сьогодення.

Актуальним постає питання готовності слідчого до ефективного виконання професійних обов'язків. Тому важливим є дослідження елементів структурно-логічної готовності слідчого до професійної діяльності.

Розглянемо більш детальніше різновид структурно-логічної готовності слідчого до професійної діяльності – гносеологічну готовність.

Гносеологічна готовність слідчого до професійної діяльності – це інтегральний стан слідчого, який полягає в його здатності до інтелектуальній діяльності.

Для визначення психологічного профілю ми провели опитування 116-ти слідчих Одеської та Херсонської областей у 2020 році. Нами попередньо був проаналізований середньоарифметичний показник ідеального та реального слідчого на думку самих слідчих відповідно до рівнів сформованості провідних професійно важливих якостей. Респондентам потрібно було здійснити оцінку якостей за трьох бальною шкалою, де 1 – низький рівень, 2 – середній рівень та 3 – високий рівень.

У анкетах респонденти зазначили показники реального та ідеального слідчого, ми їх об'єднали у середньоарифметичний показник відповідно до кожної якості. Вимоги до розрахунків та формули до середньоарифметичного показник профілю слідчого детально описані у науковій статті [1].

Один із різновидів гносеологічної готовності – це прогностична готовність, яка обумовлюється наступними провідними професійно важливими якостями: прогностичність і передбачуваність. Підставляючи показники даних якостей визначаємо середньозважений рівень прогностичної готовності – 2,31.

Розглянемо наступний різновиди гносеологічної готовності – це конструктивна готовність, яка обумовлюється наступними провідними професійно важливими якостями: індуктивність і послідовність. Підставляючи показники даних якостей визначаємо середньозважений рівень конструктивної готовності – 2,26.

Один із різновидів гносеологічної готовності – це реконструктивна готовність, яка обумовлюється наступними провідними професійно важливими якостями: дедуктивність і розсудливість. Підставляючи показники даних якостей визначаємо середньозважений рівень реконструктивної готовності – 2,48.

Наступний різновид гносеологічної готовності – це оцінна готовність, яка обумовлюється наступними провідними професійно важливими якостями: неупередженість і об'єктивність. Підставляючи показники даних якостей визначаємо середньозважений рівень оцінної готовності – 2,56.

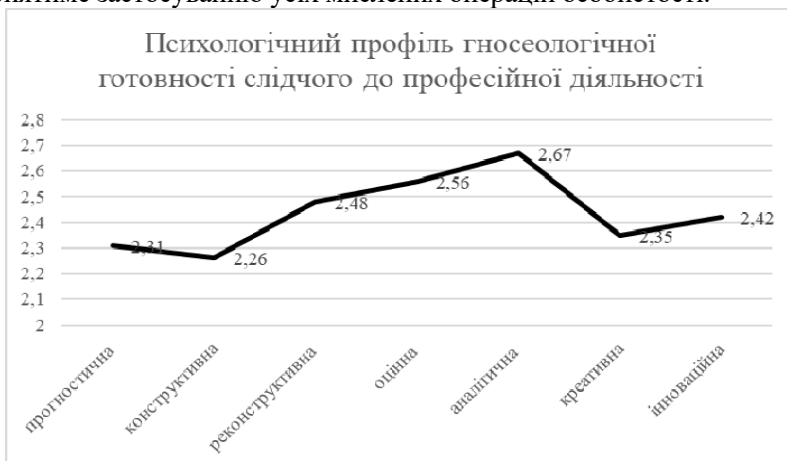
Наступний різновид гносеологічної готовності – це аналітична готовність, яка обумовлюється наступними провідними професійно важливими якостями: логічність і гнучкість. Підставляючи показники даних якостей визначаємо середньозважений рівень аналітичної готовності – 2,67.

Наступний різновид гносеологічної готовності – це творча готовність, яка у свою чергу поділяється на креативну та інноваційну готовності.

Креативна готовність обумовлюється наступними провідними професійно важливими якостями: креативність і оригінальність. Підставляючи показники даних якостей визначаємо середньозважений рівень креативної готовності – 2,35.

Інноваційна готовність обумовлюється наступними провідними професійно важливими якостями: винахідливість і ініціативність. Підставляючи показники даних якостей визначаємо середньозважений рівень інноваційної готовності – 2,42.

Отже, виходячи із показників зазначених у графіку 1 (див. графік 1) середньозваженого рівня гносеологічної готовності слідчого, видно, що усі різновиди гносеологічної готовності розвинуті вище середнього рівня. Серед них менш розвинутою є конструктивна готовність (2,31). Такий показник не сприятливим, оскільки під час побудови криміналістичних версій та плануванні розслідування слідчий повинен бути здатним побудувати цілісний образ чи явища із умовно заданих частин або елементів. Проте, у зв'язку із тим, що слідчі зазначили самим високим показником аналітичну готовність (2,67), то це сприятиме застосуванню усіх мислених операцій особистості.

Графік 4.3.5. Графік середньозваженого рівня гносеологічної готовності слідчого

Таким чином, результати проведеного дослідження зазначають, що рівень гносеологічної готовності слідчого до професійної діяльності знаходиться на рівні вище середнього. Такі показники є сприятливими для професійної компетентності працівників органів досудового розслідування.

Набуло подальшого розвитку необхідність вивчення на науковому рівні певних видів та підвидів готовності, які є необхідними для органів досудового розслідування.

Перспективи використання результатів дослідження пов'язані із необхідністю удосконалення структурно-логічної моделі готовності до професійної діяльності відповідно до плинності та змін в українському законодавстві та вимог, які висуває суспільство.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Пасько О. М. Психологічний профіль операціональної готовності слідчого. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 2. С. 134-136.

*Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук*

ПРОФЕСІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Професійна діяльність працівників поліції, а саме оперативних підрозділів, може й повинна бути розглянута як діяльність в особливих умовах. Вона супроводжується реальною загрозою для життя та здоров'я, високим рівнем психічної напруги. Безумовно, потрібно враховувати здатність працівника витримувати навантаження і зберігати боєздатність попри негативний вплив зовнішніх та внутрішніх, в тому числі психологічних чинників, що можуть призвести до негативних наслідків та руйнівно впливати на психологічний баланс особистості.

Аналіз сучасних наукових розробок Клименко І. В., Швець Д. В., Шинкаренко І. О. та ін.) дає підстави погодитись з наступною класифікацією системних негативних факторів, що суттєво впливають на ефективну професійну роботу поліцейських і які, безумовно, необхідно враховувати в процесі професійно-психологічної підготовки працівників поліції:

зовнішні чинники:

ситуації протиборства: вміння вести психологічну боротьбу з особами, котрі протидіють попередженню, розкриттю злочинів, протистояти психологічному тиску, маніпулюванню, як з боку законослухняних громадян, так і правопорушників, не піддаватися на провокації тощо [1, с. 227];

конфліктні ситуації в процесі службової діяльності: уміння проаналізувати внутрішні причини конфлікту, розібратися в закономірностях їх виникнення, протікань і способах вирішення конфліктних ситуацій: образа і насилля над особистістю, хуліганство, грабіж, вбивство, протидія представнику влади, вербальна і фізична агресія тощо; вміння володіти собою в психологічних напружених конфліктних, провокуючих ситуаціях [2. с. 17];

інші: негаразди побутового характеру (в т. ч. сімейні), негаразди службового характеру, дефіцит часу.

внутрішні чинники:

фізіологічні – біль, погіршення самопочуття, погіршення витривалості (фізичної, психологічної, фізіологічної), втомленість, напруга (нервова, фізична);

емоційні – ризик, почуття небезпеки, травма, поранення, загибель товариша, участь в насильницьких діях, застосування зброї на поразку, вигляд крові, труп, висока відповідальність;

інформаційні – невизначеність ситуації, недостатня інформація, надлишкова інформація, несподіваність.

Діяльність Національної поліції України висуває високі вимоги як до особистих (психофізіологічних і психологічних) якостей, так і до професійної майстерності працівників поліції, що конче необхідні для успішного виконання поставлених перед ними службових задач. Збільшення напруженості в професійній діяльності, висока «ціна» і відповідальність за прийняті рішення, виконання дій в умовах дефіциту часу – все це постійно посилює вимоги до сучасних оперативних працівників поліції. Приймаючи до уваги вищевказане, проблема формування професійної стійкості, з нашої точки зору,

наразі є актуальною і у зв'язку з нестабільністю і надзвичайністю різних ситуацій, які сприяють до виникнення у працівників оперативних підрозділів поліції стану тривалої психічної напруги що, безумовно, знижує їх боєздатність.

Діяльність курсантів закладів вищої освіти МВС України має внутрішню (психологічну) структуру: цілі, мотиви, засоби, цілеспрямовані дії, кінцевий (очікуваний) результат. До вищеназваної структури слід включити пізнавальні та емоційно-вольові процеси, психічні якості, стан та освіту індивідуума, його особистісні якості. Вона має на різних курсах деякі особливі риси. На першому курсі здійснюється залучення (призвичаєння) до специфіки поліцейської служби, входження у роль курсанта закладу вищої освіти системи МВС, опанування первинних базових знань, навичок та вмінь майбутнього фахівця; другий курс навчання характеризується тим, що труднощі адаптації поборені, йде інтенсивне навчання, курсанти отримують достатньо суттєвий обсяг професійної та загальноосвітньої підготовки, вони включені до всіх форм навчально-виховної роботи; на старших курсах відбувається інтенсивний процес входження до спеціалізації, активне виконання службових задач, стажування в підрозділах Національної поліції України.

З нашої точки зору, формування професійної стійкості повинно здійснюватися комплексно як в системі закладів вищої освіти МВС з урахуванням різновікового цензу і, відповідного курсу навчаємих, про що йшлося вище (підвищенням професійної направленості всіх навчальних дисциплін – загальноосвітніх і спеціальних), так і в системі службової (професійної) підготовки в підрозділах Національної поліції України та відповідній самоосвіті працівників.

З урахуванням всіх вищенаведених обставин, можна дійти до висновку, що професійно-психологічна підготовка майбутніх працівників оперативних підрозділів поліції в закладах вищої освіти системи МВС повинна бути спрямована на формування стійкості до системних негативних чинників, які найбільш частіше виникають в процесі оперативно-службової діяльності.

Задля цілеспрямованого формування відповідної професійної стійкості в навчальному процесі слід використовувати активні, відповідаючі сучасним вимогам, методи навчання: психодіагностику (спостереження, бесіда, тестування); тренінги з розвитку професійної пам'яті, уваги та спостережливості; психофізичні тренінги з подолання перешкод (ускладнення навчальних завдань, смуга

перешкод, лабіринти); ідеомоторне тренування; тренінги з використанням елементів несподіваності, дефіциту часу, шумових та вогневих ефектів (морально-психологічна смуга); тренінги з освоєння ситуацій, пов'язаних з сприйняттям страждань, крові, поранень, травм, трупів; навчання основам аутогенного тренування; тренінги самонавіяння, самопереконання, настрою; ситуативно-образне психорегулююче тренування (уявне перерахування працівником поліції індивідуально-ціннісних якостей і ситуацій, в яких йому щось удалось). Доцільність практичних занять, тренінгів виправдана існуванням відомої психологічної закономірності: людина, що попадає неодноразово в складні умови і яка з ними впоралася, має більш шансів вийти із честю з чергової екстремальної ситуації, чим той, хто ніколи не попадав в них.

При цьому важливо дотримуватись основних принципів активного навчання, а саме: зміст і методи навчання повинні відповідати рівню підготовленості навчаємих; заздалегідь моделювати навчальний процес і його кінцевий результат; оптимальний вибір видів навчальної діяльності, що найбільш підходить до конкретної теми; проблемне вивчення нового матеріалу; вивчення, аналіз і оцінка помилок, що допускаються в конкретних ситуаціях; поступове зростання складності навчального матеріалу і його постійна новизна; стимулювання колективної пізнавальної діяльності; випереджаюче навчання, постійний контроль ефективності занять при постійному зворотньому контролі якості навчання.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Швець Д. В. Психічна стійкість працівника поліції як основа готовності до службової діяльності в екстремальних ситуаціях / Д. В. Швець // Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. С. П. Бочарової (м. Харків, 30 берез. 2017 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. Справ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка Нац. акад. пед. наук України; Консультативна місія Європейського Союзу в Україні. Харків: ХНУВС, 2017., С. 226-229.
2. Шинкаренко І. О. Психологічні рекомендації працівнику Національної поліції під час дій в екстремальних умовах : наук.-метод. рекомендації / І. О. Шинкаренко. Дніпро : ДДУВС, 2020, 56 с.

*Прутіян Х. О.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук*

МОТИВИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРІЙНИМИ ВБИВЦЯМИ

З початком виявлення перших серійних вбивств постало питання їх дослідження, зокрема однієї з факультативних ознак суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень – мотиву їх вчинення. Серійне вбивство – це особлива категорія кримінальних правопорушень, мотиви яких не є традиційними, очевидними та логічними, що й сформувало думку про їх «невмотивованість». Але будь-яка людська поведінка зумовлюється сформованою у кожного індивідуальною системою ціннісних координат, тому вона завжди буде вмотивованою. Слід зазначити, що навіть у психічно хворих, які здійснювали дані кримінальні правопорушення, були для цього «свої» причини. В зв'язку з чим й виникла необхідність дослідження особистості «серійного вбивці» та можливих мотивів вчинення ним даних кримінальних правопорушень. Адже, це допоможе знайти відповіді й на інші питання. Як з'являються серійні вбивці? Чому вони відчувають насолоду, завдаючи біль іншим ? Чому у них з'являється бажання позбавляти людей життя ? Чим спричинений вибір конкретних жертв ?

Серійний убивця – за сучасною класифікацією, особа, яка під час кожного епізоду скоїла три і більше окремих події (напад, вбивство) без очевидних на те мотивів. Більшість з них мають антисоціальні розлади, ставляться з байдужістю до страждань інших людей і з презирством до суспільних норм моралі. Дуже часто в серійних вбивствах також присутній елемент сексуального злочину. Категорія серійних вбивств характеризується непередбачуваністю та нелогічністю, що зумовлює підвищену складність їх розслідування. Адже необхідно зрозуміти особливості, спосіб, періодичність та мотив вчинення таких діянь, щоб попередити появу наступних жертв. Для серійних убивств характерний свій ритуал, що постає як

схема послідовних дій; це процес, що починається з того моменту, коли він уперше задумується про вбивство, та закінчується емоційними переживаннями, що супроводжують злочинця вже після реалізації задуманого, практично до початку вчинення наступного злочину [1, с. 20].

Зазвичай особи, які вчиняють серійні вбивства мають вроджені психічні захворювання або набуті психічні розлади. Більшість таких осіб знаходяться під наглядом медичних закладів та правоохоронних органів. Існує неправдиве припущення, що психічно хворі особи здатні вчиняти будь-які насильницькі дії щодо інших осіб. Але лише незначна частина даної категорії осіб здатна причиняти біль, тим паче зважитись на вбивство людини. Позбавлення життя іншої людини має серйозні психологічні наслідки для особи, яка скоїла його. Скоєння вбивств передбачає деформацію всієї структури особистості [2, с. 315].

Антонян Ю. М. запропонував віднести до сексуальних вбивств випадки протиправного позбавлення життя, які пов'язані з сексуальними переживаннями, потягами та мотивами. Такі насильницькі злочини можуть і не супроводжуватися власне сексуальними діями, наприклад зґвалтуванням, але за своїм внутрішнім і суб'єктивним змістом обумовлюються сексуальним життям винного, його відносинами з представниками протилежної статі [3, с. 11].

У випадках визнання вбивць неадекватними, до них не застосовуються методи карального характеру, адже неможливе досягнення їх головної мети – усвідомлення вини, переусвідомлення поглядів та виправлення. Згідно із ст. 509 Кримінального процесуального кодексу України слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язані залучити експерта для проведення психіатричної експертизи при наявності згідно з медичним документом у особи розладу психічної діяльності або психічного захворювання. Згідно з ч. 2 ст. 513 Кримінального процесуального кодексу України, визнавши доведеним, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності суд постановляє ухвалу про застосування примусових заходів медичного характеру. Більшість рядових правопорушень, які зумовлені звичайними життєвими обставинами, можливо передбачити та попередити. Так «звичними» мотивами вважають: користь, помсту, ревності тощо. Попри те, що серійні вбивці носять маску «нормальності» - звичайного громадянина,

зразкового працівника та сім'янина, тобто мають такий життєвий шлях та проблеми як і більшість людей, ряд перерахованих причин їх не цікавить. Адже їх мислення є ширшим та неординарним. Будь-якій дії людини сприяє спонукання, яке у разі вчинення правопорушення проявляється у вигляді мотивації. Основою мотивації серійних убивць є комбінація різних психологічних та сексуальних чинників, що спричиненні почуттям неповноцінності та неадекватності. Більшість із них зазнавали моральні або насильницькі приниження у свою адресу, які намагаються компенсувати шляхом заподіяння білю іншим особам.

Серед теоретичних класифікацій серійних вбивць найбільш відома і визнана класифікація за спрямованістю мотивації серійних вбивць [1, с. 202], що включає :

1) вбивць-візіонерів – здійснюють вбивства під впливом ілюзій і галюцинацій;

2) вбивць-місіонерів – здійснюють вбивства людей з групи ризику (повій, наркоманів, гомосексуалістів), а також за расовими або національними ознаками, позбавляючи, на їхню думку, суспільство від «бруду»;

3) вбивць-гедоністів – здійснюють вбивства заради отримання різного роду задовольень – від сексуального до садистського, від тортур до людоджерства. У представників цієї групи форма «соціопат» переважно характеризується егоцентричністю, яка виражається у визнанні нормальності задоволення своїх потреб, навіть якщо при цьому необхідно позбавити людину життя ;

4) вбивць-мисливців (владолюбов) – вбивають для відчуття своєї переваги над безпорадною жертвою, тим самим прагнуть компенсувати своє відчуття нікчемності й марності.

Основне призначення практико-прикладної класифікації серійних вбивць визначається адаптацією теоретичних знань у реальній дійсності. Так, приклади вище перерахованих мотивів можна розгледіти у поведінці найвідоміших серійних убивць :

Андрій Романович Чикатило – один з найвідоміших радянських вбивць.

Здійснив понад 65 вбивств, але зізнався лише у 55 вбивствах (21 хлопчика у віці від 7 до 16 років, 14 дівчаток у віці від 9 до 17 років та 17 жінок). З інтерв'ю можна виділити наступні фрази, в яких описуються життєві обставини, що могли стати поштовхом до здійснення злочинної діяльності у майбутньому: «Мені говорили, що

я запрограмований уже, така доля моя була. Мені лікарі ще казали, що я звихнувся ще з дитинства», «Виховувався однією матір'ю, яка мала скрутне матеріальне становище», «...під час воєнних дій бачив трупи. У післявоєнні роки голоду у моїй місцевості були випадки канібалізму», «Мати весь час мені казала не виходити нікуди зі двору, тому що мене можуть з'їсти», «Виховували так, що секс – це шкідливо, що тільки потрібно працювати, будувати комунізм ... а все особисте не потрібне. А я відчуваю, що воно мені потрібно, на мозок давить і давить», «Я хотів одружитися з нею, але не міг вступити в статевий акт через фізичні проблеми. Через це чоловіки насміхалися наді мною, називали «баба»», «Але вона не насміхалася наді мною. Я плакав в ночі у подушку і вона плакала». Зі слів психіатра: «Чикатило казав, що для нього сама статева приналежність об'єкта була незначною, для нього були значними ті дії, та влада, яку він отримував, маніпулюючи зі своїм об'єктом, статя якого не мала значення». Чикатило належить до категорії вбивць-гедоністів [4, с. 163].

Роберт Ендрю Берделла – американський серійний вбивця. Позбавив життя понад 6 людей чоловічої статі. Першою жертвою став його коханець, якого він запросив до себе і нагодував транквілізаторами до втрати свідомості. Опісля декілька разів його згвалтував неприроднім шляхом. Наступного ранку пішов на роботу, а повернувшись додому, продовжив гвалтувати коханця, в результаті чого той помер. Берделла повісив труп вверх ногами, щоб розтяти, але це його збудило, він взяв фотоапарат і зробив ряд фотографій. Опісля розтяв тіло кухонним ножом та бензопилою. Частини тіла він завернув в декілька шарів паперу, упакував у мішки та наступного дня викинув на смітник. Це його мотивувало на вчинення наступних злочинів схожим чином. Берделла належить до категорії вбивць-мисливців [4, с. 171].

Сергій Васильович Ряховський – радянський та російський серійний вбивця. Здійснив 18 доведених вбивств (більшість жертв були літніми жінками, 5 чоловіків та 2 підлітки). Вперше був заарештований за напади на літніх жінок з метою згвалтування через «непереборне бажання інтимної близькості з жінкою». Під час ув'язнення пройшов процедуру «опущення» та прийшов до висновку, що жертв не можна залишати живими, а убивати в першу чергу необхідно гомосексуалістів. Ряховський вважав, що повинен «боротися з повіями та гомосексуалістами шляхом їх убивства і

наступної реінкарнації». Після смерті він наносив мертвим тілам пошкодження і в його діях спостерігалось нарощення жорстокості протягом серії вбивств. Улюбленими методами вбивств у Ряховського були нанесення колото-різаних ран або удушення голими руками. Очевидно, що Ряховський належить до ряду вбивць-місіонерів [4, с. 185].

Девід Берковіц – американський серійний вбивця. Вбив 6 жінок. Коли Берковіц залишився без сім'ї та з часом почав страждати від дивних фантазій та параноїдальних марень, які стали причиною його першої спроби вбивства. У переддень Різдва під впливом уявних демонів він напав з ножом на двох жінок, які однак, залишилися живими. З часом Берковіц почав вважати виття собак повідомленням від демонів, які ніби наказували йому йти вбивати жінок. Слідчі піддавали сумніву цю теорію, вважаючи причиною вбивств невпевненість у стосунках з жінками та збочене почуття насолоди, яке він отримував від вбивств. Вищевказані особливості мотиву вчинення вбивств вказують на приналежність Берковіца до вбивць-візіонерів [4, с. 190].

На основі викладеного можна стверджувати, що серійні вбивства – це особливий вид кримінальних правопорушень проти життя особи, які потребує ґрунтованого дослідження. Без єдиного підходу до розуміння сутності цього явища з погляду теорії та практики неможлива правильна кваліфікація вчинених діянь і належна організація розслідування злочинів, які містять ознаки серійності. Так, за найпоширенішою теоретично-практичною класифікацією серійних вбивць поділяють на візіонерів, місіонерів, гедоністів та мисливців.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Лавров Н. Н. Маньяки: охотники на людей / Н. Н. Лавров./ Ростов н/Д: Феникс, 2008. 252 с.
2. Попович О. В. Соціально-психологічна характеристика особистості злочинця / О. В. Попович // Часопис Київського університету права. К., С. 313–317.
3. Антонян Ю. М. Причины преступного поведения , М., 1992, 207 с.
4. Шехтер Х., Эверит Д. Энциклопедия серийных убийств: КРОНН-ПРЕСС, М., 1998. 352 с.

*Ребрик О. О.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Враховуючи, ситуацію, яка склалася в Україні, зокрема, анексія Криму, війна на Сході – спричинила появу різних негативних явищ, серед, яких є поява великої кількості дітей, які постраждали внаслідок бойових дій, що сталися в Україні. Ці діти пережили психотравмові події, наслідки яких ще довго будуть відбиватися на їхньому психічному здоров'ї, поведінці. Деякі з цих дітей потребують особливого піклування, допомоги з боку дорослих, розуміння однолітків. На нашу думку, працівники правоохоронних органів також повинні мати навички спілкування з даною категорією дітям, які постраждали внаслідок воєнного конфлікту, зуміти надати їм первинну психологічну допомогу. Це потрібно для того, щоб відновити довіру дітей до поліцейських, аби вони не боялись звернутись по допомогу до правоохоронних органів.

Серед вчених, які займалися даною темою, є: Андрєєнкова В. Л., Бандурка І. О., канд. юрид. н., Бочкор Н. П., Виходцева О. А., канд. психол.н., Войцях Т. В., Волошин П. В., докт. мед. н., проф., Гніда Т. Б., канд. психол. н., Журомська Л. М., Зеленько О. А., Калашник О. А., Кирилюк І. М., канд. психол. н., Кліменко О. Д., Ковальчук Л. Г., канд. пед. н., Кукуруза Г. В., докт. психол. наук, Ларіна Ю. А., Левченко К. Б., докт. юрид. н., проф., Лунченко Н. В., Луценко Ю. А., Марута Н. О., докт. мед. н., проф., Никонова І. Ю., Панок В. Г., докт. психол. наук, проф., Проскуріна Т. Ю., докт. мед. н., проф., Разводова Т. О., Руденко І. М., канд. психол. н., Сосновенко Н. В., Тінякова А. І., канд. психол. н., Третиннікова Л. А., Трубавіна І. М., докт. пед. н. проф., Швед О. В., канд. соціол. н., Шевченко Л. О., канд. психол. н., Шестопалова Л. Ф., докт. психол. наук, проф.

Надаючи невідкладну психологічну допомогу, потрібно пам'ятати, від чого страждають діти в екстремальній ситуації:

- раптовість – що менше очікується подія, то більше вона руйнує психіку;

- тривалість – що довше перебуває людина чи дитина в зоні екстремальної ситуації, то більше виснажується. Симптоми, що свідчать про дезадаптацію (розлади сну, виснаження, роздратування, неможливість сконцентруватися, розлади здоров'я тощо) зростають із кожним днем;

- постійні зміни – в екстремальних ситуація дитина, як правило, потрапляє в зовсім нові й несприятливі умови життя. Більше того, періодично щось змінюється, і психіка людини, а дитини тим більше не встигає опрацювати нову, важливу для виживання інформацію;

- масштаб руйнування після катастрофи – очевидців вражають масштаби лиха, руйнування інфраструктури.

- горе і втрати – учасники воєнного конфлікту надовго розлучаються з родиною і звичним способом життя; втрачають роботу, часто переживають загибель друзів. І, що найгірше, постійно очікують на втрати [1].

Дітям, які пережили психологічну травму, досить важко зрозуміти, що з ними сталося. Це пов'язано, насамперед, з їхніми віковими особливостями: їм не вистачає соціальної, фізіологічної та психологічної зрілості. Дитина не в змозі повністю усвідомити зміст того, що відбувається – вона просто запам'ятовує ситуацію, свої переживання в цю мить. Її сприйняття дійсності стає хаотичним, безладним, починає відзначатися плутаниною, втрачається «структура світу» в якому дитина живе.

Діти цього віку здатні вже не просто відчувати і згадувати травматичні події, але й осмислювати та глибоко переживати їх. У них уже можна діагностувати посттравматичний стресовий розлад. Його характерні ознаки у дошкільників такі:

1. Надмірна настороженість, тривожність. Дитина навіть у спокійній, захищеній обстановці залишається напруженою, весь час чогось боїться. Часто вихователі оцінюють таку поведінку як особливість психіки дитини (нервовість) і говорять батькам, що їхня дитина вразлива, їй треба «зміцнювати нерви». Однак, якщо це дитина – вимушений переселенець, то така поведінка може бути ознакою посттравматичного стресового розладу. Малюк потребує допомоги психолога, а не лікаря-невропатолога.

2. Виразний страх розлуки з батьками («прилипання» до значущого дорослого). Дитина плаче, не хоче залишатися в садочку,

її важко зацікавити іграми з іншими дітками. Навіть якщо її відволікти і привабити якоюсь іграшкою чи роботою, вона може залишити цікаве для неї заняття чи навіть веселу гру і бігти до вікна чи дверей, щоб виглядати там маму, бабусю чи тата.

3. Виразний страх при появі якогось стимулу, що нагадує про пережиту травму (людини в камуфляжі або в капюшоні, що нагадує балаклаву; різкий звук, телевізійна передача, навіть малюнок у книжці). Стимул може бути на перший погляд абсолютно нейтральний. (Хлопчик-біженець п'яти років почав плакати, бити книжку і навіть упісявся, побачивши в книжці малюнок поїзда, який від'їжджав, а за ним бігли дівчинка та її мама і махали руками. В самій проілюстрованій цим малюнком історії не було нічого трагічного: там розповідалось як старший брат дівчинки поїхав навчатися в університеті. Та хлопчик-біженець побачив в малюнку зовсім інше – дівчинка і її мама, вимушені переселенці, вони вийшли на станції щось купити, затримались, а поїзд з їхніми речами та бабусю поїхав. І вони залишилися без документів у зовсім чужому місті.)

4. Проблеми із засинанням. Дитина боїться йти спати, переконує вихователя чи батьків, що у неї під ліжком ховається «чудовисько», яке хоче її вбити чи вкрати. Подібні страхи час від часу з'являються і у не травмованих дітей, але у діток із посттравматичним стресовим розладом (і не обов'язково у переселенців, а у всіх, хто пережив травмівну подію) вони постійні, супроводжуються нічними кошмарами та жакіттями.

5. Нічні кошари та нічні жакіття. Зауважимо: це близькі, але не рівнозначні явища. Вони можуть супроводжувати не тільки нічний, але й денний сон дітей. Нічні кошари – це яскраві сновидіння у яких відображаються елементи пережитої дитиною травмівної події. Прокинувшись, дитина добре пам'ятає нічний кошмар і продовжує його переживати, переповідає сюжет дорослому чи одноліткам. Сюжети нічних кошмарів мають яскраво виражену тенденцію до повторюваності. Нічні жакіття, на відміну від кошмарів, дитиною не запам'ятовуються. Малюк може кричати уві сні, кидатися і навіть плакати. Але прокинувшись, не може пояснити, що його злякало.

6. Часті крики та істерики, що виникають ніби без жодних зовнішніх причин. Однак при пильному аналізі виявляється, що певний звук, слово чи навіть запах повертав дитину до пережитих в минулому відчуттів і провокував мало усвідомлювану самою дитиною реакцію.

7. Підвищена агресивність чи надмірна пасивність. У травмованих дітей не задовольняються базові потреби безпеки, захищеності та самоповаги. До того ж старші дошкільники, що бачили безпомічність своїх батьків у складних життєвих обставинах, переживають кризу довіри до спроможності дорослих людей захистити їх. Відтак вони 35 витворюють власні захисні стратегії – нападати першим або ховатися.

8. Тривога за майбутнє. Відчуття своєї беззахисності. Дитина постійно вимагає пояснень, чому сталося те, що сталося, і чи не може воно повторитись в майбутньому.

9. Тенденція до регресивної поведінки. Старші дошкільники починають поводитись як маленькі дітки. У них може повернутися енурез та енкопрез, звичка смоктати палець, можуть навіть зникати засвоєні навички мовлення.

Основні показники сприятливої соціально-психологічної ситуації.

1. Показники емоційного фону: – вербальні: лагідні, заспокійливі слова, словесне вираження оптимістичного настрою в процесі взаємодії з дітьми; – невербальні: добра посмішка, сміх, спокійний і позитивний тон.

2. Показники налаштування на позитивну співпрацю з дитиною: – вербальні: висловлення зацікавленості в думці та ідеях інших, звернення до дитини з уточнюючими питаннями (Як ти вважаєш? Тобі це подобається?); – невербальні: демонстрація уважного вислуховування.

3. Показники ефективності взаємодії: – вербальні: словесне підтвердження правильності вчинків дитини, задоволення результатом, підбадьорювання у випадку невдачі; – невербальні: жести, що висловлюють задоволення від зробленого дитиною[2].

У кожної дитини є улюблена іграшка – лялька, ведмедик, зайчик. У дитини-переселенця – це іграшка, привезена з дому, що уособлює цей дім, спокійне життя до травмивної події. У дитини, чий батько воює в АТО, це – іграшка, подарована батьком, що символізує зв'язок із ним. Найулюбленіші іграшки допоможуть малюкові не відчувати себе самотнім у садку. Щоб налагодити стосунки із психологічно травмованою дитиною, яка погано йде на контакт, можна спробувати спочатку спілкуватися з нею за посередництвом ляльок.

Здебільшого травмивні події призводять до втрати контролю, хаосу, тому можливість вибору або контролювання (за умови, що це можливо) дадуть дитині змогу почуватися в безпеці.

Домовтеся з дитиною про те, до кого вона може звернутися в разі необхідності. Завжди є людина, якій дитина найбільше довіряє, чиє товариство їй особливо приємне. Це може бути один із вихователів, няня, психолог, медсестра тощо [3].

Отже, залучення правоохоронців до надання психологічної допомоги дітям, які постраждали, внаслідок воєнного конфлікту є дуже важливим. Потрібно показати, в першу чергу, дітям, що звернувшись по допомогу до поліції, обов'язково отримаєш допомогу. В подальшому збільшиться тенденція довіри дітей до поліції.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Правила безпеки та можливості отримання допомоги у період конфлікту в Україні: метод. рекомендації. К: Агентство «Україна», 2014.48 с.

2. Допомога дітям, постраждалим внаслідок воєнного конфлікту: Довідник вихователя дошкільного навчального закладу. Н. В. Пророк, С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко та ін., за ред. Н. В. Пророк. Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2015. 84 с.

3. Діти та війна: навчання технік зіцнення Львів: Інститут психічного здоров'я, 2014 85 с.

4. Бібліографічний опис статті: Шевченко О. Збройні конфлікти та шляхи їх врегулювання. Соціальна психологія. 2005. № 2 (10). с. 28-37.

5. Долинська Л. В. Психологія конфлікту: Навч. посіб. Л. В. Долинська, Л. П. Матяш-Заяц. К. Каравела, 2010. с. 7-14

Савайда О. І.,
*доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права ЛьвДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

Надурак В. В.,
курсант ЛьвДУВС

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ БАР'ЄР В ПІДГОТОВЦІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Службова діяльність працівників правоохоронних органів є стресовою, в деяких випадках навіть екстремальною. Адже їхня

діяльність пов'язана із припиненням злочинних посягань на життя та здоров'я людини та громадянина й часто здійснюється в надзвичайних обставинах та ситуаціях, пов'язаних з підвищеним професійним ризиком (для життя та психіки), необхідністю прийняття швидких рішень в критичних умовах, небезпекою для здоров'я й навіть життя. Тож, адаптуватися до умов агресивного середовища та підвищити рівень своєї професійної майстерності допомагає такий психологічний елемент, як стресостійкість, який і є важливим психологічним вмінням для правоохоронця під час виконання ним своїх професійних обов'язків.

У науковій літературі психологічну підготовку розглянуто як комплекс заходів, спрямованих на формування, підтримку та розвиток у працівників поліції професійно важливих психологічних і морально-ділових якостей. Результатом підготовки має бути сформована психологічна готовність до ефективного виконання професійної діяльності [1; 3].

Психологічне забезпечення професійної діяльності активно досліджували вітчизняні науковці, зокрема: Д. Александров, В. Барко, Г. Бевз, О. Блінов, М. Корольчук, О. Левенець, В. Осьодло, В. Стасюк та інші.

Наприклад, В. І. Барко зазначив, що при використанні елементів психологічної підготовки на інструктажі особового складу відділів Національної поліції, при надходженні сигналу про необхідність діяти, підвищується ефективність дій в особливо складних умовах. В. О. Соболев дійшов висновку, що психологічна підготовка поліцейських в підрозділах формує у них моральні і психологічні якості, які гарантують ефективність та психологічну готовність до дій в складних, небезпечних для життя умовах. У закладах вищої освіти МВС України зі специфічними умовами навчання психологічна підготовка слухачів і курсантів знаходить все більш широке поширення на заняттях зі спеціальної та фізичної підготовки, певних спецкурсах психологічного спрямування та у позанавчальних заходах [2; 3].

Психологічна підготовка поліцейських в спеціальних школах і навчальних закладах різних країн здійснюється не тільки в ході певного роду занять, а й в рамках спеціального курсу, що, на нашу думку, є перспективним напрямком удосконалення її і у відомчих закладах вищої освіти МВС України. Так, наприклад, у поліцейських школах ФРН до курсу навчання поліцейських включено вивчення науки про поведінку (психологічні особливості, типи, темперамент

особи) людини, оскільки поліцейський повинен добре уявляти собі мотиви, наміри і можливі реакції того, з ким він зіткнувся під час несення служби чи виконання своїх обов'язків.

Так, в навчальному центрі франкфуртської охоронної поліції при терміні навчання шість місяців введено обов'язковий курс професійної психології. У Франції первинна підготовка поліцейських кадрів здійснюється в поліцейських школах, де слухачі навчаються в умовах максимально наближених до реальної обстановки, що на нашу думку дає можливість на психологічному рівні бути максимально підготовленим до реального професійного життя. В Америці у різних штатах було проведено дослідження навчальних поліцейських програм з курсу підготовки поліцейських, і виявлено, що навчання методам спілкування з населенням складає 10 % від усього навчального часу підготовки поліцейських [3, с. 37].

Зважаючи на це та складність обраної професії, безумовно, працівники поліції повинні мати високий рівень стресостійкості. Стресостійкість – це інтегративна властивість особистості, яка характеризується взаємодією інтелектуальних, мотиваційних, характерологічних, вольових складових особи, які забезпечують їй досягнення цілі в складній емоційній ситуації.

Формування стресостійкості на етапі професіоналізації дозволяє оптимізувати процес одержання професійного освіти, сприяючи професійному становленню майбутнього правоохоронця. Формування стресостійкості у курсантів-правоохоронців на етапі професійного навчання носить стихійний характер і формується поетапно через підвищення рівня усвідомлення особистісних особливостей і зміни взаємодії і взаєморозташування особистісних і суб'єктнодіяльнісних утворень у структурі стресостійкості курсантів ВНЗ.

В основі факторів, що детермінують рівень стресостійкості майбутніх правоохоронців під час їх навчання у ВНЗ лежать: високий рівень сформованості професійних навичок та вмінь і його адекватна самооцінка, інтровертованість, інтервальний фокус контролю, мотивація досягнення успіху, високий інтелектуальний розвиток, адекватна моральна нормативність, високий рівень розвитку комунікативних навичок [4, с. 167].

Важливим моментом у підготовці поліцейських є процес формування комунікативних навичок, що включає визначення рівня оволодіння ними успішними операціями, які дають змогу досягти високого рівня виконання й готовності до відтворення в складних

екстремальних ситуаціях. На формування навичок впливають такі чинники, як мотивація, здатність до навчання, рівень розвитку суб'єкта, наявність знань, умінь, спосіб пояснення змісту операції. У межах контекстного навчання (включення в навчальний процес проблемних ситуацій, що реально існують у професійному середовищі) на тренінгах розв'язуються різні ситуативні проблемні завдання й розробляються найбільш ефективні методи, прийоми, способи та форми їх розв'язання [5, с. 17].

На нашу думку значна кількість тренінгів, ділових ігор та проблемні ситуації формують у майбутніх правоохоронцях низку вмінь і навичок, а саме: володіти методиками службової комунікації, характеризувати емоційний стан учасників спілкування, прогнозувати подальший хід комунікації; нейтралізовувати конфліктогени спілкування; аналізувати динаміку протікання спілкування; розв'язувати конфлікти й запобігати їм; вести діалог із різними верствами населення.

Підсумовуючи вищесказане стверджуємо, що психологічна підготовка поліцейських є вкрай важливою для їхньої діяльності, а високий рівень стресостійкості сформує здатність прийняття швидких та нестандартних рішень в екстремальних ситуаціях; врівноваженість та самовладання в конфліктних ситуаціях, а також дозволяє розвинути окремі якості уваги та здатність до швидко дії в умовах дефіциту часу, що позитивно та правильно впливає в подальшому на прийняття та вирішення тієї чи іншої правової ситуації.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Андросюк В. Г., Казміренко Л. І., Юхновець Г. О. Які якості вимагаються від працівника поліції: методологічні засади розробки професіограм та кваліфікованих характеристик. Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. 1996. № 1. С. 105-116.
2. Барко В. І. Психологічна діагностика управлінських здібностей керівників органів внутрішніх справ. Право і Безпека. 2012. № 2 (44). С. 209-214.
3. Ізбаш К. С. Зарубіжний досвід підготовки кадрів поліції в європейських країнах. Південноукраїнський правничий часопис. 2013. № 13. С. 36-39.
4. Кім К.В., Психологічні особливості формування стійкості до стресу у майбутніх правоохоронців. Проблеми екстремальної та кризової психології. Випуск 3. Частина 1. С. 168-179.

5. Москаленко А. П., Кобзін Д. О. Професійна адаптація працівників ОВС: Методичні рекомендації / за заг. ред. проф. Соболева В. О. Харків: 2000. 70 с.

Стукаліна О. В.,
аспірант кафедри кримінального права та кримінології ОДУВС

Науковий керівник:
Матієнко Т. В.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС
кандидат юридичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ У ВЕЛИКИХ МІСТАХ

На тлі загострення соціально-політичних та економічних проблем в Україні та її великих містах, зростає кількість та інтенсивність терористичних актів. Протягом багатьох років цей специфічний злочин є найбільш цинічним, зухвалим, непередбачуваним та важко прогнозуючим на теренах української держави. У реаліях сьогодення в Україні не існує надійного захисту від терористичного акту на усіх етапах його реалізації. Дійсно у великих містах України простежується зростання терористичних проявів, фіксується поява їх нових видів, тоді коли особи, які вчиняють терористичний акт характеризуються більшою освіченістю, активністю та високою фінансовою забезпеченістю, у результаті чого тяжкості набувають методи і способи ведення терористичної діяльності.

Терористичний акт є результатом злочинної діяльності певної особи, групи осіб або організації, який реалізований задля досягнення конкретних цілей та задач. Тому не випадково, що проблема особи терориста належить до числа провідних і, разом з тим, найбільш складних у науці. Так, тема особи терориста досить часто привертає увагу науковців, оскільки саме особистість злочинця є основною та важливою ланкою механізму злочинної поведінки. Тому її особливості, у тому числі психологічні, що породжують таку терористичну поведінку, мають бути предметом запобіжного впливу.

Багато вчених досліджували зазначену проблему, зокрема, такі науковці, як: В. Ф. Антипенко, Ю. М. Антонян, В. Л. Васільєв,

В. К. Грищук, Л. Я. Гозман, Л. Гофман, В. П. Журавльов, В. М. Дрьомін, Н. А. Зелінська, В. П. Ємельянов, В. В. Коваленко, В. А. Канарев, І. А. Кравчук, Д. В. Ольшанський, С. В. Лазебник, І. Лебедев, С. Я. Лихова, А. В. Щеглов та багато інших.

У сучасних умовах розвитку психологічної науки максимально точно описати психологічний портрет особи терориста украй важко. Тільки наприкінці ХХ століття американський психіатр Е. Купер підкреслював, що у розрізі психічної патології немає ніякої різниці між терористом та солдатом, на його переконання, обидва обирають різний спосіб досягнення своєї мети зі зброєю у руках [1]. Натомість, вчена Х. К. Солодовнікова вважає, що терорист – це руйнівник, який наділений нераціональним типом поведінки з точки зору збереження життя, свідомо обравши злочинний образ життя. Крім того, терористичний рух, на думку ученої, включає у собі: ідеалістів, аморальних циників, прихильників авторитаризму, супротивників будь-якої стабільної влади [2, с.328]. Ми погоджуємося, що терористи – це особи, яким властива емоційна нестійкість та низький поріг агресивності. Характерним для них є переживання, розгубленість, втрата рівноваги, неспокій, ухилення від відповідальності. Емоційна нестійкість сприяє прояву передусім агресивної криміногенної мотивації [3, с. 265-266].

Варто зазначити, що з огляду соціально-демографічних рис осіб, які вчиняють терористичні злочини, встановлено, що відносно більшість терактів скоюють чоловіки (майже 90%), тоді коли меншу частку цих злочинів реалізують жінки (близько 10%). Це пояснюється тим, що вчинення терористичних актів вимагає наявності певних навичок поведінки зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами і вибуховими пристроями, як правило, у більшості випадків такими навичками володіють саме чоловіки. За віковою ознакою серед терористів найбільше осіб середнього та зрілого віку [4, с. 92]. Тобто, переважну більшість терористів складають чоловіки середнього та зрілого віку.

Однією із центральних ознак особи терориста, що визначає мотиви, цілі та характер його поведінки, є сформована екстремістська позиція: заклик до насильницьких дій проти існуючого політичного режиму, органів державної влади, а також ненависть до інших національних, релігійних або соціальних груп, яким приписуються негативні риси. Терористам властиві: перевага емоцій над розумом, безпосередніх реакцій над осмисленням

ситуації, упередженість оцінок, низький поріг терпимості й відсутність належного самоконтролю. Вони постійно насторожі, надзвичайно поглинені собою та ігнорують інтереси й почуття інших людей [4, с. 96].

На думку вченого В. С. Канціра є три основні психологічні моделі особистості терориста, а саме: – психопат-фанатик, тобто людина, яка керується своїми переконаннями (релігійними, ідеологічними, політичними) та впевнена, що її дії, незалежно від їх конкретних результатів, корисні для суспільства; – фрустрована особистість, тобто людина, психологія якої ґрунтується на біхевіористській теорії фрустрації агресивності. Почуття фрустрації, породжене неможливістю для людини за якихось причин досягти життєво важливих для неї цілей, що у кінцевому результаті, неминуче породжує в неї тенденцію до агресивних дій. Свідомість, у цьому випадку, може відігравати роль інструмента у раціоналізації цих злочинних дій, тобто у підборі тих чи інших підстав для їх виправдання; – людина з неблагополучної сім'ї. Жорстоке поводження батьків з дитиною, її соціальна ізоляція, дефіцит доброго ставлення, можуть призвести до формування озлобленої особистості з антисоціальними схильностями. За цих умов людина такого психологічного складу може стати бойовиком терористичної організації [5].

Ю. Б. Данильченко вважає, що переважну більшість сучасних терористів в Україні можна віднести до так званого ідейно-політичного типу, якому притаманне домінування певної ідеологічної настанови, у межах якої терористична активність розглядається як морально виправдана й справедлива політична боротьба [6].

Учений-психолог Д. В. Ольшанський за допомогою психологічного аналізу виділяє синдроми притаманні основним типам терористів. По-перше, «Синдром зомбі» – це стан постійної боєготовності терориста, так званий «синдром бійця», який постійно потребує самоствердження та підтвердження своєї спроможності. Цей синдром частіше притаманний терористам-виконавцям та бойовикам нижчого щаблю. По-друге, «Синдром місіонерства» – це основний психологічний стрижень, так званого «синдрому Рембо». Так, «Рембо» не може, хоча і вміє, вбивати без мети – цей тип терористів обов'язково повинен реалізовувати теракти задля високої цілі. По-третє, «Синдром камікадзе» – цей синдром передбачає екстремальну готовність терориста до самопожертви своїм життям, задля досягнення терористичної мети [7].

Так, психологічний портрет терористів або осіб, які здатні вчинити терористичний акт вбачається наступний: передусім, це особи, які не реалізувати себе у соціальній сфері й мають певний комплекс неповноцінностей. Вони мають зв'язки із представниками «кримінального світу», а саме особами, які вже вчиняли насильницькі злочини та здатні за гроші виконати будь-яке замовлення екстремістських чи терористичних організацій, не слід також забувати про колишніх спортсменів, кваліфікованих військових чи спецпризначенців, які перебувають у тяжкому матеріальному становищі. Групи терористів поповнюються також найманцями, які вже брали участь у бойових операціях та збройних конфліктах. Мотивацією для багатьох терористів-виконавців виступає розмір суми, яку заплатять за їх терористичні дії, між тим, вони доволі часто керуються лише інтересами вбивати, відчувати владу над людьми, показати свою зверхність над іншими. Під час вчинення терористичного акту у виконавців спрацьовує механізм самовиправдовування, вони наголошують на тому, що до таких дій їх спонукало порушення у суспільстві справедливості або не реалізація їх прав [8, с. 160-161].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, встановлено, що терористи на сьогоднішній момент – це особи чоловічої статі, середнього та зрілого віку, як правило, які не перебувають у шлюбних відносинах та не мають міцних соціальних зв'язків, корисливо-вмотивованого й політично-вмотивованого типів. Тому на сучасному етапі, на нашу думку, є пряма необхідність використання психологічного портрету сучасного терориста для своєчасного виявлення осіб, які схильні до вчинення теракту, та недопущення реалізації ними терористичних актів у великих містах України.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Психологія особистості терориста [Інтернет ресурс]. Режим доступу: <https://smekni.com/a/199207/psikhologiya-osobistost-terorista/>. – Назва з екрану. (дата звернення: 05.04.2021).
2. Солодовнікова Х. К. Соціально-психологічний портрет сучасного терориста. Вісник Національного університету оборони України. 2014. № 3 (40). С. 326-333. (дата звернення: 07.04.2021).
3. Старков О. В., Тюменев А. В. Криминовиолентология (учение о криминальном насилии). Спецкурс для магистратуры: курс лекций / под общ. ред. О. В. Старкова. Москва: Юрлитинформ, 2012. 448 с. (дата звернення: 06.04.2021).

4. Мокляк В. В. Протидія терористичній діяльності в Україні. (дисертація на здобуття наукового ступеня к.ю.н.). Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України. Харків, 2020. 232 с. (дата звернення: 02.04.2021).

5. Канцір В. Психолого-правовий портрет особи терориста. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2018. Вип.889, № 1. С. 117-124. URL: <http://science.lpnu.ua/uk/law/vsi-vypusky/vypusk-5- nomer-889-17-2018/psychologo-pravovyy-portret-osoby -terorysta> (дата звернення: 07.04.2021).

6. Юрій Данильченко розповів про наукові аспекти дослідження тероризму. URL: https://khar.gp.gov.ua/ua/ interv_u_t_a_ komentari? _m=publications&_c=view&_t _=rec&id=228500 (дата звернення: 01.04.2021).

7. Ольшанский Д. В. Психология терроризма. СПб.: Питер, 2002. – 288 с. (дата звернення: 04.04.2021).

8. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навч. посіб. / за заг. ред. В. К. Гришука. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 328 с. (дата звернення: 05.04.2021).

Цибульський В. В.,
курсант ОДУВС

Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук

ВЕРИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В ОСОБЛИВОМУ ПОРЯДКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Використання прийомів верифікації даних при проведенні слідчих (розшукових) дій дає можливість отримати точну та своєчасну діагностику в розслідуванні кримінального правопорушення. Можна вважати, що основною процесуальною дією є слідча (розшукова) дія. Сам процес супроводжується обміном, обробкою, та верифікацією даних в вербальній та невербальній комунікації.

Проблематиці теми верифікація інформації при проведенні слідчих (розшукових) дій присвятили свої праці такі вчені як: Аленін., Ващук О. П., Коновалова В. О., Белкін Р. С., Щур Б. В., та інші.

Верифікація інформації під час проведення слідчих (розшукових) дій стала нагальною потребою перевірки достовірності даних встановлених обставин злочину.

Згідно ч.1 ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1].

Механізм верифікації невербальної інформації в кримінальному провадженні – це система дій, що включає використання спеціальних прийомів верифікації інформації, яку надав суб'єкт-передачі суб'єкту-прийому у вигляді вербально-невербальних даних (динамічність, статичність тощо) з урахуванням специфіки особливих порядків кримінального провадження [2].

Підкреслимо, що у кримінально-процесуальному кодексі України чітко визначений перелік особливих порядків кримінального провадження, тому мова йде про нормативно врегульовану діяльність суб'єктів з визначенням прав, обов'язків, умов і правил. Учасники особливих порядків кримінального провадження отримують, обробляють і верифікують дані. Дані, в свою чергу мають вербальний і невербальний характер, що обумовлює специфічний процес верифікації.

Менш дослідженою є верифікація невербальної інформації. Тому варто розпочати дослідження процесу верифікації невербальної інформації у особливому порядку кримінального провадження з характеристики:

- предмета верифікації (мета, завдання);
- суб'єкта верифікації (суб'єкт-прийому, суб'єкт-передачі);
- об'єкта верифікації (природні/штучні умови);
- механізму верифікації (триланковий або лінійний);
- висновків (результатів) верифікації (ймовірнісні, категоричні);
- оцінки верифікації за суб'єктом. З метою адаптації криміналістичного методу верифікації інформації накладаємо його складові на особливі порядки кримінального провадження, отримуючи наступні види:

- верифікація невербальної інформації у кримінальному провадженні на підставі угод (ст.ст. 468-476 КПК України);

- верифікація невербальної інформації у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (ст.ст. 477-479 КПК України);

- верифікація невербальної інформації у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб (ст.ст. 480-483 КПК України);

- верифікація невербальної інформації у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (ст.ст. 484-502 КПК України);

- верифікація невербальної інформації у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру (ст.ст. 503-516 КПК України);

- верифікація невербальної інформації у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (ст.ст. 517-518 КПК України);

- верифікація невербальної інформації у кримінальному провадженні на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (ст.ст. 519-531 КПК України) [1, 2].

В рамках верифікації невербальної інформації у кримінальному провадженні верифікатор отримує дані, що свідчать про відповідність встановленим обставинам злочинної події самій події, що мала місце, з відомостями про інформаційно-емоційний стан її суб'єктів. Це, в подальшому, впливає на обрання верифікатором власної лінії поведінки для визначення напряму розслідування та вирішення завдань [2].

Об'єктом верифікації невербальної інформації в окремих порядках кримінального провадження є емоційна складова у формі комунікації зі іншими кримінально-процесуальними наслідками. Предметом верифікації невербальної інформації в особливих порядках кримінального провадження є закономірності опрацювання криміналістично-значущої інформації. Суб'єктами верифікації невербальної інформації у особливих порядках кримінального провадження є сторони кримінального провадження, що визначені ст.ст. 468-540 КПК України (суб'єкт-прийому, суб'єкт-передачі) [1]. Висновки (результати) верифікації у особливих порядках кримінального провадження будуть свідчити про достовірність або недостовірність (істинність/не істинність) інформації злочинній

події, що мала місце. Оцінку результатів верифікації у особливих порядках кримінального провадження проводить суб'єкт, який здатний проаналізувати всі матеріали провадження та підтвердити або спростувати висновки надані версифікатором [2].

Верифікація невербальної інформації в сукупності з вербальною в межах особливих порядків розслідування злочинів істотно підвищує ефективність його проведення, впливає на обрання найбільш ймовірних напрямів.

З мого погляду, для вибору конкретних прийомів верифікації інформації в будь-якій слідчій(розшуковій) дії потрібно брати насамперед тривалу бесіду слідчого з учасниками на різні теми, головною метою якого є встановлення психологічного контакту, вивчення та дослідження його поведінки, найголовніші чинники вербального та невербального спілкування, виявлення емоцій при розмові на звичайні побутові теми, що ніяк безпосередньо не стосуються слідчої (розшукової) дії. Тривалість таких тем може бути суто індивідуальна та залежати від наведених чинників:

- кримінальне провадження;
- кількості учасників слідчої (розшукової) дії;
- ціль проведення слідчої (розшукової) дії;
- виду слідчої (розшукової) дії;
- рівня розвитку інтелекту слідчого;
- рівень інтелектуального розвитку учасника дії;
- психологічний контакт між особами [2].

Під час проведення слідчої (розшукової) дії можна виділити місце отримання недостовірної інформації від учасників слідчої дії. Вона відрізняється від звичайної буденної брехні осіб. Вона витікає зазвичай з кримінальної події та доповнюється специфічною комунікативною обстановкою кримінального провадження. Але виявити ці ознаки недостовірної брехні можна за допомогою верифікації даних. Слідчий під час проведення слідчої (розшукової) дії повинен спостерігати за учасником слідчої (розшукової) дії та скласти його портрет. Коли учасник дає недостовірну інформацію він усіма зусиллями буде її приховувати, та підключати психофізіологічні прояви і цим він буде переходити в стан стресу [3].

Отже, найбільша увага приділяється питанню верифікації інформації у разі, коли під час слідчої події отримані дані, що є протилежними одні одним. Тому, верифікація під час слідчої

(розшукової) дії розглядається не тільки як процедура, процес, але як і один з методів пізнання обставин кримінального правопорушення.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show /4651-17>

2. Ващук О. П. Вербалізація і верифікація в контексті проведення слідчих (розшукових) дій. Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії: матер. міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Ужгород, 30–31 березня 2013 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2013. с. 216–218.

3. Ващук О. П. Прийоми верифікації даних при проведенні слідчих (розшукових) дій. Право і суспільство. 2013. Вип. 6. с. 293–298.

Цільмак О. М.,
*професор кафедри НУ «ОЮА»,
доктор юридичних наук, професор*

ТРАДИЦІЙНО-ЕВРИСТИЧНО-АНАЛІТИЧНИЙ ТИП НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

Сучасна освітня система поступово переходить на компетентіснозорієнтований підхід до навчання. Розвиток та формування у здобувачів вищої освіти професійно важливих компетентностей неможливий без запровадження у навчальний процес інноваційних засобів, типів, видів, форм, методів та прийомів навчання.

Тому, важливе значення у процесі підготовки для органів та підрозділів Національної поліції, має саме комплексне використання у освітньому процесі різних інноваційних типів та видів навчання. Це є запорукою того, що майбутній правоохоронець зможе безболісно приступити до якісного виконання професійних обов'язків.

Як відомо, є різні типи навчання, серед яких хотілося би звернути увагу на традиційний тип навчання з елементами евристичного та аналітичного навчання (надалі по тексті будемо вживати термін – «традиційно-евристично-аналітичне навчання»).

Евристичне навчання – є одним із типів навчання, що застосовується у комплексі з іншими типами навчання. Є досить

багато наукових праць в яких висвітлюються питання евристичного навчання школярів та студентів.

Так, зокрема, Hilbert T. S., Renkl A., Kessler S., & Reiss K. (2008) провели польовий експеримент та встановили, що евристичні приклади допомагають учням розвивати кращі концептуальні знання про математичний доказ та розвивають навички доведення [6]. Blumenfeld Phyllis & Mergendoller John & Swarthout Donald (2006), описали когнітивні характеристики та процедурні «форми», які пов'язані із загальними шкільними навчальними завданнями. Вони дійшли висновку, що це ілюструє, як їх варіації можуть вплинути на мотивацію та навчання учнів [5]. Ці автори дійшли висновку, що простий зміст завдання та нерізноманітні процедури, як правило, призводять до обмеженості мислителів та до відчуженості працівників.

Запровадження елементів аналітичного навчання описувала Косолапова Л. А. у своїй дисертаційній роботі «Експериментально-аналітичне навчання студентів педагогіки» (2010) Вона змістовно розкрила моделі експериментально-аналітичного навчання педагогіки, методику (генералізації методу), процес розвитку суб'єктної позиції (активності студентів на кожному етапі діяльності від визначення мети до аналізу результатів) та ін. Однак, науковцями не висвітлювалися основні положення традиційно-евристично-аналітичного навчання [3].

Методика традиційно-евристично-аналітичного типу навчання була представлена нами на міжнародній науково-практичній конференції «Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives» [4].

Отже, на нашу думку, заклади вищої освіти повинні здійснювати підготовку конкурентоспроможних фахівців, тому традиційна форма навчання повинна набувати якісних інноваційних змін шляхом запровадження найбільш ефективних типів, форм, видів, методів, прийомів та засобів.

Традиційно-евристично-аналітичне навчання – це такий тип навчання, який поєднує в собі, пізнавальну, креативну та аналітичну діяльність здобувачів вищої освіти, тобто репродуктивне та продуктивне навчання.

Метою традиційно-евристично-аналітичного навчання є розвиток та формування креативного, компетентного та конкурентоспроможного фахівця.

Завданнями традиційно-евристично-аналітичного навчання є:

1) варіативно використовувати, під час навчальної діяльності, різноманітні інноваційні, валідні та надійні форми, методи та прийоми репродуктивного та продуктивного навчання;

2) розвивати та формувати у здобувачів вищої освіти: креативність, нестандартне мислення, особистісне цілепокладання, освітню рефлексію та ін.;

3) розвивати та формувати у здобувачів вищої освіти аналітичні здібності та професійно важливі уміння ін.

Традиційно-евристично-аналітичне навчання має ряд переваг, а саме воно:

1) дозволяє здобувачеві вищої освіти:

a) генерувати нові, несподівані варіанти напрямів вирішення проблемного питання;

b) подивитися з різних сторін на проблему та на способи вирішення певних завдань;

c) встановлювати першопричину проблеми та взаємозв'язок між різними причинами проблеми, вийти із «глухого кута»;

d) винаходити багато нових, несподіваних, оригінальних ідей (припущень) стосовно певного явища, процесу чи предмету дослідження тощо;

2) дозволяє фахівцеві, який пройшов підготовку за традиційно-евристично-аналітичним типом навчання:

a) безболісно адаптуватися до мінливих умов життєдіяльності;

b) визначати позитивні та негативні сторони можливих рішень, відшукувати слабкі місця, прораховувати імовірні ризики та наслідки від прийнятих рішень;

c) винаходити найбільш раціональні, конструктивні, обгрунтовані рішення та приймати їх;

d) прогнозувати імовірні наслідки певної діяльності (бездіяльності) та знизити ризик побічних ефектів від такої діяльності (бездіяльності) тощо;

3) забезпечує багаторазові варіативні переходи від теорії до практики, та навпаки – від практики до теорії, завдяки використанню різноманіття евристичних, аналітичних, психодіагностичних методів та прийомів.

Таким чином, запровадження традиційно-евристично-аналітичного навчання в освітній процес підготовки фахівців для органів та підрозділів Національної поліції сприятиме розвитку та формуванню у них професійної компетентності та підвищенню рівня професіоналізму.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Косолапова, Лариса Александровна. Экспериментально-аналитическое обучение студентов педагогике: диссертация ...

доктора педагогических наук: 13.00.08 / Косолапова Лариса Александровна; [Место защиты: Удмурт. гос. ун-т]. Ижевск, 2010. 520 с.: ил. РГБ ОД, 71 12-13/98

2. Цільмак О. М. Методика традиційно-евристично-аналітичного типу навчання. Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives», (м. Вільнюс, LTU, 12 березня 2021 року). Збірник наукових праць SCIENTIA. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/9982>

3. Blumenfeld, Phyllis & Mergendoller, John & Swarthout, Donald. (2006). Task as heuristic for understanding student learning and motivation. Journal of Curriculum Studies. 19. 135-148. 10.1080/0022027870190203.

4. Hilbert, T. S., Renkl, A., Kessler, S., & Reiss, K. (2008). Learning to prove in geometry: Learning from heuristic examples and how it can be supported. Learning and Instruction, 18(1), 54-65.

Цьока І. І.,
курсант ОДУВС

Науковий керівник:
Проценко О. О.,
*доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ВПЛИВ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ COVID-19 НА ПРОФЕСІЙНУ ДЕФОРМАЦІЮ ПРАЦІВНИКІВ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ

На сьогоднішній день, в період пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19) на плечі працівника Національної поліції України покладена велика кількість функціональних обов'язків, для виконання яких необхідно володіти неабияким стійким психологічним та фізичним здоров'ям, а також мати відповідні розумові здібності в юридичній сфері.

Щодо працівників слідчих підрозділів Національної поліції України, то вимоги до них підвищуються, адже сутність їхньої професії полягає не тільки в рутинній роботі, пов'язаній з оглядом місця події, а й усуненням дефіциту інформації про подію злочину

шляхом безпосереднього сприймання та фіксації змін матеріальної обстановки на місці події. При огляді місця події, окрім збирання інформації, складанням уявлення про психологічне тло події, тобто з'ясуванням, слідчому необхідно з'ясувати за яких умов відбувалася подія і як діяли її учасники. Іншими словами, виконуючи огляд, слідчий поміщає себе не тільки в просторову, але й у психологічну атмосферу злочину. Зараження працівників слідчих підрозділів під час виконання функціональних обов'язків новою невивченою формою інфекції COVID-19 досить негативно впливає на психологічний стан працівників поліції. Встановлення повноти істинної інформації (матеріальної та психологічної) неможливо компенсувати ніякими схемами, фотографіями, малюнками, описами, іншими документальними джерелами, як можливо це при спілкуванні з особами, яким відома інформацію, яка заслуговує на оперативний інтерес. В число їхніх функціональних обов'язків входить також великий об'єм комунікативної роботи із різними верствами населення, що достатньо збільшує психологічний вплив професії на особистість, особливо під час пандемії.

Саме психологічний аспект професійної діяльності в період пандемії коронавірусу має вплив на взаємовідносини, які виникають під час здійснення функціональних обов'язків найчастіше стають причиною такого негативного явища як професійна деформація.

Для того, щоб розібратись що собою являє дане явище, необхідно виокремити аспекти розвитку особистості слідчого. Найперше місце у системній детермінації займають індивідуальні якості особистості – як передумова розвитку її характеру, здібностей та розумової активності. Далі необхідно зазначити соціально-історично обумовлений спосіб життя – як джерело розвитку особистості та професійна діяльність – як підвалини життєдіяльності особистості в системі суспільних відносин. Всі ці аспекти є дуже важливими, але саме третя ланка розвитку займає одне із провідних місць впливу на психіку особи, так як праця - основа людського існування і є найважливішим джерелом людських почуттів. Найважливіші емоції, що грають у житті звичайно дуже велику роль і істотно позначаються на загальному емоційному стані, на настрої людини, зв'язані з ходом його трудової діяльності, з успіхом або неуспіхом, вдачами або невдачами.

Термін «професійна деформація» ввійшов у науковий вжиток порівняно недавно. Але останніми роками все більше виникає

потреба у всебічному та повному вивченні цього процесу, що пов'язано зі збільшенням масштабів самого явища, а також психологічних змін особистості під впливом її професійної діяльності. Професійна деформація починається з негативних змін в професійній діяльності і в поведінці, тобто на соціально-психологічному рівні [1; с. 30].

Виходячи з цього, можна визначити що під професійною деформацією розуміють негативні зміни характеру особистості, що виникають в наслідок багаторічної професійної діяльності. Причому в даному випадку маються на увазі саме негативні зміни та девіантну поведінку як в особистому житті, так і в професійній діяльності. Окремі ознаки професійної деформації можуть проявитися також на ранньому етапі професійної діяльності.

Існує широке коло обумовлених специфікою професії чинників, особливо під час пандемії коронавірусу, які безпосередньо виступають підґрунтям для поступової зміни особистості слідчого.

До таких можна віднести:

- детальна правова регламентація діяльності;
- наявність владних повноважень стосовно громадянам;
- підвищена відповідальність за результати своєї діяльності;
- психічні й фізичні перевантаження, пов'язані з нестабільним графіком роботи, відсутністю достатнього часу для відпочинку й відновлення витрачених сил;

- виконання професійних завдань у небезпечних для життя й здоров'я ситуаціях, ризик, непередбачуваність розвитку подій, невизначеність інформації про діяльність кримінальних елементів, погрози з боку злочинців тощо;

- необхідність у процесі виконання службових завдань вступати в контакт із специфічним контингентом, які хворі на коронавірусну інфекцію (COVID-19), що може приводити до засвоєння елементів кримінальної субкультури.

До факторів, що відображають особистісні особливості працівників Національної поліції, належать:

- недостатня підготовленість, відсутність професійного досвіду; професійні установки;
- особливості соціально-психологічної адаптації;
- професійна мотивація.

До факторів соціально-психологічного характеру належать:

- неадекватний і грубий стиль керівництва підлеглими;

- несприятливий вплив найближчого соціального оточення поза службою;

- низька суспільна оцінка діяльності органів правопорядку, що часом призводить до переживання безвиході, виникнення професійного безсилля й непевності в необхідності своєї професії [2; с. 46].

Професійна деформація особистості може носити епізодичний або стійкий, поверхневий або глобальний, позитивний або негативний характер. Вона проявляється у професійному жаргоні, в манерах поведінки, навіть у зовнішності.

Але серед всіх цих сталих факторів впливу на психіку слідчого хотілося б виділити ще один нестандартний чинник, який з'явився порівняно нещодавно, а саме карантинні заходи, впровадженні в Україні у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції COVID-19. Поширення пандемії та тотальна ізоляція суспільства стали потрясінням для всього населення, але працівники поліції, які змушені були продовжувати свою трудову діяльність в умовах карантину, потрапили в затяжну та небезпечну для психологічного та фізичного здоров'я стресову ситуацію. Через необхідність пристосовуватися до нових умов життя і роботи працівники поліції одразу стикається з втратою базового відчуття безпеки, підвищенням тривоги і страху захворіти, втратити дієздатність, або наразити на небезпеку зараження своїх близьких, адже слідчому щодня доводиться наражати себе на небезпеку та контактувати із різними верствами населення. В результаті чого працівник поліції знаходиться в постійному стресі, який негативно впливає на стан його здоров'я та працездатність.

Але все ж одне із перших місць серед чинників впливу на психіку сучасної людини, в тому числі слідчого посідають ЗМІ, адже вони здійснюють активний психолого-педагогічний вплив на багато сфер особистості (раціональну, емоційну й вольову), формуючи певну систему не лише правових знань, а й правових орієнтацій, переконань і почуттів.

Але серед позитивних якостей в даному випадку впливає велика доля негативних, оскільки на тлі всесвітньої пандемії та тотального «локдауну» джерела масової інформації відіграють роль психологічного нагнітача. Щоденно новини про поширення коронавірусної інфекції займають 50% ефірного часу каналів та телепередач, що значно знижує рівень стресостійкості працівника поліції та оптимізму громадян. Всі ці фактори в цілому призводять до появи ознак депресії, тривожності, паніки, втоми і розладів сну та деформації.

Таким чином, професійна деформація під час пандемії корона вірусної інфекції розвивається під впливом чинників, що належать як до зовнішнього середовища діяльності (спілкування з правопорушниками, вирішення завдань щодо застосування до них заходів профілактики та припинення злочинів тощо), так і до внутрішньо системної взаємодії (стосунки з керівником і колегами по службі, спільне виконання службових завдань під час пандемії).

Працівники слідчих підрозділів в силу специфіки своєї професії підпадають під ще більший психологічний тиск, тому така робота вимагає ретельного підбору кадрів, які мають відповідні позитивні психологічні якості.

Але існують детермінанти у вигляді надзвичайних та нетипових ситуацій, в даному випадку всесвітня пандемія, які вносять непоправний вплив на психологічний стан слідчого, вводять в стан затяжної депресії, що тягне за собою негативні наслідки для здоров'я та працездатність взагалі.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Віденєєв І. О. Гендерні особливості професійної деформації працівників ОВС. Проблеми екстремальної та кризової психології: зб. наук. праць. Вип.4. Х.: УЦЗУ, 2008. с. 34-40.

2. Охрименко Т. В. Особистісна деформація та зростання професійного рівня діяльності працівників прокуратури та слідчих. Науковий вісник Юридичної академії МВС України. Спеціальний випуск № 1, 2004. с. 232-237.

3. Гончарук В. В. Відповідальність поліцейського в сучасних реаліях: Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення: матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. м. Харків, 28жовтня 2016 р. Харків: ХНУВС, 2016.с. 145-147.

4. Кісіль З. Р., Кісіль Р.-В. В., Кісіль М. А. Теоретико-психологічні засади дослідження професійної деформації працівників Національної поліції України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. №2. с. 229-244.

5. Кісіль Р.-В. В. Професійна деформація та морально-психологічна реаксіологізація службової особи як форми мікросоціальних наслідків корупції: Деонтологічний аналіз. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 1. с. 153-163.

СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Горелкіна К. Г.,

*доцент кафедри публічного та приватного права ТНУ ім. Вернадського,
кандидат юридичних наук*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИМУСОВОГО ВІДБИРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогодні призначення експертизи на етапі досудового розслідування є надзвичайно поширеним явищем, оскільки за допомогою її проведення вдається з'ясувати певні особливості вчиненого кримінального правопорушення, зробити порівняльні дослідження тощо. Особливого загострення в останні часи набули питання стосовно регламентації відбирання біологічних зразків, порядку примусового відбирання біологічних зразків у особи, правомірності дій з фізичного та морального впливу на особу при їх відбиранні; дій, що можуть розцінюватись як спричинення тілесних ушкоджень, тортур тощо, про що свідчить аналіз матеріалів слідчої, судової практики та інформаційного простору.

Чітка та зрозуміла регламентація кожної процесуальної дії надає можливість правильно розуміти закон та відповідним чином його застосовувати. Натомість положення статті 245 КПК України “Отримання зразків для експертизи” є неконкретними, створюють можливість трактування норми закону сторонами кримінального провадження на свій розсуд.

Порядок добровільного відбирання біологічних зразків особи є регламентованим, а примусове відбирання зразків іноді призводить до конфліктних ситуацій і звинувачень працівників Національної поліції у порушенні прав людини. Частина 4 ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію» містить заборону застосування з боку поліцейських катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Характер примусових дій має бути необхідним та достатнім з урахуванням конкретної ситуації для виконання відповідного процесуального рішення, адекватним щодо

певної поведінки особи, у якої треба відібрати зразки. Міжнародними стандартами з прав людини проголошено й закріплено, що катування та інші жорстокі види поводження і покарання принижують гідність особи. Катування застосовуються в цілях приниження людської гідності та пов'язані з мученням у широкому розумінні, завданням фізичних страждань, тому визнаються міжнародним злочином, за вчинення якого здійснюється кримінальне переслідування на підставі цілої низки міжнародних конвенцій.

Також потребує вирішення на законодавчому рівні проблема правильного трактування положення статті 245 КПК у частині термінології, що застосовується у різних нормативних актах, а окремі протиріччя між ними не дозволяють остаточно зрозуміти зміст терміну «біологічні зразки». Правильне розуміння виду та характеру біологічних зразків особи дозволить не лише тактично правильно організувати процедуру їх відбирання але й гарантуватиме дотримання процесуального порядку їх долучення до матеріалів кримінального провадження.

Наслідками відсутності нормативно закріпленого механізму здійснення примусового відбирання біологічних зразків є проведення стороною обвинувачення цієї процесуальної дії, виходячи з наявних власних можливостей щодо забезпечення примусу, процесуального статусу особи, у якої відбирають зразки, власного рівня правової та професійної культури, характеру та лінії поведінки сторони захисту, мети розслідування, що призводить до можливого порушення права особи на повагу її честі та гідності. Тому алгоритм примусового відбирання біологічних зразків потребує наукового дослідження, результати якого потребують як найшвидшого законодавчого закріплення.

Окрім того, законодавець не надає органам досудового розслідування можливості відбирання зразків для експертизи до внесення відомостей до ЄРДР, що, зокрема, призводить до знищення слідів біологічних виділень (крови, слини, сперми тощо) винуватою у вчиненні злочину особою з метою уникнення покарання.

Також залишаються невирішеними питання віднесення відмови добровільно надати біологічні зразки для проведення експертизи до реалізації права не свідчити проти себе та відбирання біологічних зразків для експертизи в особи, яка не є стороною кримінального провадження, або не набула процесуального статусу.

Комар Ю. М.,
завідувач сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Запорізького НДЕКЦ МВС України

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ РУК

Під час розслідування кримінальних проваджень для встановлення фактичних обставин скоєної події, використовуються сліди, залишені на місці події. Своєчасне їх знаходження, правильна фіксація та кваліфіковане дослідження дає змогу отримати більш детальну інформацію про скоєну подію та осіб, які до неї причетні. Найважливіше місце серед цих слідів займають сліди рук, а інколи й сліди босих ніг.

Сліди рук за своїм криміналістичним значенням займають перше місце в групі слідів-відображень, тому що вони частіше від інших зустрічаються в слідчій практиці і дозволяють найефективніше організувати пошук злочинця, або особи, яка має відношення до скоєного діяння. Сліди рук залишаються майже на всіх предметах, до яких доторкається людина.

Відбитки пальців рук – це «традиційна складова» місця події, вони є джерелом цінної криміналістичної інформації, зокрема про конкретну особу, що їх залишила, про час та особливості механізму слідоутворення (окремі обставини злочинної події, а також анатомічні і функціональні ознаки певної особи). З огляду на це напрям потребує більш активного розвитку з метою підвищення ефективності діяльності експертів.

Криміналістичне дослідження слідів пальців рук людини, залишених на місці злочину складається з двох частин. Перший етап – виявлення, фіксація та вилучення слідів рук. Другий етап – безпосереднє лабораторне дослідження відбитків (відтисків) рук людини з метою встановлення їх придатності для ідентифікації, та встановлення особи за наявними порівняльними зразками. В той же час зазначені етапи тісно пов'язані між собою та навіть взаємозалежні.

В ході проведення слідчих (розшукових) дій, наприклад огляду місця події, можуть бути виявлені сліди пальців рук, які в подальшому дають змогу ідентифікувати людину по відображенням папілярних ліній. Технічні помилки, що на практиці допускають

слідчі, слідчі-криміналісти, інспектори-криміналісти, призводять до різного роду проблем та прогалин, що, зрештою, тягне за собою втрату важливих доказів по кримінальному провадженню [1, с. 177].

Найбільш поширені помилки, пов'язані з виявленням, фіксацією та вилученням слідів рук під час огляду місця події можна розділити на такі групи:

1) Під час проведення оглядів місць подій, обшуків, інших слідчих дій, оперативно-розшукових заходів, слідчі або інспектори-криміналісти, виявляють видимі сліди рук, які до фотографування обробляють дактилоскопічним порошком з метою підвищення їх контрасту. Інколи подібні дії проводять навіть з поверхневими слідами нашарування, утворених кров'ю, тобто не дотримуються елементарні правила порядку використання неруйнівних та руйнівних методів дослідження. Фізичні, фізико-хімічні або хімічні методи повинні використовуватись тільки в тих випадках, коли виникає необхідність саме в їх використанні, коли без них не можливо отримати якісний результат [2, с. 145]. Слід пам'ятати, що будь-яка обробка, незалежно від її виду, від якості, значно змінює мікроструктуру сліду папілярних ліній – пори забуваються порошком, краї лінії набувають іншої конфігурації, що в подальшому може ускладнити процес дослідження. Доцільно перед вилученням слідів рук з поверхні об'єкта провести їх фотозйомку.

2) На сьогоднішній день має місце часткове та вибіркове вилучення слідів папілярних узорів. При попередньому дослідженні під час слідчих (розшукових) дій інспектор-криміналіст в більшості випадків визначає ступінь якості та придатності слідів папілярних узорів, які, на його думку, заслуговують вилученню та дослідженню. При цьому не фотографуючи комплекс слідів, або взагалі розділяючи групи слідів папілярних узорів, на окремі поодинокі сліди, що в свою чергу призводить до втрати важливої дактилоскопічної інформації. Наприклад, злочин вчинила особа, у якої відсутній один палець на руці, при огляді місця події виявлена група з трьох слідів, проте сліди вилучені кожен окремо. Таким чином, перед вилученням слідів рук з поверхні об'єкта потрібно провести обов'язково їх фотозйомку так, щоб зображення усієї групи слідів пальців рук або слідів босих ніг було на одному знімку, незалежно від того, чи всі вони будуть придатні для ідентифікації особи чи тільки деякі з групи.

Також поспішне рішення при огляді місця події питання придатності слідів рук призводить до того, що придатні сліди

визначаються непридатними. В спірних випадках слідами рук найкраще вилучати з об'єктами-слідоносцями, а питання придатності для ідентифікації безпосередньо вирішувати при проведенні експертизи.

3) При попередньому дослідженні під час слідчих (розшукових) дій потрібно відзначити ще одну групу помилкових узагальнень до яких приходять техніки-криміналісти. Насамперед це стосується визначення таких видів слідів: давні, свіжі, позитивні, негативні та дзеркальні. Через невеликий практичний досвід та недостатню теоретичну підготовку в деяких випадках сучасні інспектори-криміналісти не в змозі розрізнити давні сліди від свіжих, позитивні від негативних, об'ємні від поверхневих, що в свою чергу веде до помилкового використання методів виявлення, фіксації та вилучення слідів (вибір дактилоскопічних порошків, вибір дактилоплівок та ін.).

Для обрання спеціальних методів виявлення слідів рук необхідно мати чітке уявлення про механізм протікання процесів. При цьому слід враховувати такі фактори, як термін залишення сліду, вплив на нього навколишнього середовища: температурного режиму, вологості повітря, а також властивості слідоприймаючої поверхні та потожирової речовини [3, с. 295].

4) Зазвичай рекомендується сліди рук вилучати з предметами або їх частинами, на яких вони виявлені, або з ймовірними слідами. При вилученні вони упаковуються таким чином, щоб ні предмети, ні сліди на них не були пошкоджені при транспортуванні та зберіганні. Предмети закріплюють в упаковці нерухомо, так щоб сліди рук не торкалися матеріалу упаковки (неприпустимо загортати предмет зі слідами рук в папір, поміщати їх у поліетиленовий пакет і т.п.). Пакувальний матеріал повинен не пропускати вологу, пил і бути достатньо міцним, щоб при транспортуванні сліди не були пошкоджені чи деформовані. Всі об'єкти повинні упаковуватися індивідуально, а крихкі предмети необхідно упаковувати, використовуючи гуму, вату чи папір для амортизації [4, с. 70].

Отже, вищевикладені аспекти залишаються на сьогодні актуальними і для ефективного вирішення поданих проблем, доцільно було б:

по-перше, міністерствам, відомствам і спеціалізованим установам судових експертиз вжити заходів щодо більш повного використання механізмів співпраці, взаємодії та навіть взаємодопомоги з метою ефективного використання дактилоскопічної інформації в процесі розкриття, розслідування й запобігання

злочинів. До цього числа можна включити проведення спільних конференцій, круглих столів, лекцій для спільного обговорення проблемних питань; проведення практичних занять для інспекторів-криміналістів з питань виявлення, вилучення та пакування речових доказів та інші види взаємодії.

По-друге, активізувати роботу з удосконалення нормативно-правового регулювання питань, які пов'язані з проведенням слідчих дій та оперативно-розшукових заходів (у тому числі у польових умовах) у розрізі виявлення, фіксації, вилучення та пакування речових доказів (розробка інструкцій, інформаційних листів).

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Логвиненко А. О. Значення дактилоскопічної інформації під час досудового розслідування злочинів / А. О. Логвиненко // Юридичний вісник. 2017 №1. С. 174-178.

2. Івашков В. А. Особливості складання висновку експерта при виконанні дактилоскопічних експертиз: Навчальний посібник. М. : ЕКЦ МВС Росії, 1999. 240 с.

3. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури / І. В. Рогатюк // Часопис Київського університету права. 2014. № 1 С. 292-296.

4. Дубовий О. П., Лукашенко В. Я., Рибалко Я. В. та ін. Криміналістичне дослідження слідів рук. / За ред. Я. Ю. Кондратьєва. К.: Атіка, 2000. 152 с.

Коробка І. В.,
*старший судовий експерт сектору балістичного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Запорізького НДЕКЦ МВС України*

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ БАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Наростаюча озброєність злочинності і тенденція вчинення злочинів із застосуванням зброї є одним з факторів погіршення криміногенної обстановки.

Злочини, що вчинюються з застосуванням вогнепальної зброї, є одними із найбільше суспільно-небезпечних, тому що вони, як правило, посягають на життя, здоров'я та майнові інтереси громадян.

Успішна боротьба зі злочинністю не можлива без своєчасного отримання різних відомостей щодо об'єктів, які потрапляють до уваги правоохоронних органів. Криміналістичний облік як розділ криміналістичної техніки містить сукупність наукових положень і технічних засобів для збирання, обліку, накопичення і використання інформації про об'єкти, що потрапили в сферу слідчої і оперативно-розшукової діяльності, з метою розкриття й розслідування злочинів.

У справі розслідування злочинів із застосуванням зброї особлива роль відведена судовій експертизі, при цьому особливого значення набувають судово-балістичні дослідження та балістичні обліки.

Слушною є думка М. В. Костенко, яка уважає, що криміналістичний облік вогнепальної зброї відіграє важливу роль при розслідуванні кримінальних злочинів, знаряддям вчинення яких вона є. Слід зазначити, що такого роду злочини нерідко здійснюються у складі організованої групи чи злочинної організації [1, с. 1].

Передумовами започаткування судово-балістичних обліків стали: по-перше, потреби правоохоронної практики як наслідок стрімкого розвитку вогнепальної зброї та значного збільшення фактів її використання під час вчинення злочинів; по-друге, розроблення в кінці XIX – на початку XX століття науково-практичних основ та технічних засобів ідентифікації вогнепальної зброї за стріляними кулями та гільзами; по-третє, впровадження в правоохоронну практику більшості розвинених країн кримінальної реєстрації, розроблення теоретичних засад її ведення та постійне впровадження її нових видів шляхом розширення кола об'єктів, що реєструються.

На теперішній час, балістичні обліки, як вид криміналістичних обліків, створюються з метою використання їх для запобігання, виявлення, розкриття і розслідування злочинів та інших правопорушень при здійсненні оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства, а також з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень [3].

Балістичні обліки дають можливість: встановити факти застосування одного й того самого екземпляра вогнепальної зброї під час вчинення кількох злочинів, у різний час, на різних

територіях; виявити зброю, яку застосовували під час вчинення злочину яку було вилучено у підозрюваних, знайдено, добровільно здано.

Отже, використання співробітниками оперативних та слідчих підрозділів широких можливостей криміналістичних обліків слугує не тільки зверненням до інформативного джерела важливої для розкриття злочину інформації, а й одним із засобів активізації боротьби із тяжкими злочинами, що вчиняються з застосуванням вогнепальної зброї.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Костенко М. В. Використання криміналістичного обліку вогнепальної зброї при розслідуванні злочинів, вчинених організованими групами /М.В.Костенко. // Теорія і практика правознавства. 2015. Вип. 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_2_23.

2. Вікіпедія – свободна енциклопедія [Електронний ресурс]. <http://wikipedia.org>. (дата звернення: 15.04.2021).

3. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС: наказ МВС України від 10.09.2009 №390 [Електронний ресурс] : Офіційний веб-портал парламенту України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>.

Коробка О. М.,

*судовий експерт сектору технічного дослідження документів
та обліку відділу криміналістичних видів досліджень
Запорізького НДЕКЦ МВС України*

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ ЗНАКІВ, БЛАНКІВ ДОКУМЕНТІВ ТА ЦІННИХ ПАПЕРІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Документи відіграють важливу роль в кожному судовому процесі і часто вимагають підтвердження автентичності, шляхом проведення технічної експертизи документів, тому цей вид експертизи є актуальним у криміналістиці. Технічне дослідження

документів їх реквізитів, бланків, грошових знаків, цінних паперів та ін., проводиться для підтвердження їх достовірності або виявлення будь-яких фактів підробки та різних змін і тих методів та інструментів, які використовувалися для цього.

З метою запобігання, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, що пов'язані з підробкою документів, при здійсненні досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності, а також з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень в системі органів внутрішніх справ ведуться та функціонують криміналістичні обліки.

Криміналістичний облік – науково обґрунтована система реєстрації певних об'єктів та їх ідентифікаційних ознак для розкриття злочинів. Його наукову основу становлять індивідуальність відповідних об'єктів, їх відносна стійкість і здатність до ідентифікації [1].

Криміналістичні обліки існують для інформаційно-довідкового забезпечення правоохоронної діяльності.

Якщо при проведенні технічної експертизи документів виявляється, що об'єкт дослідження (документ) має ознаки підробки, складається картка, та об'єкт, або відомості про нього залучаються до колекції обліків.

Колекції формуються та ведуться за такими розділами:

- паперові та металеві грошові знаки НБУ та інших країн, які знаходилися чи знаходяться в обігу;

- бланки документів чи документи суворого обліку України та інших країн, а саме: документи, що посвідчують особу, подію, освіту, трудовий стаж, паспорт (ідентифікаційна картка), свідоцтво про народження, одруження і розірвання шлюбу, зміну прізвища, імені та по батькові; трудова книжка і вкладка до неї; посвідчення водія; свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу, службове, військове, ветерана, інваліда; дипломи про освіту, присвоєння звання; пенсійна книжка; пенсійні листки; листки тимчасової непрацездатності, візові марки тощо);

- проїзні документи (квитки на проїзд у залізничному, морському, річковому, повітряному і міському транспорті; документи на перевезення вантажів; військові проїзні документи тощо);

- знаки поштової оплати (поштові марки, конверти з марками, листівки з марками тощо);

- документи, що обслуговують грошовий обіг (книжки ощадні, чекові, депозитні; чеки грошові, майнові, розрахункові; бланки фінансування, страхування; акредитиви; марки податкові, митні, акцизні; доручення на видачу коштів, пенсій, майна; сертифікати якості, на право вивезення та ввезення; поліси страхування; ліцензії тощо);

- білети тиражних та миттєвих лотерей;

- бланки цінних паперів чи цінні папери (акції, облігації внутрішніх державних і місцевих позик, казначейських зобов'язань держави, ощадні сертифікати, приватизаційні папери, векселі, інші бланки, передбачені чинним законодавством);

- пластикові платіжні картки;

- бланки медичних рецептів для виписування наркотичних (психотропних) лікарських засобів чи медичні рецепти [2].

Облік грошових знаків, бланків документів та цінних паперів як розділ криміналістичної техніки містить сукупність наукових положень і технічних засобів для збирання, обліку, накопичення і використання інформації про об'єкти, що потрапили в сферу слідчої і оперативно-розшукової діяльності, з метою розкриття й розслідування злочинів.

Таким чином, входячи до системи загальної реєстрації, облік грошових знаків, бланків документів самостійно або у поєднанні з іншими обліками сприяють розкриттю й розслідуванню злочинів, аналізу стану злочинності, організації профілактичної роботи.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Вікіпедія – свободна енциклопедія [Електронний ресурс]. - <http://wikipedia.org>. (дата звернення: 15.04.2021). вікіпедія

2. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС: наказ МВС України від 10.09.2009 №390 [Електронний ресурс] : Офіційний веб-портал парламенту України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>.

*Погорелов Д. О.,
аспірант кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
головний судовий експерт сектору досліджень зброї ВКВД
Одеського НДЕКЦ МВС України*

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТУ, ЯКИМ ВРЕГУЛЬОВАНО ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ОБІГ ПАТРОНІВ «ТРАВМАТИЧНОЇ (НЕСМЕРТЕЛЬНОЇ) ДІЇ»

Станом на перший квартал 2021 року, в Україні окремий Закон України «Про зброю» у будь-якій його інтерпретації, а різних проектів такого закону, на протязі років незалежності, пропонувалося більше тридцяти, так і не було прийнято. Наслідком цього, об'єктивно, являється існування великої кількості правових колізій та неврегульованих аспектів виробництва, обігу та використання вогнепальної зброї та боєприпасів до неї. Аналіз практичної діяльності спеціалізованих експертних устав України, дає підстави для висновку, що найбільша кількість казаних проблемних питань пов'язана із так званою короткоствольною гладкоствольною вогнепальною зброєю «самозахисту», якою, у відповідності до «Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», затвердженій Наказом МВС України від 21.08.98 № 622 [1], можуть володіти, на законних підставах, певні категорії населення. При всьому при цьому, основна маса проблемних питань стосується не самої вогнепальної зброї даного специфічного виду, а саме патронів, щ можуть бути використані для проведення з неї пострілів.

Єдиним нормативно-правовим актом, який регулює питання, пов'язані із патронами до гладкоствольної короткоствольної вогнепальної зброї самозахисту, лишається стандарт СОУ 78-41-016:2013 «Патрони не смертельної дії. Загальні технічні вимоги», розроблений Державним науково-дослідним інститутом МВС України у 2013 році. Окремо слід наголосити, що дія цього

стандарту, викладені у ньому дозволи та заборони, розповсюджуються як на патрони промислового виробництва, так і на патрони, що були споряджені іншими способами, однак зберігаються, реалізуються або використовуються для стрільби в межах кордонів України. Вісім років існування та функціонування даного стандарту, однак, дають підстави говорити про те, що він не лише не вирішує жодне з проблемних питань, пов'язаних із патронами «травматичної (несмертельної) дії», але навіть певною мірою створює нові підстави для різного роду зловживань.

Так, для прикладу одна з двох ключових вимог, що містить даний стандарт до металевих снарядів виду патронів, що розглядається, викладена у примітці до п. 3.3 [2]: «Кулі для патронів несмертельної (травматичної) дії виготовляють із еластичних матеріалів (гуми, пластизола тощо), можуть мати будь-яку конструкцію, бути сферичної або іншої форми». Вказане формулювання, на думку автора, є недоцільно-широким.

По-перше, у вказаному визначенні необхідно звернути увагу на дозвіл використання куль «будь-якої конструкції». На практиці, це призводить до окремих випадків, ввезення в Україну, куль, що виготовлені з еластичного полімеру або губи, однак містять у своїй конструкції осердя з мало-еластичного матеріалу, пластику або навіть металу, яке збільшуючи масу кулі підвищує її питому кінетичну енергію на відстані здійснення близького пострілу, що в свою чергу призводить до отримання потерпілими переламів та більш тяжких тілесних ушкоджень. Збільшення маси кулі таким способом також призводить до збільшення дистанції, на якій вона зберігає значну вражаючу здатність, але у зв'язку із низької якості виготовлення та центровки, як правило, зменшує її балістичну стабільність, що призводить до значних відхилень між місцем прицілювання та місцем фактичного влучання нею.

По-друге, даний пункт стандарту, фактично, дозволяє використовувати при виготовленні або спорядженні патронів «травматичної (несмертельної) дії» кулі з будь-якого еластичного матеріалу. Однак, окрім еластичності, матеріали, що можуть використовуватися для виготовлення куль, мають цілу низку властивостей та характеристик, значущих для її (кулі) балістичних характеристик, як внутрішніх так і зовнішніх. Наприклад такий різновид матеріалу, як «напівебоніт», «при вмісті у його складі 12-18 %

сірки, є проміжною ланкою між м'якою гумою та твердим ебонітом» [3], при цьому зберігає еластичні властивості достатні для проходження крізь канал ствола зброї, менший за діаметр виготовленої з нього кулі. При цьому, показники твердості напівебоніту значно вищі за показники твердості гуми, що як наслідок, прямо впливає на проникаючу здатність виготовлених з нього куль та робить їх здатними нанести тілу людини тяжкі тілесні ушкодження та навіть смертельні проникаючі поранення.

Окрему увагу слід звернути на п. 4.4.5 стандарту [2], згідно якого: «Матеріал, з якого виготовлено металевий снаряд, має містити в собі безпечну рентгеноконтрастну речовину». Підставою для викладення цієї вимоги у стандарті являються правила надання невідкладної швидкої медичної допомоги. Наявність у металевому снаряді патрона «травматичної (несмертельної) дії» рентгеноконтрастної речовини дозволяє медикам, за допомогою рентгену, виявити місце локалізації кулі, що нанесла сліпе проникаюче поранення та оперативно надати потерпілому необхідну медичну допомогу, враховуючи стан та особливості ушкоджених органів або тканин. Тобто, вимога даного пункту була б цілком обґрунтованою, якби не одна але. Справа в тому, що рентгеноконтрастні речовини, де факто, це – метали, їх сульфати, оксиди, тощо. Однак яким має бути їх максимальний вміст? Нажаль, вказаним пункт не відповідає на дане запитання, що на практиці призводить до значної кількості випадків, коли при спорядженні патронів, замаскованих під патрони «травматичної (несмертельної) дії» використовуються кулі, з еластичного, на перший погляд, матеріалу, який, із злочинною метою, армували значною кількістю металевих включень у вигляді порошку або стружки. Таке «армування» еластичного матеріалу призводить до істотного підвищення його уражаючих властивостей та здатності патронів, що виглядають як патрони «травматичної (несмертельної) дії» наносити людині ушкодження, за тяжкістю аналогічні тим, щоносять боєприпаси до бойової вогнепальної зброї.

Враховуючи викладене, очевидним є те, що діючий стандарт СОУ 78-41-016:2013 «Патрони несмертельної дії. Загальні технічні вимоги», потребує невідкладного внесення змін з метою врегулювання проблемних питань, пов'язаних із властивостями та основними характеристиками металевих снарядів, які можуть бути використані при виготовленні або спорядженні патронів

«травматичної (несмертельної) дії» до гладкоствольної короткоствольної вогнепальної зброї самозахисту.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів. [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства Внутрішніх Справ України від 21.08.98 р. №622 Електрон. дан. (1 файд). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> Назва з екрану.

2. Патрони несмертельної дії. Загальні технічні умови [Електронний ресурс] : Стандарт організації України. СОУ 78-41-016:13 (2013). Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу: <https://mvs.gov.ua/ua/pages/Standart-MVSUkraini-SOU-78-41-0162013-Patroni-nesmertelnoi-dii-Zagalni-tehnichni-vimogi.htm>. Назва з екрану.

3. Балалаев Г. А. Производство антикоррозийных работ. Издание 2-е, исправленное и дополненное [Текст]/ Балалаев Г. А. Издательство «Высшая школа», Москва, 1969 г 352 с.

*Усата Г. О.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Горошко В. В.,
завідувач кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ КРИПТОВАЛЮТИ

Сучасний розвиток інтернет-технологій, активізація цифрових стартапів, необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності національних компаній на міжнародному ринку, зумовлює

трансформацію усталених способів ведення бізнесу, викликає необхідність здійснювати адаптацію бізнесу, управління, комунікацій на основі цифровізації [1].

Одним із феноменів останніх років став факт появи особливого виду валют, який отримав назву «криптовалюта». Це не могло не викликати особливої уваги з боку громадськості і, в тому числі, з боку злочинців, які звернули увагу на розвиток інформаційної економіки з боку можливості збагачення за допомогою здійснення незаконних операцій з криптовалютою.

Складність побудови функціонування даних систем з технічної точки зору не дозволяє повністю розкрити їх сутність як економічної категорії і перешкоджає появі регламенту їх емісії та обігу, що говорить про непрозорість системи з боку контролю і регулювання, і сприяє розвитку тіньової економіки [2].

При розслідуванні злочинів, вчинених із використанням криптовалюти, слідчий стикається з нетрадиційними слідами злочинної діяльності. Це викликає певні труднощі при провадженні окремих слідчих (розшукових) дій, оскільки в йому необхідно виявити, зафіксувати, вилучити електронні носії, що містять інформацію по кримінальному провадженню, забезпечити належне зберігання носіїв і збереження інформації на них для подальшого огляду і дослідження [3]. Ця обставина є чинником, що обумовлює необхідність використання спеціальних знань для технічно і процесуально-коректного отримання, і використання фактичних даних, отриманих в процесі розслідування злочинів даної категорії.

Спеціальні знання при розслідуванні злочинів, вчинених з використанням криптовалюти, складають в першу чергу знання фахівців, компетентних в мережевих інформаційних технологіях, апаратно-програмних засобах, дозволяють відстежити процес і особливості здійснення злочинних посягань. Процесуальною формою використання спеціальних знань є судово експертиза.

В силу принципової новизни такого явища як цифрові активи, створені із застосуванням технології Blockchain, правове регулювання даного питання знаходиться лише на стадії формування. Очевидно, що, перш ніж приступити до вивчення питань призначення та проведення судової експертизи відповідних цифрових активів, необхідно провести аналіз технології Blockchain, сутності криптовалюти, а також особливостей відображення таких активів в бухгалтерському обліку організацій.

Blockchain представляє собою децентралізовану (тобто таку, в якій відсутній центральний координуючий елемент, який має доступ до всієї інформації, що міститься в системі) базу даних, розподілену систему пов'язаних між собою зашифрованих записів (блоків транзакцій), справжність інформації в яких визначається і підтверджується не контролюючим органом, а самими користувачами. Блоки в системі пов'язані в ланцюг (звідси і назва «ланцюжок блоків») таким чином, що кожен наступний блок обов'язково містить в собі інформацію про попередній блок [4].

Створення в системі нових блоків має назву «майнінг», процес майнінгу полягає в підборі коду, що є вірним рішенням завдання, поставленого системою. Так як всі блоки пов'язані, після знаходження такого коду інші блоки підтверджують, що код вірний, новий блок включається в систему. Завдяки системі наскрізного шифрування і децентралізації, база даних, створена з використанням технології Blockchain, характеризується високим ступенем надійності і конфіденційності. Порушення конфіденційності системи або підробка даних в блоках можливі, проте для цього необхідне використання колосальних комп'ютерних потужностей. Так одним із способів «злому» системи є «атака 51%». Так як всі блоки в системі взаємопов'язані і підтверджують транзакції один одного, для того, щоб впровадити в систему невірну інформацію про вчинені транзакції, необхідно використовувати техніку з обчислювальною потужністю, що перевищує обчислювальну потужність апаратів половини всіх користувачів системи [5].

У провадженнях зазначеної категорії найбільш характерною є судова комп'ютерно-технічна експертиза, яку виконують носії спеціальних знань в області інформаційних технологій і обчислювальної техніки. Пов'язано це з тим, що об'єктом її дослідження виступають якраз об'єкти на електронних носіях інформації (програми, які використовуються при роботі з криптовалютою (наприклад, Bitcoin-гаманець), файли, що містять текстові або графічні копії файлу гаманця wallet.dat; файли, що містять журнали, звіти, налаштування програм для роботи з криптовалютою; програми обміну повідомленнями). Саме такого роду об'єкти залучаються при вчиненні злочинів із використанням криптовалюти.

В процесі комп'ютерно-технічної експертизи у провадженнях щодо злочинів, вчинених за допомогою криптовалюти, можуть бути поставлені наступні питання:

1. Чи є на носіях інформації представлених на експертизу програми, призначені для проведення платежів в криптовалюту, а також відомості про використання таких програм? Якщо так, то які реєстраційні дані електронних гаманців містяться в налаштуваннях, журналах таких програм або повідомленнях користувачів? Які перекази здійснювалися за допомогою цих програм, коли, від кого, кому і на якій підставі здійснювалися ці перекази?

2. Чи є на носіях інформації представлених на експертизу нижчепераховані адреси гаманців криптовалюти (перераховуються адреси)?

3. Чи є на носіях інформації представлених на експертизу адреси гаманців криптовалюти або відомості про такі гаманці?

4. Чи є на носіях інформації представлених на експертизу файли, в тому числі знищені, які містять резервні копії гаманця криптовалюти?

5. Чи є на носіях інформації представлених на експертизу комп'ютерів файли, в тому числі знищені, які містять повідомлення електронної пошти або повідомлення, відправлені або отримані за допомогою програм миттєвого обміну повідомленнями?

6. Які адреси електронної пошти, унікальні ідентифікаційні номери використовувалися для роботи з електронною поштою або програмами миттєвого обміну повідомленнями?

Серед представлених питань є ті, які виходять за межі компетенції експерта комп'ютерно-технічної експертизи. Це питання щодо програм, призначених для проведення транзакцій в криптовалютах, проведених за допомогою гаманців криптовалюти переказів, програм і спеціалізованого технічного забезпечення для майнінгу криптовалюти. Такі питання вимагають наявності спеціальних знань саме про технології функціонування криптовалюти, про специфіку виконання транзакцій, порядку створення і управління гаманцями криптовалюти, а також порядку включення в процес майнінгу. Таким чином, комп'ютерно-технічна експертиза не може в повній мірі відповісти на всі питання, що виникають в процесі розслідування злочинів, вчинених з використанням криптовалюти. Особливості електронних платіжних систем, що функціонують при застосуванні криптовалюти повинні аналізувати носії інших спеціальних знань – «криптоаналітики». У зв'язку з цим виникає потреба у формуванні нового виду експертизи, який буде займатися безпосередньо технологіями, на яких засновано

функціонування криптовалюти. В процесі провадження такого виду експертизи стане можливим визначення використовуваної криптовалюти і види гаманців; особливості введення та виведення готівкових коштів; порядок і специфіка обміну їх на криптовалюту і назад; порядок обміну криптовалюти між різними електронними платіжними системами; порядок і специфіка роботи віртуальних бірж для обміну криптовалюти, порядок і специфіка включення в процес майнінгу.

Отже, підсумовуючи, важливо зазначити, що у зв'язку з тим, що функціонування криптовалюти здійснюється виключно на апаратно-програмній платформі сучасних комп'ютерних технологій, об'єктами експертизи будуть виступати документи, записи на машинних носіях інформації. Такі документи і записи відшуковуються і технічно інтерпретуються в процесі провадження комп'ютерно-технічної експертизи. Однак цільова інтерпретація вмісту таких документів і записів стосовно тих чи інших аспектів роботи систем, що функціонують при застосуванні криптовалюти має бути предметом дослідження спеціальної експертизи.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Юткіна О. В. Передумови забезпечення розвитку цифровізації в соціально-економічних системах. Державне та муніципальне управління. 2019. № 3. С. 198-201.
2. Пашко Д. В. Потреба визначення статусу криптовалют в Україні: економічні та кримінальні процесуальні аспекти. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2018. № 1. С. 173–179.
3. Шаповалова К. Р. Проблемні питання розслідування злочинів, вчинених із використанням криптовалюти. Юридичний науковий електронний журнал. 2018. № 6. С. 385-387
4. Мащенко П. Л. Технологія Blockchain та її практичне застосування. Наука, техніка, освіта. 2017. №32. С. 61-64.
5. Шольц Ю. Технологія Blockchain. Принципи роботи і перспективи застосування. Фінанси. Податки. Облік. 2017. №4. С. 69-76.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Запорукою ефективного функціонування та роботи кожної державної установи, чи системи державних органів влади в умовах сьогодення є, насамперед, збір, класифікація, аналіз великого обсягу інформації та швидке прийняття рішень за результатами її обробки.

В сучасному глобалізованому, технологізованому і разом з тим неструктурованому світі роль інформаційно-аналітичної діяльності об'єктивно зростає. Це обумовлено насамперед неконтрольованим розвитком усіх процесів і явищ як в економіці, так і в політиці, так і в суспільному житті. Діяльність будь-яких структур сьогодні потребує хоча б мінімального прогнозованого розвитку, захисту від ризиків, небезпек і викликів.

Бази даних та штучний інтелект є високоефективним під час розслідування кримінального провадження як на місцевому рівні так і в масштабах всієї країни. Однак, для цього необхідно, щоб існувала експертна система що пов'язує правоохоронні органи по всій країні. Так як є випадки коли існують докази та ключі, що стосуються кримінального провадження через наявність великої кількості різних баз даних які не мають зв'язку між собою.

Експертна система – найбільш відомий і поширений вид інтелектуальних систем. Можна вказати ряд особливостей, які притаманні тільки експертним системам, а це акумуляція в системі знань і правил міркувань досвідчених фахівців в даній галузі, а також наявність спеціальної системи пояснень. Сама назва цих систем вказує на те, що вони повинні зберігати в собі знання професіоналів-експертів в деякій предметній області і передавати їх тим, у кого таких знань немає.

Традиційні системи підтримки прийняття рішень універсальні і застосовуються для рішення унікальних проблем у різних предметних областях, а експертні системи дають відповіді на питання у вузькій предметній області і роблять висновки, які могла би виконати людина-професіонал високої кваліфікації.

Основними відмінностями ЕС від інших програмних продуктів є використання не тільки даних, але і знань, а також спеціального механізму виведення рішень і нових знань на основі наявних. Знання в ЕС представляються в такій формі, яка може бути легко оброблена на ЕОМ [1].

Експертні системи видають поради, проводять аналіз, дають консультації, ставлять прогноз. Якість ЕС визначається розміром і якістю бази знань (правил або евристик). Система функціонує в наступному циклічному режимі: вибір (запит) даних або результатів аналізів, спостереження, інтерпретація результатів, засвоєння нової інформації, висування з допомогою правил тимчасових гіпотез і потім вибір наступної порції даних або результатів аналізів. Такий процес триває до тих пір, коли ще не надійде інформація, достатня для остаточного висновку [2].

Системи, засновані на знаннях, мають певні переваги перед людиною-експертом: а). у них немає упереджень; б) вони не роблять поспішних висновків; в) ці системи працюють систематизовано, розглядаючи всі деталі, часто вибираючи найкращу альтернативу з усіх можливих; г) база знань може бути дуже і дуже великою. Будучи введені в машину один раз, знання зберігаються назавжди. Людина ж має обмежену базу знань, і якщо дані довгий час не використовуються, то вони забуваються і назавжди втрачаються; д) системи, засновані на знаннях, стійкі до "перешкод". Експерт користується побічними знаннями і легко піддається впливу зовнішніх факторів, які безпосередньо не пов'язані з розв'язуваною задачею. ЕС, що не обтяжені знаннями з інших областей, за своєю природою менш схильні до "шумів"; е). ці системи не замінюють фахівця, а є інструментом в його руках. Тобто, подібно до інших видів комп'ютерних програм вони не можуть замінити людину в вирішенні завдань, а скоріше допомагають та є тим знаряддям, яке дає можливість вирішувати завдання швидше і ефективніше;

Експертні системи являють собою реальний практичний додаток штучного інтелекту та попит на них залишається на досить високому рівні. [3]. Використання програмних комплексів автоматизованого вирішення експертних завдань або ж спеціалізованих систем підтримки проведення судової експертизи. Основним призначенням систем підтримки проведення судової експертизи є звільнення експерта від рутинної роботи, економія часу експертизу тощо.

Експертні системи акумулюють знання експертів – провідних спеціалістів у конкретній предметній галузі. В основі роботи експертних систем лежить дедуктивне виведення нових тверджень з існуючих.

Потенціал судово-медичних експертиз є достатнім для вирішення усіх можливих питань, важливих для встановлення обставин вчинення злочинів. За сучасних умов взаємодії з експертними установами країн Європи цей арсенал можливостей може бути ще ширшим та дієвішим.

Одним з методів ідентифікації особи є спектральний аналіз мовних сигналів, який дає змогу виділяти стійкі ідентифікаційні ознаки, що характеризують біометричні параметри мовного тракту людини, яка говорить. Як спектроаналізатори можуть використовуватися персональні комп'ютери з встановленим спеціалізованим програмним забезпеченням («Justiphone» та ін.)

Експертиза відеозвукозапису або фоноскопівна застосовується для встановлення технічних умов та технології отримання відеозвукозапису, а також ототожнення особи за фізичними параметрами голосу.

Портретна експертиза, або як її ще називають габітоскопічна здійснюється у випадках, коли виявляється чи затримується особа, схожа з людиною, яка розшукується, та для встановлення факту причетності конкретної людини до певної події, що знайшло відображення на фотознімках чи відео.

Застосування в практичній діяльності під час розслідування кримінальних проваджень системи оптичної візуалізації (RUVIS), використовує технологію формування зображення по відбитому ультрафіолетовому випромінюванню, відому під аббревіатурою RUVIS, щоб визначати місцезнаходження на більшості непористих поверхонь прихованих відбитків пальців, які є невидимими для неозброєного ока. При цьому не потрібне попереднє застосування дактилоскопічних порошків. Зазначена програма використовується не на заміну, а для доповнення існуючих традиційних фізико-хімічних методів дактилоскопії для виявлення і фіксації слідів людини [4]. Використання таких технологій широко практикується правоохоронними органами США та Великобританії.

Для успішного і, що не менш важливо, швидкого встановлення усіх обставин злочинів і причетних до них осіб правоохоронні органи мають значно випереджувати злочинне суспільство (чи хоча б

не відставати від нього) за активним використанням сучасних науково-технічних засобів і технологій та пов'язаних із ними можливостей для застосування у розкритті та розслідуванні злочинів, тому впровадження та використання нових інформаційно-комунікаційних технологій є головною умовою покращення роботи щодо встановлення підозрюваного або його розшуку, а також діяльності підрозділів правоохоронних органів України та функціонування правоохоронної системи загалом.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Новиков Д. А. Прикладные модели информационного управления /Новиков Д. А., Чхартишвили А. Г. / М.: ИПУ РАН, 2004. – 130 с.

2. Затылкин А. В. Синтез системы управления интеллектуальной компьютерной обучающей системой / Затылкин А. В., Кемалов Б. К., Юрков Н. К. // Новые промышленные технологии. 2011. № 2. С. 58-62.

3. Анісімов, А. В. Природомовна інформатика [Текст] / А. В. Анісімов // Стан та перспективи розвитку інформатики в Україні. К.: Наукова думка, 2010. С. 541-547.

4. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6. «Дактилоскопічні дослідження»URL: [http:// 5fan.info/merbawmerrnaqasotr.html](http://5fan.info/merbawmerrnaqasotr.html).

Юнацький О. В.,
доцент кафедри приватної охоронної діяльності
НУ «Запорізька політехніка»
кандидат юридичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА

Характеризуючи процес експертного дослідження, можна відзначити, що в ньому тісно поєднуються пізнавальна і практична діяльність. Пізнавальна діяльність експерта більш наближена до наукової роботи, хоч і відрізняється від неї певними особливостями.

Слід зазначити, що в основі як пізнавальної діяльності експерта, так і наукової роботи лежить творчий процес, заснований на реалізації застосування спеціальних знань під час експертного

дослідження. Тому експертна творчість як механізм пристосування експерта до специфічних, мінливих ситуацій, характеризується його умінням використовувати різноманітні методики експертного дослідження, самостійно знаходити та приймати рішення в складних ситуаціях, які виникають в процесі вирішення експертних завдань.

Відзначимо, що в ході своєї діяльності судовий експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. Це означає, що експерт має право висловлювати свою думку, тільки на основі внутрішнього переконання, що лежить в основі концепції висновку експерта [1, с. 478; 2, с. 73-76].

У свою чергу, зміст внутрішнього переконання судового експерта можна визначити як досягнення доведеності якогось положення, коли експерт вважає вирішеним поставлене перед ним завдання, його переконання в істинності або неправильності отриманих результатів, що ґрунтується на достатніх підставах [3, с. 84].

Якщо судовий експерт формує висновки не на підставі використання спеціальних знань, а під впливом інформації, яка не має безпосереднього відношення до об'єктів, що досліджуються, – це призведе до формування помилкового внутрішнього переконання. До таких випадків, в першу чергу, належить вплив навіювання. Навіювання – це такий психічний вплив на людину, при якому відбувається некритичне сприйняття думки і волі іншої людини, як своїх власних. У психології воно поділяється на пряме і непряме [4, с. 140].

Серед інших психологічних чинників, що негативно впливають на формування внутрішнього переконання експерта, слід назвати професійну деформацію, що розглядається в спеціальній літературі як "косність" у вирішенні розумових завдань [5]. Найбільш характерними її проявами є переоцінка своїх можливостей, знань, поспішні висновки, ігнорування думки своїх колег, спрощення методики дослідження тощо. Вивчення проявів професійної деформації та визначення шляхів їх подолання являють особливий інтерес. Можна припустити, що значне число повторних експертиз є наслідком професійної деформації, що мала місце при первинному дослідженні.

Необхідно пам'ятати і про міжособистісні стосунки в колективі експертної установи, бо вони також істотно впливають на ефективність професійної діяльності. Слід зазначити, що у стосунках учасників експертної діяльності є аспекти, які не піддаються юридичному врегулюванню. Наприклад, етичні стосунки в колективі

експертної установи, що включають взаємовідносини експерта і керівника, учасників комісійних, комплексних і повторних експертиз. Такі взаємовідносини будуються відповідно до загальних норм моралі, а також формальних та неформальних правил поведінки в колективі. Проте специфіка експертної діяльності також передбачає вироблення окремих суб'єктивних якостей, які дозволяють експерту досягти поставлених цілей.

Вважається, якщо протягом часу у експерта не сформувалися спостережливість, уважність, логічне мислення, то успішна робота в галузі судової експертизи неможлива через ризик постійних помилок та йому краще змінити професію. Серед якостей, які також однозначно виключають можливість займатися експертною діяльністю, тобто визначають професійну непридатність експерта, слід назвати психічну неповноцінність та наявність дефектів органів відчуття.

Що стосується інших якостей судового експерта, то слід зазначити, що на їх формування впливають не тільки внутрішні, а й зовнішні (соціальні) умови, в яких вони проявляються. До них найчастіше відносять: креативність, евристичність, предикаторність, об'єктивність, всебічність і самокритичність.

Експерт також повинен володіти як оперативною, так і довготривалою пам'яттю, як вербальним, так і наочно-образним мисленням. На цій основі розвивається здатність швидкого запам'ятовування, тривалого збереження і точного відтворення ознак об'єкта на будь-якому етапі експертного дослідження.

Серед психофізіологічних якостей судового експерта слід назвати емоційну врівноваженість, здатність до зосередження, психічну витривалість, здатність швидко переключатися з одного завдання на інше і т.ін. [6, с. 428-429].

В результаті постійного впливу умов діяльності у судового експерта формується суб'єктивний комплекс якостей (навичок, умінь), необхідний для успішного виконання покладених на нього обов'язків.

Таким чином, особливість пізнавальної діяльності судового експерта полягає в тому, що його висновок повинен відображати внутрішнє переконання, тобто упевненість експерта в його достовірності. Об'єктивною стороною внутрішнього переконання може бути лише сукупність фактичних даних, встановлених в ході експертного дослідження, незалежно від будь-яких зовнішніх впливів та дій.

Аналіз рівнів пізнання судового експерта при проведенні досліджень показує, що на його неправильні рішення (висновки), впливають результати неадекватних психічних процесів і порушення операцій мислення. Також помилки в пізнавальній діяльності судових експертів можуть виникати на підставі особистих психічних якостей, зокрема через недостатню спостережливість, неуважність, відсутність творчої уяви.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Ратинов А. Р. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. Теория доказательств в советском уголовном процессе / отв. ред. Н. В. Жогин. Изд. 2-е исп. и доп. М. : Юрид. лит., 1973. 736 с.
2. Абрамова В. М. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2005. 260 с.
3. Клименко Н. І. Судова експертологія: Курс лекцій : навчальний посібник. К: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 528 с.
4. Коваленко А. Б., Корнєв М. Н. Соціальна психологія : підручник. К., 2006. 400 с.
5. Безносов С. П. Профессиональная деформация личности. Санкт-Петербург: Из-тво «Речь», 2004. 272 с.
6. Криминалистика : учебник для вузов / Аверьянова Т. В., Белкин Р. С, Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Изд 3-е., перераб. и доп. М.: Норма, 2007. 944 с.

*Юнку І. І.,
провідний юристконсульт юридичного
відділу ОНДІСЕ, аспірант кафедри
криміналістики та психології ОДУВС*

ТИПОВІ ПОМИЛКИ У ВИСНОВКАХ ЕКСПЕРТІВ

Відповідно до чинного законодавства України одним з доказів у кримінальному судочинстві є висновок експерта, який містить інформацію про факти, отримані за допомогою застосування спеціальних знань. Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою,

яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [1].

Згідно Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5 до висновку експерта пред'являються відповідні вимоги. [2].

Однак, незважаючи на наявні вимоги, що пред'являються до висновку експерта, останній не застрахований від помилок. До експертних помилок в криміналістичній літературі належать судження експерта або його дії, які не відповідають об'єктивній дійсності, що не приводять до мети експертного дослідження, а є результатом добросовісної помилки [6. С. 258].

Таким чином, допущені експертом помилки ставлять під сумнів доказову силу висновку або зовсім роблять висновок експерта неприпустимим доказом.

Експертні помилки розподіляються на види (класи).

До першої виду відносять експертні помилки, пов'язані з прямими порушеннями вимог, пропонованих законодавством до оформлення висновку експерта, які викладені у ст. 102 КПК України. Висновок експерта складається з трьох частин: вступної (Вступ), дослідницької (Дослідження) та заключної (Висновки). У висновку експерта повинно бути зазначено:

1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;

2) місце і час проведення експертизи;

3) хто був присутній при проведенні експертизи;

4) перелік питань, що були поставлені експертові;

5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;

6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

До другого виду експертних помилок ряд авторів відносить три класи:

- процесуальні;

- діяльні;

- гносеологічні [5. С. 25; 11. С. 458].

Процесуальні експертні помилки полягають в порушенні експертом процесуального режиму і процедури експертного дослідження. До них належать:

- недотримання процесуальних вимог до висновку експерта (в тому числі відсутність у висновках необхідних за законом реквізитів);

- вияв експертної ініціативи в не передбачених законом формах, обґрунтування висновків не за результатами виконаного дослідження, а за матеріалами справи;

- прийняття доручення на проведення експертизи і матеріалів від не уповноважених (сторонніх) осіб;

- вихід експерта за межі своєї компетенції, зокрема вторгнення його в сферу питань права;

- самостійне збирання матеріалів та об'єктів експертизи.

Діяльні експертні помилки пов'язані з практичним здійсненням експертом операцій і процедур, які полягають в активному впливі на об'єкти дослідження. Ці помилки полягають в порушенні приписів щодо послідовності даних процедур, у відступі від методики їх здійснення, в неправильному використанні засобів діяльності або використання непридатних засобів і т. п. [10. С. 103].

Такі помилок поділяються на дванадцять класів:

- відсутність (невикористання) всієї повноти даних, що характеризують ідентифікаційну та діагностичну значимість ознак, стійкість їх відображень в слідах;

- відсутність (незастосування) розробленої та апробованої методики;

- застосування неліцензійних програм;

- застосування помилково рекомендованих методів;

- недосконалість використовуваної експертної методики;

- використання не атестованих методик вимірювань фізичних величин;

- використання для вимірювань фізичних величин приладів, що не відносяться до числа сертифікованих засобів вимірювальної техніки;

- застосування методів, які перебувають в стадії експериментальної розробки;

- застосування несправного обладнання;

- використання приладів, які не відповідають експертним завданням математичних моделей і комп'ютерних програм;

- використання методів і приладів, що не володіють достатньою чутливістю або роздільною здатністю;

- застосування не повірених засобів вимірювальної техніки та еталонів

- Гносеологічні експертні помилки беруть свій початок в складності експертного пізнання. Оскільки пізнання може бути як змістовним, так і оцінними, так і помилки можуть бути допущені експертом як при пізнанні сутності, властивостей і ознак досліджуваних об'єктів, так і при оцінці змістовного пізнання, підсумків експертного дослідження, їх інтерпретації. Вони поділяються на фактичні (предметні) та логічні [3, С.322].

Фактичні (або предметні) помилки виступають наслідком спотвореного уявлення про відносини між предметами об'єктивного світу.

Логічні помилки пов'язані з порушенням в змістовних розумових актах законів і правил логіки, а також з некоректним застосуванням геологічних прийомів і операцій. Найбільш типові логічні помилки найчастіше зустрічаються у вигляді підміни понять.

До третього виду експертних помилок відносять:

- помилки дослідження, які відносяться до числа найбільш важко виявляються;

- помилки міркування – суть яких полягає в неправильному трактуванні об'єктивних даних, отриманих при дослідженні [8. С. 131].

При цьому помилки дослідження поділяються:

- тактичні – які, полягають у тому, що експерт вибирає не саму раціональну для даного випадку методику дослідження. Це може виражатися у виборі невірної послідовності здійснення визначених етапів дослідження, в надмірності дій щодо ряду представлених на експертизу об'єктів і т.д.;

- помилки сприйняття полягають в неправильному сприйнятті експертом кольору, запаху, щільності об'єкта та інших чуттєво сприймаючих характеристик досліджуваних об'єктів. Вони можуть залежати не тільки від уважності експерта, його психофізіологічних особливостей (стану зору, нюху, слуху, дотику, смаку), але і від впливу несприятливих зовнішніх умов (освітленості, чистоти повітря в приміщенні, температури середовища і т.д.).

- технічні виникають тоді коли при виробництві судової експертизи дослідження супроводжується деякими маніпуляціями з об'єктом, здійснюваними за встановленими методиками.

Неправильне використання методик (технічна помилка) може привести до невірних результатів [4, С.48].

До четвертого виду відносять логічні помилки. До цього виду включають 7 класів:

- протиріччя в ознаках (експерт приписує предмету або явищу ознаки, які їм не властиві);
- ототожнення різних понять;
- протиставлення тотожних понять;
- підміна тез (експерти в висновках відповідають не на поставлене запитання);
- «уявне дослідження»;
- підміна понять;
- надмірне доказування [9, С.12].

Отже, шляхом аналізу криміналістичної та судово-експертної літератури нами зроблена спроба представити загальні підстави формування експертних помилок. Встановлено, що помилки в експертних висновках можуть мати різну природу і в зв'язку з цим залежать від багатьох факторів.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Кримінальний кодекс України: Верховна Рада України; Закон від 05.04.2001 № 2341-III.
2. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5.
3. Авер'янова Т. В. Судова експертиза: Курс загальної теорії. М.: Норма: ИНФРА-М, 2017. 480 с.
4. Афанасьєва А. А. Слідчі і експертні помилки при формуванні внутрішнього переконання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2018. 58 с.
5. Афанасьєва А. А. Процесуальні, гносеологічні і діяльні помилки експерта. Судова експертиза. Харків. 2011. №8 (28). С. 19-35.
6. Булін Р. С. Криміналістична енциклопедія. М.: Бек, 2018. 657 с.
7. Клевко А. А. Поняття і класифікація експертних помилок. Судово експертиза. 2019. №7. С. 45-59.
8. Маєвський А. В., Прокопенко Є. І., Теманьков А. А. Експертні помилки. Вибрані питання судової експертизи. Київ, 2019. №35. С. 120-135.

9. Мельников П. А. Законы формальной логики в работе судебного эксперта. Судовая экспертиза. 2018. № 5. С. 10-14.

10. Полюхіна І. В. До питання про класифікацію судових помилок. Криміналістика. 2020. № 5 (8). С. 90-105

11. Росянкова Є. Р., Галяшина Є. І. Настільна книга експерта: судова експертиза. К.: Проспект, 2019. 568 с.

Янковий М. О.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС
кандидат юридичних наук, доцент

СЛІДИ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РУК: КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЕРТОМ

Важливе місце в розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень займає вилучення з місця події слідової інформації, у тому числі найпоширенішої – слідів рук злочинця, адже останнім добре відоме доказове значення слідів рук, тому вони зазвичай намагаються їх не залишати. Під час пошуку слідів рук експерт постійно стикається з конкуруючими слідами: слідами рукавичок або слідами інших речей, що використовувалися для запобігання залишенню слідів рук (панчохи, шкарпетки, ганчірки, носові хустинки, рукава тощо). І хоч би як злочинці не старалися приховати сліди рук, експерт все ж таки їх виявляє за допомогою криміналістичних засобів, адже папілярні візерунки кожної людини мають свою індивідуальність, яка полягає в особливостях будови шкіри на долонних поверхнях рук.

Незважаючи на те, що криміналістичне значення слідів рукавичок доволі велике, їх не повною мірою використовують для пошуку і викриття злочинців. Насамперед це зумовлено недостатньою науково-практичною розробкою напрямку. Як справедливо зазначається у відповідній криміналістичній літературі, часто сліди рукавичок не фіксують і не вилучають тому, що їх неправильно відносять до змазаних слідів рук або через нечіткість відображення та відсутність будь-якого узору, визначають їх непридатними для ідентифікації [1, с. 247]. Водночас практика свідчить, що професійне ставлення до слідів рукавичок на стадіях їх виявлення, фіксації, вилучення та експертного дослідження може значно підвищити ефективність використання цього

виду слідів під час розслідування кримінальних правопорушень. Отже, цілком актуальною є необхідність проведення досліджень зазначеного напрямку.

Упродовж останніх років ситуація докорінно змінилася: значно збільшилася кількість різновидів господарських рукавичок вітчизняних та зарубіжних виробників. Сьогодні фірми різних держав (переважно Китаю та Польщі) пропонують каталоги, в яких презентують більше двох сотень найменувань рукавичок. Крім того, рукавички стали широкодоступними через відносно низьку ціну і практично витіснили з кримінального вжитку шкіряні рукавички.

Враховуючи практику роботи зі слідами захисту рук, можна виділити такі проблеми щодо їх виявлення та дослідження:

- наявність методичних прогалин при дослідженні слідів рукавичок сучасних видів;
- відсутність єдиної актуальної криміналістичної термінології як у назвах видів рукавичок, так і у назвах їх складових елементів і матеріалів;
- відсутність чіткої криміналістичної класифікації існуючих видів рукавичок;
- відсутність напрацьованих методик відбору експериментальних зразків відбитків рукавичок.

Зрозуміло, що вирішити зазначені проблеми у межах одного дослідження неможливо.

Уточнення та розширення потребує термінологічний апарат: замість терміна «перчатка», що вживався раніше і був доволі вичерпним, сьогодні найчастіше вживається термін «рукавичка» та «рукавиця». Відповідно до визначення, наведеного у тлумачному словнику сучасної української мови, «рукавичка» - це виріб з тонкої тканини, шкіри, бавовняних ниток тощо з п'ятьма відділеннями (для всіх пальців), який надівають на кисть руки. Під «рукавицею» слід розуміти виріб з цупкої теплої тканини, шкіри, вовняних ниток, хутра тощо з одним відділенням (для великого пальця), який надівають на кисть руки у холод або для роботи [2, с. 219]. Як бачимо, слід чітко розрізняти ці поняття. Водночас результати всебічного вивчення та узагальнення каталогів фірм-виробників, дослідження ринку таких виробів, аналіз виявлення та дослідження їх слідової інформації спонукають до необхідності введення у криміналістичну практику узагальнюючого терміна «засоби захисту рук».

При цьому у розумінні виробника «засоби захисту рук» є засобами убезпечення шкірних покривів рук людини від руйнуючих чинників навколишнього середовища та її діяльності. Криміналістична практика пропонує тлумачити їх як засоби захисту предметів, яких торкаються руки людини, від впливу рук (залишення слідів) під час вчинення кримінальних правопорушень, тобто як засоби запобігання залишенню слідів рук. До таких засобів можна віднести не тільки рукавички та рукавиці, а й інші речі (шкарпетки, хустинки, рукава одягу тощо), сліди яких також можуть бути вилучені під час огляду місця події та поміщені до трасологічного обліку засобів захисту рук. Зважаючи на те, що наявне на сьогодні різноманіття засобів захисту рук надає нові можливості для їх ідентифікації та об'єднання кримінальних правопорушень, доречно їх кваліфікувати за наступними критеріями:

- за моделлю: рукавички, рукавиці, краги;
- за покромом: звичайної довжини (трохи вище зап'ястка), укорочені (до долоні), довгі (до ліктя і навіть до плеча), мітенки (з обрізаними пальцями);
- за способом виготовлення: в'язані, шиті, литі, облиті, напівоблиті, комбіновані (в'язані з напленням нітрилу; шиті й напівоблиті латексом);
- за призначенням: господарські, робочі, хімічностійкі, морозостійкі, рибальські тощо;
- за матеріалом виготовлення: мономорфічні, що виготовлені з одного матеріалу (трикотажні, шкіряні, брезентові, із шинельного сукна, нейлону, латексу, гуми, бавовняні, нітрилові, неопренові, вінілові, целофанові), та поліморфні, під час виготовлення яких використано кілька матеріалів у різних комбінаціях.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Криміналістика : підручник. / В. В. Пясовський та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
2. Яременко В. В., Сліпущко О. М. Новий тлумачний словник української мови. Київ : АКОНІТ, 2008. Т. 3. 862 с.

СЕКЦІЯ 4. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.

Бела К. Ю.,
слухач ННІПК ОДУВС

Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
*доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук*

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Питання становлення гендерної рівності як складової державної політики викликають не лише необхідність окремого вивчення стану дотримання прав жінок у правоохоронних органах, але і послідовна розробка необхідних заходів попередження порушення їх прав. Необхідність таких превентивних заходів, потребують чіткого розуміння проблемних питань загального характеру, притаманних для більшості поліцейських інституцій, в яких працюють жінки.

У країнах Західної Європи та США дослідження проблем гендерності були ініційовані ще на початку 1980-х років. Від самого початку вони були спрямовані на збільшення кількості жінок у підрозділах поліції, розробку моделей відбору жінок на різні посади, а також на подолання проблем, пов'язаних із адаптацією жінок до чоловічого поліцейського колективу [1, с. 42].

Для українських правоохоронних структур вказаний проект є цікавим з огляду на те, що зазначена стратегія базується на ретельному вивченні умов праці жінок-поліцейських та відповідним чином розробки чіткого плану щодо виправлення виявлених недоліків. Так, європейськими вченими та науковцями були проведені опитування чоловіків та жінок, анонімні бесіди із поліцейськими керівниками та викладачами, проаналізовано увесь наявний статистичний матеріал. Як результат, основний акцент було зроблено на подоланні наступних блоків проблем.

Перше, це труднощі при складання силових та швидкісних фізичних тестів, обумовлені специфікою жіночої анатомії. Хоча ще в

далекому 1972 року було встановлено єдині стандарти фізичної підготовки для жінок та чоловіків, практика довела, що встановлені стандарти не відповідають особливостям жіночої анатомії. Ситуацію було виправлено за рахунок змін у комплексі випробувань для жінок щодо фізичної витривалості; введення спеціальних тренувальних курсів, що дозволяють жінкам збільшити силу верхньої частини тіла та активний обсяг легенів. Додатково в програмах навчання найбільш складні фізичні заліки були перенесені зі стадії вступного тестування на стадію випускних іспитів. На теперішній час нормативи є спрощеними, проте і для чоловіків також, що вказує на недостатній фізичний рівень підготовленості [2, с. 41].

По друге, проблеми використання прийомів самозахисту у реальній протидії злочинцям. Менший зріст та вага, схильність правопорушників зневажати жінок-поліцейських, існування певних складнощів при застосуванні зброї та фізичної сили роблять жінок-поліцейських потенційно уразливими, якщо вони опиняються у конфліктній ситуації під час несення служби [2, с. 41].

По третє, непристосованість поліцейського обладнання для його використання жінками. До 33% жінок-поліцейських відмітили, що форма та спорядження, яка їм видається, хронічно не відповідають їх розмірам. Саме тому європейськими поліцейськими підрозділами та США були здійснені спеціальні заходи щодо придбання комплектів поліцейської форми значно меншого розміру, призначених для забезпечення жінок, комплектування патрульних машин та аптечок засобами жіночої гігієни, а також переобладнання частини приміщень, в яких раніше працювали виключно чоловіки, під жіночі роздягальні та душові кабінки. Окрему увагу було привернуто до можливості комплектування підрозділів вогнепальною зброєю та спеціальними засобами з меншими розмірами та вагою, що робить їх використання жінками більш ефективним. В Україна таких заходів не проводилося [2, с. 41].

Четверте, проблеми у кар'єрному просуванні через упередженість керівників-чоловіків. Враховуючи той факт, що у США посади начальниками поліцейського підрозділу посідали жінки проте не в достатній кількості, було значно розширено представництво жінок у кадрових та відбіркових комісіях, розроблено чіткі методики проведення співбесід та оцінювання кандидатів на керівні посади, активно підтримується інститут офіційного наставництва для жінок [2, с. 41].

П'яте, розповсюдження сексуальних домагань як негативного явища у робочому середовищі. Спеціальні дослідження виявили, що в американських та європейських підрозділах питома вага жінок, які ставали об'єктом сексуальних домагань, майже однакова – 67% та 68% відповідно. Для нейтралізації проблем у цьому напрямку розроблені навчальні програми для керівників підрозділів, проводяться заняття з персоналом поліції та раптові перевірки на робочих місцях. До програми іспитів для підвищення по службі внесені питання протидії сексуальним домаганням та гендерної дискримінації. В Україні таких програм не було [2, с. 42].

Ці питання були більш характерними для публікацій, присвячених умовам праці німецьких жінок-поліцейських, які були вперше висвітлені у 1979 році за результатами дослідження, здійсненого фірмою «Форум-3». Під час вказаного дослідження були вивчені психологічні, соціальні, медико-біологічні та етичні проблеми, які зазвичай мають вирішувати жінки у поліції Німеччини. Водночас було висунуто аргументи на користь того, що саме жінки мають більш високий рівень компетентності у питаннях соціально-побутового плану, аніж їх колеги-чоловіки, оскільки значно швидше адаптуються до умов служби та проявляють більшу сумлінність.

Було встановлено, що при меншій фізичній силі жінки частіше за чоловіків вирішують конфліктні ситуації, в яких потребується втручання поліції, а також краще ведуть службову документацію. Дещо пізніше низкою досліджень було підтверджено, що найбільш ефективно жінки проявляють себе в роботі із підлітками, з потерпілими дітьми та жінками, при вирішенні конфліктних ситуацій, що виникають на побутовому ґрунті та у сфері групових спорів. Причиною цього є стиль роботи жінок-правоохоронців, якому більшою мірою притаманні співчуття, терпеливість, уміння вислухати, значно нижчий рівень агресивності.

Після об'єднання Німеччини у працях поліцейстів-дослідників активно дискутувалося питання помітного погіршення ефективності роботи жінок східних земель як наслідок погіршення їх соціальної захищеності. Європейською Асоціацією жінок-поліцейських, яка займалася вивченням питань адаптації своїх колег з колишньої НДР до нових умов було відзначено, що при соціалістичному режимі жінки користувалися цілим пакетом соціальних пільг, не передбачених наразі законодавством ФРН. Так, вони мали можливість отримувати освіту заочно, піти в оплачувану річну декретну відпустку. Жінки, що мали на

утриманні малолітніх дітей, користувалися послугами дошкільних закладів із функціями продовженого дня, правом на скорочений робочий день та на додатковий вихідний день для ведення домогосподарства щомісяця. Так, на теперішній час в нашій державі і збереглися тодішні радянські критерії. Враховуючи такі моменти можна робити висновок, що в нашій державі до цього часу не розроблені такі заходи, не прийнято низку нормативних актів, які б регулювали такого роду ситуацій [3, с. 13].

В Україні ідея створення цілісної концепції правового регулювання діяльності жінок-працівників правоохоронних органів також підтримується рядом фахівців, які вказують на чисельні недоліки діючої нормативної бази, яка є наслідком невдалих компромісів, непродуманих рішень, недоглядів і помилок законодавця.

Порушуючи питання щодо негативних наслідків для здоров'я жінок, які поєднують функції материнства з безперервною виробничою працею, пропонується внести окремі розділи, присвячені питанням прийняття на службу до правоохоронних органів жінок та проходження ними служби в тих чи інших структурних підрозділах, а також розробити спеціальні норми, котрі б забезпечували охорону праці жінок-правоохоронців.

Як недолік існуючої системи професійної підготовки, вітчизняними джерелами відзначено відсутність спеціалізованих адаптаційних програм, спрямованих на допомогу жінкам з числа молодих фахівців в усвідомленні свого статусу та формальних обов'язків, засвоєння необхідних рольових позицій при вирішенні конфліктних питань. Перший прототип такої програми, розроблений фахівцями Харківського національного університету внутрішніх справ, складався з дванадцяти занять та передбачав подальшу розробку відповідних корекційних програм різного ступеню інтенсивності та напрямку.

На теперішній час створюються Центри гендерної освіти, які сприяють вивченню та аналізу усіх факторів, які впливають на діяльність жінок поліцейських, визначають підходи до правильної адаптації жінок до проходження служби в правоохоронних органах.

Проте на мою думку обов'язково потрібно брати досвід європейських країн, США щодо правильних підходів. Потрібна низка законів, щодо проходження жінками служби в поліції, їх соціальних захист. Та в обов'язковому порядку жорстку критерії до відбору на посади поліцейських саме до жінок, так як часто виникає ситуація

коли поліцейський чоловік (патрульна поліція) крім виконання своїх функціональних обов'язків, ще повинен оберігати напарника – жінку, яка за своїми антропометричними даними не може виконувати певні фізичні навантаження.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Женщины в полиции США // Профессионал, 2016, № 8, С. 41-43.
2. Wormer K. van. Are Males suited to police work?//Police studies, 2017, №3(4), Р.41-44.
3. Gutges K. Police women before and after the fall of the “iron curtain” in Germany, a comparison // ENP News Letter, 2018, November, №3, Р. 11-15.

Гамурар І. О.,
студент ННІПК ОДУВС

Науковий керівник:
Матієнко Т. В.,
*професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Питання гендерної рівності було важливим для усіх країн у різні часи, проте на кожному етапі історичного розвитку гострота та його характер мали свої особливості. На сучасному етапі розвитку суспільства у питанні гендерної рівності відбуваються докорінні принципи зміни. Сьогодні важко уявити без діяльності жінок сфери економіки, культури, науки, соціальної сфери. Не є виключенням і служба жінок в органах внутрішніх справ.

Одним із завдань поліції – повернути довіру населення. Враховуючи досвід роботи правоохоронних органів в Україні, події Революції Гідності, довіра була майже втрачена.

Аватарки з поліцейськими, елементарна ввічливість та відкритість до людей спочатку дуже приємно дивували суспільство. І, незважаючи на прогалини та недоопрацювання реформи поліції, усе-таки є багато позитивних змін. Одна з них – це подолання гендерних стереотипів. Цей процес відбувається дуже повільно, але все ж відбувається.

Процеси становлення гендерного паритету як складової державної політики викликали не тільки необхідність окремого вивчення стану дотримання прав жінок у правоохоронних органах, але й розробки відповідних заходів попередження порушення їх прав. Такі превентивні заходи, у свою чергу, потребують чіткого уявлення щодо проблем універсального характеру, притаманних для більшості поліцейських інституцій, в яких працюють жінки.

Так, Конституцією України у статті 24 проголошено, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками, зокрема й статі. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, установленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1].

Вагомий внесок у розроблення окремих аспектів питання гендерної стратифікації в сучасному суспільстві зробили Н. Анішук, Г. Тимошко, О. Бінецька, та ін.

Питання місця жінки в сучасному суспільстві є досить актуальним, що насамперед пов'язано з роллю, яку вона відіграє в родинних відносинах, на роботі, навчанні, службі тощо. На цьому етапі функціонування суспільних відносин на особливу увагу заслуговує проблема гендерної рівності між жінками та чоловіками, що, своєю чергою, є показником цивілізованості соціуму.

Прихід жінок на службу в правоохоронні органи – закономірний процес розвитку гендерних відносин. Але слід зазначити, що це викликало низку питань. В прагненні досягнути гендерної рівності не слід забувати про розповсюдженість традиційних гендерно-рольових стереотипів, їх інертність. Служба в органах поліції висуває до жінок вимоги, які суперечать всім традиційним стереотипам жіночої поведінки і підтримують чоловічі. Жінки такі вимоги «чоловічої поведінки» виконують у більшості не в повному обсязі [4].

Стереотипи самореалізації у виконанні традиційних сімейних обов'язків вимагають від жінки набагато більших витрат часу ніж від чоловіків. Відсутність «часу на родину» жінка також переживає

боляче. Наслідки «подвійної зайнятості» негативно впливають як на родину, так і на службу.

Гендерна політика як напрямок державної діяльності, спрямований на реальне утвердження рівних прав і забезпечення рівних можливостей осіб обох статей через надання гарантій рівної участі у всіх сферах публічного життя, створення збалансованої системи пільг і соціального захисту для жінок і чоловіків, забезпечення рівних можливостей на ринку праці, у сфері освіти тощо, потребує дальшого теоретичного обґрунтування» [2].

Значна кількість суперечностей виникає через вказівку жінці на її роль у суспільстві лише як жінки-матері, жінки-дружини тощо. Крім цього, слід зважити на економічну несамостійність жінки, зокрема на традиційну думку щодо економічної залежності жінки від чоловіка. Нездатність жінки реалізувати свої потреби самостійно шляхом професійного розвитку справді робить її економічно вразливою та залежною. Причиною неспроможності самореалізації жінки також можна вважати несприйняття її як такої, яка здатна задовольнити потреби, висунуті суспільством, наприклад, у певному напрямку суспільної діяльності (політика, де керівну роль займає чоловік; правоохоронні органи тощо) [3].

На думку європейських поліцейських, служба жінки в поліції є результативною. Жінки більш комунікабельні під час урегулювання сімейних конфліктів, робота жінок-поліцейських не замінна в роботі з підлітками-правопорушниками. Жінки набагато краще складають іспити й засвоюють матеріал у ході навчання. Поліцейських-жінок не залучають до проведення окремих спецоперацій (з агресивними демонстрантами, під час звільнення заручників, у роботі в спецпідрозділах), але головним чином у підготовці жінки-поліцейські та чоловіки проходять однаковий курс навчання, і до оцінювання їхніх знань, навичок та якостей використовуються однакові критерії [5].

На нашу думку, у сучасних умовах очевидним є прогрес на шляху реалізації державної гендерної політики України.

Але, розглядаючи жінку в соціумі поряд із чоловіком, тобто крізь призму гендерних стереотипів, відзначаємо, що не лише в Українській державі, а й в інших розвинених країнах світу існує невирішена та значна проблема гендерної стратифікації. Хоча законодавчо закріплено рівноправ'я, водночас суспільство не може відійти від настанов, які виявляються в зверхності чоловіка над

жінкою, що чітко простежується під час вибору жінками професії, зокрема служби в органах Національної поліції України.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. З наступним змінами та доповненнями.

2. Бінецька О. В. Гендерна політика в Україні: загальна характеристика становлення URL: <http://intkonf.org/binetska-ov-genderna-politika-v-ukrayini-zagalna-harakteristikastanovlennya/>.

3. Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5-7 грудня 2002 р.). К. :Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді: Укр. ін-т соц. досліджень, 2002. 222 с.

4. Лешанич С. Є. Сучасна гендерна теорія розвитку гендерних відносин в Україні. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2012. -Вип. 8 (1). С. 274-278.

5. Кормич Л. І. Гендерні відносини: сутність та значення в суспільно-політичному розвитку. Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 49. С. 16-22.

*Довгань А. С.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник:
Проценко О. О.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОГО ДИСБАЛАНСУ В ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Тематика гендерної рівності, особливо серед правоохоронців, є актуальною, а особливо на теперішній час. Хочеться відмітити те, що останні роки до лав Національної поліції йдуть не тільки чоловіки, а в більшій кількості переважно жінки. Але однією з пріоритетних проблем сучасного суспільства залишається гендерний дисбаланс в країні. Держава тільки розпочинає шлях вирішення та подолання

проблем, які виникають у жінок-правоохоронців на різних етапах несення служби.

Необхідно зазначити, що кількість жінок, зайнятих правоохоронною діяльністю з кожним роком постійно збільшується. Це є позитивним показником для України, для становлення нашого суспільства в цілому. Але залишається невирішеною проблема гендерної рівності у правоохоронній системі.

Навіть існування багатьох нормативно-правових документів, державних та міжнародних законодавчих актів, конвенцій не зупиняє поширених гендерних стереотипів, гендерної нерівності. Це ускладнює для жінок-поліцейських просування кар'єрними сходами (діє так звана «скляна стеля»), не дає отримувати жінкам займати керівні посади.

Під гендерними стереотипами розуміють узагальнені та спрощені уявлення людей про моделі поведінки й риси характеру, які відповідають поняттям «чоловіче» та «жіноче». Особливостями таких стереотипів є те, що вони набувають статусу непрямих норм і цінностей, а чоловіки та жінки намагаються культивувати в собі стереотипні риси відповідно до домінуючих соціальних уявлень про поняття «чоловіче» та «жіноче», щоб підтримувати позитивну «Я-концепцію».

Результати останніх досліджень свідчать про існування значної кількості гендерних стереотипів у лавах Національної поліції України, серед яких найбільш поширеними є такі: «жінка в погонах – не авторитет» – 37,2 %, «чоловіки є більш цінними працівниками, ніж жінки» – 36,6 %, «жінка в поліції не може виконувати свою роботу добре» – 29,5 %, «жінка і зброя є не сумісними» – 29,1 %, «жінка в діяльності поліції може виконувати тільки окремий вид завдань» – 26,6 % тощо [1, с. 7]. Серед недоліків залучення жінок до служби також вказують такі характеристики: більша схильність до стресових станів, більш високий рівень емоційності, відсутність належної психологічної й фізичної готовності для затримання злочинців та охорони громадського порядку, необхідність виходу у відпустку у зв'язку з пологами та доглядом за дитиною, що призводить до додаткового навантаження на чоловіків – колег по службі.

Виникає необхідність проаналізувати всі уявні розбіжності щодо гендерної нерівності серед жінок та чоловіків. Порівняння психофізіологічних характеристик обох статей підтверджує, що

чоловіки мають ширший кругозір, більшу швидкість мислення та реагування на зовнішні подразники, особливо у стресових ситуаціях, меншу схильність до робочих стресів, проте у жінок зазвичай більше обсяг пам'яті й кращі здатність до логічного мислення та концентрації уваги. Головні ж розумові здібності – кмітливність, тямущість, абстрактність мислення – розвинуті однаково гарно в обох статей. Що стосується фізичних властивостей організму, то за рахунок більшої маси м'язів чоловіки є сильнішими за протилежну стать, але витривалість і здатність витримувати біль краще розвинуті все ж таки у жінок [2].

Отже, силові та швидкісні фізичні тести, покликані визначати професійну придатність до служби в поліції, першочергово потребують науково обґрунтованого аналізу необхідних вимог і стандартів з урахуванням специфіки чоловічої й жіночої анатомії. Окремо слід відзначити використання прийомів самозахисту в реальній протидії злочинцям. Менший зріст і вага, схильність правопорушників зневажати жінок-поліцейських та існування певних складнощів у застосуванні зброї й фізичної сили, роблять жінок поліцейських потенційно уразливими, якщо вони опиняються в конфліктній ситуації під час несення служби. З огляду на це існує потреба у розробці для жінок-правоохоронців спеціальних навчальних курсів, спрямованих на вироблення психологічної стійкості та впевненості, вміння тримати особисту дистанцію, а також таких специфічних для жінок навичок, як влучна стрільба й ефективне переслідування, вміння проводити прийоми рукопашного бою в положенні лежачи, більш широке використання захватів і больових прийомів [3].

Наступним, не менш важливим стереотипом є переконання, що жінки неспроможні обіймати керівні посади. Ця проблема існує та заважає кваліфікованим працівникам-жінкам досягати вищих щаблів у професійній діяльності й просуватись службовими сходами. За словами Ю. В. Івченко, «щоб підтвердити спроможність обіймати посаду, жінкам-поліцейським доводиться підтверджувати свої знання та навички і працювати, як мінімум, вдвічі ефективніше за чоловіків» [4, с. 57]. Якщо жінка обіймає високу посаду, то це сприймається не як її власне досягнення, а як випадкове, незаслужене просування службовими сходами, а іноді ще й призводить до зайвої маскулінізації жінки. Жінці пропонується розвивати в собі суто

чоловічі якості – жорсткість, наполегливість, авторитарність, схильність до знеособленого управління, емоційний аскетизм.

Отже, сучасний етап реформування Національної поліції України вимагає нових якостей від правоохоронця й урахування гендерного аспекту. Ключовими принципами реформування гендерних відносин у поліції мають бути такі: врахування анатомічної різниці між статями, яка, проте, не може бути перешкодою для рівного підходу до них у професійній сфері; врахування розумових здібностей, незалежно від статі.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Смірнова О. М. Психологічні умови забезпечення гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.06. Харків, 2015. 20 с.

2. Брэйнам Д. Кто сильнее – мужчины или женщины? Половые различия и результаты тренировок 2007. № 5 (60). URL: <http://hardgainer.ru/hard2.view5.page158.html> (дата звернення: 07.04.2021).

3. Мартиненко О. Права жінок-правоохоронців та політика гендерної рівності: досвід інших країн у вітчизняному контексті. Права людини в Україні: інформ. портал Харків. правозахис. група. 07.05.2009. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1241689788> (дата звернення: 07.04.2021).

4. Івченко Ю. Професійне зростання жінок у правоохоронній сфері: проблемні питання. Право України. 2006. № 5. С. 57-61.

Мхеян Е. А.,
студент факультету №1 ННІПК ОДУВС

Науковий керівник:
Матієнко Т. В.,
*професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЖІНКА ЯК СПІВРОБІТНИК ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У зв'язку з розвитком суспільства, роль жінки стає більш значущою й займає нові позиції. Зокрема, професії, які раніше вважались тільки чоловічими, з перебігом часу починають змінювати

свій склад. Так, статистика в Україні свідчить, що зростає кількість жінок, які працюють в правоохоронній сфері, активно беруть участь у військовій справі, включаючи бойові дії, волонтерську діяльність. Рівність є невід'ємною основою сучасного демократичного суспільства, яке орієнтоване до соціальної справедливості та поваги до прав людини.

Тому актуальним є питання рівності чоловічої та жіночої статі в правоохоронній сфері. Про забезпечення гендерної рівності під час проходження публічної служби у різних державних органах та установах йшлося у роботах таких науковців, як О. Абрамова, Д. Бахрах, Н. Грицяк, Р. Денісова, В. Дроздова, Н. Єропкін, В. Кириченко, О. Кулачек, О. Лавріненко, І. Лескіна, Г. Мельниченко, Е. Правдіна, М. Покровська, В. Толкунова, Н. Олійник, Н. Оніщенко, Н. Чередніченко, І. Шульженко та інші

У Державній прикордонній службі України впроваджена система реалізації державної політики рівних прав і можливостей чоловіків та жінок в умовах військової служби і правоохоронної діяльності. За повідомленням офіцера Державної прикордонної служби України Ольги Деркач, у цьому військовому формуванні проходить службу 30 тисяч осіб, із яких 5 000 – жінки [3]. У системі Міністерства внутрішніх справ України працює 296 248 осіб, із яких 69 519 жінок, що становить 23,5 % [4]. Більшість жінок-поліцейських виконують паперову роботу та не займають керівних посад [1].

Л. Кормич вказує, що «гендерні відносини стимулюють співпрацю чоловіків і жінок в соціальному середовищі, формують певні моделі та норми поведінки, відповідно до конкретного культурного рівня суспільства. Це створює механізм соціальних зв'язків та взаємодії в рамках існуючої соціальної системи. Наголос робиться саме на системному підході, який поєднує природну специфіку, моральні вимоги, правові статуси тощо для визначення місця і ролі жінок і чоловіків в суспільному розвитку, що виступає обов'язковою умовою демократичного процесу» [5, с. 18].

У Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08 вересня 2005 р. зазначено спрямування державної політики на закріплення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; запроваджено обов'язкове проведення гендерно-правової експертизи; заборонено дискримінацію за ознакою статі; визначено систему суб'єктів, що наділені повноваженнями у сфері гарантування рівних прав та

можливостей жінок і чоловіків; передбачено засади забезпечення гендерної рівності у конкретних сферах; введено позитивні дії; встановлено відповідальність за порушення законодавства про рівність прав та можливостей жінок і чоловіків [6]. Не менш важливу роль у сфері забезпечення гендерної рівності відіграють Закон України від 6 вересня 2012 р. «Про засади запобігання та протидії дискримінації» [7], Закон України від 7 грудня 2017 р. «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [8]

Реалізація жінки у професійній діяльності передбачає розвиток таких якостей, як: впевненість, емоційна врівноваженість, прагнення до досягнень, відповідальність, незалежність, самостійність, гнучкість поведінки. Позитивними характеристиками в результаті впливу професійної діяльності на особистість жінки є такі: у них підвищується соціальний статус, задовольняється потреба у самореалізації, стимулюється необхідність підтримки професійної придатності, зовнішнього вигляду. Все це додає жінкам впевненості у собі і позитивно впливає на їхню активність [9].

Основними проблемними питаннями, які виникають в роботі жінки-правоохоронця є:

- проблема сприйняття жінок в ОВС. Тобто у баченні багатьох людей правоохоронна діяльність є «чоловічою» сферою роботи, що породжує у суспільстві сумніви щодо «жіночності» тих жінок, які обрали цю сферу діяльності;

- керівництво, зазвичай, з негативом ставиться до жінок в репродуктивному віці, побоюючись можливої вагітності і подальшого виходу у відпустку, пов'язану з материнством;

- якщо жінка-правоохоронець обіймає гарну посаду, то, зазвичай, люди сприймають це не як її власне досягнення, а як випадкове, незаслужене просування службовими сходами;

- жінки, які працюють в ОВС повинні пройти складний шлях подолання стереотипів;

- проблема поєднання жінкою двох значущих сфер життя – сімейної і професійної.

Європейські поліцейські вважають, що служба жінки в поліції є результативною. Під час вирішення сімейних конфліктів жінки більш комунікабельні, а також робота жінок-поліцейських в роботі з жертвами насильницьких дій, з підлітками-правопорушниками є незамінною.

Значна кількість суперечностей виникає саме через сприйняття жінки у суспільстві лише у ролі жінки-матері, жінки-дружини тощо. Слід звернути увагу на економічну несамостійність жінки, зокрема, на традиційну думку щодо економічної залежності жінки від чоловіка. Нездатність жінки реалізувати свої потреби самостійно шляхом професійного розвитку робить її економічно вразливою та залежною. Причиною неспроможності самореалізації жінки також можна вважати несприйняття її як такої, яка здатна задовольнити потреби, висунуті суспільством, наприклад, у певному напрямку суспільної діяльності (політика, де керівну роль займає чоловік; правоохоронні органи тощо).

Отже, у процесі професійної діяльності відбувається самореалізація жінки, що відповідає її потребам і можливостям. Якщо до питання гендерної рівності в поліції, то слід зазначити, що українські правоохоронні органи лише нещодавно вийшли на шлях подолання проблеми. Зокрема, проблемним для роботодавців постає питання поєднання репродуктивної функції жінки, використання декретної відпустки та виконання обов'язків жінкою на посаді поліцейського. Однак таке питання залишається відкритим, адже у статті 3 Закону України від 15 листопада 1996 року «Про відпустки» [10] одним із видів відпусток є соціальна відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, і там не зазначено про обмеження для окремих видів професій. Тобто виходить, що працювати в органах поліції та паралельно набути статусу «матері» цілком законно. Хоча жінка-поліцейський фізично слабша за чоловіка-поліцейського через свої фізіологічні особливості, однак, жінки мають більш високий рівень емоційності, самокритичності та комунікабельності, мають розвинену інтуїцію, більш високий рівень виконавчої дисципліни та більш низький рівень агресивності.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Жінки в поліції URL : <http://noborders.org.ua/zhinki-v-politsiyi>
2. В Національній поліції на сьогодні працюють майже 22% жінок МВС URL : <https://www.unian.ua/society/2240561-v-natspolitsiji-na-sogodni-pratsyuyut-mayje-22-jinokmvs.html>.
3. Жінка в реформованих та nereформованих органах правопорядку: проблема чи вирішення? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/>.

4. Проблеми гендерної рівності у секторі безпеки і оборони [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/>.

5. Кормич Л. І. Гендерні відносини: сутність та значення в суспільно-політичному розвитку / Л. І. Кормич // Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 49. С. 16-22.

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866–IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561.

7. Про засади запобігання та протидії дискримінації: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення : 22.08.2020).

8. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення : 22.08.2020).

9. Ковалев С. В. Психология современной семьи / С. В. Ковалев. – М., 1988. 208 с

10. Закон України від 15 листопада 1996 року «Про відпустки» URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>.

Слободянюк А. В.,
курсант ОДУВС

Науковий керівник:
Проценко О. О.,
*доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат юридичних наук*

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ В РОБОТІ ПОЛІЦІЇ

Гендерна рівність означає рівні права чоловікам і жінкам. Гендерні рівності закріплені в Конституції України, а сама в статті 3, 21, 24, 51. Частина 3 ст.24 Конституції України, безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується: надання жінкам рівних з чоловіками можливості у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї і так далі. Бувають випадки, коли дискримінації піддаються не тільки чоловіки.

Лише жінкам надається можливість поєднувати працю з материнством, це є на нашу думку дискримінацією чоловіків.

Дослідженню питань законодавчого врегулювання гендерної рівності в Україні присвячено праці вітчизняних учених зокрема В. Авер'янов, О. Бандурка, В. Барко, А. Васильєв, В. Гречко, Г. Гарбуз, С. Гусаров, Т. Іванова, Л. Кривенко, К. Левченко, Н. Максименко, О. Мартиненко, П. Михайленко, В. Цветков та ін. Дослідження авторів мали важливе наукове та практичне значення та сприяли забезпеченню гендерної рівності в діяльності правоохоронних органів України.

В наш час всі знайомі з поняттям права людини, але не кожному відомо що виникли і розвивалися поступово, маючи проблеми на своєму шляху. З них виокремлювалися та вдосконалювалися нові напрямки і тенденції, нові види прав, такі як «гендерна рівність». Воно передбачає суспільство, в якому представники обох статей на рівних можуть без перешкод отримати доступ до освіти, управління, влади, мати власний бізнес і керувати ним, мати однакові умови праці. Важливим аспектом у досягненні гендерної рівності є наділення жінок більш широкими повноваженнями у різних сферах, зменшення впливу чоловіків і встановлення рівності між ними [3, с 22].

В наш час присутні гендерна нерівність. Вона полягає в тому, що жінки частіше ніж чоловіків є жертвами домашнього насильства. Вони отримують меншу заробітну платню. Їм набагато складніше зробити кар'єру. Жінка часто є жертвою стереотипів. Вона повинна бути берегинею у своїй сім'ї і виконувати всю домашню роботу, але зараз жінки стають керівниками, науковцями. Вони знаходять себе у військовій професії, поліцейській, але навіть сьогодні вони стикаються із різними проблемами.

На мою думку виникла потреба переймати досвід інших країн. Досить цікавим є досвід американських поліцейських структур. У 1995 році в Америці був проект «Нове робоче місце для жінок» щодо залучення більшої кількості жінок на службу. Суть цього проекту полягала у зміні підходу залучення на службу. За кілька років кількість жінок в поліції зросла від 10% до 25%. Цей проект мав досить хороші результати.

Для нашої країни цей проект був би дуже цікавим, адже під час його підготовки були вивчені умови праці жінок-поліцейських та нейтралізації виявлених недоліків. Під час підготовки були опитані поліцейські викладачі, керівники, а також жінки-поліцейські.

Основною метою було подолання проблем, які виникають під час несення служби жінок [4, с 44].

На нашу думку ці проблеми не тільки американських поліцейських, а й взагалі всіх правоохоронних структур. Під час служби в правоохоронних органах жінки стикаються з проблемами застосування прийомів самозахисту у реальній протидії злочинцям. Через менші фізичні дані часто злочинці зневажають жінок. Жінкам складніше застосувати зброю та фізичну силу. Це робить їх потенційно уразливими. В США було знайдено вирішення цієї проблеми. Було розроблено навчальний курс для жінок - правоохоронців. Він включав вироблення психологічної стійкості та впевненості, вміння поводити себе в екстремальних ситуаціях, а також таких специфічних для жінок навичок, як влучна стрільба та ефективне переслідування у туплях на високих підборах, вміння проводити прийоми рукопашного бою у положенні лежачи, більш широке використання захватів та больових прийомів.

Ще однією проблемою є непристосованість поліцейського обладнання для його використання жінками. Було здійснено придбання комплексів поліцейської форми значно меншого розміру, забезпечення жінок, комплектування патрульних машин та аптечок засобами жіночої гігієни, а також переобладнання частини приміщень, в яких раніше працювали виключно чоловіки, під жіночі роздягальні та душові кабінки. Було звернута увага на можливому придбанні та комплектування підрозділів вогнепальною зброєю та спеціальними засобами з меншими розмірами та вагою, що робить їх використання жінками більш ефективним.

Жінки менш агресивні ніж чоловіки, краще вирішують конфліктні ситуації. При меншій фізичній силі, вони є більш комунікабельними і добре проявляють себе в роботі з підлітками, потерпілими, при вирішенні конфліктних ситуацій, що виникають на побутовому ґрунті у сфері групових спорів. Їм притаманний зовсім інший стиль роботи. Жінки мають вищий рівень співчуття, терпіння, уміння вислухати. [1, с 43].

Окремо було досліджено особистісні зміни жінок, під час несення служби. У якості проблеми для подальшої розробки було визначено процес маскулінізації жінок, як результату сприймання і засвоєння ними суто чоловічих стереотипів поведінки, що складає зміст початкової професійної деформації. Результати здійсненого протягом трьох років психологічного вивчення курсантів

зафіксували постійну позитивну динаміку різних видів агресивності у дівчат-курсантів внаслідок впливу поліцейської субкультури на особистість в процесі професійного становлення. Одночасно відзначено, що робота в правоохоронних підрозділах підвищує рівень самооцінки жінок, стимулює їх подальшу професіоналізацію, надає досить широкі можливості для самореалізації [2, с-33].

Останніми роками в Україні збільшилась кількість жінок, які працюють в правоохоронних органах. На сьогоднішній день спостерігається прогрес у сфері гендерної політики, але на жаль повністю питання нерівності не вирішене. Збільшилась кількість жінок, які працюють в правоохоронних органах, але збільшилось нерівноправні відносини до жінок ніж до чоловіків.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Герасименко Г. В. Гендерні аспекти соціально-економічної політики в Україні : дис. . канд. екон. наук : 08.09.01. Київ, 2004. 223 с.
2. Гонюкова Л. В., Педченко Н. С. Сучасний механізм упровадження гендерної політики в Україні. Вісник НАДУ при Президентіві України. 2016. № 2. с. 114-120.
3. Венгер О. М. Становлення та особливості функціонування гендерної демократії в сучасному українському суспільстві: дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2009. 198 с.
4. Wormer K. van. Are Males suited to police work?//Police studies, 1981, №3(4), P. 41-44.

Смірнова О. М.,
професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук, доцент

ВПЛИВ ГЕНДЕРНОГО ФАКТОРУ НА РІВЕНЬ ІНТЕЛЕКТУ ТА ЗАГАЛЬНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ

Професійний психологічний відбір найбільш придатних кандидатів на роботу завжди є актуальним питанням, не є виключенням і служба в поліції та навчання у поліцейських закладах.

У зв'язку із соціально-економічними змінами, проведенням реформи правоохоронних органів в суспільстві, а також технічним

прогресом працівнику поліції, окрім фізичних даних, загальних здібностей до логічного мислення, необхідний високий рівень загальної обізнаності, ерудиції, стійкості розумової діяльності в умовах емоційної напруженості професійної правоохоронної діяльності. Тобто у теперішній час одним із критеріїв професійного відбору кандидатів на службу до поліції та навчання поліцейських закладах є не тільки аспект психологічної придатності кандидата, а й його розумових інтелектуальних здібностей.

Практичні психологи Відділу кадрового забезпечення використовують значну кількість методик, спрямованих на вимірювання інтелектуальних здібностей. Серед них можна відзначити тести Д. Векслера, Р.Б. Кеттелла, Г.Ю. Айзенка, Д. Равена і т.і. Однак, незважаючи на велику кількість тестів, розроблених з урахуванням діагностичного інструментарію, ситуацію в сфері професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в поліції та навчання у поліцейських закладах важно назвати ефективною.

Наука вивчає існуючі зв'язки та загальні закономірності, які неминуче проявляються в кожному конкретному випадку. У психологічній науці у якості критерію успішності особистості виступає інтелект, пояснюючи індивідуальні відмінності у вищій освіті, грамотності, доході, тривалості життя та ін. [2, с. 90].

Основною причиною проблем в сфері професійного психологічного відбору кандидатів на службу до поліції або навчання у поліцейських закладах є те, що не було і немає єдності в розумінні сутності інтелекту (лат. *Intellectus* – пізнання, розуміння, або розум), тобто того, що власне досліджується. Кожен психолог по-своєму розуміє, що саме вимірюється методиками, і як треба інтерпретувати отримані результати.

У теперішній час інтелектом часто називають загальну розумову здібність, як присутня у будь-якому виді розумової діяльності і потенційно притаманна різним індивідам у різній мірі від народження [1, с. 11].

Одні кандидати на службу в Національній поліції та навчання у ЗВО МВС обдаровані цією здатністю більшою мірою, інші – меншою. Завдання полягає в тому, щоб її виміряти і тим самим визначити можливості кожного конкретного індивіда. Цей підхід бере початок від експериментальних робіт Ч.Е. Спірмена (1904 р.) і Р.Б. Кеттелла (1958 р.) і зводиться до обчислення коефіцієнта IQ, який розуміється як відображення сили природного інтелекту.

Психологічні теорії та концепції (Р. Лінн [2, с. 89-108]; Г. Ю. Айзенк [3, С. 289-640]; В. М. Дружінін [4], А. П. Лобанов [5, с. 42-46], А. Дженсен [6, р. 193-198]), претендуючи на статус наукових, по черзі змінюють одна одну, витісняються наступними, більше нагадують частинні філософські системи, ніж теоретичні узагальнення наукових фактів.

Якщо вважати, що інтелект проявляє себе як здібність розв'язувати складні завдання, то легко зрозуміти, чому важливі дослідження інтелекту чоловіків та жінок на службу в поліцейські органи. Складні завдання, які постають перед офіцерами поліції в екстремальних умовах вимагають швидкого навчання, адаптації, розв'язання проблем і мислити абстрактно. Тому рівень інтелекту, інтелектуальних здібностей є гарним провісником відмінностей в успішних досягненнях особистості поліцейській діяльності. А отже доречним є дослідження взаємозв'язку рівня інтелекту, інтелектуальних здібностей та мислення з підрозділом поліції, статтю, успішністю, навчальним стилем та ін. параметрами.

А тому становить інтерес визначення найкращих методик, що дозволили б отримати результати про інтелектуальні можливості кандидата на посаду або на навчання у поліції.

Варто зазначити, що на теперішній час в Україні процедура та діагностичний інструментарій професійного психологічного відбору до поліції тільки формується, а тому потребують ретельної уваги методики, які дозволять у короткі строки за реально існуючих умов досягти найкращого результату. Також важливою постає проблема сумісництва результатів тестування з ефективністю навчання і професійної діяльністю в сфері психологічного забезпечення гендерної рівності. Крім того, проблемою є відсутність єдиних критеріїв щодо рекомендацій прийняття на роботу претендентів жінок та чоловіків на службу в поліції та навчання у ЗВО МВС за отриманими по відповідним методикам результатам.

Для вивчення рівня, структури інтелекту, зв'язок результатів діяльності з інтелектуальними здібностями, розгорнутої характеристики адаптації особистості кандидата на посаду або навчання в поліції психодіагностики було досліджено такі параметри інтелекту чоловіків та жінок офіцерів Національної поліції України: показник Інтегрального показника загальних розумових здібностей (далі – ІІ), здатність до узагальнення й аналізу, гнучкість мислення, швидкість і точність сприйняття матеріалу, грамотність, вибір

оптимальної стратегії і т. ін. Було використано Прогресивні матриці Равена (далі – тест Равена), тест структури інтелекту Р. Амтхауера (далі – тест Амтхауера), Короткий орієнтовний відбірковий тест В.Н. Бузіна (далі – КОТ). Більш детальніший опис дослідження було представлено в статті «Influence of the educational factor on the level of intellectual abilities of Police Officers» [8].

Емпірична база дослідження – результати психодіагностики 1434 осіб (1076 чоловіків (75,0 %) та 358 жінки (25,0 %)) віком від 19 до 45 років. Строк служби – від 3 до 15 років. Випробувані були представлені працівниками підрозділів: кримінальної поліції (далі – КП (n=323; 22,5 %)), органів досудового розслідування (далі – ОДР (n=412; 28,7 %)), дільничні офіцери поліції (далі – ДОП (n=530; 37,0 %)), патрульної поліції (далі – ПП (n=109; 7,6 %)), спеціальної поліції (далі – СП (n=60; 4,2 %)). Слід також зазначити, що серед них 604 (А) успішних працівника (42,1 %), неуспішних – 577 (40,2 %). Вищу освіту мають 578 респондентів (40,3 %), середню і спеціальну освіту (7,6 %).

Аналіз емпіричних даних дає змогу зробити висновок, що рівень інтелекту, інтелектуальних здібностей, мислення та креативності залежить від гендерних чинників.

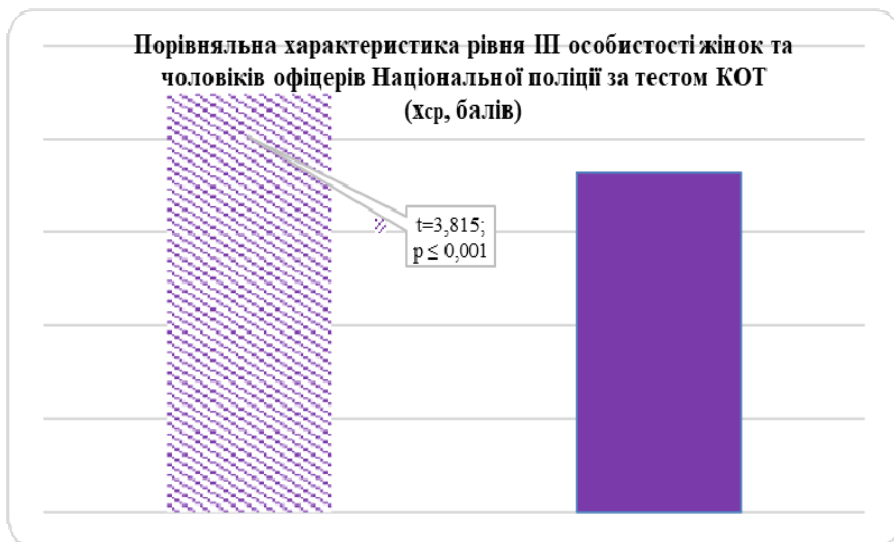

Рис. 1

Так, результати емпіричного дослідження особливостей інтегрального показника загальних здібностей офіцерів поліції свідчать про наявність гендерних відмінностей між жінками і чоловіками. Так порівняльна характеристика показників за тестом КОТ свідчить про існування статистично значимих відмінностей ($p \leq 0,001$) (рис.1), тобто показник ІП жінок є вищим за чоловіків.

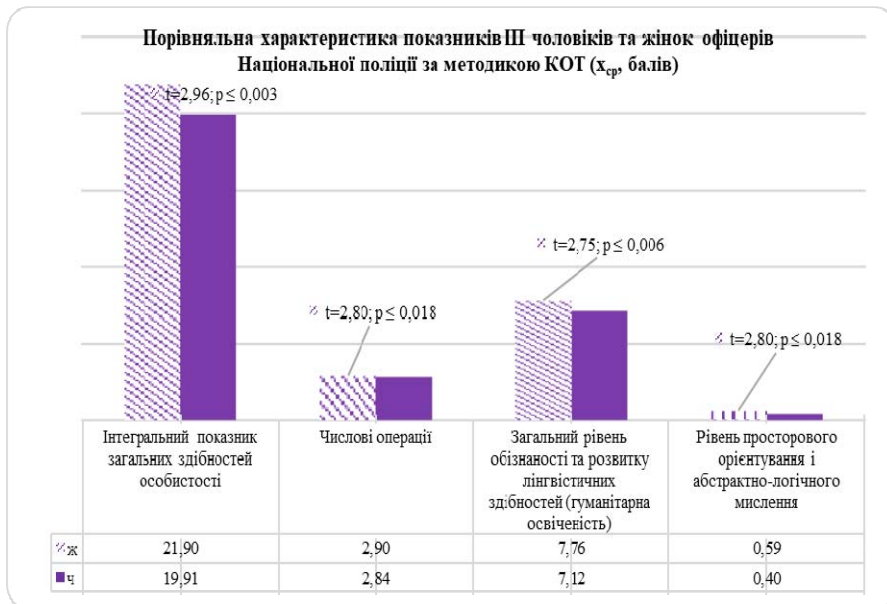

Рис. 2

Аналіз даних рис. 2 доводить, що жінки є більш інтелектуально здібними ($p \leq 0,003$); мають вищий рівень гуманітарної освіченості ($p \leq 0,006$), просторового орієнтування і абстрактно-логічного мислення ($p \leq 0,018$), а також є більш здатними до числових операцій ($p \leq 0,04$).

Аналіз даних за методикою Амтхауера (рис. 3) доводить, що жінки є більш інтелектуально розвиненими ($p \leq 0,004$); мають вищий рівень практичного інтелекту, розсудливості ($p \leq 0,011$), понятійного логічного мислення ($p \leq 0,003$), математичну інтуїцію ($p \leq 0,002$), образного синтезу ($p \leq 0,01$), просторової уяви ($p \leq 0,02$). Крім того, аналіз даних свідчить, що жінки мають вищий рівень вербального інтелекту ($p \leq 0,001$), кращі здібності теоретичного ($p \leq 0,034$) і практичного плану ($p \leq 0,012$).

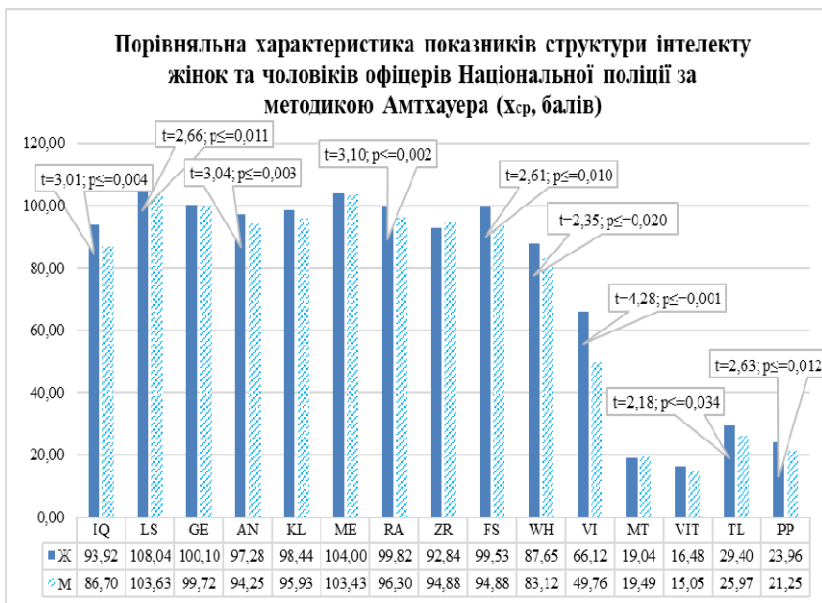

Рис. 3

Тобто жінки офіцери поліції у порівнянні з чоловіками мають кращі здібності у баченні і засвоюванні системи правил, які діють в певній сфері знань, є більш чутливими до структури мови; здатні узагальнювати і частково трансформувати власні знання і досвід, переносити їх, використовувати в інших життєвих або навчальних ситуаціях; можуть відразу бачити тип завдання і метод його вирішення, застосовувати адекватні стандартні прийоми і операції там, де вони потрібні, швидко виробляти в розумі приблизні розрахунки, контролювати правильність одержуваних результатів; мають кращі здібності до формування цілісних уявлень на основі несистематизованої, розрізненої, уривчастої, неповної інформації, що надходить послідовно; мають здатність до ви členовування просторової структури об'єктів і оперування вже не цілісними образами або «зовнішніми», видимими властивостями, а внутрішніми структурними залежностями і відносинами.

Крім цього, аналіз рівня мислення та креативності за методикою Брунера доводить, що у жінок вище рівень знакового ($p \leq 0,001$), образного ($p \leq 0,001$) мислення та рівень креативності ($p \leq 0,004$).

Дослідження визначило, що рівень інтелекту та загальних інтелектуальних здібностей офіцерів поліції залежить від гендерного чинника.

Порівняння складових інтелекту офіцерів поліції чоловічої і жіночої статі показали, що жінки в середньому виконують більше завдань, ніж чоловіки; жінки є більш здібними ($p \leq 0,003$); мають вищий рівень гуманітарної освіченості ($p \leq 0,006$), просторового орієнтування і абстрактно-логічного мислення ($p \leq 0,018$), а також є більш здатними до числових операцій ($p \leq 0,04$). Частка жінок, які відповідають професійним вимогам і можуть бути рекомендованими кандидатами до роботи в поліції, становить 24,1 %, чоловіків – 39,6 %.

Порівняльна характеристика показників структури інтелекту за методикою Р. Амтхауера до і після проведення експериментальної програми доводить, що при використанні комплексних і грамотних психологічних методів в офіцерів поліції відбувається підвищення рівнів типу інтелекту (зокрема, вербальний інтелект ($p \leq 0,006$), наочне образне мислення ($p \leq 0,001$), конструктивні здатності теоретичного плану ($p \leq 0,001$)) і розвиток окремих здібностей (зокрема: здатність до понятійної абстракції, оперування вербальними поняттями ($p \leq 0,008$); здатність до судження, формування певної точки зору ($p \leq 0,002$); індуктивне мислення, здатності оперувати з математичними закономірностями ($p \leq 0,017$); просторова уява, комбінаторні здібності ($p \leq 0,001$), зосередження уваги та пам'ять ($p \leq 0,018$)).

Отже, узагальнюючи вищенаведене, можна зробити висновок про доцільність використання тестів інтелекту у практиці при проведенні професійного відбору кандидатів на службу в поліцію та навчання у поліцейські заклади. При цьому слід мати на увазі, що широке використання інтелектуальних тестів у світовій практиці для передбачення професійної успішності пов'язано з досить високою їх прогностичною надійністю, особливо щодо успішності навчання (інтелект і пов'язані з ним конструкти мають достатньо високу валідність). Слід також зазначити, що рівень інтелекту є лише одним із багатьох факторів, що визначають успішність професійної діяльності. Тому остаточний висновок про професійну придатність кандидата до служби в поліцію та навчання у поліцейські заклади необхідно робити на підставі результатів комплексного психологічного, психофізіологічного тестування, з огляду на специфіку службової діяльності та необхідність психологічного забезпечення гендерної рівності.

СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Волощук І.С. Інтелект: ретроспективний огляд пошуку нитки Аріадни // Освіта та розвиток обдарованої особистості. №8-9(15-16)/08-09/2003. С.11-15.
2. Линн Р. Интеллект и экономическое развитие / Р. Линн // Психология. Журнал высшей школы экономики. 2008. № 2. С.89-108.
3. Айзенк Г.Ю. Природа интеллекта. Битва за разум / Г. Айзенк, Л. Кэмин // Психология паранормального / Г. Айзенк. М.: Из-во Эксмо, 2005. С. 289-640.
4. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. СПб, «Питер», 2007. 368 с.
5. Лобанов А. П. Интеллект: определения, теории, парадигмы. // Весці БДПУ. Серія 1. 2014. № 2. С.42-46.
6. Jensen A. Psychometric g as a Focus of Concentrated Research Effort / A. Jensen // Intelligence. 1987. Vol. 11. P. 193-198.
7. 10. Осин А. А. Модель роевого интеллекта в организационных коммуникациях / А. А. Осин // Социально-гуманитарные знания. 2012. № 6. С. 343-349.
8. Olga Smirnova, Valentina Horoshko, Natalia Korchakova, Vitalij Pavelkiv, Viacheslav Rubskyi, Margaryta Kremenchutska Influence of the educational factor on the level of intellectual abilities of Police Officers // Journal of History Culture and Art Research (ISSN: 2147-0626) Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi. Vol. 9, No. 1, March2020. 335DOI: 10.7596/taksad.v9i1.2546.

Церковний Ю. Г.,
курсант ОДУВС

Науковий керівник:
Прудка Л. М.,
доцент кафедри криміналістики та психології ОДУВС,
кандидат психологічних наук

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Відповідно до ч.1 ст.49 Закону України "Про Національну поліцію України" на службу в поліції можуть бути прийняті

громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою [1].

Україна досягла значного прогресу у законодавчій сфері стосовно забезпечення гендерної рівності. Разом з тим, що сьогодні, хоча і на законодавчому рівні, все ще існують реальні передумови для забезпечення та запровадження рівних прав жінок і чоловіків при працевлаштуванні, тим не менш, гендерна дискримінація та гендерна нерівність у світі праці залишаються, причиною чому – стійкі гендерні стереотипи, відсутність рівних можливостей та сильніша вразливість жінок до численних форм дискримінації, котрі спостерігаються здебільшого у доступі до зайнятості, професійному зростанні та оплаті праці, в тому числі й в правоохоронних органах.

Що таке гендер? Часто, говорячи про гендер, ми маємо на увазі насамперед соціальні очікування чоловіків і жінок, яку соціальну роль вони повинні виконувати. гендер - це не лише різниця в біологічних характеристиках чоловіків та жінок. Гендерна теорія передбачає зміну соціальної реальності, яка відображає сучасні потреби та має на меті забезпечення гендерної рівності.

Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. Відповідно до ч.2 ст. 24 Конституції України «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

Частина третя ст. 24 Конституції України присвячена боротьбі з дискримінацією жінок в Україні та наголошує, що рівність жінок та чоловіків забезпечується шляхом забезпечення рівних можливостей жінок із чоловіками у соціальній, політичній та культурній діяльності, освіті та навчанні, роботі тощо [2].

На жаль, жінки все стикалися із бар'єрами в своїй діяльності. Наприклад, труднощі складання силових тестів, так як це зводиться до специфіки жіночої анатомії. Хоча з 1972 року було встановлено єдині стандарти фізичної підготовки для жінок та чоловіків, практика довела, що встановлені стандарти не відповідають особливостям жіночої анатомії. Ситуацію було виправлено за рахунок змін у

комплексі випробувань для жінок щодо фізичної витривалості; введення спеціальних тренувальних курсів, що дозволяють жінкам збільшити силу верхньої частини тіла та активний обсяг легенів. Додатково у навчальній програмі найбільш складні фізичні заліки були перенесені зі стадії вступного тестування на стадію випускних іспитів [3].

Проблема використання прийомів самозахисту при реальній протидії зловмиснику стала проблемою. Менший зріст і вага, схильність злочинців зневажати жінок-поліцейських та існування певних труднощів із застосуванням зброї та фізичної сили роблять жінок-поліцейських потенційно вразливими, якщо вони перебувають у конфліктній ситуації під час виконання службових обов'язків. З огляду на це, Американський інститут кримінального правосуддя запропонував спеціальний навчальний курс для жінок-правоохоронців. На практичних заняттях цей курс забезпечує розвиток психічної стійкості та впевненості, навичок особистої дистанції, а також навичок, характерних для жінок, таких як точна та ефективна стрільба у взутті на високих підборах, здатність виконувати прийоми рукопашного бою лежачи.

Поліцейське обладнання не зовсім зручне для використання жінками. Близько 33% жінок-поліцейських сказали, що форма та спорядження, які вони отримали, не відповідали їх розміру. Разом з тим є й позитивні зміни, а саме поліцейські підрозділи вжили спеціальних заходів для придбання поліцейської форми меншого розміру для жінок, а також вдосконалення аптечок жіночими гігієнічними засобами та облаштування приміщень, які раніше функціонували тільки для чоловіків, жіночими роздягальнями та душовими. Особливу увагу було приділено можливості комплектування підрозділів вогнепальною зброєю та спеціальними предметами менших розмірів та ваги, що робить їхнє використання жінками більш ефективним.

Процес реалізації рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків у правоохоронній діяльності є важливим кроком на шляху забезпечення гендерної рівності. З метою впровадження та реалізації Національних планів та Національної програми, Міністерство внутрішніх справ прийняло ряд міністерських постанов та провело масштабну інформаційну, аналітичну та освітню кампанії в рамках правоохоронних органів, а саме: національний план "Жінки, мир, безпека", в Міністерстві внутрішніх справ та ЦОВВ були створені

мережі гендерних радників, організовано навчальний процес, тренінги та заняття з гендерної обізнаності працівників, також гендерний аспект запроваджено й в університетах системи МВС.

На сьогодні, важливим завданням є вдосконалення внутрішньої політики та процедури, що забезпечують рівний доступ чоловіків та жінок до всіх можливостей та ресурсів. В даний час близько 50% жінок працюють у Міністерстві внутрішніх справ, а кожна п'ята займає керівну посаду. У Національній поліції працює 25% жінок, у Національній гвардії – близько 11%, Державній міграційній службі – понад 75% жінок, Державній службі України з надзвичайних ситуацій – близько 20% жінок [4].

Міністерству внутрішніх справ вдалося посилити роль жінок в установах сектору безпеки, змінивши нормативні акти та зменшивши бар'єри для участі жінок у всіх сферах сектору безпеки:

1. У 2017 році було відкрито понад 450 посад, на які жінки навіть раніше не могли претендувати, тож сьогодні у нас є жінка - водолаз в системі МВС, жінка – керівник кінологічної служби, перша жінка - генерал поліції.

2. З урахуванням фізіологічних властивостей були вирівняні стандарти прийому дівчат та хлопців до університетів у секторі безпеки.

3. З 2018 року жінки мають право брати участь у кваліфікаційних іспитах на право носити берети з відзнакою в Національній гвардії України, що раніше було заборонено.

4. Службові розслідування Національної гвардії України, яка є військовим формуванням, проводиться за участю фахівців у галузі гендерної інтеграції органів військового управління з метою уникнення дискримінації за ознакою статі.

Отже, жінки спроможні виконувати роботу так само, як і чоловіки. В ювенальній службі працює майже 80% жінок, адже у роботі з дітьми, головним є встановлення психологічного контакту з ними, а як показує практика жінки викликають більше довіри, бо асоціюються з образом матері. Головне наполегливо йти до своєї мети і тоді поняття гендерної нерівності залишиться лише стереотипом. На сьогоднішній день багато жінок займають високі посади в структурах правоохоронних органів і це вказує на те, що головне не стать, а прагнення до мети, необхідні здібності й вміння.

Таким чином, можливість професійного консультування працівника, розкриття його ділових, особистих та моральних якостей

значною мірою залежить від організаційного, правового та психологічного забезпечення гендерної рівності в правоохоронних органах. Високі моральні цінності, глибокі знання, правосвідомість, прийняття рішень в різних, часом екстремальних умовах, воля, наполегливість, здатність спокійно розуміти складні питання - це далеко не вичерпний перелік якостей, якими повинен володіти співробітник правоохоронних органів.

Правильне розуміння та використання психологічних характеристик працівників правоохоронних органів при виконанні ними службових функцій надасть суспільству можливість максимізувати соціальні та психологічні ресурси як жінок, так і чоловіків, які служать в Національній поліції України.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про Національну поліцію України: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41, Ст. 379.

2. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL:<http://zacon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 14.04.2021).

3. Права жінок правоохоронців та політика гендерної рівності: досвід інших країн у вітчизняному контексті.

URL:<https://helsinki.org.ua/articles/prava-zhinok-pravoohorontsiv-ta-polityka-hendernoji-rivnosti-dosvid-inshyh-krajin-u-vitchyznyanomu-konteksti/> (дата звернення: 14.04.2021).

4. Павліченко К. В. «Я збираюся провести в МВС гендерний аудит». URL:<https://50vidsotkiv.org.ua/katerina-pavlichenko-ya-zbirayusya-provesti-gendernij-audit-u-mvs/> (дата звернення: 14.04.2021).

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ОДУВС – Одеський державний університет внутрішніх справ

НАВС – Національна академія внутрішніх справ

ХНУВС – Харківський національний університет внутрішніх справ

НУ «ОЮА» – Національний університет «Одеська юридична академія»

*ОНДІСЕ – Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

УДФС України – Університет державної фіскальної служби України

*ОНДЕКЦ МВС – Одеський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України*

*ЗНДЕКЦ МВС – Запорізького науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України*

МГУ – Міжнародний гуманітарний університет

ЛьвДУВС – Львівський державний університет внутрішніх справ

*ТНУ ім. Вернадського – Таврійський національний університет імені
В. І. Вернадського*

*НУ «Запорізька політехніка» – Національний університет
«Запорізька політехніка»*

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Вступне слово.....	3
Авадані Н. І.	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ПОДОЛАННЯ НЕПРАВДИВИХ СВІДЧЕНЬ ОСОБИ, ЯКА ДОПИТУЄТЬСЯ.....	5
Адамович Д. О.	
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СЛІДЧОЇ ТА СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....	10
Антонюк П. Є., Пясковський В. В.	
ПИСЬМОВЕ ПОЯСНЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА: КРИМІНАЛІСТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	13
Васюта Ю. В.	
ТАКТИКА ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ.....	17
Верещаєва К. Р.	
ПОРТРЕТ ОСОБИ СЕРІЙНОГО ВБИВЦІ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	21
Гвоздюк В. В.	
ВРАХУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО.....	25
Калайнова О. Д.	
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ ОСІБ З РОЗЛАДАМИ ПСИХІКИ.....	30
Кострубенко О. І., Липко А. О.	
КРИМІНАЛІСТИКА: НАУКА ЧИ МИСТЕЦТВО?.....	34
Лисенко В. В.	
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КОШТІВ ЗЛОЧИННОГО ПОХОДЖЕННЯ.....	36
Мальгіна А. С.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ, ПІДОЗРЮВАНОЇ В УЧАСТІ У ТЕРОРИСТИЧНІЙ ГРУПІ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	41

Олішевський О. В.

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ..... 45

Подобний О. О., Бельський Р. О.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНOSTІ
ВИКОРИСТАННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ..... 48

Поліщук Д. Г.

ВЕРИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ В ОДРОЛОГІЇ..... 54

Проданець Н. М.

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ
НЕПРАВДИВИХ ПОКАЗАНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У
РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ..... 57

Сердюк Д. О.

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ТИМЧАСОВОГО ВИЛУЧЕННЯ
МАЙНА..... 61

Сіра І. С.

КРИМІНАЛІСТИКА У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ
ЗЛОЧИННОГО СВІТУ..... 65

Уткіна К. С.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК У
ПРИРОДООХОРОННИХ ЦІЛЯХ..... 68

Фанік А. Р.

ЩОДО ВИБОРУ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ В ХОДІ
ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СЛІДЧОЇ
СИТУАЦІЇ..... 73

Шаран А. А.

ЗАГАЛЬНОАСФІКСИЧНІ ОЗНАКИ СМЕРТІ ПРИ ОГЛЯДІ
МІСЦЯ ПОДІЇ..... 76

Шевчук О. Ю.

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ТА ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ..... 83

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Барська А. В.

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СЛІДЧОГО... 87

Бершавська К. Р.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ... 91

Борисюк О. М.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ У
МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
УКРАЇНИ..... 94

Гаркуша Г. О.

ГОТОВНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ДО НАДАННЯ ПЕРВИННОЇ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ..... 98

Грабарчук А. Г.

УГОДА ЯК КОМПРОМІС У ВИРІШЕННІ КРИМІНАЛЬНО-
ПРАВОВИХ КОНФЛІКТІВ..... 102

Єфремова С. О.

НЕВЕРБАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.... 105

Заволокіна В. А.

РЕФЛЕКСІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ОСОБИСТОЇ ЗРІЛОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ..... 109

Заволокіна В. А., Проценко О. О.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ (КОНТАКТ) ПРАЦІВНИКА
ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ..... 112

Заморій А. С.

ТАКТИЧНІ ПРИЙОМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА
УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ПІД
ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ..... 114

Здерчук А. О.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТА ПРАВИЛА ПОБУДОВИ ЗАПИТАНЬ
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ..... 119

Зеленська В. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ДІТЕЙ, ЯКІ
ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА..... 124

Каліух О. С.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ СЛІДЧОГО
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ..... 130

Кісілюк М. В.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ..... 133

Кісіль З. Р.

ТРЕНІНГОВИЙ ПІДХІД В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ
ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ..... 137

Кішик Д.

ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ЯК ОСНОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПОЛІЦЕЙСЬКОГО..... 141

Колосович О. С.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
ДЕФОРМАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ..... 145

Матієнко Т. В.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ СУДДІВ НА РІЗНИХ
ЕТАПАХ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ..... 148

Мельниченко М.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ..... 153

Надельнюк З. Р.

ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНОЇ СЛУЖБИ ПОЛІЦІЇ В
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПРАВОВИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ
АСПЕКТИ..... 157

Остропілова Г. С.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПРОФЕСІЙНОЇ
ДЕФОРМАЦІЇ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ..... 161

Пасько О. М.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ
ГНОСЕОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СЛІДЧОГО ДО
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 165

Прудка Л. М.

ПРОФЕСІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ
ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ
МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОПЕРАТИВНИХ
ПІДРОЗДІЛІВ..... 168

Прутіян Х. О.

МОТИВИ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
СЕРІЙНИМИ ВБИВЦЯМИ..... 172

Ребрик О. О.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ ПОСТРАЖДАЛИХ
ВНАСЛІДОК ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ..... 177

Савайда О. І., Надурак В. В.

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ БАР'ЄР В
ПІДГОТОВЦІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ..... 181

Стукаліна О. В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ У ВЕЛИКИХ МІСТАХ.....	185
Цибульський В. В. ВЕРИФІКАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В ОСОБЛИВОМУ ПОРЯДКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	189
Цільмак О. М. ТРАДИЦІЙНО-ЕВРИСТИЧНО-АНАЛІТИЧНИЙ ТИП НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ.....	193
Цьока І. І. ВПЛИВ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ COVID-19 НА ПРОФЕСІЙНУ ДЕФОРМАЦІЮ ПРАЦІВНИКІВ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ.....	196

СЕКЦІЯ 3. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Горелкіна К. Г. ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИМУСОВОГО ВІДБИРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	201
Комар Ю. М. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ РУК.....	203
Коробка І. В. СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ БАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	206
Коробка О. М. СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ ЗНАКІВ, БЛАНКІВ ДОКУМЕНТІВ ТА ЦІННИХ ПАПЕРІВ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	208
Погорелов Д. О. ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО АКТУ, ЯКИМ ВРЕГУЛЬОВАНО ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ОБІГ ПАТРОНІВ «ТРАВМАТИЧНОЇ (НЕСМЕРТЕЛЬНОЇ) ДІЇ».....	211

Усата Г. О.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ
РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ З
ВИКОРИСТАННЯМ КРИПТОВАЛЮТИ.....214

Федоренко О. А.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У
СФЕРІ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....219

Юнацький О. В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ
СУДОВОГО ЕКСПЕРТА.....222

Юнку І. І.

ТИПОВІ ПОМИЛКИ У ВИСНОВКАХ ЕКСПЕРТІВ.....225

Янковий М. О.

СЛІДИ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ РУК: КРИМІНАЛІСТИЧНА
КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЕРТОМ.....230

СЕКЦІЯ 4. ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.

Бєла К. Ю.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ:
ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....233

Гамурар І. О.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ...237

Довгань А. С.

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОГО ДИСБАЛАНСУ В
ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ....240

Мхеян Е. А.

ЖІНКА ЯК СПІВРОБІТНИК ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ...243

Слободянюк А. В.

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ В РОБОТІ ПОЛІЦІЇ.....247

Смірнова О. М.

ВПЛИВ ГЕНДЕРНОГО ФАКТОРУ НА РІВЕНЬ ІНТЕЛЕКТУ
ТА ЗАГАЛЬНИХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ
ОФІЦЕРІВ ПОЛІЦІЇ.....250

Церковний Ю. Г.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ.....257

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ТА
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Матеріали
науково-практичної інтернет-конференції
23 квітня 2021 року**

Підписано до друку 12.05.2021. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman» Друк цифровий. Ум. друк. 12,4 арк.
Видавець і виготовлювач ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.